

114
1936

მნათობი

9

საქელტაში
ტფილისი 1936

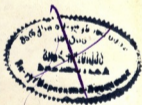

მნათობი

სრულიად საქართველოს საშპ. შერლეშის
ვაჟშირის ყთულთვიური სალიცურაცურთ,
სასელთვნთ შდა საზთგადეთშიც-საპთლიციათ
ქერნალი

9

საქცეაბერი

სახელგამი

ტვირისი 1936

საქართველოს
კომუნისტურ
პარტიის
ბიბლიოთეკა

1877

პ.შ.ბ. რედაქტორი ა. თათაროვილი

სარედაქციო კოლეგია:

ირაკლი აბაშიძე
ნიკო ლორთქიფანიძე
კონსტ. ლორთქიფანიძე
ზრ. მუშიშვილი
შალვა რადიანი
ბალაქტიონ ტაბიძე
ტიციან ტაბიძე
ლევო ქიაჩელი
პანტელეიმონ ჩხიკვაძე
დემნა შინგელაია

რედაქციის მისამართი: ტფილისი, მაჩაბლის ქ. № 13. ტელ. № 3 — 55 — 25.
გ. ნინოშვილის სახელ. შუქრალთა სასახლე.
ქანტორის მისამართი: ტფილისი, კიროვის ქ. № 7. პერიოდსექტორი.

ლავრენტი ბერიძე

გავეცანოთ სოციალიზმის მ გ რ ე ბ ი

„...ნანის კი არ უნდა ვეუბნებოდეთ პარტიას, — არამედ უნდა ვანეთარებდეთ მასში სიფხიზლეს, კი არ უნდა მივაძინოთ იგი, — არამედ ვიყოლიოთ საბრძოლო მზადყოფნის მდგომარეობაში, კი არ უნდა განვიარალოთ, არამედ უნდა შევიარალოთ, მისი დემობილიზაცია კი არ უნდა მოვახდინოთ, — არამედ ვიყოლიოთ იგი მობილიზაციის მდგომარეობაში“...

ი. ს ტ ა ლ ი ნ ი. — მოხსენებიდან საქ. კ. პ. (ბ) XVII ყრილობაზე.

I

ჩვენი მძლავრი საბჭოთა ქვეყანა ბეჯითად მიდის წინ ბედნიერი და სასიხარულო ცხოვრების მწვერვალებსაკენ.

სსრ კავშირის სტალინური კონსტიტუციის პროექტი, რომელსაც უდიდესი აღფრთოვანებით იხილავენ ჩვენი ქვეყნის მშრომელები, განასახიერებს სოციალიზმის ისტორიულ წარმატებებს, მოპოვებულთ საბჭოთა კავშირის ხალხთა მიერ ბოლშევიკური პარტიის ხელმძღვანელობით, პარტიისა და მშრომელი მასების საყვარელი ბელადის — დიდი ს ტ ა ლ ი ნ ი ს გენიალური წინამძღოლობით.

მთელი მსოფლიო იცნობს ამ წარმატებებს, მათ იცნობენ და აფასებენ მშრომელი კაცობრიობის მილიონები. სოციალიზმის ყველაზე დაუძინებელი მტრებიც კი იძულებული არიან აღიარონ საბჭოთა ხელისუფლების წარმატებანი.

ეს წარმატებანი მოპოვებულია სსრ კავშირის ბოლშევიკებისა და მშრომელი მასების მიერ კონტრრევოლუციის ძალთა ლიკვიდაციის შედეგად, ანტი-პარტიული ჯგუფებისა და ოპოზიციების დაუნდობელი განადგურების შედეგად. ისინი მიღწეულია ჩვენი ქვეყნის მშრომელი მასების გმირული ბრძოლითა და მუშაობით და წარმოადგენენ ჩვენი პარტიის ხალხის გამარჯვების გამოხატულებას, მისი სტალინური ხელმძღვანელობის გამარჯვებათა გამოხატულებას.

მხოლოდ ლენინ-სტალინის პარტიამ, რომელიც პროლეტარიატის დიქტატურის წამყვან ძალას წარმოადგენს და რომელსაც ს. კ. პ. (ბ) სტალინური ცენტრალური კომიტეტი ხელმძღვანელობს, უნდა შეუდგეს ეს ისტორიული წარმატებანი, შეურიგებლად იცავდა რა თავის გენერალურ ხაზს მტრების თავდასხმებისგან.

ამიტომ სოციალიზმის განადგურებულ მტერთა უბადროეი ნამსხრევები ახლა სცდილობენ მთელი თავიანთი მახვილი, უწინარეს ყოვლისა, მიჰმართონ ლენინ-სტალინის პარტიის წინააღმდეგ, მისი ხელმძღვანელობის წინააღმდეგ, მის გულში, ისინი თავიანთ შაებნელ, მოლატურ და დამარცხებელ მუშაობაში ადგებიან ყველაზე ბილწი, ყველაზე საზიზღარი საშუალებებისა და მეთოდების გზას.

„მხედველობაში უნდა გვექონდეს, — ამბობდა ამხანაგი სტალინი, — რომ საბჭოთა სახელმწიფოს ძლიერების ზრდა გააძლიერებს მომავლადეი კლასების უკანასკნელი ნაშთების წინააღმდეგობას. სწორედ იმიტომ, რომ ისინი კედებიან და სულს ლაფავენ, ისინი თავდასხმის ერთი ფორმიდან გადავლენ თავდასხმის სხვა, უფრო მკვეთრ ფორმაზე. მიჰმართავენ მოსახლეობის ჩამორჩენილ ფენებს და დარაზმავენ მათ საბჭოთა ძალაუფლების წინააღმდეგ. არ არის ისეთი სისაძაგლე და ცილისწამება, რომელიც ამ ყოფილმა ადამიანებმა არ მოაწერონ საბჭოთა ხელისუფლებას და რომლის გარშემოც არ შეეცადნენ ჩამორჩენილი ელემენტების მობილიზაციას. ამ ნიადაგზე შეიძლება გამოცოცხლდნენ და შეინძრნენ ძველი კონტრრევოლუციური პარტიების — ესერების, მენშევიკების, ცენტრისა და განაპირა მხარეების ბურჟუაზიული ნაციონალისტების დამარცხებული ჯგუფები, შეიძლება გამოცოცხლდნენ და შეინძრნენ კონტრრევოლუციური ოპოზიციური ელემენტების ნამსხრევები ტროცკისტებისა და მემარჯვენე უკლონისტების წრიდან“.

ამხანაგ სტალინის ეს გენიალური პროგნოზი საესებით და მთლიანად დაადასტურა თვით ცხოვრებამ.

პარტიის ერთერთი საუკეთესო, საყვარელი ხელმძღვანელის — სერგეი მირონის-ძე კიროვის საზიზღარმა მკვლევობამ, რომელიც ტროცკიმ, ზინოვიევმა, კამენევმა — ამ კონტრრევოლუციონერებმა და არამზადებმა მოაწყეს, — თვალნათლივ დაგვანახვა, რომ პარტიის მტრები მის წინააღმდეგ ბრძოლის არავითარ საშუალებას არ თავილობენ და რომ ისინი ტერორის, დივერსიისა და შპიონაჟის გზით მიდიან.

მტრებისათვის აშკარაა, რომ პარტიის ხელმძღვანელობით, ამხანაგ სტალინის ხელმძღვანელობით, საბჭოთა ხელისუფლება განმტკიცდა. წარმატებით გადალახა მან თავის წინაშე მდგომი ყველა სიძნელე და

ახალ-ახალ გამარჯვებას აღწევს, რომ ბოლშევიკური პარტია გახდა მთლიანი და მონოლიტური, როგორც არასოდეს.

ხედავენ რა ამას, კონტრრევოლუციური ძალების ნაშთები და, უწინარეს ყოვლისა, კონტრრევოლუციის ქოფაკი ძალები—უმსგავსი ტროცკისტები და ზინოვიეველები, რომლებსაც არაერთი დასაყრდენი არა აქვთ მასებში, გამოროტებულნი არიან და თვით ისტორიის მიერ მხილებულნი, რომლებმაც თავიანთ „პრინციპებს“ საფუძვლად დაუდეს კარიერიზმი, თავგერძობა და მაროდიორობა, გადაიქცნენ მკვლელთა ბანდად, რომელთა ერთადერთი მიზანია— არაფერი არ ითაკილონ და ყოველგვარი საშუალებით გაძვრნენ ხელისუფლების სათავეში.

დაადგნენ რა შოლალატეობისა და გამცემლობის გზას, ტროცკისტები და ზინოვიეველები ჩაეფლნენ უაღრესად აღვირახსნილ თეთრგვარდიელთა ქაობში, გადაიქცნენ ფაშისტურ კონტრდაზვერვათა აგენტებად, გადაიქცნენ კონტრრევოლუციურ ელემენტთა მთავარ დამრავლავ ძალად ჭეყენის შიგნით და საერთაშორისო კონტრრევოლუციური ბურჟუაზიის მოწინავე რაზმად მის ბრძოლაში საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ.

ს ა ბ ჯ ო თ ა ხ ე ლ ი ს უ ფ ლ ე ბ ა ს თ ა ნ ბ რ ძ ო ლ ა მ ა თ ი მ ი ზ ა ნ ი გ ა ხ დ ა ; ტ ე რ ო რ ი, შ პ ი ო ნ ა ე ი და დ ი ე ვ რ ს ი ა გ ა დ ა ი ქ ც ა მ ა თ ი ბ რ ძ ო ლ ი ს ს ა შ უ ა ლ ე ბ ა დ, ხ ო ლ ო თ ვ ა ლ თ მ ა ქ ც ო ბ ა — მ ა თ ი კ ო ნ ტ რ რ ე ვ ო ლ უ ც ი უ რ ი თ ე თ რ ბ ა ნ დ ი ტ უ რ ი ო ი ნ ე ბ ი ს მ ე თ ო დ ა დ და ს ა ფ ა რ ა დ.

II

უკანასკნელ დროს პარტიულ დოკუმენტთა შემოწმებისა და გამოცვლის პერიოდში ამიერ-კავკასიაში გამოაშკარავებულ და გამოძვლანებულ იქნენ ცალკეული კონტრრევოლუციური ტროცკისტულ-ზინოვიევიური ჯგუფები.

ტფილისში გამოაშკარავებულ იქნენ კონტრრევოლუციონერ-ტროცკისტები თუმანოვი, აკირტავა, ჩიხლაძე, ძიგრაშვილი, ყაზაროვ, ანანინი, მუდრი, ვარნაზოვი და სხვები. ეს თვალთმაქცი, რომლებიც წარსულში ნაციონალ-უკლონისტები იყვნენ, ხოლო შემდეგ ტროცკისტულ ოპოზიციას ეკუთვნოდნენ, რომელთა ნაწილი გადასახლებაში იყო, ხოლო ცალკეულნი მათგანი პარტიაში იქნენ აღდგენილნი, ფიცით იძლეოდნენ რა თავის განცხადებებს პარტიის ხაზისადმი ერთგულების შესახებ, ამავე დროს ჰქმნიდნენ კონტრრევოლუციურ ტროცკისტულ არაღვგალობას, ეწეოდნენ დამარღვეველ მუშაობას, ამზადებდნენ ტერორისტულ აქტებს.

ბაქოში გამოაშკარავებულ იქნა ბაღდასაროვის, კრილოვის, კუზმინის, კონევსკის, ო. ბაირამოვის, ბაბაევისა და სხვათა კონტრრევოლუციური

ტროცკისტულ-ზინოვიევი ტერორისტული ჯგუფი. როგორც გამოჩვენდა იქნა, გადასახლებიდან ბაქოში დაბრუნებულმა ტროცკისტებმა არა თუ არ შესწყვიტეს თავისი კონტრრევოლუციური მუშაობა, არამედ, პირიქით, მიაღწიეს რა პარტიაში აღდგენას, ამავე დროს შექმნეს ბაქოში კონტრრევოლუციური ტერორისტული სადივერსიო ჯგუფები და თავის მუშაობაში დაუკავშირდნენ საკმაოდ ცნობილ თვალთმაქც კონტრრევოლუციონერ ტერ-ვაჰანიანს.

ერევანში გამოაშკარავებულ იქნა სტეფანიანის კონტრრევოლუციური ტროცკისტულ-ნაციონალისტური ჯგუფი. აღმოჩნდა, რომ ეს არამზადა და საღაბანა ჯერ კიდევ მაშინ, როდესაც წითელი პროფესურის ინსტიტუტში სწავლობდა მოსკოვში, ხოლო უკანასკნელ 4—5 წელს იყო სომხეთის განათლების სახალხო კომისრად, შემდეგ კი მარჟინიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის დირექტორად, მთელი ამ ხნის განმავლობაში ეწეოდა კონტრრევოლუციურ ტროცკისტულ-ნაციონალისტურ მუშაობას, შექმნა კონტრრევოლუციური ჯგუფი, ქადაგებდა ტერორს პარტიისა და სსრ კაჭშირის მთავრობის ხელმძღვანელობის წინააღმდეგ.

კონტრრევოლუციური ტროცკისტულ-ზინოვიევი ჯგუფები გამოაშკარავებულ იქნენ აგრეთვე ლენინაკანსა, ბათუმსა და კიროვებადში.

გამოაშკარავებული ჯგუფების მონაწილეთა უმრავლესობამ აღიარა თავისი კონტრრევოლუციური მუშაობა. ისინი გამოტყდნენ იმაში, რომ ტროცკისტულ-ზინოვიევი ბლოკის ცენტრის დავალებით კონტრრევოლუციური ჯგუფების მონაწილეთა შორის ნერგავდნენ სიძულვილს საკ. კ. პ. (ბ) ხელმძღვანელობის მიმართ, ზრდიდნენ ტერორისტთა კადრებს, ეწეოდნენ მავნებლურ მუშაობას საწარმოებში და ამზადებდნენ სადივერსიო აქტებს.

თავის მუშაობაში ამ არამზადებმა მკიდრო კავშირი დაამყარეს მენ-შევიკურ, დაშნაკურ, მუსავატურ, თეთრგვარდიულ და კულაკურ კონტრრევოლუციურ ელემენტებთან.

კონტრრევოლუციონერი ტროცკისტ-ზინოვიეველები თავისი ბრძოლის მიზნებსა და საშუალებებში არამარტო შეუთანხმდნენ ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკებიდან განდევნილ მენშევიკურ, დაშნაკურ, მუსავატურ, თეთრგვარდიელებსა და მათს არალეგალურ აგენტურას, არამედ ისინი გახდნენ მათი დამრავლები ძალა და სათავეში ჩაუდგნენ მათს ბრძოლას ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკებში სოციალიზმის გამარჯვებათა წინააღმდეგ.

პარტიულ ორგანიზაციებში მოინახნენ პოლიტიკურად ბრმანი, ადამიანები, რომლებიც დანაშაულებრივად უგულვებელყოფდნენ ამხანაგ სტალინის მითითებებს სიფხიზლის გაძლიერების აუცილებლობაზე, რომლებმაც არავითარი დასკვნა არ გააკეთეს ამხანაგ კიროვის მოკვლის გაკვეთილებიდან, პარტიულ დოკუმენტთა შემოწმებისა და გამოცვლის გაკვეთილებიდან.

პარტიულ ორგანიზაციებში მოინახნენ ისეთი ხელმძღვანელები, რომლებიც თავისი არასაკმაო სიფხიზლით საშუალებას ჰქმნიდნენ ტროცკისტ-ზინოვიეველთა გარეწრების კონტრრევოლუციური მუშაობისათვის.

პარტიიდან ჯერ კიდევ სავსებით როდი არიან გაგვილნი კლასობრივი მტრის პირდაპირი ხელშემწყობნიც.

გამოაშკარავებულ ტროცკისტულ-ზინოვიევეური ჯგუფების შემადგენლობაში აღმოჩნდნენ ისეთი ადამიანები, რომლებსაც პარტიული ბილეთები ჰქონდათ და პარტდოკუმენტთა შემოწმება გაიარეს. ბაჭოს ტროცკისტულ-ზინოვიევეური ჯგუფის ორგანიზატორები — ბალდასაროვი, კრილოვი, კონევსკი, ბაირამოვი და ბაბაევი პარტიის წევრები იყვნენ.

III

ტროცკისტთა, ზინოვიეველთა და სხვა კონტრრევოლუციონერთა მიმართ სიფხიზლის დაკარგვისა და მათთვის ხელისშემწყობის მხრივ განსაკუთრებით საგულისხმოა ის ფაქტები, რომლებიც შეეხება სომხეთის კ. პ. (ბ) ცენტრალური კომიტეტის ყოფილ მდივანს ხანჯიანს და სომხეთის პარტკოლეგიის ყოფილ მდივანს გალოიანს.

როგორც გამოიჩვენა, სომხეთის კ. პ. (ბ) ცენტრალური კომიტეტის ყოფილმა მდივანმა — ხანჯიანმა, რომელიც ჯერ კიდევ 1934 — 1935 წლებში იღებდა სიგნალებს სტეფანიანისა და მისი ჯგუფის კონტრრევოლუციური ტერორისტული და დამარღვეველი მუშაობის შესახებ, არავითარი ზომები არ მიიღო ამ ჯგუფის გამოსაშკარავებლად.

როდესაც სომხეთის პარტკოლეგიამ ჯერ კიდევ 1934 წელს, განიხილა რა მასალები სტეფანიანის კონტრრევოლუციური მუშაობის შესახებ, დამალა, მიჩქალა ეს საქმე და სავსებით გაამართლა იგი — ხანჯიანმა ხელი დააფარა პარტკოლეგიის ამ დანაშაულებრივ მოქმედებას და სანქცია მისცა მის გადაწყვეტილებას.

სიკვდილის წინ დაწერილ ბარათში ხანჯიანმა აღიარა: „პარტკოლეგიაში სტეფანიანის საქმის გარჩევანთან დაკავშირებით, მე ჩავიღინე პარტიული ხელმძღვანელისათვის სამარცხვინო შეცდომა“.

სტეფანიანის კონტრრევოლუციური, ტერორისტული ჯგუფის საქმის გამო წარმოებული კვლევა-ძიება, უკანასკნელ დროს სომხეთში კონტრრევოლუციური ტროცკისტული და ნაციონალისტური ელემენტების გამოძიება მოწმობენ, რომ ხანჯიანმა ჩაიღინა „სამარცხვინო შეცდომა“ არა მარტო სტეფანიანის ჯგუფის საქმეში, არამედ დაჰკარგა რა სიფხიზლე, აუცილებელი თვითნებური კომუნისტისათვის და მით უმეტეს პარტიული ორგანიზაციის ხელმძღვანელისათვის, ის პფარველობდა კონტრრევოლუციურ ნაციონალისტურ განწყობილებებს, სუსტად ეწეო-

და ბრძოლას ტროცკისტულ, დაშნაეურ და სხვა კონტრრევოლუციურ ელემენტებთან და ამით ხელს უწყობდა მათს ანტისაბჭოთა მიუშაბას.

ახლა გამოჩვეულია, რომ ხანჯიანს სისტემატიურად, მთელი რიგი წლების განმავლობაში მიწერ-მოწერა ჰქონდა საზღვარგარეთ, პარიზში მყოფ ვინმე ჩობანიანთან, სომხური კონტრრევოლუციური ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტური პარტიის „რამკავარების“ ერთერთ ცნობილ მოღვაწესთან.

ხანჯიანი უმაღლესადა პარტიას ამ მიწერ-მოწერას. ხანჯიანისადმი მიწერილ წერილებში ეს ჩობანიანი აძლევდა მას კონტრრევოლუციურ ნაციონალისტურ „რჩევებს“.

ერთერთ ასეთ წერილში 1933 წელს ჩობანიანი სწერდა ხანჯიანს: „ძალიან კარგს იზამთ, თუ თქვენს პრესაში და თქვენს სიტყვებში შეძლებისდაგვარად ნაკლებად ილაპარაკებთ დაშნაკებზე“.

1936 წელს მოწერილ წერილში ჩობანიანი ურჩევდა ხანჯიანს ახალი კონსტიტუციის პროექტთან დაკავშირებით დაესვა სომხეთის საზღვრების გადასინჯვისა და მათი გაფართოების საკითხი.

„მე ვლაპარაკობ, — სწერს ის ხანჯიანს, — არა მარტო თურქეთისათვის გადაცემულ ანსა, არარატსა, ყარსსა და სურმალზე, არამედ ახალქალაქსა და ყარაბაღზეც... და ნახქევანზე, რომელიც ყოველთვის სომხეთის ნაწილს წარმოადგენდა“.

ხანჯიანი არა მარტო ლებულობდა ასეთ წერილებს, არამედ თავისთვის შესაძლებლად სცნობდა პასუხი გაეცა მათზე და მიჰყოლოდა კიდევ ამ კონტრრევოლუციურ რჩევებს.

ასე, მაგალითად, დაშნაკების საკითხზე ის პირდაპირ მითითებებს აძლევდა ვაზეთ „ხორურდაინ ჰაიასტანის“ (სომხეთის ც. კ-ის ორგანო) რედაქციას — ნაკლებად გაეკრიტიკებინათ პრესაში დაშნაკები და თვითონაც „შეძლებისდაგვარად“ ცდილობდა ნაკლებად გაეკრიტიკებინა ისინი თავის სიტყვებში.

„ახლანდელ პირობებში არ არის არავითარი საჭიროება ვბეჭდოთ წერილები დაშნაკების წინააღმდეგ. ეს ზედმეტი იქნებოდა“, — მიუთითებდა ხანჯიანი „ხორურდაინ ჰაიასტანის“ რედაქციის მუშაკებს.

არ იჩენდა რა სიფხიზლეს ტროცკისტებსა და დაშნაკებთან ბრძოლაში, თვალთმაქცობდა რა პარტიის წინაშე, ხანჯიანი პირდაპირ ჰფარველობდა გაშიშვლებულ ნაციონალისტურ ელემენტებს სომხეთის ინტელიგენციაში, მწერალთა ნაწილში, რომლებიც აშკარა ბრძოლას აწარმოებდნენ სომხეთის ხალხის კულტურის მშენებლობის წინააღმდეგ. — ნაციონალურისა ფორმით და სოციალისტურისა შინაარსით. ისინი ამას უპირდაპირებდნენ კულტურის კონტრრევოლუციურ ფორმულას — „ნაციონალური ფორმით და ნაციონალისტური შინაარსით“.

სომხეთის პარტკოლეგიის ყოფილი მდივანი ა. გალოიანიც არამზადა და თვალთმაქცი, კონტრრევოლუციონერ ტროცკისტ-ზინოვიეველთა კომპარა დამზმარე აღმოჩნდა.

მან დაუმალა პარტიას, რომ ეკუთვნოდა ტროცკიზმს 1927 წელს, ის პირდაპირ ჰფარველობდა ტროცკისტებს და ხელს უწყობდა სტეფანიანის კონტრრევოლუციურ ტერორისტულ ჯგუფს. არაერთხელ მიიღო რა პარტიის ცალკე წევრებისაგან განცხადებები სტეფანიანის კონტრრევოლუციური, ტერორისტული და ნაციონალისტური შეხედულებების შესახებ, გალოიანმა არა თუ არ მიიღო ზომები სტეფანიანის ჯგუფის გამოსამელავენებლად, არამედ, პირიქით, პარტიული სასჯელი დაადო პარტიის წევრს, რომელიც სტეფანიანს ამხელდა.

გალოიანი სტუმართმოყვრულად იღებდა თავის ბინაზე კონტრრევოლუციონერ სტეფანიანს და პირადად ისმენდა მის კონტრრევოლუციურ დაშინაურ „მსჯელობას“.

სომხეთის კომპარტიის რაიკომებისა და ქალაქკომების მიერ გამომჯღავნებულ კონტრრევოლუციონერ ტროცკისტებს გალოიანი აღადგენდა ხოლმე პარტიაში: გალოიანი ხელს აფარებდა მათ, პარტკოლეგიის სხვა წევრები კი უდარდელად აბარტყუნებდნენ ყურებს და ბეჭედს ასვამდნენ გალოიანის მიერ შეჩერებულ გადაწყვეტილებებს.

IV

ბაქოს ცალკეულ პარტიულ ორგანიზაციებს ბალახანის, ლენინისა და შაუმიანის რაიონებში თავის დროზე ჰქონდათ მთელი რიგი სიგხალეები ცალკეული კომუნისტებისა და უპარტიო სტახანოველი მუშებისაგან ტროცკისტთა, ზინოვიეველთა კონტრრევოლუციური მუშაობის შესახებ: მაგრამ ამ ორგანიზაციებმა თავის დროზე არ მიიღეს ზომები მათ გამოსამელავენებლად.

ბალახანის რაიონის ბუდიონის სახელობის ქარხანაში საყ. კ. პ. (ბ) თანამგრძნობი ამხ. მიტიუშინი აცნობებდა პარტიულ ორგანიზაციას, რომ პარტიის წევრი — თვალთმაქცი სოროკინი და პარტიიდან გარიცხული ტროცკისტები — დენისოვი, მოკშინოვი და ჩერნიშევი ეწვევიან პარტიის მიმართ კონტრრევოლუციურ ცალისწამებას და მუშებთან კონტრრევოლუციურ საუბრებს აწარმოებენ.

ბუდიონის სახელობის ქარხნის პარტკომში არა თუ ყურადღება არ მიაქციეს ამხ. მიტიუშინის ამ განცხადებას, არამედ, პირიქით, უქმნიდნენ მტრებს ხელსაყრელ პირობებს კონტრრევოლუციური მუშაობისათვის.

კონტრრევოლუციური ტროცკისტული ტერორისტული ჯგუფის აქტიურ წევრებს ლევავინს, აპალკოვს და პაკინს მინდობილი ჰქონდათ მუშაობა პარტკაბინეტში.

სიფხიზლის მოდუნება გამოიჩინა სარეწაო გზის სამმართველოს პარტორგანიზაციამაც ლენინის რაიონში („უპდ“ — ზაბრატის), პარტიის წევრი მთავარი კონდუქტორი შულიკო ატყობინებდა პარტორგანიზაციას, რომ პარტიიდან გარიცხული ტროცკისტი სერგეევი ზაბრატის სადგურზე ეწევა ანტისაბჭოთა კონტრრევოლუციურ-ტროცკისტულ აგიტაციას. საევაგონო დეპოს პარტორგი ამხ. კარაპეტინი აცნობებდა პარტკომს, რომ კონტრრევოლუციურ ლაპარაკს ეწევა კაზადაევი, რომელიც მუშებს გაფიცვისავენ მოუწოდებს. სადგურ ზაბრატის — „უპდ“-ს პარტკომმა ვერ შესძლო შეემჩნია და თავის დროზე გამოემგლავნებინა ამ კონტრრევოლუციური ლაპარაკის პოლიტიკური საჩხული. „უპდ“-ს პარტიული და სამეურნეო ხელმძღვანელობის სიფხიზლის მოდუნების გამო კონტრრევოლუციონერმა ტროცკისტებმა მოახერხეს გამძვრაღიყვნენ სარეწაო გზების სამმართველოში ზაბრატში და დაეკავებინათ მთელი რიგი მნიშვნელოვანი ხელმძღვანელი პოსტები წარმოებაში. კონტრრევოლუციონერი ტროცკისტი კოვალიოვი ხელმძღვანელობდა „უპდ“-ს წევის მთელი დარგის ტექნიკურ განყოფილებას; ტერორისტი ტროცკისტი დემინი იყო ინსტრუმენტალურ საამქროს უფროსი; ტროცკისტი ბუგაენკო ხელმძღვანელობდა ნორმირებას დეპოში; თვალთმაქცი კონტრრევოლუციონერი ტროცკისტი დურნოვი იყო ექსპლოატაციის დიდი საამქროს პარტორგი.

კლასობრივ მტერთან ბრძოლაში სიფხიზლის მოდუნების ფაქტები არის ტფილისის ორგანიზაციაშიც.

კონტრრევოლუციური მუშაობისათვის ამჟამად დაპატიმრებულ ტროცკისტ აკირტავას, რომელიც გადასახლებიდან დაბრუნდა და რომელიც პარტიის რიგებში არ არის აღდგენილი, დაპატიმრებამდე მეგობრობა ჰქონდა ზოგიერთ მოღიბერალო კომუნისტთან, რომლებიც მას სიმპატიით ეპყრობოდნენ. აღმოჩნდა ერთი, რბილად რომ ვთქვათ „ჩუდაკი“ ხელმძღვანელ მუშაკთა წრიდან, რომელმაც გადასწყვიტა „ხელი აელეზინებინა“ აკირტავასთვის მის კონტრრევოლუციურ შეხედულებებზე იმით, რომ წასაკითხავად აძლევდა კონტრრევოლუციურ ტროცკისტულ ლიტერატურას, რომელიც მას ჰქონდა და რომლის გამოყენებაც ტროცკისტმა აკირტავამ არ დააყოვნა თავისი კონტრრევოლუციური პროპაგანდისათვის.

ტფილისში დაპატიმრებულ ტერორისტ ტროცკისტს ვარნაზოვს უკანასკნელ დრომდე მეგობრობა ჰქონდა ერთერთ ხელმძღვანელ მუშაკთან, რომლის სიმპატიებითაც იგი სარგებლობდა და რომელიც ხშირად სტუმარმოყვარულად ლებულბდა ვარნაზოვს თავის სახლში და ვერ შესძლო დაენახა მასში პარტიის მტერი, ტერორისტი და დივერსანტი.

ამიერ-კავკასიის სამეცნიერო-საგამოკვლევო ჰიდროენერგეტიკული ინსტიტუტის დირექტორი ტფილისის სტალინის რაიონში კონტრრევოლუციონერი ტროცკისტი თვალთმაქცი ბერძენიშვილი აგროვებდა ინს-

ტიტუტში „თავის ადამიანებს“ კონტრრევოლუციური მუშაობის ხაზით — ტროცკისტებს ობოლენსკის, ჩიხლაძეს, ხახანოვს და უფფელქვეთურ მენშევიკს მარშანიას, რომელიც მოტყუების გზით შეძვრა პარტიაში. სწორედ ამ „კომუნისტებისაგან“ „შესდგებოდა“ ინსტიტუტის პარტიული ორგანიზაცია. ბერძენიშვილი თავის გარშემო იკრებდა აშკარად უცხო, სახელგატეხილ ადამიანებს, რომლებსაც ის „დამსახურება“ ჰქონდათ, რომ წარსულში იბრძოდნენ საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ. პარტიულ ორგანოებს მხედველობიდან გამოეპარათ ტროცკისტ ბერძენიშვილის ეს დამარღვეველი მუშაობა.

ყველა ამ გამომჟღავნებულ კონტრრევოლუციონერ ტროცკისტთა დამარღვეველი მუშაობის დაფარვის მეთოდს წარმოადგენდა ყველაზე საზიზღარი, ყველაზე ბინძური თვალთმაქცობა. ისინი აცხადებდნენ, რომ ერთგული არიან პარტიის, წარმოსთქვამდნენ რევოლუციურ ფრაზებს პარტიის ხაზის დასაცავად, და აბრიაყებდნენ რა ამით არაფხიზელ ხელმძღვანელებს და კომუნისტებს, მოკმედებდნენ, როგორც ხალხის მტრები.

ტროცკისტები ჩიხლაძე, კანდელაკი, ლ. ვასიანი და სხვ. განსაკუთრებულ აქტივობას იჩენდნენ ტფილისის პარტიული ორგანიზაციების კრებებზე თავიანთ გამოსვლებსა და სიტყვებში ტროცკიზმის წინააღმდეგ, პარტიის გენერალური ხაზისათვის, ხოლო ამავე დროს სინამდვილეში ეწეოდნენ არალეგალურ კონტრრევოლუციურ მუშაობას.

კონტრრევოლუციონერი ტროცკისტი ლეონ სარქისოვი ოთხ წელიწადს მუშაობდა პარტიის ლენინის რაიკომის პროპაგანდისტად და ხელმძღვანელობდა წრეს ტფილისის 26 კომისიის სახელობის ქარხანაში. ატარებდა რა წრის სხდომებზე ლექციებსა და საუბრებს პარტიის ხაზის დასაცავად და აძინებდა რა ამით პარტორგანიზაციის სიფხიზლეს, იგი დაუსჯელად აკეთებდა თავის ბინძურ კონტრრევოლუციურ საქმეს.

V

ყველა ეს ფაქტი იმას გვეუბნება, რომ პარტიის ხაზის სრული და გამაყვებელი გამარჯვების პირობებში, როდესაც აშკარა ბრძოლა პარტიის პოლიტიკასთან უიმედო გახდა, მხოლოდ თვალთმაქცობას შეუძლია დაპყვაროს და ხელი შეუწყოს ანტიპარტიულ და კონტრრევოლუციურ ელემენტებს პარტიის შიგნით.

თვალთმაქცი პარტიის მომტყუებელია, თვალთმაქცი საბჭოთა ხელისუფლების მტერია, ხალხის მტერია. თვალთმაქცი — კონტრრევოლუციის აგენტია, მავნებელი, პროვოკატორი, მზვერავია.

კომუნისტი, რომელიც შემარიგებლობას და დამპალ ლიბერალიზმს იჩენს თვალთმაქცობის მიმართ, რა ფორმებშიც უნდა გამოვლინდეს იგი,

უდიდეს დანაშაულს ჩადის პარტიის წინაშე, საბჭოთა ხელისუფლების წინაშე, ჩვენი სამშობლოს წინაშე.

პარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლების მტრები ნაციონალურ რესპუბლიკათა პირობებში ძალიან ხშირად ეფარებიან ნაციონალურ ყოფაცხოვრებითს თავისებურებებსა და ტრადიციებს.

შემთხვევითი როდია, რომ ცალკეული ტროცკისტ-ზინოვიევიური კონტრრევოლუციური ელემენტები თავისი მავნებლური და ტერორისტული მუშაობის დასაფარავად იკეთებენ ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკათა შრომელი ხალხების „ნაციონალურ მისწრაფებების“ გამოშხატველთა ნიღაბს.

შემთხვევით როდია, რომ სტეფანიანის ტროცკისტული ჯგუფი ერევანში თავის გაშიშვლებულ კონტრრევოლუციურ განწყობილებებს მძლავრად ელინთავდა ნაციონალისტური სიმყრალით.

ნაციონალისტური ელემენტები ნაციონალ-შოვინისტური ლაყბობიდან ძალიან ხშირად ქვეითდებიან საბჭოთა ხელისუფლებასთან ბრძოლის პოზიციებამდე და ბლოკს ჰკრავენ კონტრრევოლუციონერ ტროცკისტ-ზინოვიეველებთან, მენშევიკებთან, დაშნაკებთან და მუსავატისტურ ელემენტებთან. ასეთია ბოლშევიკთა პარტიის წინააღმდეგ, საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ ბრძოლის ლოგიკა.

ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკათა პარტიულ ორგანიზაციებს მტკიცედ ახსოვთ თავისი მუშაობის ეს თავისებურება.

ისინი დაუნდობელ ბრძოლას ეწევიან კონტრრევოლუციურ ნაციონალისტურ ელემენტებთან და ნაციონალ-უკლონიზმის რეკიდევებთან თავის საკუთარ რიგებში.

მათ კარგად ახსოვთ, თუ რით დამთავრდა ნაციონალ-უკლონიზმის გამცემლური გზა.

ნაციონალ-უკლონისტების საგრძნობი ნაწილი, რომლებიც იყვნენ საქართველოს მენშევიკების, თავადების, მემამულეებისა და კულაკების ინტერესების გამოშხატველნი და მათი საქმის გამგრძობნი, შემდეგ ჩაეფლნენ კონტრრევოლუციური ტროცკიზმის ქაობში და ტროცკისტებსა და ზინოვიეველებთან ერთად პარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ ბრძოლაში დაადგნენ შპიონაჟისა, დივერსიისა და ტერორის გზას.

ამიერ-კავკასიის ფედერაციის ლიკვიდაციასთან დაკავშირებით ნაციონალისტური ელემენტები ამიერ-კავკასიაში ცდილობენ თავისი მუშაობის გაცხოველებას.

არიან ისეთი ადამიანები, რომლებიც ცდილობენ პარტიისა და მთავრობის დადგენილება საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკათა კავშირში საქართველოს, აზერბეიჯანისა და სომხეთის უშუალოდ შესვლისა და, ამასთან დაკავშირებით, ამიერ-კავკასიის ფედერაციის ლიკვიდაციის შესახებ, შეაფასონ, როგორც თავისი წარსული ნაციონალ-უკლონისტურ

შეცდომათა გამართლება. სჩანს, ამ ადამიანებს ვერ გაუფიქრებია თავისი წარსული შეცდომები, მათ არ გაეგებათ ის, რასაც დღეს მარტო აკეთებენ, და დაუნდობლად უნდა იქნენ გამოაშკარავებულნი.

ამხანაგი სტალინი ს.კ. კ. პ. (ბ) ცენტრალური კომიტეტის პლენუმზე თავის მოხსენებაში „ახალი კონსტიტუციის შესახებ“ ამ ადამიანებს აღარებდა პეტროგრადში — 1917 წლის აპრილს მომქმედ ერთერთ ბოლშევიკურ ჯგუფს, რომელსაც ლენინმა ავანტურისტული ჯგუფი უწოდა. ვინაიდან იგი მოითხოვდა საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას 1917 წლის აპრილს, როდესაც პირობები ამისათვის ჯერ კიდევ მომწიფებელი არ იყო და ნაადრევი აჩქარება შეიძლებოდა პარტიისათვის კატასტროფით დამთავრებულიყო. ხოლო, როდესაც 1917 წლის ოქტომბერში პარტიამ აიღო ხელისუფლება და დაამყარა საბჭოთა წესწყობილება, ამ ჯგუფის ადამიანები ძლიერამოსილი გამომეტყველებით ლაპარაკობდნენ — მართალი ვიყავით, როდესაც 1917 წლის აპრილში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას მოვითხოვდითო. ლენინი ასეთ კომუნისტებს წვრილ მაროდორებს ეძახდა. ამ წვრილ მაროდორებს ჰგვანან დღეს ის ნაციონალ-უკლონისტები, რომელნიც ცდილობენ გაამართლონ თავიანთი წარსული შეცდომები პარტიისა და მთავრობის გადაწყვეტილებით ამიერ-კავკასიის ფედერაციის ლიკვიდაციის შესახებ.

ნაციონალ-უკლონისტები საქმეს უფუჭებდნენ ჩვენს პარტიას მაშინ, როდესაც საჭირო იყო ბურჟუაზიული ნაციონალისტების დამარცხება ამიერ-კავკასიაში და მეგობრობის კავშირის განმტკიცება ხალხთა შორის. ისინი ლაშობენ დღესაც აგვირიონ საქმე და ცდილობენ შეარყიონ ამიერ-კავკასიის ხალხთა სტალინური მეგობრობა.

საქართველოს და სომხეთის ინტელიგენციის ძველი კადრების ერთ ნაწილში ჯერ კიდევ ძლიერია ნაციონალისტური განწყობილება. ძალიან ხშირად მტერი ცდილობს ამის გამოყენებას. ნაცელად იმისა, რომ დაეინებით იმუშაონ ინტელიგენციის ამ ჯგუფთა ინტერნაციონალურ აღზრდაზე. ცალკეული კომუნისტები, ხოლო ზოგჯერ თვითონ ხელმძღვანელი მუშაკებიც, რომლებიც ძალიან ხშირად კარგად ვერ ერკვევიან პარტიის ნაციონალური პოლიტიკის საკითხებში, კვებს უკრავენ ჩამორჩენილ ნაციონალისტურ განწყობილებებს, რევენ სხვებსაც და თავის თავსაც, ზოგჯერ კი მანვე ნაციონალისტური განწყობილებანი გადააქვთ პარტიული ორგანიზაციების რიგებში. კომუნისტი გავლენას უნდა ახდენდეს გარშემო მყოფებზე, წინ უნდა უძღოდეს მათ. ზოგიერთ კომუნისტებს კი პირობით ემართებათ: მათზე გავლენას ახდენენ ნაციონალისტური და მტრულად განწყობილი ელემენტები და მათ თავისი მიზნებისათვის იყენებენ.

პარტიულმა ორგანიზაციებმა ამიერ-კავკასიაში უდიდესი მუშაობა შეასრულეს ნაციონალური ინტელიგენციის კადრთა საბჭოთა ხელისუფლე-

ბისა და პარტიის გარშემო შესამქვიდროვებლად. ამ საქმეში მათ უდავოდ დიდი წარმატებები აქვთ.

ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ კიდევ უფრო გავაძლიეროთ სიფხიზლე პარტიის ნაციონალური პოლიტიკის განხორციელების საქმეში. უფრო უკეთ მოვაწყოთ მუშაობა მასების ინტერნაციონალურად აღზრდის საქმეში და ამ უბანზედაც აგრეთვე საბოლოოდ გავანადგუროთ მტრები.

VI

ამიერ-კავკასიაში ჯერ კიდევ მოიპოვება ძველი გადანაშთები და ეგრეთწოდებული „ტრადიციები“, რომლებსაც დიდი ხანია ბოლო უნდა მოეღოს.

ჯერ კიდევ ცოტა არ არის ისეთი კომუნისტი, რომლებიც საყოფაცხოვრებო ტრადიციულ ურთიერთობას უფრო მაღლა აყენებენ, ვიდრე პარტიულ პრინციპულ ურთიერთობას.

სტუმართმოყვარეობის რა ტრადიციებით შეიძლება გამართლდეს საქციელი ცალკეული პარტიელებისა, რომლებმაც ტფილისში სასტუმრო „ორიანტში“ სპეციალური საზეიმო შეხვედრა — ბანკეტი გაუმართეს გამცემელ ლომინაძეს, რომელიც, როგორც გამორკვეულია, ტროცკისტულ-ზინოვიევიური კონტრრევოლუციური იატაკქვეშეთის ერთერთი ორგანიზატორი იყო და რომლის ანტიპარტიული შეხედულებანი და მუშაობა უკვე იმ პერიოდში კარგად იცოდნენ შეხვედრის ცალკეულმა ინიციატორებმა.

კიდევ არიან ისეთი ადამიანები, რომელთაც არ სურთ გაიფუქონ კარგი ურთიერთობა „მეგობრებთან“, ალბათ, იმ ანგარიშით, რომ ეს „მეგობრები“ შეიძლება მათ ოდესმე გამოადგეთ.

ეს ფაქტები გვიჩვენებენ, როგორ იჩენენ ცალკეული კომუნისტები, რომელთაც არ ესმით რევოლუციური სიფხიზლის ამბლების ამოცანები, ყოვლად შეუწყნარებელ გულკეთილობას, დამპალ ლიბერალიზმს და ამით მორჩილად მიჰყვებიან კონტრრევოლუციურ ელემენტებს.

ყველა ეს ფაქტი კიდევ და კიდევ ამტკიცებს ამხანაგი სტალინის მითითებათა გენიალობას რევოლუციური სიფხიზლის ამბლების აუცილებლობის შესახებ, იმის შესახებ, რომ საჭიროა უაღრესად უღმობელი ბრძოლა სოციალიზმის მტრებთან და მათ მოწინავე რაზმთან — საზიზღარ კონტრრევოლუციონერ ტროცკისტ-ზინოვიევიელებთან.

რევოლუციური შეტევითი ბოლშევიკური სიფხიზლე გამოხატულებას უნდა პოულობდეს არა პლატონიურ სიტყვებში სიფხიზლის შესახებ, არა მყვირალა რეზოლუციებში, არამედ კომუნისტის თვითუღლ მოქმედებაში იმ უბანზე, სადაც იგი დაყენებულია პარტიის მიერ, იმ გარემოში,

სადაც იგი იმყოფება, კომუნისტის პრაქტიკული მუშაობისა და ყოველ-
დღიური ყოფაცხოვრების თვითეულ ნაბიჯში.

რევოლუციური სიფხიზლე უნდა მდგომარეობდეს იმ ადამიანთა უაღ-
რესად გულდასმით შემოწმებაში, რომლებთანაც კომუნისტი მუშაობს,
რომლებიც მას გარს არტყიან, რომლებთანაც მას ურთიერთობა აქვს.

სიფხიზლე უნდა გამოიხატებოდეს ბოლშევიკური თვითკრიტიკის გაშ-
ლაში, რაც დახმარებას გვიწევს გამოვამჟღავნოთ ჩვენი ნაკლი და მტრე-
ბის მახინაკიები.

სიფხიზლე იმაში უნდა მდგომარეობდეს, რომ კომუნისტს მჭრელი
თვალი ჰქონდეს და სცდილობდეს თავისი პარტიული თვალთ შეიჭრას
ყველა კუთხესა და ჭურჭტანაში, მას ყველაფერი უნდა აინტერესებდეს.

სიფხიზლე უნდა გამოიხატებოდეს თვითეული კომუნისტის, თვითეუ-
ლი კომკავშირელის, თვითეული არაპარტიული ბოლშევიკის იმ მუშაო-
ბის გაუმჯობესებაში, რომელიც მიმართულია პარტიის ამოცანების და-
ამხანაგ სტალინის მითითებათა განხორციელებისაკენ.

პარტიულ დოკუმენტთა შემოწმებამ და გამოცვლამ ხელი შეუწყო
პარტიული ორგანიზაციების სიფხიზლის გაძლიერებას, მაგრამ არ შეი-
ძლება იმის ფიქრი, რომ პარტიულ დოკუმენტთა შემოწმებამ და გამოც-
ვლამ საბოლოოდ გასწმინდა პარტია მტრებისაგან. არ შეიძლება ფიქრი,
რომ, ვამხილეთ რა მთელი რიგი კონტრრევოლუციური ტროცკისტულ-
ზინოვიევეური ჯგუფები, ჩვენ უკვე გამოვამჟღავნეთ და გავრიყვეთ ყველა
ეს გარეწარი და არამზადა. პარტიაში ჯერ კიდევ დარჩნენ კონსპირირე-
ბული, მიმალული მოსისხლე მტრები, ჯერ კიდევ ყველა თვალთმაქცი
როდია გამოუმჯღავნებული. ჯერ კიდევ კარგად უნდა ვიმუშაოთ იმისათ-
ვის, რომ აშშორებული ტროცკისტულ-ზინოვიევეური იატაკქვეშეთიდან
მზის სინათლეზე გამოვათრიოთ პარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლების
მიმალული მტრები.

თვითეული პარტიული ორგანიზაცია ფხიზლად უნდა იცავდეს თავისი
რიგების სიწმინდეს, ვინაიდან იქ, სადაც ბოლომდე არ ზრიან გაწმენდილ-
ნი პარტიიდან თვალთმაქცები, გადაგვარებულნი, დაუდევარნი, კარიერის-
ტები, წამგლეჯები, გახრწნილი ელემენტები და სხვ., იქ კონტრრევოლუ-
ციონერ-გაშუშ-დივერსანტ, — ტროცკისტ-ზინოვიეველს აქვს ნიადაგი თა-
ვისი მუშაობისათვის, პოულობს თავის მეგობრებს, რაზმავს კადრებს თა-
ვისი კონტრრევოლუციური ტერორისტული მუშაობისათვის.

შოლოდ დაუღალავი, ფხიზელი ბრძოლა ბოლშევიკური პარტიის რი-
გების ერთიანობისა და სიწმინდისათვის უზრუნველჰყოფს სოციალიზმის
მტრების საბოლოო მოსპობას.

სოციალიზმის საერთაშორისო და შინაური მტრები არაერთხელ ცდი-
ლან აეღოთ გეზი ამიერ-კავკასიაზე თავიანთ კონტრრევოლუციურ ზრახ-
ვებში.

ამიერ-კავკასიას მთელი რიგი თავისებურებანი აქვს, რომლებიც განსხვავებენ მას საბჭოთა კავშირის ბევრი მხარისა და რესპუბლიკისაგან.

წარსულში ამიერ-კავკასიაში ძლიერი იყვნენ მენშევიკები და შნაკთა და მუსავატელთა ანტისაბჭოთა პარტიები; საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ წლებში ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკებში ძლიერი იყო ნაციონალიზმი, ნაციონალ-უკლონისტური დაჯგუფებანი პარტიული ორგანიზაციების შიგნით.

ეს თავისებურებანი აგრეთვე მდგომარეობენ რთულ სამეურნეო და ნაციონალურ ხლართში, რომელიც დამატებით სიძნელეებს ჰქმნიდა სოციალისტური მშენებლობისათვის.

მტერი არაერთხელ ცდილა გამოეყენებინა ამიერ-კავკასიის ბოლშევიკთა მუშაობის ეს თავისებურებანი და სიძნელეები პარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ საბრძოლველად. ტროცკისტები და ზინოვიეველები პარტიის წინააღმდეგ თავიანთი ბრძოლის მთელ მანძილზე, გამკემლობისა და ლალატის მთელ თავიანთ საზიზღარ გზაზე ცდილობდნენ ეპოვათ დასაყრდენი ამიერ-კავკასიის ცალკეულ პუნქტებში.

ლომინაძე, ტერ-ვაჰანიანი, ვარდინი და სხვები ტყუილად კი არ „სერიზობდნენ“ შავი ზღვის ნაპირზე და ამიერ-კავკასიისა და საქართველოს ქალაქებში, და ცდილობდნენ გაემათ კავშირი და შეეგროვებინათ ადამიანები კონტრრევოლუციური მუშაობისათვის.

ამიერ-კავკასიის ბოლშევიკებმა მშვენივრად იციან თავიანთი მუშაობის თავისებურებანი და სიძნელეები.

ამიერ-კავკასიისა და საქართველოს ბოლშევიკებმა, რომლებიც დიდი ზეღადის ამხანაგ სტალინის მიერ არიან აღზრდილნი, მისი გენიალური წინამძღოლობით გაანადგურეს ანტისაბჭოთა პარტიების მენშევიკთა, დაშნაკთა და მუსავატელთა ძალები, გაანადგურეს ნაციონალ-უკლონისმი, შექმნეს ურღვევი მშვიდობიანობა ამიერ-კავკასიის ხალხებს შორის და უდიდეს წარმატებებს მიაღწიეს სოციალიზმის მშენებლობაში.

მათ მთელ პარტიასთან ერთად დაამარცხეს ყოველგვარი ოპოზიცია და დაჯგუფებანი თავიანთ საკუთარ რიგებში, მათ მთელ პარტიასთან ერთად გაანადგურეს კონტრრევოლუციონერი ტროცკისტები და ზინოვიეველები.

და დღეს, როდესაც ტროცკისტულ-ზინოვიევიური კონტრრევოლუციის უმსგავსი ნაბოლარები ცდილობენ ახალი თავდასხმები მოაწყონ სოციალიზმის ქვეყნის წინააღმდეგ, ამიერ-კავკასიის ბოლშევიკები, აძლიერებენ რა ბოლშევიკურ სიფხიზლეს, მტკიცედ დგანან ლენინ-სტალინის პარტიის ჯაქმის სადარაჯოზე.

ისინი დაუნდობლად ააშკარაებენ და თავის რიგებიდან ერეკებიან ყველას ვინც სიფხიზლეს ასუსტებს და მტერს ხელს უწყობს.

ისინი მთელ პარტიასთან ერთად იბრძვიან იმისათვის, რომ დედამიწის პირისაგან ალგავონ და საბოლოოდ და სამუდამოდ მოსპონ სოციალიზმის მტრები.

VII

სოციალიზმისადმი, ლენინ-სტალინის პარტიისადმი, და პარტიისა და საბჭოთა კავშირის მთავრობის ხელმძღვანელებისადმი მხეცური სიძულვილით, თავისი უძღურებისა და უსუსურობის შეგნებით, კარიერისტებისა, შეურნიკებისა და მაროდღიორების საძაგელი სულის პატრონი მტრები დაადგნენ სოციალიზმის საქმისათვის მებრძოლთა წინააღმდეგ ტერორის გზას.

სწორედ ესენი — ტროცკისტები, ზინოვიეველები — არიან მოწინავე კოლმეურნეობათა ცალკე ხელმძღვანელებისა და სტახანოველების ფარულ საზიზღარ მკვლელობათა ორგანიზატორები სოფლად.

სწორედ ესენი არიან, ცალკეულ მუშათა სასაბუღალტროებში საქმელში საწამლავს რომ ურევენ, რათა ქარხნის საუკეთესო სტახანოველები მოსწამლონ.

სწორედ ესენი არიან, ჯაშუშთა და სადივერსიო ჯგუფებს რომ აყალიბებენ, რათა ხელი შეუწყონ ფაშისტებსა და იმპერიალისტებს საბჭოთა ხელისუფლებასთან ბრძოლაში.

სწორედ ესენი არიან, პარტიისა და მთავრობის ხელმძღვანელთა წინააღმდეგ ხელყოფის მოსამზადებლად ტერორისტულ ჯგუფებს რომ ჰქმნიან.

მაგრამ ისინი სასტიკად სცდებიან თავის ანგარიშში.

თავისი სასიკვდილო აგონიის დროს ამ შექარით ისინი ვერავის დაამინებენ, ვერავის შეარყევენ.

ჩვენი ქვეყნის ბოლშევიკები და მშრომელი მასები გააძლიერებენ სტალინურ სიფხიზლეს და მტერს მოსპობენ.

ამხანაგი სტალინი ამბობდა: მტრები „იმედს ამყარებდნენ იმაზე, რომ დავეწინებინეთ და იძულებული გავებადეთ გადაგვხვია ლენინური გზიდან. ამ აღამიანებს, ალბად, დავიწყებით, რომ ჩვენ ბოლშევიკები, — განსაკუთრებული ყალიბის ადამიანები ვართ. მათ დავიწყებით, რომ ბოლშევიკებს ვერ შეაწინებთ ვერც სიძნელებით, ვერც მუჭარით. მათ დავიწყებით, რომ ჩვენ გვაწრთობდა დიდი ლენინი. ჩვენი ბელადი, ჩვენი მასწავლებელი, ჩვენი მამა, რომელმაც არ იცოდა და არც სცნობდა შიშს ბრძოლაში, მათ დავიწყებით, რომ რაც უფრო მეტად ცოფდებიან მტრები, რაც უფრო მეტი ისტერიკა მისდევს მათ, რაც უფრო მეტი სიძულვილით, მით უფრო მეტად იკატბნენ მათ, რაც უფრო მეტი სიძულვილით, მით უფრო სწრაფად მოსპობენ მათ.“

ბოლშევიკური პარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლების მტრებს დავიწყებიათ, რომ მათმა მტრმა პარტიისა და ქვეყანას ხელმძღვანელებს სტალინური ცენტრალური კომიტეტი და გენიპლური დიდი ბელადი სტალინი — ჩვენი მასწავლებელი, ჩვენი მამა, რომელიც არ სცნობს ბრძოლაში შიშს და მხოლოდ წინ მივყევართ, რომელიც გვაძლევს ბოლშევიკური სიფხიზლის ნიმუშებს და მტრების მახვილს არიდებს პროლეტარულ რევოლუციას, რომელიც როგორც დარაჯი, დგას ჩვენი პარტიისა და ჩვენი ქვეყნის ძლიერების საფუძვალზე.

ამიერ-კავკასიის ბოლშევიკები მთელ პარტიასთან ერთად კიდევ უფრო აამაღლებენ შემტევ სიფხიზლეს და გააძლიერებენ დაუნდობელ ბრძოლას თვალთმაქცების, საზიზღარი მოღალატეებისა და გამცემლების, კონტრრევოლუციონერი ტროცკისტ-ზინოვიეველებისა და მათი ხელისუფლების წინააღმდეგ, გააცამტვერებენ სოციალიზმის მტრებს.

ამიერ-კავკასიის ბოლშევიკები თვითუფლებო კომუნისტთა და კომკავშირებს, თვითუფლებო მშრომელს დაუღალავად აღუზრდიან ღრმა სიძულვილს მტრების მიმართ, და მასების მშენებარებას გააძლიერებენ განადგურებული ექსპლოატატორული კლასებისა და მათი აგენტურის ნარჩენთა კონტრრევოლუციური ზრკების წინააღმდეგ.

ამიერ-კავკასიის ბოლშევიკები ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკათა მშრომელების გულში შემდეგად დაუღალავად აღზრდიან სიყვარულისა და ერთგულების გრძნობას თავისი აყვავებული სამშობლოსადმი, ბოლშევიკური პარტიისა და სსრ კავშირის მთავრობისადმი, ხალხთა ბელადის, მშობლიური, დიდი სტალინისადმი, რომლის ბრძნული ხელმძღვანელობით სსრ კავშირში მოპოვებულია კაცობრიობის ისტორიაში გაუგონარი გამარჯვება სოციალიზმისა და რომლის ხელმძღვანელობით მთელი მსოფლიოს მშრომელნი კაპიტალიზმთან გადამწყვეტ შეტაკებებში დიად გამარჯვებებს მიღწევენ.

„პრავდა“ 19/VIII.

ა. თათაროვილი

რევოლუციური სიზნობა და შეუკრებლობა

ერთსულოვანი რევოლუციური მღელვარებით გამოვხმაურა საქართველოს საბჭოთა მწერლობა ტროცკისტ-ზინოვიეველთა ტერორისტული ბანდის ვასამართლებას და პროლეტარული მართლმსაჯულების ბრძნულ განაჩენს, რომელმაც სასიკვდილო ლახვარი ჩასცა საერთაშორისო კონტრრევოლუციის საზიზღარ აგენტებს.

უპრინციპობა, გამცემლობა, თვალთმაქცობა, გამყიდველობა, — აი რა იყო ამ ნაძირალთა დროშა. ეფიცებოდა რა პარტიას ერთგულებას, ტროცკისტ-ზინოვიეველთა ბანდა ამავე დროს მზაკერულად აშხადებდა ტერორისტულ აქტებს ჩვენი ქვეყნისა და კომუნისტური პარტიის საყვარელი ხელმძღვანელების წინააღმდეგ, პირველ რიგში — ჩვენი უსაყვარლესი ბელადის სტალინის წინააღმდეგ, რომელსაც ჩვენი ქვეყანა მიჰყავდა და მიჰყავს გამარჯვებიდან გამარჯვებამდე. ამ ზნედაცემულ ადამიანთა ბრბო აწყობდა უმსგავსო შეთქმულებას ჩვენი სამშობლოს ძლიერებისა და დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ, შეთქმულებას, რომელიც გერმანული ფაშისმის დახმარებას ემყარებოდა. მხეცური სიძულვილი ბოლშევიკების პარტიისადმი, საბჭოთა ხალხისადმი და ინდივიდუალური ტერორი, — აი რა აერთიანებდა ამ უპრინციპო, მაგრამ უბოროტესი სიძულვილით გამსჭვალულ გარეწართა ჯგუფს. ეს იყო მათი ერთადერთი „პოლიტიკური პლატფორმა“.

კონტრრევოლუციური ნაძირალთა ამ უბადრუკ ჯგუფს არ შეეძლო რაიმე იმედი ჰქონოდა, რომ მას მხარს დაუჭერდა საბჭოთა ხალხის თუნდაც ძალზე უმნიშვნელო ნაწილი. ამ უბადრუკმა და მხდალმა ადამიანებმა არა ერთხელ მისცეს პარტიას ფიცი, რომ გამოსწორდებოდნენ, მაგრამ სიმართლის ნატამალიც კი არ ყოფილა მათ მონანიებაში. ეს მონანიება აღმოჩნდა მხოლოდ ბინძური თვალთმაქცობა, პარტიისა და ქვეყნის უსიკრებელი მოტყუება.

მაგრამ პარტიასა და საბჭოთა ხალხს შესწევს უნარი გამოიცნოს თავისი მტერი, რა ნიღაბიც არ უნდა ჰქონდეს მას აფარებული. მათ სააშკაროზე გამოიტანეს ჩვენი დაუძინებელი მოსიხბლე მტრების ზნელი საქმეები და ბოროტი ზრახვები, და დღეს ტროცკისტ-ზინოვიეველ ყაჩაღთა

ზროვა, რომელიც საერთაშორისო კონტრევიოლუციის აგენტურას წარმოადგენდა და თავის ბნელ საქმიანობას გერმანული ფაქციების წაცად იარაღზე — ინდივიდუალურ ტერორზე ამყარებდა, ეს მკვამლანთა ბრძოლა, რომელიც საბჭოთა ხალხის დაღუპვას ოცნებობდა და რომელმაც ხელი აღმართა ჩვენი ქვეყნის საუკეთესო და უსაყვარლეს ხელმძღვანელებზე, — დღეს პროლეტარული დიქტატურის მახვილით გაცამტვერებულია.

მათ მოსაზრებას უდიდესი კმაყოფილებით ხვდება სოციალიზმის მშენებელი ქვეყანა. მაგრამ, ამ აქტით კმაყოფილი, იგი სრულიადაც არ ეძლევა გულდამშვიდებას. მან იცის, რომ უღმობელი ბრძოლა ტროცკისტულ-ზინოვიევიურ ყაჩაღებთან ამით როდი თავდება. მან იცის, რომ პოლიტიკურად და მორალურად გახრწნილი უბრინციპო ავანგარდი კონტრევიოლუციური ბურჟუაზიისა იარაღს არ დაჰყრის. იგი თავს არ მიაჩნებებს უმსგავსო ბრძოლას, იგი კვლავ შეეცდება მიაყენოს ზიანი ჩვენს ქვეყანას როგორც შიგნით, ისე გარედან.

ბოლშევიკური სიფხიზლე, მუდმივი სტალინური სიფხიზლე, — ასეთია დასკვნა, რომელიც გამოაქვს საბჭოთა ხალხს ამ გაკვეთილიდან. მტრის გამოცნობის უნარით, ბრძოლის ამ საიმედო და ძლიერი იარაღით უნდა აღიჭურვოს, იდეური შეურთებლობით უნდა შეიარაღდეს ყოველი საბჭოთა მოქალაქე, პირველ რიგში პარტიის წევრი, რომ მტრებმა ვერ შესძლონ ჩვენს წრეში შემოპარვა და მუხანათურად ზურგში მახვილის ჩაყმა.

კერძოდ, ჩვენმა მწერალთა ორგანიზაციამაც უნდა გამოიტანოს ამ პროცესიდან შესაფერი დასკვნები და გააძლიეროს სიფხიზლე კულტურის ფრონტზე. ჩვენი ვალია დავებმართო პარტიას, რომ ყველა მოლაღატის მზაკვრული მუშაობა სააშკაროზე იქნას გამოტანილი. განსაკუთრებული გულმოდგინებით უნდა იქნას შესწავლილი ჩვენს წრეშიც ამხ. ლ ა ე რ ე ნ ტ ი ბ ე რ ი ა ს წერილი: „გაეცამტვეროთ სოციალიზმის მტრები“ და გაეკეთოთ იქიდან საჭირო დასკვნები.

მხატვრული მწერლობა და ბეჭდვითი სიტყვა მასებზე ზემოქმედების უძლიერესი იარაღია. ამიტომ ბუნებრივია, რომ ამ იარაღს გულმოდგინედ ებლაუქებიან განადგურებული კონტრევიოლუციის გაცოფებული ნამსხვრევები. მოსკოვის მწერალთა კრებაზე გამომგლავებული ფაქტები: პიკელის, სელივანოვისკის, ბ. სერებრიაკოვას, ტარასოვ-როდიონოვის, გრუდსკაიას და ტროშჩენკოს კონტრევიოლუციური მოლაღატური მუშაობის შესახებ აშკარად ადასტურებენ ამ გარემოებას.

სომეხ მწერალთა ერთ ჯგუფში ჯერ კიდევ საკმაოდ ძლიერი ყოფილა დაწინაურებული განწყობილება და მათ შორის ჯერ კიდევ გასაჯალი ჰქონია ტროცკისტულ შეხედულებებს, რომ სომხეთის საბჭოთა მწერლებს

ერთი ნაწილი მხარს უჭერდა პარტიისა და ჩვენი ქვეყნის მოთხოვნებს (სიმონიანი, ალაზანი, ბაკუნცი).

საქართველოს საბჭოთა მწერლების ორგანიზაცია ძირითადად პოლიტიკურად ჯანსაღი ორგანიზაციაა, მაგრამ ნაციონალისტური, ტროცკისტული განწყობილებების რეციდივებისაგან არ არის ის საესებით დაზღვეული. დიდი ხანი არ გასულა მას შემდეგ, რაც ჩვენი კავშირის ზოგიერთი წევრი მძიმედ დაავადებული იყო შოვინიზმის სენით. დიდი სიფხიზლე და შეურიგებელი ბრძოლაა საჭირო, რომ ამ სენის ნაშთები საბოლოოდ აღმოიფხვრან ჩვენი მწერლობიდან.

მეორე მხრივ ჩვენს ორგანიზაციაში ერთ დროს თავს იფარავდნენ შენიღბული ტროცკისტები. მათი თავხედობა იქამდე მივიდა, რომ ერთი მათგანი — გარეწარი პ. ქიქოძე შეუზღუდავად თარეშობდა ჩვენი სალიტერატურო გაზეთის ფურცლებზე, არა მარტო თვით იგი და მისი ძმა-ბიჭები, არამედ რევოლუციისა და სოციალიზმის არა ნაკლებად მოსისხლე მტერი, პარტიის მიერ არა ერთხელ მხილებული გაიძვერა ვარდინი. ამ ნაძირალებისაგან გაიწმინდა ჩვენი ორგანიზაცია, მაგრამ შესაძლებელია მისი ნაბოლარები აქა-იქ კიდევ დარჩნენ და განაგრძობდნენ ბნელ საქმეებს. გვმართებს უდიდესი სიფხიზლე, მტრის გამოცნობის უნარით აღჭურვა, რომ ძირიანად ამოვაგლოთ მათი ფესვები, რომ ერთხელ და საბოლოოდ გავასუფთაოთ მათ მიერ მოშხამული ჰაერი.

კონტრრევოლუციური ტროცკიზმის ნამსხვრევებისაგან არც ჩვენი კავშირის სომხური სექცია აღმოჩნდა თავისუფალი. იქ მოკალათებული ყოფილა ვინმე ხალათიანი, შენიღბული ტროცკისტი, რომელიც თავს მწერალს უწოდებდა და გამხრწნელ კონტრრევოლუციურ მუშაობას ეწეოდა ახალგაზრდა მწერლებში. სომხური სექციის ზელმძღვანელობის (ა. ვართანიანი) სიფხიზლის მოდუნების მაჩვენებელია ის ფაქტი, რომ პარტიიდან გაძევების შემდეგაც ხალათიანი მაინც განაგრძობდა სექციაში მუშაობას. ახლა სექციამ მოიშორა ეს მავნე ზორცმეტი.

ამ უკანასკნელ დღეებში გამომჟღავნდა, რომ ჩვენს წრესაც, ქართველ საბჭოთა მწერლების წრესაც ჰყოლია უღირსი წევრი. პარტიამ ნიღაბი ახადა სევასტი თალაკვაძეს. იგი ყოველთვის გაურბოდა ჩვენს ორგანიზაციაში გულწრფელ საქმიან მუშაობას, მუდამ ბუზლუნობდა, უკმაყოფილებას გამოსთქვამდა და თავის პასივობას ამართლებდა იმით, რომ მორცხვი კაცი ვარ და აქტიური არასოდეს არ ეყოფილვარო, მაგრამ ეს მორცხვობაც მხოლოდ ნიღაბი აღმოჩნდა. ჩვენ კარგად გვახსოვს, რომ იგი არა თუ მორცხვი, არამედ ძალიან უტიფარიც კი იყო, როცა თავის თანამომხე ტროცკისტებთან ერთად გააფთრებით ებრძოდა პარტიას. დღეს იგი საბოლოოდ გამოაშკარავებულია და გაძევებულია პარტიიდან და საბჭოთა მწერლების კავშირიდან.

საგულისხმოა, რომ საქართველოს სახელმწიფო გამომცემლობაში მხატვრული ლიტერატურის გამომცემლობის საქმე ხელთივედრ შენიღბულმა ტროცკისტმა ლიდა გასვიანმა.

დღეს უკვე გამომქლავებული ტროცკისტი სერგო აბულაძე მეტად აქტიურად ანვითარებდა თავის მავნებლურ „მოღვაწეობას“ ქართული საბჭოთა მწერლობის მიმართ. ლიტერატურულ ხელიგნობამდე მისული მეთოდებით, ლაუბობით, ჳორებითა და ცილისწამებით ცდილობდა იგი მოეხდინა იმ სალიტერატურო პოლიტიკის დისკრედიტაცია, რომელსაც პარტიის ხელმძღვანელობით ანხორციელებს საქართველოს საბჭოთა მწერლობის ორგანიზაცია. სარგებლობდა რა კომკავშირული გაზეთის რედაქტორის მდგომარეობით, იგი ცდილობდა გავლენა მოეხდინა საბჭოთა მწერლობის გარკვეულ ფენებზე და შეექმნა მათ შორის უკმაყოფილებისა და ჯგუფობრივი კინკლაობის ატმოსფერა.

ცხადია, სოციალისტური სამშობლოს მტრების რიცხვი ჩვენში მარტო ამ პირებით არ იფარგლება, ისინი კიდევ იქნებიან აქა-იქ მიმალული. აღვზარდოთ, განვაავითაროთ ჩვენს რიგებში ოსტატურად შენიღბული მტრის გამოცნობის უნარი, გავამახვილოთ ჩვენი სიფხიზლე, რომ მთელს საბჭოთა ხალხთან ერთად მიუვალ რკინის კედლად შემოვერტყათ გარს ჩვენს პარტიას, ჩვენი ქვეყნის საყვარელ ბელადებს, ჩვენს მშობლიურს დიდ სტალინს, რომელმაც მშრომელ ხალხს შეუქმნა ბედნიერი, სამური ცხოვრება.

მაგრამ საბჭოთა მწერლობისათვის საკმარისი არ არის მარტო საკუთარი რიგების იდეური სიწმინდის დაცვა. მწერლობა მასების კომუნისტური აღზრდის უძლიერესი იარაღია. ამიტომ მწერლობისაგან პარტია და საბჭოთა ხალხი მოითხოვს, რომ მხატვრული სიტყვის იარაღით იგი უფრო და უფრო აძლიერებდეს ხალხის რევოლუციურ აღფრთოვანებას, ხალხის საბრძოლო ენტუზიაზმს და სიფხიზლეს. მხატვრული მწერლობა კიდევ მეტი ენერგიით უნდა იბრძოდეს ხალხის გულში ლენინ-სტალინის დიადი პარტიისა და ჩვენი დიდი ბელადისადმი სიყვარულის და ერთგულების გრძნობის უფრო და უფრო გასაღვივებლად, იმ გრძნობის, რომელმაც ასეთი ძლიერებით დაიქუხა საბჭოთა ხალხის სიღრმიდან ტროცკისტ-ზინოვიეველთა ავაზაკური ბანდის გასამართლების დღეებში.

ქართულმა საბჭოთა მწერლობამ სიტყვა მისცა ხალხთა დიდ ბელადს ამხანაგ სტალინს და მის ერთგულ მოწაფეს ამხანაგ ლავრენტი ბერიას, რომ იგი, კიდევ უფრო დარაზმული ლენინ-სტალინის დიადი დროშის გარშემო, მედგრად იბრძოლებს სოციალიზმის ძლევა-მოსილებისათვის. ამ დაპირების ურყევად განხორციელება წარმოადგენს წმინდათა-წმინდა მოვალეობას ყოველი საბჭოთა მწერლისათვის, საბჭოთა მწერლობის მთელი კოლექტივისათვის.

ლევო ჭიაჩელი

გვარი ბიგვა

რომანი *)

XI

მიუხედავად ზოსიმეს ჩარევისა და გოჩას განიარაღებისა, მინდორზე ჩხუბი მაინც გრძელდებოდა. მხოლოდ მოჩხუბართ ახლა მიწვევ-მოწვევისათვის თავი დაენებებინათ და ერთმანეთზე სიტყვის იერიში მიეტანათ. კამეჩი და მისი ამბავი სულაც დაევიწყებიათ და კამათისათვის უფრო ფართე და ზოგადი ხასიათი მიეცათ.

ამ შემთხვევაში ონისე სჩაგრავდა გოჩას. იგი მთელი კოლექტივის სახელით ლაპარაკობდა და იქ შეკრებულთა თანაგრძნობაც მისკენ იყო. გოჩას ბრალს სდებდა იმაში, რომ იგი საერთო მუშაობაში მონაწილეობას არ იღებდა, განზე გამდგარიყო და კოლექტივს ღალატობდა.

— რით ვერ გაიგო გოჩა სალანდიამ, — გამარჯვებულის ქედმაღლური სიფიცხით მიმართავდა ონისე ხალხს, — რომ მაგნაირი წინხტომით ჩვენგან შორს ვერ წავა! ან ჩვენს იქით სად აქვს სალანდიას დასახტომი ადგილი.

გარდა საერთო თანაგრძნობისა, ონისეს ახლა ისიც მატებდა ძალას, რომ თავისი გრძელტარიანი წაღდი ხელში შერჩენოდა, მაშინ როდესაც გოჩას ხელეჩო ზოსიმეს ჰქონდა დაუფლებული.

— ვეუბნები და დაიჯეროს, — განაგრძობდა ონისე შეტევას, — ბევრიც რომ იხტუნოს, უჩვენოდ ოდას მაინც ვერ აიშენებს!.. ასეა თუ არა, ამხანაგებო?

— სწორია! — ყაყელი ძალიან შეაწიეს ონისეს დასტური.

— ეს კარგად დაიმახსოვნოს გოჩამ! ვაი არ აქვს ონისეს! — მოსკრა სიტყვა ონისემ.

— ხო, ხო, ხო, — დაბლად ჩაიგმინა გოჩამ. — ვიცო, რაც გიკლავს მაგ ჩიტის გულს, მეზობელო! ოდა რომ მე აშენებულეც მაქვს და შენ

*) გაგრძელება. იხ. „მნათობი“ № № 7, 8.

კი ჯერ კიდევ ვერ დაგიწყია, შური მოსვენებას არ გაძლევს, არა? რა დღეს, რა ხვალ, მალე სულ დაგეფსება თვალები: ჩემს სახლს მასწავრავი და აკლია! ჰა, ამაზე რას იტყვი?

გენჯილიძისთვის

— იმას ვიტყვი, რომ ტყვილი იმედი გაქვს... რაც გაკლია, აქ ყველამ კარგად ვიცით. თავს ნუ იტყუებ. აი, ჩემი სიტყვა: ჩვენს შორის უკანასკნელიც კი დაგასწრებს და შენი ოდის კედლები ისევ დარჩება პაერში განხორცილი! ჩემი მზრით ეს მიიქვამს, და თუ ასე არ მოხდა, აქვე ახლავე ვაცხადებ: მე, ჩემს ჯერზე უარს ვამბობ! — და საკუთარმა ხმამ და სიტყვებმა ახლა უფრო. შეახურეს ონისე. მან გოჩასკენ ნაბიჯი გადადგა, გაიქინთა და შეჰკვილა:

— ვის ეჯობრები, ყაზახო, ა? ვის მეთქი? კარგად გამოიხედე თვალბე-ში... კამეჩის მოჭიდავე ხარს რქები არ შერჩაო, ხომ ვაგიგონია!.. კოლექტივი ვართ, კოლექტივი, გაიგე! — და ონისემ თავმომწონედ მოკლედ გაიარა ხალხის წინ, მერმე ხმას ცოტა დაუშვა და გოჩას ახლა უკვე მფარველობით მიმართა:

— მე კიდევ იმას გირჩევ, ჩემო მეზობელო, რომ გვერდში ამოგვიდგე, ჩვენსავით იმუშავო, ზილო და ათრიო ჯირკვი იქნება, ხე თუ მორი, და შეიძლება, ჩვენც ორიოდე ფიცარი გიწილადოთ... თუ არა და...

— ორივე ხელი შემახმეს, თუ შენგან დახმარება ვიკადრო! — იუკადრისა გოჩამ ონისეს რჩევა, მაღლიდან მედიდურად გადახედა და სიტყვა ისე გააწყვეტინა.

— მოიცა; ბოლომდე ვაიგონე, რაც გითხრა! — უკანვე გამოგლიჯა ონისემ წართმეული სიტყვა და გაწყვეტილი აზრი მუქარით დაასრულა: — თუ არა და მეთქი, ვამბობ, რაც აქამდე უმართებულოდ ქარხნიდან ფიცარი წაგილია, იმასაც უკან დაგაბრუნებებთ! — ვაი არ აქვს ონისეს! აბა, რა გეგონა?

— ვინა? — აიმრიზა ამის ვაგონებაზე გოჩა. შეკითხვა მისგანვე მოულოდნელად შემკრთალ ხმაზე წარმოთქმული აღმოაჩნდა, ამის გამო თვითონვე შეოცდა. ეს იმით გაისწორა, რომ ახლა განმეორებით და უფრო თამამად შეეკითხა:

— ჰო, ვინა მეთქი? — თვალებზე ჩამოწოლილი წარბები მაღლა შებლზე აიხნიქა და პასუხის მოლოდინში ორივე ყური დასცქვიტა. შეეტყო, რომ ასეთი მუქარის ვაგონებას არ მოელოდა. უკებ წარმოიდგინა, რომ ონისეს მუქარის განხორციელება არც ისე შეუძლებელი რამე იყო. ტანში შეაქრეოლა.

— შენც კარგად იცი, ვინა! რატომ შეკითხები ვითომ? — იგრძნო ონისემ რაც ზეგავლენა იქონია მისმა სიტყვამ გოჩაზე და შეტევა ამავე მიმართულებით გააძლიერა: — ცხადია, შენი მეგობარი „ნაკულა-კარები“ კი არ გიზამენ ამ საკმეს!

ამდენხანს თუ ხალხში აქა-იქ გაისმოდა რაიმე ხმა და ისევე შეწყდებოდა, ახლა აშკარად და ერთბაშად ყველამ ერთად გადაიხარხარა.

— ჰო — ჰოჰო... ეს ონისე რა ყოფილა! — დაიძახეს ერთგან.

— ძალიან არ შემოუქნია! — გაიკვირვეს მეორეგან.

და საღლაც სიღრმეში სიცილსა და ოხუნჯობას შუა ქურდული ხმაც დაირბა, წინა რიგისკენ მალულად, უცნაური პარვით წამოსული:

— მართალი რომ თქვას კაცმა, გოჩას ცოტა კუდი კი აქვს კულაკებში გაბარებულიო, — მოჰქონდა ამ ხმას ფარულად დამცინავი სიტყვები.

სიცილი საერთო ღრიანცელმა შესცვალა. ხალხმა უკან მიიხედა, ვინ არის ამის მთქმელიო. მაგრამ ისე გამოვიდა, რომ როგორც წინა, ისე უკანა რიგებშიც ყველა უკან იხედებოდა და იმ ეშმაკური სიტყვების წარმომთქმელი კი აღარსად სჩანდა. ზოგმა ივარაუდა, ვითომ ამას სხვა ვინ იტყოდა, თუ არა გვადი ბიგვაო. თუმცა ხმის მიხედვით მაინცდამაინც ამის თქმა არ შეიძლებოდა. მაგრამ გვადი მაინც დალანდვითაც კი ვერავენ დალანდა ამდენ ხალხში.

ბრაზმორეული გოჩა კი ასე დატრიალებულიყო ხალხის წინ, თითქოს ყოველი მხრიდან მოსულ მტერს იგერიებდეს. ისიც იმ სიტყვების წარმომთქმელს ეძებდა. ხან ერთი მხრიდან გადააგლებდა ხალხს თვალს, ხან მეორედან, მაგრამ იმის მაგიერ, რომ ერთი ვინმე ცალკედ ამოელონიშანში, ყველა ერთმანეთში ერეოდა. ეჩვენებოდა, თითქოს ყველას ერთი სახე ჰქონდა, ყველა ერთნაირი დამცინავი ღიმილით შემოსცქეროდა მას, და ერთად და ცალცალკედ ყველა შეუპოვრად იმ ვერაგულ სიტყვებს იმეორებდა.

ჭკუაზე შერყეულივით ხან აქ მივარდებოდა მის წინ გალავანივით ამართულ ხალხის უძრავ კედელს, ხან იქ, მაგრამ ასბლეტლივით ყოველთვის უმაღლვე უკან იხედა.

ბოლოს ანაზად თვალი შეაჩერა განცალკევებით განზე მდგომ ზოსიმეზე. შეოცდა, რომ განმარტობებული კაცი დაინახა. თითქოს პირველად ხედავსო, ისე შეაშტერდა. — ზოსიმე არ იცინოდა. პირიქით, სახეშეკრული იდგა და გოჩას ნაღვლიანი თვალებით შესცქეროდა. მკერდზე გადაჯვარადინებულ მკლავებში გოჩას ხელეჩოს ტარი ჩაერკო და თავის სწორად შემართულ მის პრიალა ფოლადზე ცალი ყბა მიეყრდნო.

— მაშ, მე „კულაკი“ ვყოფილვარ, არა, ზოსიმე? მომეცი ჩემი ხელეჩო! — დანახვისთანავე მივარდა მას აქოშინებული გოჩა.

ზოსიმემ სრულიად დამშვიდებულად გაუსწორა მას თვალები, გადაჯვარადინებული მკლავები გაშალა და ხელეჩო მოაჩიდა.

— გოჩა, რა მოხდა ისეთი, რომ ასე აგვიჯანყდი, შე კაი კაცი? — წყნარი ხმით მიმართა მან გოჩას. — თითოეულ ჩვენგანს მეტი თუ არა ოცი ხე და ჯირკვი მაინც გვექნება დღეს ტყიდან გამოტანილი და არ

დაეხოცილგართ, როგორც ხედავ. შენი კამეჩი კი მეორეს, მთაბრუნვეს, რმა-საც შუა გზიდან, და რა უნდა მოსვლოდა იმდენი, რომ ასე ცხვეთელი? რომელი კამეჩი მოუკლავს უღელს, რომ მიინცდამაინც შენი მომკვდარიყო, ამაზე რატომ არ დაფიქრდები?

მაგრამ გოჩას ზურიც არ უთხოვებია ზოსიმეს ამ შემარიგებელ სიტყვებისათვის. რისი კამეჩი, რა კამეჩი, როცა მას „კულაკი“ უწოდეს საჯაროდ და განადგურებას უპირებენ! ზოსიმე უთუოდ განზრახ ბანზე უგდებს სიტყვას, თორემ ნუთუ არ გაუგონია, რაც გოჩას დასწამეს: „კულაკებში“ კული გაქვს ვაბარებულო. — მაშ, გოჩა პატიოსანი კაცი არ ყოფილა!

— მე შენ იმაზე მიპასუხე, ბრიგადირო, რასაც გეკითხები.. კამეჩს თავი დაანებე. „კულაკი“ ვარ, თუ არა? — არ მოეშვა გოჩა ზოსიმეს. ცალი ყური პირთან ახლოს მიუტანა, ზედ ხელის-გულიც კი წაიფარა და სმენად გადაიქცა, რომ კარგად გაეგონა, რასაც ზოსიმე უპასუხებდა.

მაგრამ ზოსიმე აქ რალაც უცებ შეიცვალა. იმის მაგიერ რომ გოჩასთვის პასუხი გაეცა, ხმა ჩაიკმინდა, გოჩას თვალები ააჩიდა და შეშფოთებულად ხალხს იქით სადღაც ცქერა დაიწყო.

გოჩამ იგრძნო, რომ მიხდორზედაც ამავე დროს რალაც მოულოდნელი ცვლილება მოხდა: — ონისეს ქაქანთან ერთად მის გარშემო ყოველი ხმა-ურობა შეწყდა და ისეთი შიშვე სიჩუმე ჩამოწვა, რომ გოჩას დაქიმულ ყურთასმენამდე გარდა საკუთარი გულისცემისა და შეკავებული ქოშინის ხმისა ჩამიჩუმიც კი არსაიდან აღწევდა. გოჩამ ეს სიჩუმე იმას მიაწერა თავის ფიქრში, რომ ზოსიმეს პასუხი ხალხსაც მასავით განსაკუთრებულად აინტერესებდა და ამიტომ ასე დადუმებულებოდა. ხელაფარებულნი ყური უფრო ახლოს მიუტანა ზოსიმეს.

— რა გააქირე, კაცო, საქმე, აღარ დაჩუმდებიო. — აგდებულად შეულრინა ახლა ზოსიმემ, ხელი მოკიდა მკლავზე და თუმცა ფრთხილად მაგრამ მაინც ენერგიულად ჩამოიცილა და თვითონ ჩქარი ნაბიჯით იქით გაემართა, საითაც შემფოთებულად იცქირებოდა.

გახელდა გოჩა.

— ჰაა, ეს არის შენი პასუხი, ზოსიმე? — დაედევნა გოჩა ბრიგადირს. — მაშ, შენი აზრითაც მე კულაკი ვყოფილვარ! ასეა ხომ? — მაგრამ ზოსიმეს არც კი მოუხედავს მისთვის, ისე ხალხს შეერია და ხელიდან გაუსხლტა. გოჩა შესდგა და ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ ისევ განაგრძო: — ააა, ახლა კი მივხვდი, თუ ფიცარს რატომ არ მაძლეეთ! აი, თურმე რა ყოფილა! კულაკს ხომ ართმევენ და არ აძლევენ, ეს ახლა ვინ არ იცის, რომ მე არ ვიცოდე! ჩემი კამეჩიც, ალბათ, ამიტომ წაიყვანეთ, რომ მე კულაკი ვარ! ასეა ხომ? — გოჩამ გრძელი მკლავი ტოტივით გააქან-გამოაქანა ჰაერში, სული მოითქვა და ხმას უფრო აუწია: — მაშ, კამეჩიც თქვენი იყოს, რახან მე კულაკი გამოვდივარ! არ მინდა!

თქვენ გყავდეთ! იცოდეთ კი: არც თქვენი კოლექტივი მინდა ამიერიდან! თქვენთვის დამილოცნია. არ მინდა!

ასე ყვიროდა გაანჩხლებული გოჩა და ეგონა, რომ ხალხი სწორედ მას უგდებდა ყურს, რომ მის სიტყვებს ონისესთვისაც კი ენა მუცელში ჩაეგდო.

მაგრამ გოჩას უკანასკნელი სიტყვები არც კი დაემთავრებია, რომ ერთი მოულოდნელად და უცნაური გარემოება ეცა თვალში. მან დაინახა, რომ ხალხს მისთვის ზურგი შემოექცია და ყველა იქით გაიქცირებოდა, საითაც ზოსიმე ხალხს მიაჩნდებოდა და ჩქარი ნაბიჯით მიეშურებოდა. ამაზე მეტიც დაინახა გოჩამ: მთელ მინდორზე მხოლოდ ერთად ერთ კაცს ჰქონდა მისკენ პირისაზე მობრუნებული და მხოლოდ ეს ერთი კაცი უგდებდა მას ყურს. ეს იყო კოლმეურნეობის თავმჯდომარე გერა, რომელიც ხალხის მეორე მხარეს ამალღებულ ალაგას ჩამომდგარიყო მხრებაწურული და გოჩას თვალებს არ აშორებდა.

გერას მალე ზოსიმე დაუახლოვდა და გვერდში ამოუდგა. ცალი ხელი გოჩას კამეჩისაკენ გააშვირა, ცალით კიდევ გოჩასივე ხელეჩო წინ გაუწვდინა და დაბალი ხმით საუბარი გაუმართა. მალე ონისეც მიცუნცულდა მათთან ახლოს და ზოსიმეს უკან ჩამოდგა.

გოჩამ ვერ მოასწრო იმის მოსაზრება, თუ როგორ უნდა მოქცეულიყო ამ შემთხვევაში, რომ მოულოდნელად გერამ სიტყვა გააწყვეტირა ზოსიმეს და მისი მტკიცე ბრძანებაც მკაფიოდ გაისმა საერთო ღუმელში.

— ონისე, გამოსხენი ახლავე კამეჩი!

ხალხში თავიდან ბოლომდე ჩოჩქოლმა ჩაირბინა და ისეც მიწყდა.

ონისე თოფნაკრავივით უკან გადახტა.

— იმან გამოსხნას, ეინც პირველად შეება! მე არ მეკუთვნის, — წამოიყვირა მან და ხალხში თავი ისე შერგო, თითქოს თავგი თავის სოროსში შემჭრაო.

ეს მოულოდნელი იყო გოჩასათვის.

პირველად გერას გამოქომაგებამ და ონისეს სამარცხვინო უკან დახტვამ თითქოს დაამშვიდეს კიდევაც გოჩა. მეტი რაღა იყო საჭირო. გოჩაც ხომ ნიკორას უღლიდან გამოსხნას მოითხოვდა ონისესაგან, მეტს კი არაფერს. მაგრამ იმავე წამში გოჩას ეკვიც აღედგა:

— მანდ რომ რაღაცას ჩურჩულებდნენ, განზრახ ხომ არ მოაწყვეს ასე, რომ საქმე მიაფუჩეჩონო.

მერმე ასეც გაიფიქრა:

— იქნება, გერას შეეშინდა, რომ მისმა კაცებმა უკანონობა ჩაიდინეს და ამის გამოსასწორებლად თუ მოიქცა ასეო.

რა თქმა უნდა გოჩა ახლა საქმის ასეთი გამოსწორებით არამცდარამც არ დაკმაყოფილდება. არც შერიგებაზე დაყაბულდება ასე იოლად. ვერა, კანქის უღლიდან გამოსხნა ვერ უშველის ახლა იმ მეტიჩარა ონისეს.

გერაც ტყვილა ფიქრობს, რომ გოჩა ასე ადვილად წამოეგება მის მიერ გადმოსროლილ ანკესს. ვითომ ბრძანა ეაებატონმა და შორია ჩნუბიტ, ალბათ, ამით უნდა დასრულდეს მისი ფიქრით! გოჩა რომ გამოლანაძეს, გოჩას რომ დასციენეს და „კულაკი“ უწოდეს, ეს არაფერია?

— საოცარია, ეს გუშინდელი ბლარტიც კი რომ გოჩას ჭკუით მოტყუებას უპირებს.

და უცებ რაღაც სხვანაირად შეგულიანდა გოჩა. აზრმა უბიძგა:

— შეშინებული მტრის განადგურება ახლა ადვილად შეიძლება და შენც შენი განაგრძე, არ მოლბეო.

გოჩაც ასე მოიქცა. — ადგილიდან მოიძვრა, ხალხის წრე მოურიდებლად შეაპო და იმ მხარეს გავიდა, სადაც გერა იდგა.

— არ მინდა! ნუ გამოხსნიან! — შეპყვირა მან გერას, როცა გაუსწორდა. — ეს თქვე არ მინდა მეთქი და ეს არის! კულაკს უნდა წაართვა, მაშ, რისი მაჭნისი ხარ! უკან რატომ იხევ, თუ ვაეკაცი ხარ? არ მინდა თქვენი არაფერი. ჰა, მივდივარ!

უთხრა დღე არა ეს გერას, შეტრიალდა და ზურგი შეაქცია.

— იმასაც ვნახავ, თუ ეს ჭვეყანა ჩალით არის დახურული!

ქადილით დასძინა თქმულს და წინ მდევური ნაბიჯი გადასდგა, რომ იქაურობას გაშორებოდა.

ამ დროს წინ ნაია შეეჩხება, რომელსაც მთელი მანძილი ჩაის პლანტაციიდან, ათიოდე ამხანაგის თანხლებით, სულის მოუთქმელად გადაერბინა და ჩხუბის ალაგამდე მხოლოდ ახლა მოელწია. ფართო კილოფის ქუდი თავზე ხელით დაემაგრებინა, ჩაის ფოთლით სავსე კალთა მეორე ხელით ზევით აეხვეტა და ასე შექირვებულს პირდაპირ გერასკენ გეზი აელა.

მამამ რომ მოულოდნელად გზა გადაუქრა, ძლივს შეიკაევა თავი და შესდგა. შეშინებული დიდრონი ცისფერი თვალები შეავლო და სულშებუთულად შეეკითხა:

— რა იყო, მამა, რა მოხდა?

კალთას ხელი შეუშვა და გოჩას მზრუნველობით მკლავზე წაებოტინა. გოჩამ კი მაგრად ჩაბლუჯა გამოწვდილი ხელი, შვილი თავისკენ ტლანქად მოიზიდა და უცნაური თრთოლვით ახრიალებული ხმით შესძახა:

— ჰაა, კარგია რომ გნახე! დღეიდან აქ არ დაგინახონ ჩემმა თვალებმა! წამოდი ახლავე შინ! — გრძელი მკლავი მხარზე გადასდგა, თითქონა კრუხმა წიწილა ფრთას ქვეშ შეიფარაო, და იქეთ გაიყოლა, საითაც წასვლას ამირებდა.

— რას ამბობ, სად წამოვიდე? — შეპკრთა ნაია. მამის მკლავს ქვეშ მარჯვედ შეტრიალდა და განზე გაუხტა. მაგრამ წაბორძიკდა, უსწო-

რო ადგილზე თავი ვერ შეიკავა და ჩაიკეცა. არ დაცემულა კი, რადგანაც დროზე ხელებით მიწას დაებჯინა.

ამის დანახვაზე ხალხში ხუფილი ატყდა. ყველას ისე შეეშინებოდა, თითქოს ნაია წაიქცა და თითქოს ეს გოჩას ბრალი ყოფილიყო. ვერ შორიდან შეუტყვის გოჩას ყოველი მხრიდან, ამას რას სჩადიხარო და მერმე მისკენ წყრომით წამოვიდნენ. ყველაზედ უფრო მეტად ნაიასთან ერთად მოსული ახალგაზრდები აღშფოთდნენ. მაშინვე მამასა და შეილს შუა ჩადგნენ.

— პერიპე! ეს რა ამბავია, ამხანაგო გოჩა?! — შეჰყვირეს და აიჭორნენ.

ქვრივი მარიამიც აენტო და გოჩას მივარდა.

— ამდენს რომ ბედავ, კაცო, რისი იმედი გაქვს, ნეტავი ვიცოდე. რა ღმერთი გიწყობება? რას ერჩი ბავშვს ან სად მიგვყავს? ამდენი ხალხის როგორ არ გრცხვენია, კეკა სად დაკარგე? — შეუწყრა თავისებურად და წინ ვაჟაკურად დაუდგა. ამანაც ნაიასკენ გზა გადაუჭრა.

ნაიას კი იმდენი ქალი და კაცი შემოხვეოდა გარშემო, რომ გოჩას მასთან ისედაც არ მიესვლებოდა.

— მომეცალეთ! ჩემი შვილია! ვის რა უნდა? — ღმუროდა გოჩა და წამდაუწუმ ერთი ადგილიდან მეორეში გადადიოდა, რომ როგორმე ნაიამდე გზა გაეკვლია. მაგრამ ამას არ ანებებდნენ.

ნაიასთან კი გერა მისულიყო და მასთან თათბირი გაემართა. სჩანდა, რომ ნაიას დიდ სირცხვილად და თავის დამცირებად მიაჩნდა, მამას რამ პირობებში შინ გაჰყოლოდა.

— რისთვის, რატომ, ეს როგორ შეიძლება? მართლა ბავშვი ხომ არა ვარო! — შესჩიოდა აღელვებული ნაია გერას.

— მაშინ ასე ვქნათ, ამხანაგო ნაია... — მიმართა მას გერამ — მოდი, შენ თითონ წაიყვანე მამა შინ. ამაზე რას იტყვი? იმას ეგონება, რომ შენ მიყავხარ, შენ კი იფიქრე, რომ თვითონ ის მიგყავს... გესმის? — უთხრა და რალაც უცნაურად გაუღიმა.

— რა დროს ხუმრობაა, გერა? ეს შეუძლებელია! — გაჯიუტდა ნაია.

მაშინ გერამ სერიოზულად გაუცხადა:

— სხვა ღონისძიება ახლა არ გასჭრის, ნაია! მამაშენის ამბავი ხომ იცი? არ მოგვეშვება. მით უმეტესი, რომ დამნაშავენი ჩვენიანები არიან, მგონია. რალაც პროვოკაციის სუნი უდის ამბავს... მაგრამ ამას მერმე გავარჩევთ. ახლა კი ამ ალიაქოტის ბოლო უნდა მოელოს, თორემ შეერცხებით. ჰა, გამიგონე ნულარ აყოენებ! ხომ ხედავ, რა ამბავია?

ნაია შეფიქრიანდა.

გოჩა კი თავისას არ იშლიდა. ყურს არავის უგდებდა. ნაიას უხმო-
ბდა, წასთან დაუკონებლივ მისულიყო და მისი ბრძანებების მიხედვით
— მამა ვარ, თუ არა? ურჩობას როგორ მიბედავ! —

ა? დროს ნაია უცებ გვერდში ამოუდგა მას და შესძახა:

— პა, ვიაროთ, მამა! აქა ვარო!

გოჩამ გაკვირვებით გადმოხედა შვილს. ერთხანს უსიტყვოდ უმზირა.

— პმ... ასე... — ათრთოლებული ხმით წარმოსთქვა და ნაიას მკლავზე ხელი წაავლო. გაუხარდა, შვილი რომ დამორჩილდა. ერთი მედი-
დურად გადახედა ხალხს და მეტი აღარ შეუყოვნებია...

მამაშვილმა ჯარისკაცების თანხმობით წინ ერთად შეთანხმებულად გადადგეს ნაბიჯი.

ხალხმა დუმილით გააყოლა მათ თვალი.

ცოტა რომ გაიარეს, ყველამ მიაქცია ყურადღება, რომ შვილმა მამას რამდენიმე ნაბიჯით წინ გაუსწრო.

ამავე დროს ისიც დაინახეს, თუ როგორ შესდგა ნაიას უკან ჩამორჩენილი გოჩა, გაიჯვრეა და თავი მალლა შემართა. მერმე მარჯვენა ხელის მკლავი ძირს დააქანა, თითქოს ლარი გაშალაო, და საჩვენებელი თითი ფეხების გასწვრივ მიწას სასტიკად დაუმინა.

— გოგო, აქ მოდი მეტეი, გიბრძანებ!.. აქ, ჩემს გვერდით უნდა იარო! — გაისმა იმავე დროს გოჩას შეუპოვარი ბრძანება.

ნაიამ მოხედა გოჩას. მიუხედა, რაც სწადდა მამას. ცოტა შეყოყმანდა, მაგრამ თავს ძალა დაატანა და მხრების აწვრთვით უკან დაბრუნდა, მამას ისევ გვერდში ამოუდგა.

დადუმებული ხალხის სახეზე მსუბუქმა ღიმილმა გადაირბინა.

— . —

მიიმაღლნ თუ არა გოჩა და ნაია, გერა ხალხის წრიდან გამოვიდა, მარტოდ განზე დადგა და გოჩას კამეჩისკენ პირი მიიბრუნა.

კამეჩი ისევ ჯირკვში იყო შებმული, მშვიდად იდგა თავისთვის და იცოხნიდა. ჯირკვზე კი გვადი ბიგვა ჩამომჯდარიყო, ძველი აზნაური-
ვით ფეხი ფეხზე გადაედგა, ხელში დანა დაეჭირა და თავის გასართობად წვიროსა სთლიდა.

გერამ ერთხანს სიჩუმე ჩამოაგდო, მერმე დაიძახა:

— ამხანაგო ზოსიმე!

ხალხის ერთ ჯგუფს უმაღლე ბრიგადირი ზოსიმე ჩამოსცილდა და კამეჩისკენ უხმოდ გაემართა. გეძასკენ არც კი მოუხედავს, ისე მიუახლოვდა, გოჩას ხელეჩო გვერდით ქამარში ჩაიჩუო და კამეჩის გამოხსნას ხელი მიჰყო.

გვადი წამოდგა. დანა ქარქაშში ჩააგო და წვირი განზე გადააგდო. ერთი გრძლად ამოიოხრა „პეტეს“ დაყოლებით, თითქოს მთელს ამ დღე-

ვანდელ ამბავს ამით თავისებური დასკვნა გაუკეთაო, და ზოსიმეს მისა-
შველებლად კამეჩს მეორე მხრით ამოუღდა. ამანაც *ერთი კენჭი მტყნა*
დაუწყო.

— უცნაურია ერთი რამე, ზოსიმე... — დაბალი ხმით მიმართა ცოტა
ხნის შემდეგ გვადიმ ზოსიმეს, — ამ კამეჩისათვის სულერთია კოლექტი-
ვის იქნება ის, გოჩასი თუ, სიტყვაზე, ჩემი ან შენი... ხედავ, როგორ
შვიდად სდგას და იცოხნის, თითქოს არაფერიც მომხდარიყოს. გოჩას-
თვის კი ან, სიტყვაზე, შენთვის თუ ჩემთვის ეს სულაც არ არის სულ-
ერთი. აბა, თუ შეტყვი, რატომ არის ასე? — მაგრამ ზოსიმე რომ გაუჩუ-
მდა, ისევ თვითონ განაგრძო: — გინდა, მე გითხრა, რატომ არის ასე?
ზოსიმემ ამ დროს საბლები შეხსნა კამეჩს.

— გეყოფა ამდენი ლაქლაქიო. — გაჯავრებით უთხრა გვადიმ და
მოხსნილი საბელი ესროლა, კისერზე ქამანდასავით ჩამოაცვა.

ამ დროს გერაც მიუახლოვდა მათ.

ეს კამეჩი შენ გარეკე, გვადი, და ახლავე პატრონს მიჰგვარე! — უბრძა-
ნა მან გვადის. მერმე ზოსიმესკენ მიბრუნდა და ჩავონებით უთხრა:

— რა მოგივიდა დღეს, ზოსიმე? ა? შენგან არ მოველოდი სწორედ...
პასუხი უნდა აგო, ხომ იცი?

— რა ვაიწყობა! — უპასუხა ზოსიმემ და თვალი აარიდა გერას. მე-
რმე გოჩას ხელეჩო ქამრიდან ამოიძრო და გვადის გაუწოდა.

— ჰა, ესეც მიართვი... — უთხრა უკანასკნელ სიტყვაზე განსაკუთ-
რებული ნაბიჯის დაცემით.

XII

გვადიმ გოჩას კამეჩი წინ გაიგდო, მინდორი გაიარა და ძირს სოფ-
ლის შუაგულისკენ დაეშვა. ისეთი გზა აირჩია, რომელიც მის ჯარგვალს
ჩაუვლიდა, სანამ გოჩამდე მიაღწევდა. უნდოდა გზადაგზა თვალი გადა-
ეელო თავის კარმიდამოსთვის და შეემოწმებინა, ბაღლები შინ დაბრუ-
ნებულები იქნებოდნენ თუ არა.

სოფლის თავში, ერთ მოსახვეეთან, ვინმე კერძო გლეხის ახლად-
აღებული სიმინდის ყანა მიჩქმალულიყო, ჯაგნართა და ხეივანით შემო-
ზღუდული. კაცს ხელის გულის ოდენა ეგონებოდა, ისეთი პატარა იყო,
კრდეებზე ჯუჯა სიმინდის ღეროები აქ-იქ კიდევ შერჩინოდა, გვადიმ ამ
ყანაზე ვადარეკა კამეჩი.

ანაზღად, ჯაგნარში კომლი შენიშნა, რომელიც თხელს და წვრილს
რასმე არშიას ჰგავდა და ერთ თხმელას შეკიდებოდა.

გვადი შესდგა და იმ ადგილს დააკვირდა.

— ყანის პატრონი თუ არისო, — გაიფიქრა. გაუხარდა, რადგანაც
მთელი გრძელი ჩხუბის განმავლობაში პირში წყალი ჰქონდა და-
გუბებულები და ახლა ენა ეჭავებოდა. ვისმე უნდა გამოლაპარაკებოდა. იმ
კომლს მიუახლოვდა.

უცებ გაკვირვებისგან ხელები ფართოდ გაშალა და აქეთ-იქეთ თვალების ცეცება დაიწყო. — მაგრამ თავისი გაკვირვება რომ ეგრეთვე გაუზიარა, წამოიძახა.

— შეხედეთ ამ მყრალ ყაზახს, ეს რა უქნია!.. სძინავს არხეინად! ამის ბრალი კი არის ყველაფერი, რაც მოხდაო!..

თხმელის ძირში ფიჩხის ცეცხლი ოდნავ ბეუტავდა. უყურადღებობით თითქმის მიმჭრალიყო. ვილაცს ზედ სიმიინდის ტარო მიეწვინა, რომელიც ერთ მხარეზე სულ ერთიანად შერუჯულიყო.

ცეცხლისგან ცოტა მოშორებით, ხის ჩრდილში, დაგებულ ჩალაზე მინახიერ პახვალა ორფად მოკეცილიყო და ეძინა. თავქვეშ შეხვეული ყაბალახი ამოედგა, ტანზე ნაბდის ნაგლეჯისებური რაღაც თოქალთოსავით გადაეხურა. გვერდით ნეშოთ დაცმული წყლის პატარა დოქი ედგა და იქვე ნაქურჩლები ეყარა. ეტყობოდა, მაგრად დასძინებოდა. ცხვირით ჩათქმულ პაერს პირით ამოისუნთქავდა. ყოველ ასეთ ამოსუნთქვაზე უკბილო ღრძილებზე დაკრული ტუჩები გაიბერებოდნენ, გაფუებისაგან ზეამდგარ ცომივით ფშვინვის ხმას გამოსცემდნენ და ისევ ჩაიფუშებოდნენ.

გვადი ერთხანს ცნობისმოყვარეობით უცქირა ამ სურათს. მერმე დაენანა, რომ სიმიინდი იწვებოდა. დაილუნა, რათა მეორე მხრით შეეტრიალებია, მაგრამ ზელში რომ აილო, დაბრაწული მარცვლები მოეწონა და ერთი ამოაძრო, გემო გაუსინჯა. ეამა. იქვე მისცუცქდა და მომწვარი გვერდი მთლად დამარცვლა, ხელის გულზე დაიყარა. ტარო ისევ ცეცხლზე მიაფიცხა და წამოედგა.

გვადი სიმიინდს დიდის მადით შეექცეოდა და თან მძინარე პახვალას თვალს არ აშორებდა, აბა, როდის გაიღვიძებსო. მაგრამ პახვალა ძილს განაგრძობდა.

სიმიინდის ჭამა რომ გაათავა, გვადის წყალი მოსწყურდა. ახლა დოქს წაეტანა. აილო. არ ემჩატა. ამაზე მიხვდა, რომ ნახევარი თუ იქნებოდა დალეული. ნეშოს საცობი მოხდა. ცოტა გადმოლეგარა, მერმე მიიყუდა და დაღობა. პირველ ყლაპისთანავე, თითქოს გველმა უკბინაო, ისე შეხტა, დოქი პირიდან მოიგლიჯა და წამოიყვირა:

— ეს რა ამბავია! ღვინოა თუ?

პირი გააწკაპუნა.

— ნამდვილად ღვინოა! ა? — წამოიძახა კიდევ. აღმოჩენამ გიჟივით გაახარა.

მაშინვე მეორედ მიიყუდა დოქი. ახლა პირიდან უკვე აღარ მოუცილებია. რაკი საბოლოოდ დაწმუნდა, რომ ღვინოს სევამდა და არა წყალს, დოქის ტუჩს წურბელასავით მიეკრა და ყლუნტი-ყლუნტით გამოსცალა.

— გამიკვირდა კი, ასე მკვდარივით რამ დააძინა ეს ბებერი, მამაძაღლი მეთქი! თურმე მთვრალი არ ყოფილა ეს სულძაღლი... ლეინო ნასიამოვნებმა მთელი სახე გაშალა და ისე გრძალად წარმოსთქვა. დოქს, თავი ისევ ნეშოთი დატყვა და პახვალას თავთან დაუდგა. შერმე ყალიონი გააწყო და გააბოლა. ერთხელ კიდევ გადახედა პახვალას და იჭაურობას მოშორდა.

აღლინებული გვადი გოჩას ნიკორას ისევ თავდადმართით მიერეკებოდა. თავში ლეინო უქირჭირებდა და კარგ გუნებაზე იყო.

— აი, როგორ ცხოვრობს ხალხიო, ფიქრობდა გვადი თავისთვის, ლილნს ვარეშე. — ალბათ, პახვალას ვინმემ ჭრთამად მისცა ლეინო, ძროხას კარგად მიმიხედუო... ლმერთმა ააშენოს მისი ოჯახი... მაგრამ დიდი სულელი კი ყოფილა! არ სცოდნია, რომ ლეინო ათრობს კაცს და შერე კი აძინებს! აბა, მძინარე კაცი ძროხას რას დაგიდევს... მაგრამ ყოველ დღეს პახვალა თუ ასე მთელ დოქს ლეინოს მიირთმევს, კაცი ეს ყოფილა და ქუდიც მას ხურებიო!... ხუმრობაა დღეში დოქი ლეინო?

ერთ დროს გვადისაც ძალიან უნდოდა მენახირობა. მაგრამ რატომღაც სოფელმა იგი არ ისურვა და პახვალას მისცა უპირატესობა. რომ სცოდნოდა გვადის, ასეთი ცხოვრება ექნებოდა, არ მოეშვებოდა და თავისას როგორმე ვაიტანდა.

— ჰიფ, თურმე რა გემოზე იცხოვრებდა! ძილსა და ლეინოს, აბა, რა სჯობია!

სამაგიეროდ ახლა კი ყოფას უტირებს გვადი პახვალას! ეყოფა, რაც უსვამს თურმე და უჭამია. ამ ამბავს გვადი უთუოდ გერას ეტყვის. აბა, რომ კარგად ემწყემსა ნახირი და თვალყური ედევნებია მართებულად, გოჩას კამეჩს არა მოუვიდოდა რა და ჩხუბიც არ ატყდებოდა. მავნებლობაა აშკარა!

— თუ გაქმევენ და გასმევენ, ზედმეტად ჭრთამსაც თუ იღებ, უნდა გიხსარჯო კიდევაც სამაგიეროდ! აბა, რა გგონია! რომ წამოწოლილხარ, წვილოსა ამ შეადღეს, ამდენი ლეინო ჩაგიხეთქავს, ამდენი ჭყიტი სომინდი გაგინადგურებია და გძინავს, ამის უფლებას ვინ მოგცემს? ციცი-სლიცი რომ დაგინთია და მიგიტოვებია, ტყეს, რომ მოეკილოს, რას წერები მაშინ! ხალხი რომ ასეთ დროს შეესწრო და ოდებს იშენებს. რას ეუბნები ან რას აძლევ სამაგიეროს, ტყეს თუ დასწევავ?

— ა? ჰერიჰე!

და ამ ჰერიჰეს ისეთი სიმღერა მოაყოლა გვადიმ, რომ თითონაც კი მოეწონა.

— ალბათ პახვალას ლეინომ ყელი ჩამისუფთავაო, სთქვა და გუნებაში ის ლეინო გულისთ შეაჭო.

ერთ ჩასაგალთან ნიკორა შესდგა. ბილიკს აქ ჩამგდარი საფეხური აღმოაჩნდა და კამეჩმა სიტრთხილე დაიჭირა. გვადიმ ზელეჩოს ტარი

პიარტყა ნიკორას და წააქეზა. კამეჩი წინა ფეხებით საფეხურზე ზანტად დაეშვა. უკან გავა ამართული დაურჩა, და გვადის თვალწინ კარგა მოზრდილი ტიკივით გაბერილი ცური კამეჩის უკანა ფეხებშუა შექანავდა, აქეთ-იქით ბარძაყებზე ტლაშანი გააღინა. გვადის ყურადღება მიიპყრო.

— ბიჭოს, ამას ეს რა ჰქონებია! — გაუკვირდა გვადის და როცა კამეჩი მთელი ტანით ძირს დაეშვა, მიუახლოვდა და ცურზე ხელი ამოუსვა.

— ყოჩაღ, ნიკორავ! — შეაქო კამეჩი, როცა ხელში რძით სავსე მკვრივი ცური მოხვდა.

ახლა ამაზედაც აზრები აეშალნენ გვადის.

ჰეე, საცა სამართალია, ამისთანა კამეჩი გოჩას კი არა გვადის უნდა ჰყავდეს. გოჩას რად უნდა? თვითონ ზომ არ დალევს ამხელა ყაზახი რძეს? მისი სასმელი არაყი და ღვინოა, თუ ვაქაკია. რაც შეეხება ტასიას, გვადიმ კარგად იცის მისი გემოვნება: ტყემალი და წიწყით შეზავებული ლობიო აქამე და მეტი არაფერი უნდა... ნაიამ კი დიდი, დიდი დღეში ერთი ჭიქა დალიოს, თუ რძის სმა ჯერ კიდევ არ მიუტოვებია... სულ სხვა ამბავი სჭირს გვადის: მისი ხუთი ბაღლი ისეთ ჰასაკში არიან, რომ უთოდ რძით უნდა იკვებებოდნენ. ერთი ქეციანი თხა რომ ჰყავს, ის, აბა რას აუვა ამდენ პირს!... და აი, ნამდვილი უსამართლობა წსორედ ეს არის! იმას ჰყავს ვისაც არ სჭირია და იმას კი არა ჰყავს, ვისაც სჭირია...

და გერას თუ ნამდვილი რევოლუციონერობა უნდა, ეს კამეჩი გოჩას უნდა წაართვას და გვადის მისცეს... აბა!

— ჰაი, გიდი, რატომ გვადი არ არის კოლექტივის თავმჯდომარე, რომ ქვეყანა ისე გაასწოროს, ვერც კი იცნოს კაცმა...

— ჰოდა, რატომ გოჩა სალანდიას ჰყავს კამეჩი და რატომ გვადი ბიგვას კი არა? რატომ?

— ამისთანა საქონელს გვადი, რა თქმა უნდა, ბაზარში კი არ გაიყვანს გასაყიდად. ზედ გადაყვება და გოჩაზე ნაკლებად არ მოუვლის. ვითომ ვერ მოუვლის თუ? ამდენ რძეს თუ მისცემს, რას მიქვიან, ვერ მოუვლის!... ამისთანა ცური განძია, განძი ოჯახისათვის!

გვადის დახარბებული თვალები ნიკორას ცურისათვის ვერ მოეწყვიტა. ხან მარჯვნივ მოუვლიდა და შეხედავდა, ხან მარცხნიდან შეავლებდა თვალს.

— ჰოოჰო, აი მესმის... ჩენი დიდი კათხაც კი უხმარი რომ ჰკიდია კედელზე, მგონი, ისიც კი აავსოს თავამდე! იმ კათხიდან კი გამოვა: მაწონი რამდენიც გინდა, სამი თუ არა ორი სულგუნი მაინც, თითოეულს თუმნობის კვალობაზე რომ ჰყიდოან ბაზარში იმისთანა... ხაჰო უანგარიშო. წაქა კიდევ ცალკე, ვინ ოხერი მიეკარება თუ არა... ჰოოჰო, ბუთქია

კი დაისვამს ღარს. სამ-ოთხ დღეში უშველებელი ძაღლი დადგება!... წაქა მისწრება!... ბიჭებიც ისე მალე დაიზრდებიან, როგორც სიზმარში იცის ხოლმე. მაშინ ყოველ დღე ხუთი შრომა-დღე თუ ოჯახში შემოიტანეს, გვადის სიმდიდრე მთელ ეზოშიც კი აღარ დაეტევა. შარშან შრომა-დღეზე იძლეოდნენ: ფულად რვა მანეთს და ამის გარდა კიდევ სიმინდს, ლობიოს, ცოტა ბრინჯს და სხვა ამისთანას. გვადის ყოველი დღე მოუწევდა ხუთჯერ რვა მანეთი და ასე გამრავლებული ცალკე სიმინდი და ლობიო. ეს შარშანდელი ზომით. წელს ამბობენ, თერთმეტი მანეთი მოუწევსო შრომა-დღეს!... ეს კი გამოდის ხუთჯერ თერთმეტი! ამდენს ვერც კი იანგარიშებს გვალი!... ხედავ, რა შესძლებია ერთ კამეჩს? მაგრამ გოჩას ხელში გამოუყენებელი რჩება ასეთი განძი, რადგანაც ერთი ვატიც კი არ ჰყავს მაგ უბედურს და რძემ ისე რა მოგება უნდა მისცეს!

სად არის კაცი, ეს უსამართლობა რომ გამოასწოროს და გოჩას ნიკორა გვადის მიასაკუთროს!

ასე ანგარიშობდა გვალი და ცურზე მიშტერებული თვალები უფრო და უფრო უფართოვდებოდნენ, ნერწყვის ყლაპვას ვერ აღდიოდა.

თავის ჯარგვალს რომ დაუახლოვდა, კამეჩი შეაყენა. ეზოსკენ პირი მიიბრუნა და ბალღებს უხმო. პასუხი არაფერს გასცა. კიდევ უხმო. ახლაც პასუხი არ იყო. მაშინ გვადიმ გულჩათხრობილად მიმოიხედა და იქაურობა ოდნავ მოხუჭული თვალეზით დახვეწა.

მცირე ხნის სინჯის შემდეგ ისევ ჯარგვლისკენ მიიქცა და ახლა უფრო ხმამაღლა გასძახა:

— რომელი ხარ მანდ! აქეთ გამომაყურე!

ახლაც არაფერს გასცა პასუხი.

ცხადი იყო, გვადის ბალღები ჯერ კიდევ შინ არ დაბრუნებულ იყვნენ.

გვადიმ ერთხელ კიდევ ჩამოაგდო სინჯუმე და გამახვილებულ თვალეზს დაცქეტილი ყურებიც მიაშველა, ახლომახლო ხომ ვინმე არ ჰქაჩანებდნო?

მერმე ნიკორას გავაზე მოფერებით შეუსვა ხელი და დაბალი ტკბილი ხმით მიმართა:

— მოო, შენ კი გენაცვალე... აქეთ, ჰირიმეო, — და თავის ეზოში შეუძღვა.

არ გასულა ხანი, რომ გოჩას ნიკორა გვადის ჯარგვლის წინ მდგარი ხურმის ხის ძირში იდგა. დიდი კათხამომარჯვებული გვალი ცურთან მიჯდომოდა და გამალებული სწველიდა.

(გაგრძელება შემდეგ №-ში).

ზრ. აბაშიძე

ესპანელ მებრძოლებს

შემოდის, როგორც დაფეთებული
ვით შავი ქირი და დარღუბალა,
ვით დასანგრევად აფეთქებული
მილიონების კართან ყუმბარა.

შლეგი ხარივით დგას უდიერი
ტორს სცემს და სისხლის მორევს ატბორებს;
დაჯახებიხართ და გულის ძგერით
შეგყურებთ ზღაპრულ ტორეადორებს.

გოყურებთ, გვესმის ჩვენ ერთმანეთის,
აღსდგებით ერთხელ კიდევ და მძორის
ძელებზე შედგება თვით ესპანეთი —
გამარჯვებული ტორეადორი.

მას ბევრი მხედრის ახსოვს ნაფარდი,
რამდენის მებო ლეწდა სარაფოსს...
არ გახდა იგი ყმა ბონაპარტის,
ვერც ფიურერის ჩექმამ განაგოს!

თქვენს ძლიერ ნებას, თქვენ ძლიერ ჯგებირს
ვერ გაარღვევენ, დროშა იხსენით!
ნეტავ თქვენ გვერდით ჩემი ლეჭსებიც
იბრძოდნ როგორც მოხალისენი!

გზა გრჩებათ სისხლით ნაგვირისტალი
და სიკვდილის წინ, დედას კი არა,

ამოიძახებს დაჭრილი: ს ტ ა ლ ი ნ ს,
რომ გაუმკლავდეს ცეცხლს და იარას!

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

დადგა დრო მტერთან პირისპირ შეხლის
უკანასკნელად ხმალის აღების,
განთიადს ერთად ამოაქვს ცეცხლი
და ლეინისფერი ბაირალეები.

საქართველოს
საბჭოთა მთავრობის

ბიძიან ბაბიძე

ორი პრაგვი

ასე აღგება წარღვნა ქვეყანას,
ელვამ შთის წვერებს გადაუარა.
გრიგალი კორტნის და წვიმის თქეშში
გაულევიძია სებასტიან ბახს.
და სიყვარულის თვითონ მუქარა
არა ჰგავს მხოლოდ პოეტის ტრაბახს.

თითქო მშობლიურს ისმენდეს ნანას
ან და დაღუპვა იყოს ნუგეში —
ასე აპარებს დემონი დანას
აკანკალებულ თამარს უბეში.

ასე ფართხალებს მწირ გულადი
დაბღღნილი ვეფხის სისხლის გუბეში.
ყორანი შავი ყორნის სულამდე
არაგვის ველზე ითრობა ლეშით.

ორი არაგვი, როგორც ორი და
ვით დღე და ღამე — თეთრი და შავი
ბავშურ ტირილით ტოლად მოდხან,
რომ ერთად მტკვარში დაიღრჩონ თავი.

8. ჯავახიშვილი

ქალის ზვირთი

(რომანი *)

XVI

— გათავდა, აღარ არის, — სთქვა ლევანმა და ზურაბს ოთხი ბუდე-დოვის რევოლვერი დაუდო მაგიდაზე. მას რაედენი, თედო და მუშები შემოჰყვნენ და მაგიდა ვაზნებით და თოფებით გაავსეს.

ზურაბმა წყენით და გოცებით ახედა მათ და თითქოს თავისთვის ჩაილაპარაკა:

— ამაზე მეტი აღარ არის?

— აღარ არის. გათავდა. სულ გადმოვიტანეთ.

ერთმა მუშამ უნდობლად გაიღიმა და სთქვა:

— მაშ ამით უნდა გავიდეთ ბრძოლის ველზე? ამით უნდა დავამარცხოთ ნიკოლოზი? მაშ ამაზე მეტი აღარაფერი გვაქვს?

— როგორ არა გვაქვს: მტკიცე რწმენა გამარჯვებისა და ლომის ვული, ვანა არ გვეყოფა? — უპასუხა ზურაბმა და ცბიერი ლიმილით ერთი სასარგებლო ტყული დაურთო: — იცი, ამდენი გუშინ დაეარიგეთ.

მაგიდაზე და სკამებზე ბერდანის და სანადირო თოფები, ხელით ნაკეთები ყუმბარები და ძველისძველი რევოლვერები ეყარა. უმეტესი წილი ამ იარაღისა მუზეუმს თუ გამოადგებოდა. ზურაბის ამხანაგებმა მაინც არ დაიხარეს და მამა-დავითის უბნიდან ნაძალადეგში გადმოვიდეს.

მთელ ღამეს ეზიდებოდნენ. ზოგი თვითონ მოიტანეს, ზოგი ვირს აჰკიდეს. ლევანს მენახშირის ტანისამოსი ეცვა და პირისახეც ნახშირით ჰქონდა შეთხუპნილი. რაც წუხელის და დღეს დილით მოიტანეს, მუშებმა ნაშინვე მიიღეს, დანარჩენსაც ეზოში უცდიან ამჟამად... ხალხი მზად იყო, გინდ წერაქვით, კერთი, შამფურით გასულიყო საომრად და ამიტომ ლევანის არსენალსაც სიხარულით დაიტაცებდა.

— მაშ ამაზე მეტი აღარაფერი გვაქვს? — მაინც ჰკითხა ზურაბმა ლევანს.

*) გაგრძელება იხ. „მნათობი“ № 8.

— რაც არის, ეს არის რაღა! ახლა ზარბაზანი სად გიშოვო? — წამოიძახა ლევანმა.

— დამიჯერეთ და ზარბაზანსაც გიშოვით, — სთქვა თედომ და მაგიდაზე გადმოიხარა. — ზურაბ, გუეზნები, არსენალზე მივიტანოთ მეთქი იერიში.

— თედო, ნუ დაიეინე, — ურჩია ზურაბმა. — აკი გითხარი, გადაჭრილია მეთქი. არსენალის აღება მხოლოდ ჯარს შეუძლიან. საცაა ჩვენი ერთგული საპიორთა ბატალიონი ჩამოვა განჯიდან და მაშინ არსენალსაც, სასახლესაც და შტაბსაც ავიღებთ. ჯერ კი ის უნდა შევინარჩუნოთ, რაც უკვე დავიპყარი. რკინის გზა მეფის სამეკედრო-სასიციოცხლო ძარღვია, იგი მტრის ყელია მეთქი. ჩვენ რკინის კლანკები ჩავეჭიდეთ ყელში და ხელი აღარ უნდა გავუშვათ, თორემ დაემარცხდებით. მტერი უკვე ფართხალობს. იმანაც იცის ფასი ამ ყელისა და ამიტომ დაქსაქსა ჯარი, ამიტომ დააბანდა იგი რკინის გზების გაყოლებაზე. საერთო გაფიცვამ დაშლა დასცა ბიუროკრატიას, მაგრამ ის ერთხელ კიდევ წამოიწევს და კიდევ შეეცდება თავი დაახწიოს სიკვდილს. ის სოროში შეძერა. გაინაბა. გაფაციცებით ემზადება და საცა შემოგვიტევს. ჩვენც მზად ვახლავართ და უნდა დავუხვდეთ. ახლა ეს იარაღიც დაარიგეთ, ამზანაგებო, და ცოტა ხანს მოისვენეთ. საღამოზე ისევ დაბრუნდით და ყველას თავის საქმეს მივუჩენთ.

ქალაქი ისე იწვა სიბნელეში, როგორც მკვდარი — კუბოში. იგი თითქოს ხიფათს ემალებოდა, უთაებლო თეთრი საბნის ქვეშ შემძვრალიყო, ცოცხალმკვდარივით განაბულიყო და საბედისწერო განაჩენს ელოდა, რომელიც აჯანყებულ მოსკოვში ბარიკადებზე იწერებოდა.

ზენა ქარი ზანტად დალასლასებდა ქუჩებში და ქალაქს ბურუსსა და ნამქერს აყრიდა.

იმ ღამეს თედო ცხრა შეფიცულ ძმას გამოუძღვა. იმათაც იცოდნენ, რომ ცხრა მთისა და ცხრა ზღვის იქით ერთობის ეტლი ცეცხლით და მახვილით იჭედებოდა, იცოდნენ და საერთო სამსხვერპლოზე ცხრა ცხელი გული და ცხრა ლიტრა თბილი სისხლი მიჰქონდათ.

ისიც იცოდნენ ძმადნაფიცებმა, რომ იმ ღამეს ან ხვალ დილით შევბნელ მაგლაჯუნას რკინის გზისთვის პირველი ტორი უნდა დაეკრა და თავისი კლანკ-მოჭერილი ყანყრატო გაენთავისუფლებინა. მაგრამ არავინ იცოდა, საიდან და რა ალაგს შემოუტევდნენ პირველად: სადგურს, დეპოს, გრძელ საცალფეხო ხიდს თუ რკინის გზის მოკლე ხიდს, რომელსაც ქვეშ ნაძალადევის გზა გაუდიოდა. თედოს გუნდი ამ ხიდის სადარაჯოდ გამოგზავნა ზურაბმა და უთხრა: «ყველაზე დიდი ხიფათი თქვენ მო-

გელით.⁴ ფრთხილად იყავით, ძმებო, თვალი არ მოხუჭოთ, თორემ თქვენც დაიღუპებით და ერთობასაც დააზარალებთ“.

გუნდი ხიდზე ავიდა. ხიდი ვეება თეთრი ტილოსავით გაქიმულიყო. კარგა ხანია რაც მატარებელს აღარ გაველო, აღარც დარაჯს გამოეტანა ცოცხი და ამიტომ ნათოვლი ხელუხლებლივ იყო. იგი მხოლოდ ხიდის ორივე ყურში იყო დაგვილი და ხელახლა დათოვლილი. ეტყობოდა, რომ აქ სხვა გუნდი იდგა სადარაჯოდ, რომელსაც ნაცვალისთვის აღარ მოეცაძნა და ადრე წასულიყო.

თედომ ხიდის ყოველ კუთხეში ორ-ორი შეფიცული დააყენა, თვითონ კი სიარულს და მიდამოს თვალიერებას შეუდგა. მას სამხედრო სამსახური არ გაველო და გუშაგობის წესრიგი არ შეესწავლა, მაგრამ მაინც თავისებურად ანგარიშობდა, სწორედ ანგარიშობდა: მტერი ლიანდაგის მხრივ არ მოგვადგება, შორიდანვე დავინახავთ. ვერც ნაძალადევიდან მოგვეპარება. იქ მხოლოდ მოყვარე და თანამებრძოლი ცხოვრობს. იგი ჩაკეტილი ციხეა და სანამ მტერი იქ გაჩნდებოდეს, ჯერ ჩვენს გვამზე უნდა გადააღაჯოსო. დარჩა მხოლოდ ქალაქის მხარე და აეკალის ქუჩიდან მომავალი მოკლე ქუჩა, რომელიც ხიდის ქვეშ გადიოდა და ნაძალადევის შუაგულში შედიოდა. უწინ ეს ქუჩა ოდნავ მაინც იყო განათებული, ახლა კი წყვდიადში იწევა და არ სჩანდა, რა ხდებოდა იქ დავინ მიდიოდ-მოდიოდა. ხიდის ყოველ კუთხეში თითო მკრთალი ლამფა ენათო. მათი შუქი ოციოდე ნაბიჯის მანძილს ძლივს სწვდებოდა და ქუჩაში მავალ მგზავრს ლანდივით აჩენდა.

— რომელი ხარ? — უყვიროდა დროგამოშვებით იმ ლანდებს შუა ხიდზე მდგომი თედო და თოფს იმარჯვებდა.

— მე ვარ... ჩვენა ვართ... ერთობის ხალხი ვართ, — ისმოდა ქვევიდან ყრუ ამოძახილი.

— გაიარეთ, — ნებას აძლევდა თედო, და ლანდებიც ხიდის ქვეშ უჩინარდებოდნენ, რათა მეორე მხარეს ერთი წუთით კიდევ გამოჩენილიყვნენ და ისევ ბნელეთში დაკარგულიყვნენ.

— თედო, იქით და აქეთ ორას ნაბიჯზე თითო გუშაგი უნდა დავაყენოთ, — უთხრა რაზმის მეთაურს ზეინკალმა დათიკომ, როცა მან გვერდით გაუარა.

— რა საჭიროა, — ჩაიბურტყუნა თედომ და უკანვე გაბრუნდა.

დათიკო ნასალდათარი იყო და გუშაგობაც იცოდა, მაგრამ ეგონა, თედოს ჩემზე უკეთ ეცოდინება, ალბათ, გარემობას უწევს ანგარიშს და რა საჭიროა მის საქმეში ჩავერიოო. ეგონა და ხმა აღარ ამოიღო.

ნიავექარი ქარბუქად იქცა და სიცივემაც იმატა. ზოგ შეფიცულს ნაბადი ესხა, ზოგს მჩატე პალტო ეცვა. შიშველი ხელები ეყინებოდათ. თოფები მოაჯირზე მიაყუდეს და ლამობდნენ ხელების ქნევით და ფე-

ჩემის ბარტყუნით გამთბარიყვნენ. შუალამემ რომ მოატანა, თედომ ძმადნაფიცებს ჩამოუარა და უთხრა:

— ამხანაგებო, რა საჭიროა ყველამ რომ ვიფხიზლოთ და დამე გავტეხოთ. ხვალაც მთელი დღე ზეზე უნდა ვიყოთ. გავილახებით და აღარ ვივარგებთ. ამიტომ სჯობს ორმა რივრივად იფხიზლოს, დანარჩენებმა კი ორიოდ საათს მაინც მოატყუეთ თვალი.

— აგრე სჯობია... აგრე იყოს, — დაუდასტურეს მას და დაფაცურდნენ.

იქვე ცოცხი ეგდო. ალბათ, წელანდელ გუშაგებს ეშოვნათ. თოვლი მიჰგავეს. ზოგი ჩაჯდა, ზოგი მიწვა. ყველანი მოიბუხნენ და ნაბად-პალტოში ჩაიძირნენ. ზოგმა თავი ხიდის მოაჯირს მიაღო, ზოგმა ჩაიძინა და ზოგმაც ჩასთვლია.

პირველი რივი ფხიზლობისა თედომ და რაქდენმა იკისრეს. შორიშორ დადგნენ და წყვდიადს ამოდ ჩააშტერდნენ. იქ წელანდელი ლანდებიც აღარ სჩანდა. ბევრი დრო გავიდა თუ ცოტა, თედო და რაქდენი ერთმანეთისკენ წამოვიდნენ და შუა ხიდზე შეხვდნენ.

— იცი, რას გეტყვი? — უთხრა თედომ. — მოდი ფიცი დავდოთ.

— აქი დავდეთ: ყველანი დაეხოცნეთ და დამარცხების სირცხვილი არა ექამოთო.

— სხვანიირ ფიცს გეუბნები.

— სთქვი. თუ ქვესკნელში აპირებ ჩასვლას, იქაც ჩამოგყვები.

— მე სხვა რამე მინდა, — განავძო თედომ. — გული ავ რამეს მეუბნება. კაცნი ვართ, საომრად გამოვსულვართ და ვინ იცის... შესაძლებელია...

— მესმის, გავიგე, — გააწყვეტინა რაქდენმა და დაბალ თედოს ზევიდან გადახვია მკლავი. — შესაძლებელია ხვალინდელი დღე აღარ გავვითენდეს. მერმე?

— მერმე ისა, რომ შენცა და მეც დედის ერთები ვართ და... თუ ვინიცობაა რაიმე დაგვემართოს, იმ საწყლებს ჩვენი კუბო მაინც მიუტანონ.

— მაგას რას ამბობ, თედო!

— ვინ იცის... კაცნი ვართ მეთქი, საომრად გამოვსულვართ და...

— აგრე იყოს. ევ ფიციც დაგვიდვია. ხელი მოიტა.

და როცა ერთმანეთს ძმურად ჩაეხვივნენ და ხელიც ძალუმად ჩამოართვეს, რაქდენმა ჩუმად ჩაიციინა და უთხრა:

— თედოჯან, ჯვარი გეწეროს, მაგრამ თუ შენ მოგკლეს და მე გადავრჩი, შენი კუბო აქვე, ბორჯომში უნდა აეიტანო, მაგრამ თუ მე მომკლეს, შორი გზის გავლა დაგვირდება, გურიისი უნდა ჩამიტანო.

— ნუ შეწუხდები, ჩაგიტან, — მიუგო თედომ. — მაგრამ იცოდე, შესაძლებელია რკინის გზა ჯოჯოხეთის მოციქულებმა იგდონ ხელთ და... ურემი დაგვირდება.

— ურემიც რომ ვერ ვიშოვო, ზურგით ვატარებ.

— მეც ზურგით ვატარებ. მაგრამ იცოდე, რატომ: ფიცის მტკიცება...

 გიგლოძის სახელობის ქალთა საზოგადოება

— იმის გამტეხმა პირშავად იაროს, იყოს წყეული მარად ეაშს და დედის რძე შხამად ამოუვიდეს.

— ამინ! — ერთხმად დაბეჭდეს ძმადნაფიცებმა და სასუბარი სხვაგან გადაიტანეს.

— ბევრი დრო გავიდა თუ ცოტა, უცებ ნაძალადევიდან მამლის ყივილი მოისმა.

— დროა ერთ საათს ჩვენც მოვატყუოთ თვალი, — სთქვა თედომ და ორი ამხანაგი გააღვიძა. ისინი ზღაპრით გაემართნენ საგუშაგოსაკენ, ხოლო რატენი და თედო მათ ალაგას დასხდნენ, მოაჯირს მიუყუდნენ და მაშინვე ბურანში შეტურდნენ.

— ფიცი არ დაგავიწყდეს, — ჩაიბურტყუნა თედომ და ერთი წამით გაახილა თვალები.

— არც შენ დაგავიწყდეს, — მიუგო რატენმა, თოფი ლაგებში ჩაიღო და მალე თავის კანკური დაიწყო.

ქალაქი ღრმა ძილშია. იგი ნისლში ვახვეულა და ირგვლივ ერთი მთაც აღარ მოსჩანს. აღარც ჩამუნი ისმის. ქარბუქი ჩადგა. ხიდ ქვეშ ნაივი ხან სისინებს, ხან ჩურჩულებს, ხანაც დედაბერივით ჩიფჩიფებს.

გუშაგები დიდხანს დგანან და სიბნელეს აშტერდებიან. დრო თითქო ყავარჯენებით მიდის. მას არ ეჩქარება, გუშაგებს კი რული ერევათ, თვალები ებლიტებათ.

დგომას ჯდომმა სჯობია. ისინი გულში ფიცულობენ, რომ არ ჩაიძინებენ, მაგრამ დასხდებიან, დასხდებიან და არ ჩაიძინებენ. ერთმა მეორეს შიძბაძა და ორივენი ჩაცუცქდნენ. ჩაცუცქებას ჯდომმა სჯობია, ჯდომას კი წოლა სჯობია. წოლას თვლელმა მოსდევს. თვლელმა ძილი სჯობია.

ხიდზე აღარაეინ ამჩნევს, დრო მერანივით მიჰქრის თუ კვლავ ყავარჯნით მიეთრევა.

ნისლში ვახვეულ ქალაქს მკედარივით სძინავს. ირგვლივაც მკედარი დუმილი ჩაწოლილა. ახლა ნიავიც აღარ სისინებს. ხიდ ქვეშ კი რალაც ჩურჩულია, თითქო შეთქმულნი ჩიფჩიფებენო.

ქვეიდან თეთრ ბეჭობზე შავი გველი მოსცურავს ზღაპრით, თავი ხიდისყურში ამოჰყო, იჭაურობა გველურად მოათვალიერა, მერმე უკანვე ჩაცურდა და წყველიაღში მიიმალა.

იქ რალაც ამბავია, აქ კი ყველას სძინავს. ერთი მათგანიც აღარ ფხიზლობს, რო ზეზე აისვეტოს, ერთი დააქექოს თოფი და თვითონაც დაიქუხოს: „ამხანაგებო, თვალი გაახილეთ! სიკვდილი გვეპარება!“

ძილი ტკბილია. მაშვრალს მძიმე ძილი აქვს და მისი სიზმარიც ტკბილია.

ახლა ხიდის ორივე ბექობზე მრავალი შავი მცურავი მოცოცავს. ნეტა რომელიმე ძმადნაფიცს სიზმარში ავი რამ მოვლანდოხნე, ნეტა მაჯლაჯუნა მაინც დააწვეს და გააღვიძოს.

სიკვდილი კვლავ მოცოცავს.

ავდარში ძილი მგაბრია, ხოლო სიზმარი საამურია.

ჰეი, შეფიცულნო. წამოდექით, ზე წამოცვივდით! ხელი თოფებს, ჩახმახები შეაყენეთ, თორემ...

თორემ მტერი ამოცოცდა. ხანჯლებიც ამოუწვევიათ, ჩახმახებიც შეუყენებიათ... აჰა წელში გასწორდნენ... თოფები დაგიმიზნეს და...

და უცებ ორმოციოდე თოფმა იგრიალა. მერმე ხანჯლები იშიშვლეს და მიეშენენ.

ავდარში ძილი ცნობილია. სიზმარიც საამურია.

— ამხანაგებო, ახლა ხომ დარწმუნდით, რომ სიმათლე ჩვენს მხარეს იყო, — თამამად ამბობდა აკაკი კომიტეტის სხდომაზე. — მადლობა უფალსა, რომ ქალაქში აჯანყება სათავეშივე ჩააქრეს უსისხლოდ.

— უსისხლოდ? მადლობა უფალსო? — მიაწოდა ზურაბმა.

— თითქმის უსისხლოდ. ხიდზე რვა კაცი მოგვიკლეს. ბაზარში ერთი სახლი დასწვეს და აქა-იქ ასიოდე მგზავრი დახოცეს. მათ შორის ჩვენი ზალხი ოციც ძლივს იქნება. მე და ჩემი ამხანაგები მაშინვე ვამბობდით, აჯანყება დაგვლუპავს მეთქი.

— საჯაროდ კი არ ამბობდით, ბნელ კუთხეში ჩურჩულებდით, — წამოიძახა რაქედენმა, რომელიც იმ ღამეს იმ ხიდზე სასწაულებრ გადარჩენილიყო.

აკაკიმ რაქედენს ათვალწუნებით გაუღიმა, პასუხი არ აკადრა და განაგრძო:

— ჩვენ ვამბობდით, ჯარი არ მოგვემხრობა, უამისოდ კი აჯანყება უქველად დამარცხდება, ხოლო ამას რეაქცია მოჰყვება და ოქტომბრის მანიფესტაც ქალაქში დარჩება. პარტიის უმრავლესობა ჩვენს გეზს იზარებდა, მაგრამ უმცირესობამ მაინც თავისი გაიტანა.

— გვითხარი, რით გაიტანა? — დამცინავი ღიმილით ჰკითხა რაქედენმა.

— ეინით გაიტანა, — უღიერად მიუგო აკაკიმ.

— მაგისტანა ეინსა და თავებდობას მამაცობა და თავდადება ჰქვია, — ჩაილაპარაკა ჯიქმა.

— აკაკი შეერთა, მერმე ისევ გაუტია. ის ამტკიცებდა, რომ ახლა ლოიალობის გზას უნდა დავადგეთ, ყველა დემოკრატიულ პარტიას შევუერთდეთ და ოქტომბრის მანიფესტი გაერთიანებულმა მალღონით გადავარჩინოთო.

— თავდაპირველად მანიფესტი კი არა, რევოლუცია უნდა გადავარჩინოთ, — ისევ შეუსწორა ზურაბმა.

აკაკი ბრაზისგან გაწითლდა. მან თავი ველარ დაიჭირა და ანჩხლად შესძახა:

— ზურაბ, შენ მაინც ჩუმად უნდა იყო!

— ვითომ რატომაო? — ტეტისავით ჰკითხა ზურაბმა.

— იმიტომ, რომ ყველაფერი შენი ბრალია. ის უბედური ხალხი შენ გააბრიყვე, შენ დააჯგუფე, შენ აგვიჯანყე, შენ დაამარცხებინე და ამიტომ, საცა სამართალია, პასუხი უნდა გაგებინოთ, ბრალდებულის სკამზე უნდა დაგსვით.

— მამა გიცხონდა! — დიხვი ღიმილითვე მიახალა ზურაბმა. — ალბათ, პროკურორიც შენ იქნები.

ზურაბის მომხრენი წამოცვივდნენ და ცხარე შეხლა-შემოხლა ასტეხეს.

— მხდალებო! მოლაღატენო! იუდებო! რევოლუციის გამყიდველნო! — ფიცხლებოდნენ ჯიქის მომხრენი. ყველაზე მეტად რაედენი სდულდა. რომელსაც თედოს გვამი შინ მიესვენებინა და აქ იმის მაგიერ მოსულიყო. თავმჯდომარემ მესულღენი ვერ დაამშვიდა და ზურაბს ისე გადმოხედა, თითქო ეხვეწებოდა: მიშველე, შენ მაინც გააჩუმეო. ჯიქმა ხელი ასწია და თავის მეგობრებს უთხრა:

— ბიჭებო, აკაკის ხელს ნუ უშლით. რაც უფრო მეტს ილაპარაკებს, უფრო მეტ სისულელეს იტყვის.

აკაკის რამდენიმემ დაუჭირა მხარი. ახლა უფრო თამამად ლაპარაკობდნენ, აჯანყებას უაზრობას უწოდებდნენ, მას მარტო ბოლშევიკებს აწერდნენ, დამარცხებასაც მარტო მათ აბრალებდნენ, მწარედ ჰკბენდნენ, საყვედურით აესებდნენ, თვითონ კი უკან იხევდნენ და პილატესავით ხელს იბანდნენ. მწარე სიტყვამ და შეხლა-შემოხლამ იმატა.

ბოლოს გურგენიძე წამოდგა. ხალხი მაშინვე დამშვიდდა. ოთახში სრული სიჩუმე გამეფდა.

— ამხანაგებო, მე იძულებული ვარ ერთი წუთით თავმჯდომარის მაგიერობა გავსწიო.

ყველამ გაოცებით შეხედა გურგენიძეს, მან კი იყუჩა და დაასრულა:

— ამ ერთ კვირაში მრავალი ამხანაგი დაგვიხოცეს და კომიტეტის ერთი საუკეთესო წევრიც მოგვიკლეს. ჩვენმა დაუვიწყარმა ძვირფასმა თედომ თავი შეაკლა მტერს და ახლა მისი გვამი რაედენის ოთახში ასვენია. ამხანაგებო, გთხოვთ ზეზე აღგეთ და თედოსი და ყველა თავდადებულის ხსოვნას ხანმოკლე ღუმილით მაინც უძღვნათ პატივი.

ყველანი წამოდგნენ, ერთ წუთს თავიჭინდრული იდგნენ და, როცა ისევ დასხდნენ, ზურაბმა განაგრძო:

— ბატონმა აკაკიმ, დიად, ბატონმა აკაკიმ თავის წესს უღალატა. მან ბევრ ვინმეს და ბევრ რამეს უღალატა, მაგრამ ჯერ წესის ღალატს მოგახსენებთ. აჭამდის საქანელასავით შუაში იჯდა და არხეინად ქანაობდა, ახლა კი სულ მარჯვნივ გადახტა, ერთობის წრესაც კი შორს გადასცდა და ისეთი რამ წამოროშა, რასაც ზოგიერთი მხოლოდ გულში ჰფიქრობს, ხოლო აკაკის ის ფიქრი ენაზე მოახტა და ურცხვი როსკიპივით გააშიშვლა ის. მას უხარია: მადლობა უფალსა, რომ აჯანყება სათავეშივე ჩააქრესო, უსისხლოდ ჩააქრესო.

— ცოტა სისხლი დაიღვარა და ეს მიხარიათ, — ამოიკნავლა აკაკიმ.

— მაშ ბევრი სისხლი რომ დაღვრილიყო და ჩვენ გავგეშარჯენა. თქვენ დარდისაგან თავი უნდა მოგველათ, — დაგესლა ზურაბმა აკაკი და თავის გზას გაჰყვა: — ამხანაგებო, მოდით იკლიკანტურ ხრიკებს თავი დავანებოთ და თავდაპირველად დავადასტუროთ, რომ ჩვენი მარცხი აკაკის და ჩვენს მოსისხლე მტრებს თანაბრად უხარიათ, მაშასადამე...

— მაშასადამე, აკაკიც იმ ბანაკისა ყოფილა, — დაასრულა რაჟდენმა.

— დიახ, პირი იქით უქნია, იქით მიდის, — სთქვა ზურაბმა და განაგრძო: — აკაკიმ მოზრდილი ჯგუფის აზრი გამოსახა. მათ ჰგონიათ, ბოლშევიკები უკვე დამარცხდნენ და დროა ანგარიში გავუსწოროთო. ამიტომ გათამამდა ბატონი აკაკი და მხოლოდ ამიტომ წამოროშა კადნიერი სიტყვები. მაგრამ სტყუის ვაჟბატონი აკაკი! ჩვენ ჯერ არ დავმარცხებულვართ! — მტკიცედ დაიძახა ზურაბმა და მაგიდას ისევ დაჰკრა მუქი, თითქოს შიგ ლურსმანი ჩაარქოთ.

— აგრეა! მართალია! არც დავმარცხებულვართ და არც დავმარცხდებით! — მიაყარეს აქეთ-იქიდან.

— რალა დასამალავია, — განაგრძო ზურაბმა, — ჩვენი მოსკოველი ამხანაგები დამარცხდნენ და ამან ზოგი ვინმე ფსიქოლოგიურად მოადუნა. მტერმა ჩვენი ქალაქი ხელთ იგდო და ახლა რკინის გზას მიჰყვება, მაგრამ როგორ მიჰყვება? გენერალი ალიხანოვი ცეცხლით და მახვილით მიიწევს წინ და იმასაც ცეცხლით და მახვილით უხვდებიან. მთელი საქართველო ისევ ჩვენს ხელშია. მტერს ჯერ რკინის გზაც არ დაუპყრია სავსებით და თქვენ კი გვირჩევთ, იარაღი დავყაროთ, თავს ვუშველოთ და კონსტიტუცია მაინც გადავარჩინოთო. სირცხვილი იმას, ვინც ამას გვირჩევს!

— სირცხვილი! სირცხვილი! — წამოიძახეს აქეთ-იქიდან.

— ვინც ამას ამბობს, ის მხდალი ვინმეა, ის მოღალატეა.

— აგრეა, მართალია!

— ვაებატონი აკაკი აჭამდის ხმას არ იღებდა, აჯანყებას თითქო მხარსაც კი უჭერდა, მხოლოდ თავის კანკურით უჭერდა მხარს, მხარს აკაკი გამომდგარა თოფითა და ჯინჯილითა, გამომდგარა და მუუბნებდა და მნაშავის სკამზე უნდა დაგსვაო. ბატონო აკაკი, გირჩევთ მეორეჯერ აღარ მოჰქაროთ და შინიდან თავი აღარ გამოჰყოთ, თორემ ისეთ სკამზე დაგსვამთ, რომ იქიდან ნიკოლოზი და მისი უთვალავი ლაშქარიც ვეღარ აგაყენებს.

ზურაბის მომხრენი ისეთი მუქარა-ყვირილით წამოცვივდნენ, თითქო უნდოდათ აკაკი მაშინვე დაესვათ იმ სკამზე. ზურაბმა თვითონვე დაამშვიდა ის ჯგუფი. თავმჯდომარემაც ამოიღო ხმა, ხოლო გაფითრებულმა აკაკიმ ლულულულით განაცხადა:

— აქ ჩემი პიროვნების ხელუხლებლობა უზრუნველყოფილი არ არის... შეურაცყოფაც კი მომაცუნეს, ამიტომ სჯობს თავი დაგანებოთ.

ესა სთქვა და კომიკური ნაბიჯით გაემართა კარისაკენ, თან გესლიანობა და გუნდი გაიტანა:

— მიბრძანდი! კალთებს არ შემოგახვეთ! წინ წყალი და უკან მეწყერი!

ზურაბი განაგრძობდა: მოსკოვისა და ტფილისის მარცხი ერთობის დასასრული კი არ არის, გადამწყვეტი ბრძოლა ჯერ წინ გვიდევსო; რომ მთავრობა ისევ გამარტოვებულია და მის მხარეზე გადასული ერთი მუქა პასიური ვაჭრუკანები და ინტელიგენცია სათვალავში ჩასაგდები არ არისო; რომ მშრომელი ხალხი კლდესავით სდგას და წინამძღოლებს შესცქერის.

— თუ წინამძღოლები შედრკებიან და იარაღს დაჰყრიან, ლაშქარიც მაშინვე დაიშლება და, ვინც ბრძოლის ველს პირველი გაეჭყევა, პროლეტარიატი მას სამარცხვინო ბოძზე გააკრავს და წყველა-კრულვით მოიხსენებს.

ორატორმა მახლობელი და შორეული წარსულის წამებულნიც დაიმოწმა, მომავალი თაობანიც მოიშველია და დაასრულა:

— მაშ ნუ შედრკება ჩვენი გული, ამხანაგებო! კამათი გვეყოფა. გარეთ გაშმაგებული ბრძოლა გრძელდება, ჩვენ კი მტრის სისხლის დაღვრის მაგიერ ზღა-სიტყვას ვღვრით. ჩვენც გავიდეთ გარეთ, ჩვენც ჩავიდგეთ თავთავიანთ ალაგას და პირნათლად ჩავაბაროთ ანგარიში მომავალ ისტორიას და ახლანდელ მებრძოლთა ლაშქარს.

ზურაბი არასოდეს ენახათ ესოდენ აღელვებული და გაფითრებული.

— აგრე! ყოჩაღ, ზურაბ! გამოირკვა! აღარ გვინდა! გავითავოთ: — შესძახეს აქეთ-იქიდან. — წავიდეთ და ჩვენ ჩვენი ვალი მოვიხადოთ.

ვინც წელან ყოყმანობდა, ახლა ისიც აფრთოვანდა, მხოლოდ სამიოდეკაცი ილიმებოდა უნდობლად. გურგენიძემ შეამჩნია ცინიკური ლიმილი-

და ისეთი თვალით გადახედა, რომ მათ უცებ მოსხიპეს ურცხვი ღიმილი, თვალეზში უმანკოება ჩაიღვარეს და ჭერსა და კედლებსა მზამჯინენ.

ზურაბმა თითი ასწია და განაცხადა:

— რაედენის ბინაზე თედოს პანაშვილია დანიშნული. 'თათბირსაც იქვე ვაემართავთ და მონაწილეობას მხოლოდ ისინი მიიღებენ, ვისაც ჯერ იარაღი არ დაუყრია.

ესა სთქვა ზურაბმა და კარისაკენ გაემართა. ყველა მიხვდა, რომ ჯიქში თათბირი განგებ გადაადებინა. იარაღდაყრილნი იქ ველარ მივიდოდნენ.

მეორე დილას რაედენის ბინიდან უბრალო კუბო გამოიტანეს, ურემზე დაუდეს და ვერისაკენ გაემართნენ.

— ამხანაგებო, ჩამოგვშორდით, საჭირო აღარ ხართ, — უთხრა გლეზურად ჩაცმულმა ზურაბმა კუბოს მიმყოლოთ..

ურემს მარტო ზურაბი და რაედენი შერჩნენ. იმასაც გლეზური ტანი-სამოსი ეცვა, ხელში სახრე ეჭირა. ორი გამზდარი ხარი ტაატით მიავორებდა ურემს. ზევის ვაღმა ღრმა თოვლი იდო. ამ დროს ამ გზაზე ჩვეულებრივ შემისა და საახალწლო აღალი შემოდოდა ხოლმე, ახლა კი ერთი ურემიც არ მოსჩანდა. ირგვლივ დუქნებიც მიეკეტნათ. ქალაქი შიგნითაც და აქაც თითქო გლოვაზე იდგა.

სამურთალოში ურემს ორმა „სტრაენიკმა“ უყელა გზა და მეურმეებს პასპორტი მოსთხოვეს. ზურაბმა ორი პასპორტი აჩვენა. ახლა ქალაქიდან გასვლის ნებართვა მოითხოვეს. ჯიქმა „ნებართვაც“ მისცა: ჯიბიდან ვერცხლის მანეთიანი ამოიღო და ხელში ჩაუღო.

სამშვიდობოს რომ გავიდნენ, უცებ დიდუბეში რაღაცამ დაიკეკა. მეგობრებმა ვაღმა გაიხედეს, ჰაერში ავარდნილი კვამლი დაინახეს და ერთმანეთს გაოცებით გადახედეს.

— ხარბაზანია, — ისე სთქვა რაედენმა, თითქო ეშინოდა, არავინ გამოიგოსო, და უფრო ჩუმად დაუმატა: — ერთობას ანგრევენ.

— იმ სახლს ანგრევენ, — დაუმატა ზურაბმა.

„იმ სახლში“ იმართებოდა ხოლმე კომიტეტის სხდომა. გზა გორაკზე გადიოდა და აქედან ის სახლიც მოსჩანდა და ჯარის გუნდიც. იმ გუნდის შუაგულიდან ისევ ცეცხლის ენა და კვამლის ვეება ბურთი გამოვარდა და სამიოდე წამის შემდეგ ხელახლა მოისმა გრიალი. ხარბაზანის ქუხილს შორეული ტყაცატკუცი მოჰყვა თოფისა.

ზურაბი აპირებდა ურემს თეთრ დუქნამდე მიჰყოლოდა, ახლა კი უცებ გადასჭრა უკანვე გაბრუნებულიყო.

— აბა რაედენ, მშვიდობით ივლიდე... ფრთხილად იყავი... მალე დაბრუნდი. — მერმე გზის ნაპირს დასწვდა, თოვლი გაჰკეკა, ერთი მუქა

შიწა აფხიკა, კუბოს დააყარა, ორივე ხელი მოხვია, შუბლით მიეკეთა და ამოიქვითინა: — მშვიდობით, ძმაო თედო, მშვიდობით... ვინ გიყვარს? — და თქმელი აღარ დაამთავრა და მიუხიდა. ორიოდ წუთის შემდეგ კუბოს მოშორდა, ხელი ჩაიჭნია და თავჩაჭინდრული გაბრუნდა ქალაქისკენ.

გუშინ დედამ უთხრა რაედენს, ზურაბმა თედო ჩუმად გამოიტირა, როცა ყველანი წახვედითო. რაედენმა ზითქო არ დაუჯერა, ახლა კი საკუთარი თვალთ ნახა ზურაბის ცხარე ცრემლი, საკუთარი ყურით გაიგონა მისი ქვითინიც და მაინც ძლივს დაიჯერა. „მაშ კარგად არა მცნობია ზურაბი“, — გაიფიქრა მან და ურემი დასძრა.

მეათე დღეს ეს ურემი ბორჯომში შევიდა და ქოხმახების უბანში ერთ პაწია ფიცრულს მიადგა. გაბურძგენილმა და მოთელილმა რაედენმა კარს სახრე მიუკაკუნა და გარეთ გამოსულ დედაბერს ჰკითხა:

— დედი, მელანო შენა ხარ?

— მე ვარ, შვილო. რა გინდა? — და ურემზე დადებული კუბო რომ დაინახა, თითქო მიხვდა, რაც უნდოდა ამ კაცს და კარის ჭიშს მიაწყდა. მერმე გულზე ხელი იტაცა, თვალეზი აახამხამა და თითქმის ჩურჩულით იკითხა:

— ის რა არის?... შვილო, მითხარი, ის არის მეთქი?

— ეს ის არის.. კუბოა... ოღონდ ნუ იტირებ... გენაცვალე, დედი. ნუ იტირებ მეთქი, — სლუკუნით მიუგო რაედენმა და დედაზე უფრო ადრე თვითონ ატირდა.

— შვილო თედო! — გაისმა მაშინვე დედის სასოწარკვეთილი კივილიც.

თავადაზნაურთა საკრებულოს დარბაზი პირთამდე სავსეა. უკანა რიგებში უცნაო ინტელიგენციას მოუყრია თავი. ორი მახლობელი ოთახიკი გაქვდილია, ორივე კარი ღია არის და იქიდან კისერგამოწვდენილი ხალხი გულდასმით უგდებს ყურს ორატორს. პირველ რიგში მაღალჩინოსანი გენერლები, კამერჰერები და კამერიუნჯრები სხედან. მათ ახოვანი მოხუცი გენერალ-ადიუტანტი თავადი ამილახორი მეთაურობს. ზის ოქროს ხმალზე დაყრდნობილი და, როცა დემოსი აჩიჩქოლდება ხოლმე, გენერალი ოდნავ შეინძრევა, უკან მოიხედავს, ოდნავ წამოიწვეს და ისე შეუბღვერს ხალხს, თითქო ზეადგომას და ხმლის გაშიშვლებას აპირებსო. მასთან ერთად დანარჩენი გენერლები და პოლკოვნიკებიც უკან იხედებიან და ისე აბრიალებენ თვალებს, თითქო ემუქრებოდნენ: ახლა ჩვენა ვართ გამარჯვებული, თქვენ კი უკვე დამარცხდით და გირჩევთ, გაიუმდეთ, თორემ თავებს დაგაყრევინებთო.

დარბაზის ბოლოს წითელი მაუდით გადაფარებული კერძელი მაგიდა სდგას. მაუდს ოქრომკედლიანი არშია აქვს მოვლებული. დაკუთხეებშიც ოქროს ფოჩები ჰკიდია. თეთრ-ატლასისებური კედლებიდან იმპერატორები დასცქერიან ხალხს. დარბაზის ორ კუთხეში ორი ძველი ქართული დროშა ასვენია და იქვე ოქროთი მოვარაყებელი ნიშნები მოსჩანს ძალაუფლების და სასაჯელისა: სამეფო გვირგვინი, ორთავიანი არწივი, კანონთა კრებული და ლამაზი რომაული კონა როზვისა.

მეორე რიგში ორი მეთაური ზის შავი რაზმისა — მაღალი, ლამაზი შავიხიანი აბღუშელიშვილი და მეტად სრული თავადი გიორგი ამილახორი. ეს სხდომა მათი თაოსნობით ჰრის მოწვეული. შავ რაზმს პირისპირ წითელი რაზმი დაუდგა და ეს ორი ძალა დღეს თუ ხვალ ერთმანეთს უნდა დაეჯახოს. ორივეს არსებობა ამას იქით აღარ შეიძლება. ან შავი, ან წითელი. ახლა შავი რაზმი დახმარებას მოითხოვს. მას იარაღი და ფული სჭირდება.

ეს ძნელი საქმე ანდრო ახატუნელს უკისრია. სდგას თავმჯდომარის ახლოს და ასაბუთებს:

— ბატონებო, რუსეთში და საქართველოშიც ორი ძალა ებრძვის. გაშმაგებით ერთმანეთს: მშვიდობა და ძალმომრეობა, კანონი და თვითნებობა, კერძო საკუთრება და სოციალიზმი. ხელისუფლება თითქმის გამარტოვდა. რა თქმა უნდა, თავდაზნაურობაც პირნათლად ასრულებს თავის მოვალეობას წინაშე „უსაყვარლესი მეფისა“, მაგრამ დადგა დრო, როდესაც ის ბრძოლის ასპარეზზე იარაღით უნდა გავიდეს და საკუთარი თავი, საკუთარი ოჯახი და საკუთარი მამულდედული დაიცვას.

— უწინ ბატონყმობა იყო, მაგრამ ჩვენში ნამდვილი ბატონყმობა არ ყოფილა. თავადი უმცროსი ძმების მეთაური იყო და მათთან ერთად იზიარებდა ჭირსაც და ლხინსაც. მხოლოდ ამნაირი მამაშვილობის და ძმური სიყვარულის წყალობით გადაეარჩინეთ ქართველი ხალხი და ჩვენი კულტურაც.

— ახლა ის დაუნდობელი მტერი უნდა მოვიშოროთ, რომელიც შიგ ოჯახში შემოგვეჭრა. ბატონებო, მთაერობა გვეუბნება, თქვენც გაანძრით ხელი, თქვენს ოჯახსა და მამულდედულს თქვენც უპატრონეთ, მარტო ჩემის იმედით ნუ ხართო, თორემ... თორემ...

ორატორს უცებ ხმა ჩაუწყდა. ფეხზე მდგომი ხალხი შუა გაიპო და დარბაზში ილია ქაქვივაძე გამოჩნდა. მთელი დარბაზი შეირხა და ყველანი ახალმოსულს მიაჩერდნენ. თითქმის დაბალი, მაგრამ სრული, თითქმის სამოცდაათი წლის მოხუცი შუაგარღვეულ ხალხში დინჯად მოდიოდა და თან მოჰქონდა თავისი სანაქებო დარბაისლობა, ეამთა ცვალებადობაში უკვე მინელებული დიდება, კარგა ხანია, რაც ეს კბილგაცვეთილი ბებერი ლომი თითქო სამუდამოდ შეიხიზნა ბუნავში. აღარც მისი ბუხუნა

ისმობდა, აღარც მისი კლანჭი სჩანდა. მხოლოდ ერთხელ კიდევ დაიბუ-
ხუნა მან ამას წინად. გურიის ასაკლებად მძვინვარე გენერალ ალიხანოვს
პგზაენიდნენ. ჯარი უკვე სადღურზე იყო გასული. მაშინ განაცხადა
ილიამ ამავე დარბაზში: ალიხანოვის გაგზავნაზე ხელი უნდა ავაღებინოთ,
თუ არა და — ყველამ თავი უნდა დავდოთო. ვარანცოვ-დაშკოვს ეთქვა:
თუ ქავეკაეაძეც კი აჯანყებას გვემუქრება, სჩანს მართლა საერთო აჯან-
ყება მოგველისო, და დასარბევად გასული ჯარი უკანვე დააბრუნა.

მერმე მებრძოლ გურულების დამხმარე კომიტეტი დაარსდა. ილიამ მას
ასი მანეთი შესწირა. რამდენიმე დღის ეშმდეგ ეს ფული უკანვე დაუბ-
რუნეს და შემოუთვალეს: ხალხის მტრისგან დახმარებას არ მივიღებთო.

ილია წაბარბაცდა, თითქო კეტი დაჰკრესო. მერმე ვინ? შინაურებმა
დაჰკრეს, ერთობამ დასჭრა, რომელსაც მან მთელი სიცოცხლე შესწირა,
მას აღარ ესმოდა, რა ხდებოდა ირგვლივ. „ერთობა“ ერის ერთობა ეგო-
ნა და ეს სიტყვა ქაბუკობიდანვე ეწერა იმის დროშაზე. მართალია იმა-
ნაც კარგად იცოდა, რომ ხალხის ახალი მესვეურებს კლასობრივ ერთ-
ბას ჰგულისხმობდნენ, მაგრამ ის კი აღარ ეგონა, რომ ამ აზრს ასე მძა-
ფრად მოეკიდებოდნენ და ფსკერამდე დაიყვანდნენ. რუსეთი ინგრევა,
— ამბობდა ილია — და ყველა ჩაგრულმა ერმა თავის თავს უნდა უშვე-
ლოს, მართალია, ჩვენი გამოცალკევება ხეირს არ დაგვაყრის, მაგრამ
ერთ მუქა ხალხს არ შეუძლიან ეს უზარმაზარი იმპერია გადაარჩინოს
და ამიტომ ისლა დაგვრჩენია, რომ კლასობრივი ბრძოლა გადავდოთ,
მხარი მხარს მივცეთ, მკიდრო შინაური ერთობა დავამყაროთ და ხალ-
ხი გადავარჩინოთო. მას სხვანაირი გზა ვერც კი წარმოედგინა. სინამდ-
ვილე კი სულ სხვა გზით მიდენილიყო.

სასაცილოა! უკბილო ოხუნჯობაა! ბედის დაცინვაა! და რათა მის
გულში არავის ჩაეხედნა და ცრემლნარევი „ოხუნჯობა“ არ ამოეკითხა,
ილიამ კარი ჩაიკეტა და ერთ კვირას არავინ მიიკარა. მერმე თითქო დამ-
შვიდდა, მაგრამ იმ დღიდან ხშირად ახსენებდა ხოლმე გადაკვრივ
„უმაღურ თაობას“ და ზოგჯერ კი ნაღვლიანად იმეორებდა თავისივე
„ლოცვის“ ორ უკანასკნელ სტრიქონს:

.. რომ მტერთათვისაც, რომელთ თუნდა ლახვარი მკრან,
გთხოვდე: „შენდე — არ იციან, ღმერთო, რას იქმან!“

ერთხელ მან თავის თავს უთხრა: ვილაღ-ვილაღები გამალეებით ცდი-
ლობენ ხალხს ჩემი თავი მტრად მოაჩვენონ და შემაჩვენონ. დუმილი
დასტურის ნიშანია. რად მოვაკვლევინო ნაადრევად ჩემი თავი? რად და-
ვანახიჩრებირო ჩემი ვინაობა? სანთელ-საკმეველი თავის გზას იპოვის და
ადრე თუ გვიან სიმაართლე გაიმარჯვებს, მაგრამ ნაადრევად რად და-
ვამარხვინო ჩემი სახელი? ხალხი არც მაგდენად ბრმა არის, რომ მტერი

და მოყვარე ველარ გაარჩიოს და მისთვის თავდადებული ცოცხლად და-
ნარჩოს.

გარეთ სამკედრო-სასიცოცხლო ომი იყოს და ბრძოლაში დაბერებუ-
ლი ილია კი სდუმდეს?! არასგზით! არასოდეს! ის კიდევ გაინაგარდებს
ნაჩვევ ასპრებს, კიდევ მოიქნევს შოისხანედ ტორს და ვაი იმას, რისა
იგი მოხვდება.

მაშინ ილიამ დრო იხელთა და გურულებისკენ მოქნულ ხიშტს თა-
ვისი განიერი მკერდი მიუშვირა, მიუშვირა და აარიდა. ახლაც იმისათვის
მოსულიყო, რომ ერთხელ კიდევ დაეჭუნა და ეთქვა: მეც გეახელით, ვი-
ნაიდან ჯერ ცოცხალი გახლავართ და ხმლის მოქნევაც შემოძლიანო.

ხალხის უმეტესობა ზეზე წამოუდგა. ილიამ სალაში მისცა მას და წინა
რიგში გავიდა. დასაჯდომი ალაგი არსად იყო. ერთმა პატივისცემელმა
თავის სკამი მიართვა და თვითონ კარებთან გაჩერდა. ილია დაჯდა, ზე-
ლები მკერდზე დაიკრიფა და ახატნელს მიაჩერდა.

გაფითრებული ანდრო უკან დასახვე გზას ეძებრდა, მაგრამ იგი აღ-
რევე მოიჭრა, ვინაიდან უკვე ყველაფერი გადმოალაგა და ახლა დასკ-
ვნალა უნდა გამოეტანა. ყველამ იცოდა, რომ ანდრო ერთ დროს ილიას
ერთგული მიმდევარი იყო, მაგრამ უკანასკნელ დროს გადაუდგა და ახ-
ლა მათი გზების გაყრა აშკარად უნდა გამოჩენილიყო.

ჭავჭავაძის მოსვლამ კრების თავმჯდომარე კამერიუნკერი ბაგრატი-
ონიც შეაერთო. ის ილიას გამოჩენიდანვე ფეხზე ადგა, ჯერაც არ დამ-
ჯდარიყო და ანდროს თვალებით სთხოვდა, სიტყვა გაეგრძელებინა. ახატ-
ნელმა ძალა ველარ მოიკრიფა და ბორძიკ-ლულულულით განავრძო:

— იმას მოგახსენებდით, ბატონებო, რომ ქართველ ხალხს ჩვენ მა-
გიერ ვერავენ გაუწევს მეთაურობას და ამიტომ ჩვენი არსებობა ჩვენვე
უნდა დავიცვათ. მტერი იარაღით მოგვადგა კარზე და ჩვენც იარაღით-
ვე უნდა დავუხვდეთ. მთავრობას ჩვენთვის არა სცალიან მეთქი, ამიტომ
ჩვენს თავს ისევ ჩვენვე უნდა ვუბატრონოთ მეთქი და ქართლის თა-
ვადანაურთა რაზმი ფულით, იარაღით და გამოცდილი აფიცრებით
უნდა გავაძლიეროთ.

ახატნელი დაჯდა. დარბაზში ხანგრძლივი სიჩუმე ჩამოვარდა.

— სიტყვა ვის ნებავეს? — იკითხა თავმჯდომარემ და ოთხიოდე კაცს
გადახედა, რომელნიც აღრევე ჩაწერილიყვნენ.

ყველამ უარი განაცხადა. ანდროს მომზრეთ არ უნდოდათ ილიას მძი-
მე უროს ქვეშ მოქცეულიყვნენ, სხვები კი პირველ სიტყვას ილიას უთ-
მობდნენ. ილიაც მიხედა, რომ მთელი დარბაზი მას ელოდა, ცოტა ხანს
კიდევ იყუჩა და თითი ასწია.

— სიტყვა თავადს ილია ჭავჭავაძეს ეკუთვნის, — გამოაცხადა ბაგ-
რატიონმა.

დარბაზში ტაშმა იგრიალა.

დარბაზის ბოლოს ხალხში ჩაქედნილმა გურგენიძემ მხრებით ვანიკელია ვაზა და წინ წაიწია. ის პირველად მოსულიყო აქ. იმ დღელას ნიკოსგან შეიტყო იმ სხდომის ამბავი და ვერ მოითმინა, თავფხიფათს შეეშვირა. მან კარგად იცოდა ქართლის თავადაზნაურობის ძალა და ამბობდა: თუ მათ იარაღი და ფული მისცეს, დანარჩენი თავადაზნაურობაც აპყვება და მთავრობა ადვილად შეჰკრავს ხუთმეტათასიან ლაშქარს, რომელიც გლეხებს შემუსრავსო. სანამ ახატნელი ლაპარაკობდა, ზურაბი თავჩაქინდრული იჯდა და ჩუმად აკრატუნებდა კბილებს. ჰავჰავადის მოსვლა ყველაზე მეტად მას გაუხარდა. ზურაბს იმედმა გაუფუჭუნა, იქნება ეს საქმე ახატნელს ამან ჩაუფუშოსო. გარდა ამისა, გულით და სულით ეწადა სახელოვანი მწერალი და განთქმული ორატორი ენახა და მისი ლაპარაკიც მოესმინა.

ილია წითელ მაგიდასთან გავიდა, მობრუნდა და წყნარად შოავლო თქალი დარბაზს.

— ერი მრავალ მხრივ ჰგავს ცალკეულ ადამიანს. ზოგჯერ ერთსაც და მეორესაც მოარულივით შეუჩნდება რაიმე სენი და მანამდის ებრძვიან ხოლმე, მას, სანამ არ მოინელეებენ. მთელ მსოფლიოში ისეთ ერს ვერ იპოვით, რომ ოდესმე შფოთი არ აეტენხა, მთავრობას არ შეჰპრძოლებოდა და ცხოვრების შეცვლა არ მოეთხოვნა. ახლა ეს სენი ჩვენს სამშობლოსაც შეეყარა; იმიტომ შეეყარა, რომ კანონი ცხოვრებას ჩამორჩა, სინამდვილემ დაძველებული წესწყობილება უკან ჩამოიგდო და მისი გადაკეთება მოითხოვა.

ილიას სუფთა ბოხი ხმა ჰქონდა და მის ხმაში ბეწვის ოდენა ბზარიც არ ისმოდა. მეტად დინჯად, მკაფიოდ და უფორბილოდ ლაპარაკობდა. ყოველ სიტყვას მსმენელს უღაო კანონსავით უნერგავდა.

უკანასკნელ დროს ილია იმ აზრისა იყო, რომ პეტრე დიდის შემდეგ რუსული კანონი სინამდვილეს მუდამ წინ უსწრებდა და მხოლოდ ახლამ ჩამორჩაო. ეს აზრი ახლაც გაიმეორა, მერმე ოქტომბრის მანიფესტი გაიხსენა და განაცხადა:

— ამ მანიფესტის წყალობით კანონი ცხოვრებას დაეწევა და კიდევაც გაუსწრებს. მხოლოდ ზოგიერთი გულფიცხი და სულსწრაფი მოითხოვს, ცხოვრებას თავზე გადაეახტეთ და ათასი წლის საქმე ათიოდე წელიწადში მოვათავოთო. მაგრამ ბატონებო, სულსწრაფ ხალხს თავი დავენებოთ, ვინაიდან ისინი თავიანთ თავსა და თავიანთ საქმესაც თვითონვე ამოიკამენ, ჩვენ კი ჩვენს საქმესა და სიტყვას ეს დედააზრი უნდა ჩვეუდნოთ ბალავრად: ერი მარადიული ფენომენია, რევოლუცია კი დროებითი ქარტეხილი გახლავთ. დღეს თუ ხვალ ქარიშხალი ისევ ჩავარდება, ერი კი დარჩება და თავის მეთაურებს მკაცრად მოსთხოვს ანგარიშს. ნათქვამია, ყველა ჩვენი სიტყვა და საქმე საიჭიოს იწერება და ერთიც იქნეა:

ბა, პასუხს გვაგებინებენო. ბატონებო, უცოდველი არც მე ვაბლავართ, მაგრამ გულწრფელად უნდა ვალიაო, რომ საიქიოს სამჯავროზე უფრო მეტად სააქაო მსჯავრი მაშინებს. ამ სჯავრისაგან სიკვდილიც კი ვერ გვიხსნის. მკაცრი ისტორიკოსი ჩვენს მაღლსაც და მატლსაც სასწოროზე დასდებს და პირუთენელ განაჩენს გამოგვიტანს. ზოგიერთს, ალბათ, იმ უცნობი შორეული ისტორიკოსისა სულაც არ ეშინიან. იმ ვაებატონებს მოვახსენებ, რომ ისტორიკოსი-მსაჯული ცოცხალია და დაულალავდაც მუშაობს. ალბათ, მკითხავთ, ვინ არის, სად არისო? ის მსაჯული ხალხია, ერია, და იმ ერში ჩვენც ვურევივართ. დილით-დილამდის ერთმანეთს ვქექავთ, ვწონავთ და განაჩენიც გამოგვაქვს. ბატონებო, განგებას თავად-ახნაურთათვის დიდი უფლება მიუცია და დიდი ვალიც დაუდგია. ვისაც მეტი ერგო, იმას მეტიც მოეთხოვება. რაც სხვას ეპატრება, ჩვენ არ გვეპატრება, რაც სხვას არგებს, ის ჩვენ არ შეგვერგება. რად მოვახსენებთ ამას? ამას იმად მოვახსენებთ, რომ ბატონმა ახატნელმა წამლის მაგიერ შხამი მოგვაწოდა.

ამის გამგონე წინა რიგი შეირბა. გურგენიძემ ველარ მოითმინა და წამოიძახა:

— მართალია!

— მართალია! შხამია! — დაიყვირეს უკანა რიგებში და მძლავრი ტაში დააყოლეს.

— მაშ ვინ უნდა გვიპატრონოს? — მიაწოდა ილიას ერთმა გენერალმა.

— ჩვენს თავს ჩვენვე უნდა ვუპატრონოთ, — უპასუხა ორატორმა და განაგრძო: — მთავრობა ფულსა და იარაღს გვაწვდის. ასე მიაწვდიან ზოლმე მახვილსაც და ოქროსაც იმ ავაზაკს, ვინც ღვიძლი ძმის მოკვლას კისრულობს.

— აგრეა! მართალია! — კვლავ იხუვლა დარბაზმა.

— რის მაქნისია ის მებაღე, ვინც ყვავილს დასთესავს და ლენცოფას კი მოიყვანს? პარტიკემულ ბატონს ახატნელს გულწრფელად ჰგონია, სურნელოვან ყვავილს ვთესავო, ის კი არ იცის, რა სისხლიანი ეკალნარი ამოუფა. აბა ერთი თაბაუთი გავსწიოთ და ამ თავითვე ვიკითხოთ, რას გააკეთებს მემამულეთა ლაშქარი? მეტი რა საქმე ექნება: გლეხობას დაერევა, აიკლებს, შემუსრავს და ზღვა სისხლსა და ცრემლს დაღვრის. მერამე რალას იქმს? მერამე დაიშლება და ყველა მოლაშქრე თავთავის სოფელს დაუბრუნდება. იქ პირისპირ შეხედებიან ერთმანეთს ხელსისხლიანი მოძალადე და მისი მსხვერპლი — ქვრივი, ობოლი, ნაკემი და დაკოდილი გლეხები. რას ეტყვიან ისინი ბატონს? რა პასუხს ვასცემს ბატონი იმ გაავებულსა და უბედურ ხალხს? რალა პირით უნდა შეხედონ ერთმანეთს? მათ სიკვდილამდე უნდა იცხოვრონ მეზობლად და ისევ ურთ-

ერთი უნდა სჭამონ და ხოცონ. რომელი თქვენთაგანი გაუძლებს ანგვარ ცხოვრებას? ვერაფერაც ვერ გაუძლებს. ჩვენ იძულებული ვაყავით, ბით მამაპაპეულ-მამა-დედეულს და საფლავებს თავი მიგანებოთ. სამუდამოდ გამოვიქცეთ და აქაც მტერს შევეყარნეთ. ნუ, ბატონებო, ამ საშვილიშვილო დანაშაულს ნუ ჩავიდნით, ათასი წლის კერას ნუ მოვიშლით, თორემ მომავალი თაობანი შეგვაჩვენებენ. მეც ვიცი, რა გაჭირვებაშია მემამულე, მაგრამ მოთმინების გარდა მეტი რა გზა დაგვრჩენია! სჯობს პურიტ და ყველიტ გავიტანოტ ჩვენი თავი, ვიდრე სამუდამოდ გადავეკიდნეთ ერთმანეთს და ხალხში მისასვლელი გზა მოვიჭრაოტ. სჯობს ოროოდე წელიწადიც მოვითმინოტ და მერმე მოძმე გლეხობას თამამად გავუყაროტ თვალი თვალში, ვიდრე ჩვენი ერთობის ფუძე მოვარდვიოტ. გლეხობა უპატრონოდ დავტოვოტ, ჩვენ კი იქაც ფესვები დავიგლიჯოტ და ქალაქურ მიწაზედაც ვერ ვიხაროტ. მაშ ვგ იარალი რომ აგისხიაოტ, რა ოხრად გინდაოტ?! ახალი კი არა, ძველიც თავში ახალეთ იმას, ვინც დაგირიგაოტ. სისხლის დაღვრა არ გაბედოტ მეთქი, თორემ მწარედ ინანებოტ და გვიანლა იქნება თითზე კბენანი. გეუბნებით, მტერი შხამს გვაწვდის მეთქი, და ვაი იმას, ვინც მას წამლად მიიჩნევს და ჩამოართმევს. ბატონებო, მე ჩემი მოგახსენეთ და დანარჩენი თქვენ იციოტ.

ილიამ სიტყვა დაასრულა და დინჯი ნაბიჯითვე გაემართა კარებისკენ იმ მსაჯულივით, რომელიც განაჩენს გამოიტანს და მაშინვე თავის ოთახისაკენ გაბრუნდება ხოლმე.

კენჭის ყრა არ ყოფილა და კრებაც მაშინვე დაიშალა, ვინაიდან სალაპარაკო აღარაფერი ჰქონდაოტ.

(გაგრძელება შემდეგ №-ში).

საქართველო
წიგნწერის კავშირი

კოლაუ ნადირაძე

გ ა მ ო ი ლ ვ ი ძ ი

დღეს მთელი ღამე სკექდა და ქუხდა,
წვიმდა, ელვები არბევდა წყვედიად,
თითქოს ბუნება გლოვდა და სწუხდა
და გამოთქვამდა კაეშანს დიადს.

ძეც სევდას ვგრძნობდი გულში ჩანთხეულს.
თვალს ვადევნებდი ელვების ფრენას,
და შენს ფანჯრებთან ღამე ვათეულს
მე მახარებდა გრივალის სმენა.

ახლა შეხედე! წვიმის წვეთებით
და მზის სხივებში ანთებულ ფოთლებს!
ზეციდან შუჭი ძირს იღვენთება
და დედამიწა სურნელს აორთქლებს.

გამოიღვიძე, ძვირფასო ჩემო!
შენც შეუერთდი ზაფხულის დილას!
ჰქრიან მერცხლები ხეების ზემოთ
და ოხშივარი ამოდის სილას.

ამოდენ ლალის და ოქროს დაბლას
ველარც კი უძლებს ფანჯრების ჩარჩო...
თითქოს ბუნება იშვება ახლად
და მზე და სითბო სამყაროს აღრჩობს.

გამოიღვიძე, რომ შენს თვალბში
 კვლავ დაეინახო ტრფობა და ზეცა,
 რომ ამ სიცოცხლის გაშლილ მკლავებში,
 როგორც სიცოცხლეს გიცქერდე შენცა!

გამოიღვიძე, რომ სხივთა წვაში,
 ამ ნიაღვარში ხმათა და ფერთა,
 ამ სიხარულის და შუქის ზღვაში,
 ყოცო შენს ახლოს და ესუნთქო შენთან!
 20 ივლისი, 1936 წ.

066610 3

ს. თაყაიძე

უ რ თ ე ბ ი

რომანი. *)

XXIX

— ბიძია ასალო. ასე მალე დაბრუნდი?
აჰ, ეს ლადია! დიდი ხნის უნახავივით მიაშურა და მაგრად ჩამოართვა ხელი.

— როგორ იმგზავრე, ხომ კარგად?
ასალოს სთვალეები გაუბრწყინდა და უღვაშებშიაც ნელნელა გაელიმა.

— იცი, ლადი, გადაეჭვევივარ ქალაქს. მერე, ისეთი სიცხეა, კინალამ დავიხვრივი. ჩვენი წყარო მომენატრა და აქაური გრილი ჰაერი.

— აა, ხომ გვეუბნებოდით, შეეჩვევი-მეთქი! ახლა, მგონია, სამუდამოდ აქ ამჯობინო დარჩენა.

— სამუდამოდ?... მაინც აგრეა! როგორაა საქმე? ახალი დაბრკოლება ხომ არაფერი წამოიჭრა?

— საქმის ჯავრი ნუ გაქვს... ნათელას ნახვა ხომ არ დაგეზარა? წერილი გადაეცი?

ასალომ მამობრივი ალერსით შეავლო თვალი ლადის, მერმე ეშმაკურად გაელიმა და მხარზე ხელი დაადო.

— ჰო, მართლა, შენ ნათელას ამბავის გაგება გერქარება და მე კი რას მივედებ-მოვედები! ენახე, როგორ, არა. წერილიც გადავეცი. ვერ წარმოიდგენ, როგორ მომეწონა. მთელ ჭვეყანაზე ჩემზე უბედნიერესი კაცი არ იქნებოდა, მასეთი ქალიშვილი რომ მყავდეს!

— ხომ არაფერი დაგაბარა?

— არა, სალაპარაკოდ არ მეცალა... წერილი გადავეცი და წამოვედი. ისე კი კარგადაა, ჯანმრთელად...

ლადის სიცილი წასკდა.

— კი, მაგრამ, მგონი, შენ რალაც უნდა გეთქვა მასზე?

*) დასასრული იხ. „მნათობი“ № 8.

ასალომ გულმოსულივით შეკმუხნა სქელი წარბები.

— რა გაციენებს, ბიჭო? რა უნდა მეთქვა? ხომ არაფერი დაგე-
სიზმრა?

ლადის კელავ სიცილი აუტყდა და ასალომ ჩემოდანს ჩააგლო ხელი.

— კარგი, გეყოფა ახლა! შენ ცხენი თუ გყავს, მე ფეხით გაყევები.

— მოიცა, ასალო! აბა, რატომ სთქვა წელან ნათელამ, იმ შენმა მე-
გობარმა თუ რაიმე გითხრას ჩემზე, არ დაიჯერო?

„ხომ არ მცდის ეს ბიჭი?“ — გაიფიქრა ასალომ და ლადის დაა-
ცქერდა.

— გაგიყდი, თუ რა მოგივიდა, კაცო, შენ! ნათელა მე ტფილისში
დავტოვე.

— მართალია, შენ ტფილისში დატოვე, მაგრამ...

და მოუყვა ლადი.

— მართლა? უყურე ამ კუდიანს! ნეტავი მე ვყოფილიყავი და
მენახა! ახალსოფელთან რომ ამოუხვიეთ აღმართში, მაშინ დავინახე
ერთი ჰაეროპლანი, ალგეთის ხეობისაკენ მიფრინავდა.

— ჰოო, სწორედ ის იყო! ხომ კარგი დარია იქით?

— შესანიშნავი. ორბივით მისრიალებდა ცის ლაფვარდში...

— აი, შე ძველო! — მიეფერა ლადი. — რალაცა კი უნდა გეთქვა,
მაგრამ ახლა რალა დროსია, ნათელამ დაგასწორო.

— არაფერიც არ მჭონდა მე სათქმელი. თქვენი მოგონილია. კაც-
ვერ გაიგებს თქვენს გზასა და კვალს, ხან ცაში დანაეარდობთ და ხან
მიწაში დაძვრებით...

არჩილ სანებლიძე იქვე ახლოს იდგა და ლადის თვალს ადევნებდა
როგორც კი შეატყო. საუბარს შორჩნენო, წამსვე გვერდით ამოუდგა
ლადის. მკლავში ხელი გამოსდო და ჯანზე გაიხშო.

ლადის არ ესიამოვნა ეს და შუბლი შეიკრა, რითაც უნებლიედ აგ-
რანობინა არჩილს, რომ მასთან განმარტოება არ სურდა. მაგრამ არ-
ჩილმა არ შეიშინია და თავლისფერი თვალებით მიუალერსა, თან მარ-
ცხენა ხელი მხარზე დააყრდნო, თითქო თავისი გულის ნადები იდუმა-
მლად უნდა გაუზიაროსო.

— ლადი ჩემო, ვიცი დღედაღამე მოსვენება არა გაქვს, მთელს ჩვენს
მშენებლობას სულს უდგამ, გვირახს გამუდმებით თავს დასტრიალებ.
მარა არც ასე ვარგა, შე კაცო! ხანდახან სულის მოაქმნე კარგია. სიკ-
ვდილს არაფერი ეშველება, თვარა სხვა რა არის ისეთი, რომ არ გაკეთ-
დეს. ნინო ძალიან გულმოსულია შენზე. რა? არ გემართლება თუ? კი,
ლადი ჩემო, უთუოდ გემართლება. შე კაცო, რავე, ერთხელ თუ შემო-
გიცდა ფეხი, მერე რალა მოგივიდა? საწამლავე ხომ არაა ჩემს ოჯახში.
ერთად ერთი კულტურული ადამიანი გავიცანიო — ნინომ მითხრა —
და ისიც სიახლოვეს არ გვეკარებაო, აქ როგორ მოვიცილიო. ამ სიბერის

დროს თუ ცოლი გამეკცა, სულ შენი ბრალი იქნება, ლადი ჩემო! (არჩილმა მოხდენილად გაიცინა და მყისვე სერიოზული გამოქვეყნებები დაიწყო). არა, ხუმრობა იქით იყოს, მე და ნინომ გადავწყვეტიეთ, რომ ამ საღამოს საწყალ მიხას გული გადავყაღებინათ. გუშინ გაისტუმრა ცოლი სახლში. რა ექნა აბა, მის ტირილსა და ვიუტედურებაში მუშაობა შეიძლებოდა? დიდი უბედურება დაატყდა საწყალს, დიდი! ახლა ამხანაგებმა უნდა მივხედოთ, ლადი ჩემო. გაქირვებაში უნდა წამოვუძახო კაცს, თვარა ლხინში ყველა კაი ბიჭია. ათ საათზე მოვიყრიოთ თავს როზენბერგში. აქ გვინდოდა, მარა ხომ იცი, ჩემი ბინა სასათვლასთან ახლოა და უხერხული იყო. პატარა ვანშაში გვექნება, ვილაპარაკებთ. ვავერთობით. ბავრაციც შეპირებულია, გიორგიც და არტემიც. ამის მოზოვნელი ვარ, ლადი ჩემო, და უარს ხომ არ მეტყვი?

ლადი თამბაქოს არ ეწეოდა. ორი დღის წინათ ნინოსთან უცარი შეხვედრისა და რამდენიმე წუთით საუბრის შემდეგ შეიარა მალახიაში და პაპიროსი იყიდა. მას აქეთ შერჩა ჯიბეში და ახლა, არჩილის შემპარაფი თვალებისაგან რომ თავი დაეცვა, უხერხულად მოუკიდა. სანებლიძის სიტყვები ბუნდოვნად ესმოდა. კარგად იცოდა: ამ კაცის ბედი უკვე გადაწყვეტილი იყო. მის გამოქვეყნებაში ლადისაც მიუძღოდა წვლილი. დღეს თუ არა, ხვალ მოაკითხვენ და სასამართლოს წინაშე წარსდგება. ამას თვითონაც გრძნობს, ალბად, და ნადიმს აწყობს, იქნებ როგორმე შშრალად გამოვიდეთ. ფოფხაძის გართობა საბაბია მხოლოდ...

— მე მგონია, შენ თავლი უნდა გეცხოს, ლადი ჩემო, ისე უყვარხარ ყველას. მიხას შენი მოსვლა ყველაზე მეტად ესიამოვნება. არა, არა, გეთაყვა, უარი არ მითხრა თუ გიყვარდე! ჩემი ერთადერთი ბავშვის კუბო დამედგას, თუ ეს პატივისცემა საზღვრამოდ არ დავიმახსოვრო. ბოლოს და ბოლოს მიხა ხომ ჩვენი ამხანაგია, მისი გულისათვის გეხვეწები...

— უკაცრავად, მაგრამ ამ საღამოს გადაუღებელი საქმე მაქვს. მოკლედ მოუჭრა ლადიმ და წამსვე განშორდა.

სანებლიძის ლაქლქა სახე ასე არასოდეს არ გაფითრებულა. ერთხანს გაღუნჩებულებით იღვა და მერმე უმწეოდ ჩაიქნია ხელი. შორჩა, გამოსავალი აღარა! ამ „გველის წიწილმა“ ამოაქსო შხამიანი კვამლით ყველა ხერელი, სადაც კი თავის დაძვრენა შეიძლებოდა. „გადაუღებელი საქმე მაქვსო“. ვერ ხედავ, როგორ არხეინად მიყვება ამ გამოჩერებულ გურგენიძეს! ჰმ, ძმობა და თავისუფლება ახლა აშათთან აღმოაჩინა! ჭაობიდან მზის სინათლეზე ამოვიდა! არაფერია, არჩილ სანებლიძე ისე არ წახდება, რომ სადმე გზა ვერ იპოვნოს! მაშინ ვნახოთ, ვისა აქვს უფრო უტყუარი ალღო! სანებლიძე პრასა როდია, არც ბალახია, რომ ვირებმა მოსძოვონ. თვითონაც საკმაო მადა აქვს და იცის, როგორ უნდა მოსკამოს ეს ცხოვრება...

ასალო და ლადი სახლებს მიეფარნენ და არჩილს მწარედ გაეღიმა. ვის ემუქრება? რა იმედით?... საკვირველია, ნინომ როგორ ეგონა, მესძლო ამ კაცის მოშინაურება! როგორ წარმოიდგენდა, ნინო აქ ჩამოვიდოდა და ამ „უბრალო“ საქმეს ვერ ჩაფარცხავდა. სამი ამდენი „შემოეხარჯა“ წინათ, მაგრამ ნინოს სილამაზემ და მარიფათმა ყველაფერი დაჩრდილა. ახლა კი ამაოდ წრიალებს, არავეითარი საშველი არაა. არა, დრო წახდა, დრო! სხვა დრო რომ იყოს, ვისმესთან ხელს მოიკვლიდა, ან რაიმე კომერციულ კომბინაციას მოაგვარებდა და სასამართლომდე საქმე აღარ მივიდოდა... ადამიანებიც რომ გამოიკვალნენ, სულში ფოლადი ჩაისხეს და ვერავეითარი ზერხით ვერ მიუღდები. მოიცა, იქნება შენ დაკარგე უნარი, არჩილ ჩემო! მგონია, შენი ნინოც გახუნდა და არავეითარი გაეღენა აღარ აქვს. მაშ ვილა ეშმაკს უმართავს ამელაქ ვახშამს? ქეიფის გუნებაზეა ახლა? ფოფხამე? დაიკარგოს იქით, დოკლაპია! როგორც ეტყობა, არც მაგას შერჩა ავტორიტეტი.. სიტყვით აშენებას დაგპირდენა, საქმით კი არაფრის გაკეთება აღარ შეუძლია... ექ. ჩიხია, ჩიხი, არჩილ ჩემო! შავი დღისთვისაც რომ არაფერი აქვს შემონახული. ნინოს ხელში რაიმე გადაურჩება კაცს. ის დღე რატომ არ დაიქცა, როდესაც მაგას გადაეყარა. ვანა არ იცის, რაც შეილია. ვანა ერთი, ან ორი საყვარელი გამოიკვალა. მაგრამ მაინც რომ ვერ მოსცილდა. მაინც რომ იზიდავს?! შხამია, მათრობელა შხამი...

წელგამართული სიარული შეენოდა მუდამ არჩილს, ტანზეც მოხდენილად იცვამდა. ხშირად იტყოდა ხოლმე: „თვალი სვამს და თვალსკამსო“. მიხერა-მოხვრითაც თავის თავში დაჯერებულ ადამიანის იერს ამჟღავნებდა. მაგრამ ახლა მეტისმეტად დაუმძიმდა ნაბიჯი, მის შემართულ აღნაგობაშიაც რაღაც რღვევა შეიპარა. ბინისაკენ მიდის და ირგვლივ თითქო ვერაფერს ამჩნევს, სკოლასთან შესდგა მხოლოდ და სახურავზე დაყუდებულ ყანჩას შეავლო თვალი. ყანჩა უბეს იჩიჩქნიდა...

ყანჩამ თავი ასწია და ცალი თვალით დააცქერდა არჩილს, ფრთებიც გაისწორა და ნისკარტი მოიმარჯვა, თითქო იქვე ახლოს ქვეწარმავალგასრიალდა და მოულოდნელად უნდა ეძგეროსო.

კიდეც უფრო მოეშვა არჩილი და გზა განაგრძო. აივანზე რომ ავიდა და ლია ფანჯარაში შეიხედა, ჯერ წარბები შექმუხნა და მკაცრი მრისხანება აღებეჭდა სახეზე, მერმე გესლიანი ღიმილი მოერია. პირველად არაა, ასეთ სურათს რომ წააწყდა არჩილი, მაგრამ მაინც ვერ შეეჩვია. ქირივით სძაგდა ეს კაცი და მოუთმენლად მოელოდა შესაფერ დროს. როდესაც მას როგორმე თავიდან მოიცილებდა. ჯერ კი ძალაუნებურად ითმენდა — ნინოს ხათრისათვის და თვისი დახლართული საქმის გამო.

მოსე მიჭატაძეს ლილი მუხლებზე დაესვა და მამა-შვილი წამოკაკლული თვალებით ეალერსებოდნენ ერთმანეთს... ნინო სარკესთან იჯდა, წარბებს ისწორებდა.

არჩილს გესლიანი ღიმილი არ შეშრობია, კარი რომ შეეღო, ვერ მოსეს გადახედა და შეძღვე ნინოს დააცქერდა.

ლილი მყივე წამოხტა და არჩილს წელზე მოეხვია. სანებლიძემ ავტომატურად გადაუსვა ბავშვს ხელი ლბილ კულულებზე და ნინოს თვალი აარიდა.

— როგორაა, არჩილ, საქმე? ყველანი ინახულე? — შეეკითხა ნინო.

არჩილმა ლილი მოიშორა და უსიტყვოდ ჩაიქნია ხელი.

გაძვეებულ სტუმარივით წამოდგა მოსე, თავი ჩაღუნა და კარისაკენ გაემართა. თავიდანვე ასეთი ურთიერთობა დამყარდა მათ შორის. არჩილი რომ მოუსწრებდა, მოსე დამნაშავესავით გაიპარებოდა. არჩილიც ისეთ გამოშეტყველებას მიიღებდა, თითქო ვერც კი შეამჩნიაო. მაგრამ ახლა რაღაც შოაგონდა, ისე უეცრად, თითქო გადავიწყებულ სიტყვასავით ენაზე ადგა და მწვავე ნაპერწკალივით იელვა გონების ბნელ კლთხეში. ამიტომ იყო ასე უჩვეულო, მოსე რომ შეაჩერა და მეგობრულად მიმართა:

— რა მიგაჩქარებს, შე კაცო? ჩემი მოსვლა ხომ არ გეწყინა?.. ნინო გეტყვოდა, ალბათ, ამ საღამოს როზენბერგში პატარა ვახშამი გვაქვს და შეხვ დაგვეწვიე, მოსე ჩემო!

— აი, ეს შესისი! — რუსულად წამოიძახა ნინომ და არჩილს ფარუხისფერი თვალების მოალერსე შექი შეაფრქვია.

— შე რომ არ მიყავარ დედას! — იჩივლა ლილიმ და სახე მოვლორუბლა.

მოულოდნელი იყო მიქატაძისათვის ეს მიპატივება, მაგრამ მაინც არ დაიბნა.

— დიდი სიამოვნებით, თუ კი თქვენ არ მითაკილებთ.

— როგორ გეკადრება, მოსე ჩემო! რაც არ უნდა იყოს, ჩვენ ხე ძველი მეგობრები ვართ...

კიდევ რამდენიმე ტკბილი სიტყვა უთხრა არჩილმა და მოსეს ერთი წამით მოეჩვენა, თითქო ეს კაცი მართლა მეგობარია მისი და ნინო — კანონიერი მეუღლე. მაინც მიხვდა: ახლა მისი აქ დაჩენა უხერხული იყო და ცოლქმარი მარტოდ დასტოვა.

— რატომ ხარ, არჩილ, ასე მოწყენილი? — მოსეს გასვლისთანავე შეეკითხა ნინო. — ახალი ხომ არაფერი გაიგე?

— ეჰ, რა უნდა გამეგო, ჩვენი საქმე ისედაც წასულია!

— კარგი ახლა! რომ არ გშვენის შენ ასეთი უიმედობა!

— ერთი ამას უყუყურე! მშვენებისათვის მკალია შე ახლა? — მკაცრად შეესიტყვა არჩილი და ლილის გადაჰკრა თვალი:

— წადი, გოგო, მარუსიასთან სამზარეულოში!

ბავშვი რომ გავიდა, წელმოწყვეტილივით დაეშვა სკამზე და ჩაფარდნილი ხმით ჩაილაპარაკა:

— გამოსავალი აღარაა, ნინო! დღემდე კიდევ მქონდა მცირე ჰემიდი. არც ის მეგონა, თუ შენ ასე გაგიძნელებოდა იმ ყმაწვილის მთშინაურება. სულ იმის წყალობით დაგვატყდა თავს ეს უბედურება...

ნინოს სახე დაენისლა, ყველაზე მეტად ის ეწყინა — ქმარმა რომ უბედურება უსაყვედურა. შუბლი შეიკრა და ჭედმაღლად გადახედა უსასოოდ თავდახრილ არჩილს.

— შჩეარს ნუ დამსგავსებიახარ! ვინ ნახე? რა გითხრეს?

„აჰა, გველმა ენა გამოჰყო“, — უნებლიედ გაიფიქრა სანებლიძემ და შეერთა, დაიბნა, ცოლს თვალი ვერ გაუსწორა.

— რას მეტყოდენ? სანამ კაცს საქმე კარგად გაქვს, ყველა შენია, მარა ახლა გაგებულნი აქეთ, არჩილს მახეში ფეხი ჩაუვარდაო და ყველა თავს შორს იჭერს. არ მგონია, რომ ამ საღამოს მოვიდენ ისინი, ვისი მოსვლაც საქიროა. ზოგი კი შემპირდა, მარა... აღანიამ ზომ გადაჭრით უარი მითხრა... ერთი სიტყვით, ნინო ჩემო, ამათ ხარჯია და მეტი არაფერი.

ნინომ ნელინელ გახსნა შუბლი; დამკინავ ღიმილში ბროლისფერი შუქი გამოკრთა.

— მიდის ხელიდან ჩვენი არჩილი! — დაყვავებით ჩაილაპარაკა და თავზე ხელი მოუსვა, — რამ შეგაშინა. შე საწყალო! განა არ იცი, რომ ამ ქვეყანაზე უსაშველო არაფერია? წელან მიხა იყო აქ და დამარწმუნა — მაგ საქმის მოსპობა არც ისე ძნელიაო. ჯავრი ნუ გაქვს. მე და მიხა გამოვივლით ტაშბაშში ავტომობილით და იმ ყმაწვილს როგორმე წამოვიყვან. შენ მართალი სიტყვი. მაგისტანა მიუკარებელი კაციშვილი ჯერ მე არ შემხვედრია. იძღენად ვერ დავიახლოვე, რომ ამ საქმეზე მელაპარაკნა...

— მაგათი სინსილა გაწყდეს! — აღმოხდა სანებლიძე.

— დამშვიდდი, არჩილ! ბოლოს და ბოლოს აქ თუ ვერაფერი გავაწყვეთ, ტფილისში დავტრიალდები. რამდენი კაცისთვის გვიცია პარტიეი...

— აღარ ვადის, არა, პარტიეისცემა და პურმარილი! — კვლავ ამოვიკმინა არჩილმა.

— ჯავრი ნუ გაქვს! შენ ახლავე გასწი როზენბერგში, ყველაფერი მოამზადე... კახური და კონიაკი წაიღე თან, არ დაგავიწყდეს.

არჩილმა მცირეოდენი შეება იგრძნო და მადლიერად ახედ დახედა ნინოს. არა, ჯერ არ დამქნარა მისი მშვენება, ისევ ის არის: ტანმაღალი, გულმკერდსავსე, მწყაზარ ქანდაკებასავით ჩამოსხმული, მწიფე ყვავილის იერით უბრწყინავს სახე, და შესაძლოა სავსებით ჩაიძიროს კაცი ფირუზისფერი თვალების სიღრმეში...

ავტომობილში რომ სანოვაგე ჩააწყო და როზენბერგისაკენ გასწია, მხოლოდ მაშინ დაამთავრა არჩილმა ბინიდან გამოყოლილი ფიქრი და

ასე დაასკვნა: „მით უარესი ჩემთვის! ციხეში რომ ჩამკეტავენ... ნინო ჩემსკენ გამოიხედავს?.. უკუღმა ხომ არ ტრიალებს ეს ცხოვერება? ესე გამოდის, თითქო მაშინ მოსე მიჭატაძე არ ჩაჭრილიყოს, ჩემთვის გადაეწყვიტოთ სასჯელი და ცოლ-ქმარი თავისუფალი დარჩენილიყვნენ. მაინც ასე არაა? თუმცა მოსე ახლა ველარ შესძლებს მის რჩენას, მარა ნინო ისედაც გაიტანს თავს, ვინმე შეძლებულ საყვარელს გაიჩენს. მიჭატაძისათვისაც გზა ხსნილი იქნება... ლილი“...

არჩილმა თავი გააქნია და ირგვლივ მიმოიხედა.

მანქანამ ბარმაქისზის რუხი სახლები უკან მოიტოვა და გორის ძირას შემალღებულ კორდისაკენ მიექანება. ხრამქესელები რომ ქციას თვალუწვდენელ ტბად აქცევენ, იმ ტბის ყურედან როზენბერგამდე რვა კილომეტრია. და ეს ლარივით გავლებული ზოლი, ეს თეთრი კოშკები და სტანდარტული სახლები დიდ სამქშაოთა დასაწყისია მხოლოდ. დამთავრდება ტაშბაშში დამხმარე სადგურის მშენებლობა და ამ რვა კილომეტრზედაც გაჩაღდება ხრამქესელთა შეუპოვარი იერიში, რათა ოთხას ოც მეტრზე აღმართულ წყალსაწნევე მილებში გადაეშვას რკინაბეტონში მომწყვდეული ჩქერალი. რამდენი ძაღლონე და სახსრები დასჭირდება ამ მთავარი გვირაბის გაყვანას...

ზაგრამ არჩილი დანისლული მზერით გაჰყურებდა მინდვრებსა და ფერდობებს და მისი ცნობიერების მიღმა რჩებოდა ახალი-სიცოცხლის შემომქმედის მიერ სინათლის სვეტივით გავლებული ზოლი, მას მხოლოდ თავისი წარსული ეღვა თვალწინ.

გიმნაზია არ დაუმთავრებია. მშობლებმა მცირეოდენი ქონება დაუტოვეს და კომერციულ საქმეს მიჰყო ხელი. მენშევიკებს გიმნაზიიდანვე მიეკედლა. მართალია, არც დაპატიმრებული ყოფილა და არც გადასახლებული, მაგრამ არჩილი ამით კიდევაც ამაყობდა: უნარი მაქვს და თანდარმებს ხელში არ უვარდებიო. ორგანიზაციის ხელმძღვანელთა წრეში ტრიალებდა, სანდო და საჭირო კაცად ითვლებოდა. სახელიც იყო და სახრავიც. თებერვლის რევოლუციას აღფრთოვანებით შეეგება და წელში გაიმართა, ვინაიდან „ევროპულად განვითარებული კაცისათვის“ ერთობ ფართო ასპარეზი გადაიშალა. მხოლოდ მაშინ დაწყდა გული, როდესაც დამფუძნებელი კრების სიაში ვერ მოხვდა, და მოეჩვენა, თითქო სხვები აღიოდენ მაღალ საფეხურზე და თვითონ ქვევით რჩებოდა. ღრმად ჩაფიქრდა და გადასწყვიტა — მატერიალური ბაზისი მაკლიაო და „კომერციული მოღვაწეობა“ კიდევ უფრო გააძლიერა. ტფილისში საუკეთესო სახლი შეიძინა და მომარაგების სამინისტროს საფარველს ქვეშ ფრთები გაშალა...

კაცმა რომ სთქვას, ცოტათი კიდევაც გადააჭარბა მაშინ არჩილმა. მეტად გაჭირვებული დრო იყო. მოსახლეობა შიმშილობდა. არჩილის სახლში კი ნადიმი ნადიმზე იმართებოდა. თუმცა რა უნდა ექნა არ-

ჩილს, სხვა გზით როგორ უნდა აპყოლოდა ევროპულად „ბრწყინვალე“ საზოგადოებისაკენ აღმავალ კიბეს? არჩილმა ხომ კარგად იცოდა, რომ ვერცხვების გარდაუვალი კანონი: არსებობისათვის ბრძოლაში მძლავრებასა და რჯევებს და სუსტი ისრისება. მაინც გაუელვა ერთხელ თავში — ეს ხალხი მოთმინებიდან არ გამოვიდესო. შემთხვევით მთავარ სახელოსნოში შეიარა და სეფასავით გაშლილ სასადილოში შეიხედა. მუშები უშაქრო ჩაისა და ცივ ჭადს შექცეოდნენ, ეს გაუცრელი ჭადიც არ იშოვებოდა მაშინ საკმაოდ.

საოცარია, ამდენი ხანი გავიდა და როგორ დაამახსოვრდა არჩილს. ასალო გურგენიძე რომ შეეხება მაშინ სახელოსნოს კარებში და ნაღვლიანი თვალებით დააჯჭვრდა.

— რამ მოგაწყინა, ასალო ჩემო? ხომ გავიმარჯვეთ? კატორღიდან ხომ გაგანთავისუფლეთ? — შეეკითხა არჩილი.

ასალოს მწარედ გავცინა, წვერმოშვებული სახე აარიდა და გადაკრულად უპასუხა:

— თქვენ შეიძლება მართლა გაიმარჯვეთ, მაგრამ რა შუაშია აქ მუშათა კლასი და მისი მისწრაფებანი?..

ჰო, დიდი დრო გავიდა მას შემდეგ, ყველაფერი ძირფესვიანად შეიცვალა, მაგრამ არჩილმა მაინც მოახერხა და მსუქანი კერძი შეინარჩუნა. დღეს კი უფსკრულისაკენ ხომ არ ეშვება?

სწორედ ამ დროს ავტომობილი ქვაფენილზე არახრახბდა. ეს უკვე როზენბერგია: გერმანული ახალშენი, ერთი მეორის მიყოლებით ჩამწკრივებული თეთრი სახლები და ფართო თემშარები, ეზოებში აქა-იქ ხეხილი, ფანჯრების რაფებზე, ბროლივით გაპრიალებულ მინებთან ქოთნებში ამოსული ნაირნაირი ყვავილები.

XXX

ამ ფართო დარბაზში არჩილსა და მის მეგობრებს ხშირად უქვიფნიათ. ჭერა დიასახლისმა, რომელსაც ორი ახალგაზრდა ქალი ეხმარებოდა, გრძელი სუფრა მოხდენილად გააწყო.

არჩილი კუთხეში მიდგმულ ტაბტზე იყო წამოწოლილი. იდაყვი ბალიშზე დაეყრდნო და უაზროდ გაპყურებდა მაგიდაზე ჩამწკრივებულ ბოთლებს, კრილა ჭიქებსა და საინებს. ის ახლა ვერც ამ თეთვერემანსა და ოქროსფერ თმთან ჭალებს ამჩნევდა, თვალები გაშტერებული ჰქონდა, თითქო ორიოდე საათის წინათ მოაგონდა ის, რაც უცებ გადავიწყდა და როგორმე კვლავ უნდა გაიხსენოს.

ახალგაზრდა ქალები ვანცვიფრებით მიუხედავდნენ ხოლმე ღრმა ფიქრში დანთქმულ არჩილს და მერე ეშმაკურად გაუცინებდნენ ერთმანეთს, ვინაიდან კარგად იცოდნენ: სანებლიძეს არ უყვარდა მოწყენა,

სადაცაა გამოერკვევა და ამოიდგამს თავლიან ენას. ამიტომ იყო მათთვის მოულოდნელი, არჩილი რომ ანაზღათ წამოიქრათ და აქუსტყვოდ გავიდა გარეთ.

ლამდებოდა. მთებს ქუფრი ბინდი წამოესხათ. დასავლეთით ცის დასალიერს იისფერი ღრუბლები გადაჰყვნოდა.

სანებლიძემ თემშარა გადასჭრა და მარჯვენე შეუხვია. აქედან ხელისგულივით მოსჩანდა მთელი როზენბერგი. მალე ხრამპქესმშენის ცენტრი აქ იქნება. გვირაბის გაყვანა ამ მხრიდანაც დაიწყება. აი უკვე, აგებენ მუშათა საცხოვრებელ ბინებს. ამ სახლებში კი ტფილისიდან გადმოსული მთავარი სამმართველო მოთავსდება და ეს ახალშენი ქალაქს დაემსგავსება. ქციის ხეობა სახეს იცვლის. დავიწყების ბურუსში გახვეული ნასოფლარები ახალი სიცოცხლის იერიით იმოსებიან... სანებლიძე ხევს მიუახლოვდა. ახლა უკვე ნათლად ჰქონდა წარმოდგენილი ის, რაც დღეს თითქო რამდენიმეჯერ გადაავიწყდა. შესდგა და ვილაცას დაემუქრა:

„მაშ ასე ხომ!“... არჩილი ციხეში უნდა იჯდეს და მოსე მიქატაძემ ცოლშვილი დაიბრუნოს? სანებლიძის მიერ გამოზრდილი ბავშვი მიქატაძეს მამად უნდა სთვლიდეს? არა, ამას ვერ დაუშვებს არჩილი! ვინ უკის, იქნება მოსეს უკვე აღებული აქეს ალლო და გუნებაში ზეიმობს. შურისძიებას აპირებს გლახაკი. რა? ნინოც თანაუგრძობს ვითომ? იქნება ამიტომ არ გამოიჩინა თავისი ძლიერი უნარი... ან კი რა დასაჯებელია, იმ გველის წიწილმა ალანიამ მაგის ეშს გაუძლოს! არა, აქ სხვაგვარადაა საქმე დახლართული. ეშმაკი ქალია ნინო, მიხედა, არჩილი ამოიწურაო. მაგრამ სცდები, ნინო ჩემო! არჩილი ისე არ წახდება, რომ თვითონ ჩაჯდეს და მიქატაძე შენს გვერდით დასტოვოს...

ნაპირალს მიადგა და უფსკრულივით გადანისლულ ხევში ჩაიხედა. სალამოს ბინდი ჩამოწოლილიყო ამ სკვარამივით პირდაღებულ ხრამში და თავექვე დაქანებული მდინარე არ მოსჩანდა. არც მისი შხუილი აღწევდა ფრილო კლდის კბოდედ; ჯურღმულებიდან იდუმლად ამომავალ ყრუ ბუბუნს თუ მოჰკრავდა კაცი ყურს.

ამ ხევში შენდება ხრამპქისის საგენერატორო სადგური. თითქმის ნახევარი კილომეტრის სიმაღლეზე აღიმართება ვეება წყალსაწნევი მილენები და 40,000 ცხენის ძალიანი ტურბინები აგრიალდება. გზიდან გზამდე, სოფლიდან სოფლამდე, ქალაქიდან ქალაქამდე ჩამწყრივებულ ანძებზე ბროლის გალიებში დამწყვედული ელვისფერი ფრინველები შეფართქალდებიან და აქაფებულ ჩქერალში ნაფეთქი შექტურვარსკვლავები გაანათებენ განახლებულ კუთხეს ქართლისას...

მაგრამ სანებლიძე ახლა ამაზე არ ჰფიქრობდა, მას სულ სხვა სურათი ედგა თვალწინ და გული მწვავე ტკივილით ეკუმშებოდა. არასოდეს

ასე მძაფრად არ დაუფლებია გრძნობა მარტოობისა, თითქმის მთელნი ეს უზარმაზარი ქვეყნიერება სხვა სფეროში, სხვა ვზით მიიმართებოდა და სავსებით უშემწეოდ სტოვებდა ნაპრაღის პირად განთვისებულ არჩილს. არავინ არის ახლა მისი სვედის თანაზიარი — არც ცოლი, არც შვილი, არც მეგობარი.

ორწონში ყრუ გუგუნი დაირბა. ტაშბაშელებმა ლალუმები ააფეთქეს სულ ახლო მიადგა კბოდეს და გადაბინდულ ხრამს დააცქერდა: „ხომ შეიძლება მთვრალ კაცს აქ ფეხი გადაუცდეს და... მდინარემდე სული არ ჩაპყვება, კვერცხივით გასკდება“...

შეაფრეოლა და უკან დაიხია. დიდხანს იმზრებოდა ირველივ — ხომ არავინ მხედავსო. მერმე სამჯერ გაზომა მანძილი განაპირა სახლამდე. ყორედან სამოცდახუთი ნაბიჯია; ეს რიცხვი ღრმად აღიბეჭდა გონებაში. სამოცდაორის შემდეგ შეუძლია ხელი ჰკრას და უკან გამობრუნდეს; ვინ გაიგებს. არჩილ სანებლიძე რა შუაშია, მთვრალმა კაცმა თუ საღლაც ხრამში კისერი მოიტეხა...

ამჩატდა, წელში გაიმართა. მისებური ღიმილით შევიდა სანადიმოდ მორთულ დარბაზში. ახალგაზრდა ქალებსაც სახე გაუნათლდათ, თოვლივით თეთრი წინსაფრები გაისწორეს და ქვეშ-ქვეშ გაიცინეს. დიასახლისს სანოვაგისათვის მცირეოდენი ფული შემოკლებოდა და არჩილმა მეტისმეტი გულუხვობა გამოიჩინა, ორჯერ მეტი მისცა.

სუფრა მართლაც ჩინებულად იყო გაწყობილი: კახური და გერმანული ღვინო, კონიაკი, ერბოში შემწეარი გოჭი და წიწილები, ყველი და წვენილი ბლომად...

არჩილმა ხარბად მოაელო თვალი მადის გამლიზიანებულ საკმელ-სასმელს და ცალკებად გაეღიმა, უნებლიედ გაუელვა თავში: „შხამად შეგერგოთ, თუ ამ გაჭირვების დროს არ დამეხმაროთ“.

ავტომობილს არ დაუგვიანებია. არჩილმა მოუთმენლად გადაიხედა აივნიდან, მაგრამ ღრუბლიანი ღამე იყო და ვერ გააჩნია, ყველანი მოვიდნენ თუ არა. კიბეზე პირველად ნინოს კოვერკოტის პალტო აშრი-აღდა. სახეზე დააცქერდა და წამსვე მიხედა — ნინოს კარგი ამბავი არ მოჰქონდა. ჩავარდნილი ხმით შეეკითხა:

— ვინ გვაკლია?

— კარგი ახლა! ნუ ხარ სულწასული! ამოვლენ აგერ და გაიგებ! -- კუშტად უპასუხა ნინომ და გაირიდნებულ დარბაზში შევიდა, დიასახლისს ქედმაღლად მიესალმა, ახალგაზრდა ქალებს თვალი აარიდა და მდიდრულად გაშლილ სუფრას წარბშერქმით გადახედა.

შვიდამდე სტუმარს მიეგება არჩილი, მაგრამ მათ შორის არც გიორგი ზაფრიშვილი იყო, არც ბაგრატი და არც ლადი. კარბჭემდე მიუძღვა მათ და როცა აივანზე მარტო დარჩა, დამძიმებული ნაბიჯით გაიარ-

გამოიარა მოაჯირიდან კედლამდე. „მორჩა, ამ საქმეს არაფერი შეე-
ლება... მაინც მხნეობა გმართებს, ხომ იცი: სამოცდა ხუთთუთა“

— არჩილ! — მოესმა ნინოს ხმა და პირზე ღიმილი აიფარა, დარ-
ბაზში შევიდა და სტუმრებს თაფლისფერი თვალებით გაუცინა.

მიხა ფოფხაძე დაღვრემილი იყო, წვერი კი გაეპარსა, მაგრამ წინა
ღლეებში განცდილ მწუხარებას, ბავშვის გარდაცვალებით გამოწვეულს,
მის სახეზე ღრმა კვალი დაემჩნია, განთვისებული თვალები კიდევ უფ-
რო ცალკალკე და ცივად გამოიყურებოდნენ. არტემ ბარსეგიანი სიღარ-
ბაისღეს ჩემულობდა და ნინოს ნაძიები სიტყვებით ესაუბრებოდა. მოსე
მიქატაძე ფანჯრის რაფასთან იდგა და ყვავილებს ათვალაიერებდა. სა-
წყობის გამგე და შოფერი ახალგაზრდა ქალებს ეხმატკილებოდნენ. სა-
ერთოდ ყველანი იმ უხერხულობას გრძნობდნენ, როგორც სწვევიან
ხოლმე წვეულებს სუფრასთან დაჯდომის წინ.

— ჰო, მართლა! — გადაულაპარაკა მიხამ არჩილს. — გიორგი და ბა-
გრატი ვერ წამოვიდნენ, მართლა გადაუღებელი საქმე აქვთ, ეს მე კარ-
გად ვიცი. ტაშბაშში ვიყავით, მაგრამ ალანამ ნინოს დიდი ბოდიშით უა-
რი უთხრა. დარწმუნებული ვარ წამოვიდოდა, მაგრამ გვერდით ის ენა-
მოშხამული გურგენიძე ედგა და იმისი მოერიდა. ჩერჩეტია მაგ უბედუ-
რი, მაგას გონია, გვირაბი თუ ორი ღლით გვიან დამთავრდა, ქვეყანა
დაიქცევა.

არჩილმა გულნაწყენობა არ შეიშინია და მეგობრულად დააყონო
მიხას მხარზე ხელი.

— რა გაეწყობა, მიხა ჩემო! შენ იყავი კარგად და... ხომ დამიჯერებ.
ჩემი ერთადერთი ბავშვის კუბო დამედგას, თუ შენზე უკეთესი ძმა და
მეგობარი მე ვინმე მყავდეს...

მიხა მოიღუშა. თვითონ ტკბილი სიტყვა იშვიათად წამოცდებოდა და
სხვის მიერ ნათქვამიც ეტყობოდა, თუმცა გულის სიღრმეში კი ეამებოდა.
მაგრამ მას მყისვე პატივმოყვარეობით შეჭედულ ჯავშანს გადააფარებდა.

სანებლიძემ სტუმრებს სათითაოდ ჩამოუარა და სუფრასთან ადგილი
მიუჩინა. მოსე მიქატაძეს განსაკუთრებულის მზრუნველობით მოხვია ხე-
ლი და დაყვავებით შეეკითხა:

— რამ მოგაწყინა, მოსე ჩემო? გამხიარულდი, შე კაცო!

მერმე სუფრის თავში დაჯდა და თამაღობა იკისრა.

ნინოს თავი ქედმაღლად ეჭირა და დამცინავი ღიმილით იგერიებდა
ბარსეგიანის ნაძიებ სიტყვებს. რამდენიმეჯერ მოავლო თვალი ირგვლივ
და ტუჩები ისე მოკლმა, თითქო მის გარშემო ერთი ისეთი სახეც ვერ აღ-
მოაჩინა, რომელიც ამჟამად ზიზღს არ ჰგვირდეს მას. მუდამეაშს ყვე-
ლაზე მეტად თავის თავს, თავის სიღამაზეს, თავის მხიბლავ ძალას
ენდობოდა. ამ საღამოს კი, ლადისთან შეხვედრის შემდეგ, ისეთი მძაფ-
რი ეჭვი დაებადა, თითქო სიკვდილის პირისპირ მდგარიყოს. ახლა არც

არჩილი ახსოვდა, არც მისი დახლართული საქმე, ლილიც კი არ მოკ-
გონებია უსასოო ფიქრით გულშეჭირვებულს. რა მოხდა? *მეუფე* მარ-
თლა დაიშრიტა მისი ეშხი, მისი ზღვასავით უძირო თვალებმის ცოცხლის
შემძლე ელვარება? გარეგნულად რომ არაფერი ემჩნევა! განა ორიოდ
კვირის წინათ არ იყო, პირველი შეხვედრისთანავე რომ მკერდზე დაე-
კონა? დღეს კი... არა, ყველაფერს აიტანდა ნინო, ლადის თვალებში რომ
ზიზლი არ ამოეკითხა. განა შეიძლება კაცს სილამაზე შეეზიზლოს? იქ-
ნება უცებ დაუბერა მსუსხავმა, ქარმა და მოულოდნელად დააქკნო მისი
ღაწეები, იქნება ოდესღაც ბრწყინვალე ქალბატონის — მისი დიდდების
სახეს დაემსგავსა, მოხარშულ ვაშლის კანივით მომხრჩვალსა და დაღრე-
კილს. მაშინ რაღა ფასი აქვს სიცოცხლეს? ან ამ ხალხთან რა აქვს სა-
ერთო?..

ვერ მოითმინა. ადგა, კუთხეში მივიდა და სარკეში ჩაიხედა. არავი-
თარი ცვლილება. სევდიანი იერი გადაჰკრავს მხოლოდ, მაგრამ ეს თით-
ქო კიდევ უფრო ამშვენებს. წინათ შავ თავსაფრიანი ლამაზი მონაზონი
მოსწონებია ასე. მწარედ გაელიმა და ამ ღიმილმა მხოლოდ მაშინ იცვა-
ლა ფერი, როდესაც მისი სადღეგრძელო წარმოსთქვეს.

სანებლიდემ ღვინის ჭიქა კონიაკით გაავსო და მოსე მიქატაძე გამოი-
წვია თავლისფერი თვალების ციმციმით. ამ მაგარი სასმელის შემდეგ
სტუმრებს მადა გაუძლიერდათ. მცირეოდენათ რომ დანაყრდნენ, სი-
ჩილმა ჩაის ჭიქა ასწია და პირველადვე წინასწარ მოფიქრებული შეც-
დომა დაუშვა: მიხა ფოფხაძის სადღეგრძელო წამოიწყო.

მიხამ შეაჩერა და აღშფოთებით წამოიძახა:

— ა, ბატონო, ა! შენ, ჩემო ძმაო, ქართველი არა ხარ? ვის გაუფო-
ნია, ქალი გვერდით გეჯდეს და... მერე ვინ, ჩვენი ძვირფასი და მშვენიე-
რი ნინო!

მას ყველამ ბანი მისცა, მყისვე ადგნენ და მკვერმეტყველებაში ერთ-
მანეთს შეეჯიბრნენ.

გახურდა სმა. დარბაზი გაივსო თამბაქოს კვამლით; სუფრამ აღრი-
ნული წესრიგი და შნო დაჰკარგა. აქა-იქ ღვინო დაიღვარა. გახრული
ძვლები და ნამწვავები ერთმანეთში აირია. ხმას აუწიეს. წამოგზნებულ
სახეებზე თითქო ორთქლი ასდიოდათ.

არჩილმა თავიდანვე დიდი სასმისით დაიწყო და მერმე აღარ შე-
უცვლია. სხვებს, განსაკუთრებით კი მოსე მიქატაძეს, თვალს ადევნებ-
და, რათა ჭიქაში ერთი წვეთიც არ დარჩენილიყო, თვითონ კი მოხერხე-
ბულად სცვლიდა სასმისს და მესამედსაც არ სვამდა, ხოლო თავლიანი
ენა დიდის ოსტატობით ამეტყველა, სტუმრები ცამდე აიყვანა და ყვე-
ლას მალაღფარდოვანი ხოტბა შეასხა. მოსე მიქატაძის სადღეგრძელო
რომ მოაღწია, გრძლად გაბმულ სიტყვებში რატომღაც ასეთი ფრაზა
გამოიჭრია:

— წინათ იტყოდენ, მოსე ჩემო, და მოდი ახლაც ესთქვათ, სამას/სამოცდახუთი წმინდა გიორგი შეგეწიოს, ხომ გესმის — სამოცდა ხუთი... ამ სიტყვებზე ყველას გაეცინა, ხოლო ფოფხაძემ თავისი ანტირელიგიურობა გამოამჟღავნა და ბოხი ხმით წამოიძახა:

— ა, ბატონო, ა! გადაფხიკე ახლა მაგენს ტყავი და ნახავ, თუ ლეთის მორწმუნეები არ აღმოჩნდებიან!..

მოსე მიქატაძემაც მოსწრებულ ოხუნჯობად მიიღო ეს „სამას სამოცდა ხუთი წმინდა გიორგი“ და სიცილი წასკდა, ხოლო თვით არჩილს ამ ფრაზის წარმოთქმისთანავე ყბა ოდნავ მოეღრიცა, გაუფიტრდა და პირი ღია დარჩა, თითქო რალაც საშინელებას ჰკიდი თვალი და მომწუსტავი შიშით გაიმსკვალა. გონს რომ მოვიდა, ნაძალადევად გაღიზარებულ რამდენიმე სიტყვით კიდეც შეამკო მოსე და ჭიქა ძირამდე გამოსცალა, ხელში ბურთივით შეათამაშა და მიქატაძეს გადასძახა:

— ასე დაიცალოს, მოსე ჩემო, შენი მტერი და ორგული!

სტუმრებს ღვინო მოეკიდა. ზოგმა ბავშური მეამიტობით გახსნა გული და გვერდით მჯდომს სიყვარულსა და მეგობრობას სთავაზობდა. ზოგს სახე დაენისლა და თვალეები ამოულამდა, ზოგი შფოთავდა და სიმღერის წამოწყებას ლამობდა, მაგრამ თამადა მგლოვიარე მიხაზე ანიშნებდა ზოლნე და ჩაჩუმებდა. სწყობილ გამგემ და მოფერმა ახალგაზრდა ქერა ქალები გვერდით მოისვენს და გაბედულად ეარშიყებოდნენ. ნინოც გამოცოცხლდა, სასმისი რამდენიმეჯერ გამოსცალა და ლაწევები აუყვავდა.

— მიხა, გენაცვალე, ნუ გეწყინება, ამ საღამოს საშინლად მოწყენილი ვიყავი და როგორმე ეს სევდა უნდა ვაფუანტო. — გადაულაპარაკა ფოფხაძეს და წამოდგა, კუთხეში პატეფონი მომართა, ფირფიტა შეარჩია და მთვრალ სტუმრებს ანთებული თვალეებით დააცქერდა. მარჯვენა ხელი მბრძანებელივით აღმართა და:

— აბა, ტაში!

გადანისლული სახეები წამოსწიეს, ჯერ სიცილი და ხმაურობა ატყდა, შემდეგ აქა-იქ ხელი-ხელს დაჰკრეს და სულ მალე დაფდაფივით რიტმიული ტაში ააწყვეს.

ჯერ ნაზად, მომზიბლავი კდემამოსილებით შეარჩია ნინომ უზადოთ ჩამოსხმული ტანი და ჰაეროვანი სიმსუბუქით გაგოგმანდა, თითქო მორცხვი ქალწული შეიჭრა უცნობი საზოგადოების წრეში და გაფრენას აპირებსო. ცისფერი კრეპდეზინი ალიონის შუქივით ჰქონდა შემოგარსული და გამსკვირვალე ბურუსში ხვევდა მის მდიდარ აღნაგობას. ორჯერ შემოუარა აკე და ანაზდა: მოსწყდა, აენთო, აშრიადლა, ზღვიდან ამოვარდნულ სიფონივით მიმოფანტა ირგვლივ მოელვარე ნაწიქრევი და მძაფრად დაეფულა ყველას აწყვეტილი ვნების ჯადოქრული ძალა...

ღვინისაგან გამოფხიზლდნენ და უფრო მეტად დაითვრნენ, მოჯადო-
ებულებით უკრავდნენ ტაშს და თვალებში ნიაზის წყალი ჩასდგომოდათ.
უცებ შესდგა ნინო და მოწყურებულ თვალებს განამარწყვლებს.
მფრქვეველი თვალი გაუსწორა, მერმე სიამით გაელიმა და ფოფხადის
გვერდით დაეშვა.

— ქალი კი არა, ღმერთია, ღმერთი! — თავდავიწყებით წამოიძახა
არჩილმა და მოზრდილი ვაზა ღვინით გაავსო.

— ექსტრა, მეგობრებო! ალავერდი შენთან, მოსე ჩემო!... ჰა, ჰა, ჰა.
არ დაგავიწყდეს, მოსე ჩემო, სამას სამოცდა ხუთი წმინდა გიორგი, ხომ
გესმის, სამოცდა ხუთი!

ამ ვაზამ ყველას წელი მოსწყვიტა. უეცარი აღვზნების შემდეგ ეს
სასმისი დამბლასავით დაეცათ. აირდაირივნენ. საწყობის გამგე და შო-
ფერი ახალგაზრდა ქალებს გაპყენენ. მიხა და ნინო მეორე ოთახში გა-
ვიდნენ, ზოგი მიწვა და მკვდარივით ჩაეძინა.

მოსე მიქატაძე ბარბაცით შემობრუნდა დარბაზში, მაგიდასთან და-
ჯდა, იდაყვს დაეყრდნო და წამოზერილი თვალელები გაუშტერდა.

სანებლადეს გესლიანი ღვინილი მოერია, ჭიჭა გაავსო და მოსეს მი-
ახლოვდა.

— როგორ ვართ, მოსე ჩემო, ღვინომ ხომ არ დაგამძიმა?

მოსემ უაზროდ ახედა არჩილს და ტუჩები კურდღელივით აცმაცურა.

— ეჰ, მოსე! — ნაღვლიანად წარსთქვა არჩილმა და მიქატაძეს მხარ-
ზე ხელი დააყრდნო. — რაღა ვართ ახლა ჩვენ? ყოფილი ადამიანები,
მეტი არაფერი! გახსოვს, რა კარგად გვქონდა აწყობილი საქმე? რა ნაღ-
დი შემოსავალი და უზრუნველი ცხოვრება! ახლა მეც შენს მდგომარე-
ობაში ვარ. ნუ გაგიკვირდება, თუ... ჰო, მე ხომ არაფერს მენდური, მო-
სე ჩემო!

მიქატაძემ თავი ჩაღუნა და ჩაეარდნილი ხმით ჩაილაპარაკა:

— არა, არა... შენ და ნინო რა შუაში ხართ, მე ამ ცხოვრებამ მომი-
ღო ბოლო.

— სრული ჭეშმარიტებაა, მოსე ჩემო! — დაემოწმა არჩილი და ირ-
გვლივ მიმოიხედა, ხომ არავინ გვისმენსო. — ჰო, სრული სიმართლეა! ჩვენ
ჩვენი გზა გვქონდა, მოსე ჩემო! ხომ გახსოვს, ერთ ღროს მე დამფუძნე-
ბელი კრების წევრობას მოველოდი. მართალია, მაშინ იმედი არ გამი-
მართლდა, მარა ჩვენი ღრო რომ გაგრძელებულიყო, განა ახლა პარლა-
მენტის დეპუტატები არ ვიქნებოდით ჩვენ? ვიქნებოდით, მოსე ჩემო,
უთუოდ ვიქნებოდით. ამისათვის განათლებაც ხელს გვიწყობდა და შე-
ძლებაც...

თავჩაქინდრულ მიქატაძეს, ღვინით გაბრუებულს, არჩილის სიტყვე-
ბი ბუნდოვნად ესმოდა, ტუჩებს კურდღელ ვით აცმაცურებდა და თვა-
ლებიც კურდღელივით ჰქონდა წამოზერილი.

არჩილმა კვლავ ირგვლივ მიმოიხედა და მერმე მაგრად შეაჩქარა მისი.

— გამოფხიზლდი, მოსე ჩემო! ძილს მერეც მოვასწებთ! წამოაგულეთა ჰაერზე გავიაროთ. დიდი ხანია ჩვენ ასე გულდაგულ არ გვისაუბრია...

მკლავში ამოსდო ხელი და ააყენა; დარხეული ნაბიჯით გავიდნენ გარეთ.

ღამე ბნელი იყო და მყუდრო. ნიავს ფრთები დამძიმებოდა. მთებიდან ჩამოწოლილი ღრუბლები თუ იგრავნებოდა სერიდან სერამდე. სოფელს ეძინა. ძაღლებიც არ ყფდნენ.

და ღუმილი იყო ისეთი, როგორც ქციის ხეობაში განმარტოვებულ მგზავრს უნებლიედ ირგვლივ მიმოახედებს ხოლმე.

ყორესთან შესდგა არჩილი და მოსეს წელზე ხელი მოხვია, თითქორისილაც შეეშინდა და მეგობრის სიახლოვით უნდა დაიშვიდოს შეშფოთებული გული.

— ჰო, ემას ვამბობდი — განაგრძო მერმე, — აგერ ორმოცდაათ წელიწადს ვუახლოვდებით. ამ დროში კი კაცმა სამოცდა ხუთი წელიწადი რომ გაძლოს, ისიც დიდია. ხომ გესმის, მოსე ჩემო, სამოცდა ხუთი!.. რაღა დაგვრჩენია! ხუთმეტი წელიწადი!

სანებლიძემ გეზი გამართა და ნაბიჯის თვლას შეუდგა, თან უფსკრულიდან ამომავალ ყრუ ბუბუნს მოჰკრა ყური და გააჩრეოლა; ენა ჩაუფარდა და სმენად იქცა. საკმაოა ნახევარი ნაბიჯით გადაცდეს ამ სიბნელეში და... მაგრად მოხვია მოსეს ხელი და ოდნავ წინ წაიმძღვარა, თიფქო კიბეზე აყენას უპირებსო. მაგრამ მოსეს რაღაც მოუვიდა, ანაზღაოთ მობრუნდა და არჩილს მოეხვია.

— უჰ. არჩილ, ძმაო არჩილ! — დაიხრიალა და სანებლიძეს დუფიანი ტუჩები მოუსვა ლოყაზე. — რა ქალია, აჰ, რა ქალია ნინო!.. არაფერი გეწყინოს. ძმაო!.. დღეს ხომ სამუდამოდ შევრიგდით ჩვენ, აჰ, ხომ შევრიგდით?.. მე შენ არ გამტყუნებ, არჩილ! ნინოსთანა ქალს ვინ გაუძლებს? ხომ შეხედე, როგორ იცეკვა, ხომ ღმერთოვით იცეკვა, აჰ?..

არჩილს ნაბიჯის სათვალავი აერია და ყორესთან მიბრუნდა. მოსემ ენა ამოიდგა. ისეთი გულითადი ტონით ელაპარაკებოდა, რომ სანებლიძე ერთის წამით შეყოყმანდა, თავის განზრახვაზე კინალამ აიღო ხელი. მაგრამ როდესაც მიჭატაძემ რამდენიმეჯერ ლილი ახსენა, არჩილმა სიმწრისაგან ტუჩებზე იკბინა და გაშმაგდა. ხმაში მაინც სიღბო შეინარჩუნა და მოსეს მიეფერა, კვლავ წელზე მოხვია ხელი და ნაბიჯის თვლა დაიწყო.

ხოლო მოსე ნაწყვეტ-ნაწყვეტ განაგრძნობდა:

— ...ასეთი ქალი ვის არ დაიმონებს, აჰ... ხომ ასეა, არჩილ? შენ ვინ გამტყუნებს... მიც უნდა შემობრალო... ჰო, უნდა შემობრალო... მამა

ვარ, შე ურჯულო, მამა!.. რა, შენ გამოზარდე? რა ეუყოთ მერე! ჩემი სისხლია, არჩილ ძმაო, სისხლი! აჰ, იცი შენ რა არის სისხლი? სისხლი სულია ადამიანის, უკვდავი სული... აჰ, მაინც ვილუპებით!.. სწორია, არჩილ: საშველი არაა... გინდა აქ ყოფილხარ ჯოჯოხეთში და გინდა ქვესკნელში... არა, ჩვენ ჯერ კიდევ უნდა ვიბრძოლოთ, არჩილ... ხომ იცი — ხერხი ჯობია ღონესა... უნდა გაძვრე კაცი და გამოძვრე... ასეთია ეს ქვეყანა...

სანებლიძემ მკერდი ბეჭზე მიაბჯინა მოსეს და მარჯვენა ხელი კიდევ უფრო მაგრად მოხვია, მაგრამ რამდენიმეჯერ მაინც დაზარბაცდნენ და შიშმა აიტანა — მანძილის გაზომვაში არ შეეცდო: სამოცდა ერთი რომ დაითვალა, მთელი სხეული შეეკუმშა მწვავედ და ბიძგისათვის მოემზადა... უეცრად მფეთქავი ალი შემოენთო და ელდა ეცა: ორჯერ ზედიზედ იელვა, გაღმა სერს მტრედისფერი შუქი მოესხურა და სიბნელეში გართმული ველი შავად პირდაღებულ ხრამად იქცა.

მიჭატაძე მყისვე გამოფხიზლდა, მარღათ შემოტრიალდა, არჩილს წელში ეცა და სასაკლაოზე მიყვანილ პურუტყვივით დაიზმულია... სანებლიძეც გააფთორდა და ორთავენი სამკედრო-სასიციოცხლოდ შეიჭიდნენ... წყვდიადში გაეხვივნენ და გაგნების უნარი დაჰკარგეს. არჩილს ეგონა ხრამიდან უკან ვიხეეო, მაგრამ მოსტყუვდა, კბოდეზე ფეხი გადაუცდა და მოსე მიჭატაძეც თან გადაიყოლა.

XXXI

უძილობისა და ფეხზე დგომისაგან დაქანცული ლადი აღანია სამეჭანიკო ფარდულის წინ ჩამოჯდა და მალლა აიხედა. ბობოქარ ქალაქის ქუჩაში მიმავალი მგზავრი რომ უეცრად ცის ნაჭერს მოჰკრავს თვალს და შორეული სივრცეების მყუდროება გააკვირვებს, სწორედ ისე ეუცხოვა ახლა ლადის ეს მოხასხასე სერები, ზევში ჩამომდგარი სითბო და დუმილი. ღამის სამი საათიდან აქ ტრიალებდა, რივრაჟმაც აქ მოუსწრო, ახლა უკვე შუადღე ახლოვდება და ლადის კი ჰგონია, თითქო პირველად იგრძნო სექტემბრის მზიანი დღის დამტკბარი სუნთქვა.

ჯიბიდან ცხვირსახოცი ამოიღო, გვირაბში დამტვერული სახე მოიწმინდა და კვლავ იმავე სერებს დააკერდა; ტუჩები ოღნავ შეერბა და მზისაგან დამწვარი დაწვები და თაფლისფერი თვალები შინაგანი ღიმილის იერით დაუმშვენდა.

მის გასწვრივ ტყით შემოსილ ფერდობებიან ქედების თხემებს ღრუბლის სპეტაკი ტალღა გადაჰფენოდა და ისე ბრწყინავდა, ვით სხივდაფრქვეული ფიფქი თოვლისა. ამ დარხულ ტალღებს ზევით, ცის ლაქარდში, ოქროსფერი ფთილები მიმოუანტულიყო, წამოწამ ალივით ენ-

თებოდნენ და დნებოდნენ. როზენბერგის სიახლოვეს, ხრამის პირად, იქ, სადაც საგენერატორო სადგური უნდა აშენდეს, სვაეები და ყორნები დაფარფატობდნენ; ვინ იცის, იქნება პირუტყვი გადაიყვანა ფრიალო კლდეზე და გახრწნილ ლეშს დასტრიალებენ... აქ კი დამტკბარი სითბოა და მყუდროება, ცის იერში დანთქმულ თვითმფრინავის შრიალივით მოისმის მხოლოდ მდინარის გაბმული ჩქრიალი.

ლადიმ ღრმად ამოისუნთქა და გადამწყვეტი დღეების საზრუნავი წარმოესახა.

ამ სამ დღეში გვირაბი უთუოდ უნდა შეერთდეს, გეგმა ვადამდე უნდა შესრულდეს. ხრამქსელთა მთავარი ძალები — მუშები, ინჟინერები და ტექნიკოსები ტაშბაშში გადმოვიდნენ იერიშის გასაძლიერებლად. ნიკო გოგოლაძისა და ვასო დვალიშვილის ბრიგადები გააფთორებით იბრძვიან. გოგოლაძის ბრიგადა ერთხანს წინ მიიწევედა, მაგრამ უკანასკნელ დღეებში ვასო დვალიშვილმა ისე დარაზმა თავისი ბიჭები, ისეთი მძაფრი შეტევა გააჩაღა, რომ უკვე საზღვარს უახლოვდება, შესაძლოა, ნიკო ბუქსირზეც კი აიყვანოს.

საოცრად იზრდება ეს ლიმშუმშრალი ჰაბუკი! ლამის უკან მოიტოვოს დავითაცა და ნიკოც. დღედაღამე გასწორებული აქვს და დაღლილობა მაინც არ ემჩნევა. „აბა, ბიჭებო, არ შევრცხვეთ! იერიში!“ — ლიმილით შესძახებს ხოლმე ცელას და სარდალივით გვირაბში მიუძღვება. მთელ ყურადღებას შრომის მიზანშეწონილად განაწილებასა და ხელსაწყოების წინასწარ მომარაგებას აქცევს, რათა მუშაობის დროს არც ერთი წუთი ამოდ არ დაიკარგოს. თვითონაც ოფელში იწურება და სხვებსაც შემომქმედი შრომის ცეცხლით ანთებს. ამას წინათ, მისი წინადადების მიხედვით რომ გარდაქმნეს მუშაობა, ავთანდილ წერეთელი განზე გადავა და აიშრიზა, ახლა კი ამბაკო მაისურაძესაც არ ჩამოუვარდება. მკლავლონიერად ჩააელებს ხოლმე ნიჩაბს ხელს, მტვერში გაეხვევა და ვაგონეტს ტვირთავს.

მშენებლებმა მოახლოვებული გამარჯვების შუქს ჰკიდეს თვალი და დაძაბული მღელვარებით აღსავსე დღეცა და ღამეც ამ შუქის ციმციმში გაეხვია.

უკვე გამართეს ტელეფონი გვირაბის სათავიდან სათავემდე და შეერთების დროს კავშირის გასაბმელად მზად არიან. მაგრამ ხომ შეიძლება ტოპოგრაფი ანგარიშში მოსტყუვდა და ბრიგადები ერთმანეთს შესცილდნენ? ეს არავის სჯერა, არც ლადისა და სხვა სპეციალისტს, მაგრამ მუშები რომ ამ უზარმაზარ კლდეს თვალს შეავლებენ, უნებლიედ გაპკრავთ ეჭვი: განა მოსალოდნელი არაა ამ ქვესკნელში მიმართულება ოდნავ გამრუდოის და...

მაშინ გამოინდება ხანდაზმული ტოპოგრაფი, შვიდი მოსწრებული შვილის მამა თედორე და დინჯად და მტკიცედ ეუბნება ხოლმე მათ:

— ნუ გეშინიათ, ამხანაგებო! ხაზი სწორია! გაბედულად გასწით წინ!..

ფარდულში ასალო გურგენიძე და სარდიონ წილოსანი მუშაობდნენ. ასალო ტფილისიდან დაბრუნების შემდეგ მოსასვენებლად დღელამუში ოთხ-ხუთ საათსაც ვერ იმეტებდა, ვინაიდან მექანიზმების შეუფერხებელ მუშაობაზე იყო დამოკიდებული გვირაბის ვადამდე დამთავრება. წუხელის ლადისთან ერთად ადგა, კომპრესორი და ენტილატორი დაათვალიერა, და დილით სარდიონს სახელოსნოში დახვდა.

ლადი რომ ფარდულის წინ ჩამოჯდა, ხანგრძლივად დააცქერდა მას. ასალო და სტელი წარბები ისე ასწია, თითქო თვალს უჩრდილავსო, თან ღიმილი მოერია და მოუპარსავე, თეთრად აბურძგული ლაწევები დაუშრგველდა.

— ლადი! — შიამაზა ასალომ. — ხომ არ დაიღალე, ბიჭო?

— აი კაცი უფროსია ჩვენი და შენ ბიჭს უძახი? — შეესიტყვა სარდიონი.

ასალომ სარდიონის ხუმრობა არ შეიფერა და კუშტად უპასუხა:

— არც შენ გაწყენს, ნუ გეშინია! თქვენ ხელა ახლა შეილი შეყოლებოდა, ცოცხალი რომ დარჩენილიყო...

ამ დროს ზევიდან სერგო ნიკურაძემ ჩამოირბინა და ლადის წერილი გაუწოდა

— დამტარებელს გამოვართვი. აქეთ მოვდიოდი და ბარემ წაეულებმეთქი. — უთხრა ლადის და მერმე სარდიონს მიუბრუნდა:

— სარდიონ, ფოფხაძემ შემოგითვალა ამ წუთში აქ გაჩდიო, ძალზე საჩქარო საქმე მაქვსო.

სარდიონმა შებლი შეიკრა და ცივად ჩაილაპარაკა:

— რა უნდა ახლა ჩემთან! თუ საქმე აქვს, იკადროს და თვითონ მობრძანდეს!

— წადი, სარდიონ, იქნება რაიმე საჩქარო დავალება უნდა მოგცეს. — ურჩია ასალომ.

— ვიცო, რა დავალებაც ექნება ახლა იმას! მარა არაფერია. ვნახავ ერთი, აეწეა თუ არა კული!

— რაზე ამბობ, სარდიონ, მაგას? — შეეკითხა ასალო.

— რაიზა? მოიცადე ცოტა და მალე გაიგებ! — უპასუხა წილოსანმა და ბარმაქსიზისაკენ გასწია.

ლადიმ წერილი გახსნა და ასალო მყისვე მიხვდა თუ ვინ ესაუბრებოდა ახლა ლადის.

...შენ რომ ვნახე, იმავე საღამოს მინდოდა მომეწერა ეს წერილი, მაგრამ ვერ მოვახერხე. იმიტომ კი არა, რომ დაღლილი ვიყავი, არა, ნამეტარი გახარებული ვიყავი და აზრი ვერ მოვიკრიბე. ამხანაგებისა-

თვის იძულებით დაშვების ამბავი მისვლისთანავე არ გამიმხელირ. წახევარი საათი გადავაცილე დანიშნულ დროს და ამას არავის შევხვეყნი არ გამოუწვევია. მხოლოდ გუშინწინ ვუთხარი უფროსს დედ. ბეჟუნიძე დამტუქსა. ვინ დაგაეალა მანგლისს იქით ფრენაო... რა უნდა მეთქვა? იმით ხომ ვერ ვიმართლებდი თავს, იქით სადღაც ხრამპეისა, ხრამპესში კიდევ ერთ ჩემი კარგი ამხანაგი მუშაობს და იმ მიდამოების დათვალიერება მინდოდა-მეთქი? არა, მართლა, მე სრულებითაც არ მჭონდა განზრახული წალკისაკენ გადმოფრენა, ან შენ სად უნდა მენახე, მოულოდნელად მოვხვდი ნისლში და იძულებული ვიყავი გამოსავალი მეძებნა... ახლა სიამაყით ვიგონებ იმ წუთებს და მჯერა, რომ ნამდვილი პილოტი ვარ. ეს იყო ჩემი პირველი ნათლობა სიძნელესა და ხიფათთან ბრძოლაში. აეროდრომის ირგვლივ ფრენა ადვილია. საქმე ის არის, არც გრივალმა შეგაშინოს, არც ნისლმა და არც ქარიშხალმა. ჩვენ, პილოტები სანამ ჩვენს ქვეყანას იმპერიალისტები ომით ემუქრებიან, სამხედრო პირებიც ვართ. როცა საჭიროება მოითხოვს, უშიშრად უნდა ავიჭრათ სიფრცეში და მტერს გამანადგურებელი ცეცხლით შევეგებოთ ... დაიცა, ლადი, ახლა მომეჩვენა, თითქო შენ განზე მიიხედე და ირონიულად გაიღიმე. უკაცრავად! ვითომ რაო, ქალი რომ ვარ, იმიტომ შელავათს მოვითხოვ გგონია? არასოდეს! შერცხვეს ნათელა, თუ რამეში ჩამოგრჩეს! ისეთი კაცი მე არც შემიყვარდება, ვინც ამ მხრივ ექვს შეიტანს ჩემში და მალლიდან დამიწყებს ცქერას... არა, ძალიან ნუ კი გამედიდურდება, აქაოდა, ნათელას მოვენატრე და პირველი შეხედვისთანავე გადაამეხვიაო... აჰ, ლადი, რომ იცოდე, ახლაც როგორ მენატრები! აი, შენი სურათი მაქვს აქ და... მაგრამ არა, არ მოვწერ! ან კი როგორ უნდა გაგაგებინო? მთელი ქვეყნის ოდენაა ეს გრძნობა, ეს ენით გამოუთქმელი სიყვარული... ასე მგონია, თვითმფრინავიდან გადავკურობ დედამიწას და შენს მეტი ყველაფერი დაბატარავებულია... შენ კი ასე შორს ხარ! გვირაბიდან აღარ გამოდიხარ.. არა, ლადი, მე სულ სხვა მინდა მოვწერო და ვერ მომიხერხებია. ეს წერილიც იმიტომ დამიგვიანდა. იქნება ამაოდ ვიჩემებ სიმამაცეს და ქალური სისუსტის ბრალია ეს. შენც ხომ იცი ახლა, რისი თქმაც მსურს. ალბათ, იმ შენმა მეგობარმა ასალომ გიამბო ყველაფერი და, ვინ იცის, შენ რა არ წარმოიდგინე. თვალწინ მიდგას, როგორ შექმუხნი შენ ახლა წარმებსა და გაიბუტები. მოითმინე, ყური დამიგდე. ქავთარაძეს შენც ხომ კარგად იცნობ! რა მაქვს მე მასთან საერთო? მხოლოდ ის, რომ ძველი ამხანაგია, კომკავშირში ერთად ვიზრდებოდით. ისიც იცი, რომ მე მისი ხასიათი არ მომწონს. აქ რომ ჩამოვიდა, მომნახა და... ვერ ვიტყვი, რომ მისი განზრახვა შეუმჩნეველი დამრჩენოდეს, მაგრამ მე ეს არაფრად ჩავადე. ვინ იცის, იქნება ესეც ქალური სისუსტის ბრალი იყოს. თუმცა არა. ლადი! არას უეს არ დაიჯერო. რომ ნათელამ შენ ოდესმე სხვაზე გაგ-

ცეალოს... ამ ზაფხულს რამდენიმეჯერ ვიყავით ბაღში ერთად და შალიკოს თავი ყოველთვის ზრდილობიანად ეჭირა. იმ საღამოს მისი სანამ შენი მეგობარი წერილს ვადმომცემდა, შალიკომ მისებურად მოითაფლა ენა და მგონია მოხვევასაც კი აპირებდა, რომ ამ დროს ის კაცი თითქო მიწიდან ამოძვრა და შენი წერილი გამომიწოდა, თანვე დასძინა: „უკაცრავად, მგონია თქვენ ლადი ალანიას უნდა იცნობდეთო“. საშინლად შევკრთი და დავიბენი. მეც არ ვიცი, რატომ. მომეჩვენა, თითქო შენს წინაშე რაღაც დანაშაული ჩავიდინე. განა მე კი არ ვკრავდი ხელს შალიკოს? მაგრამ იმ კაცს, ასალოს, ისეთი გამომეტყველება ჰქონდა, ისეთი კეთილი და ამავე დროს მოსაყვედურე თვალები, რომ აღარ მახსოვს სახლში როგორ მივირბინე... აჰა, ეს არის რაც უნდა მეთქვა და ასე მგონია უმძიმესი ტვირთი მოვიხსენი. შენ კი, ვინ იცის, რა არ წარმოიდგინე. ვიფი ხარ, გულფიცხი და იმიტომ! გახსენი ახლა შუბლი და შევრცდეთ! იმ შენს მეგობარს ვადაეცი — შენ ჯერ ნათელას არ იცნობ-თქვა, არც ის შენი გაფრთხილება სკიორდება-თქვა... ლადი, ძვირფასო. ვერ წარმოიდგენ როგორ მოუთმენლად გელოდები. დღეებს ვითვლი და მიკვირს, ამდენხანს როგორ გავსძელი უშენოდ. არ დაიგვიანო იცოდე...“

სულმოუთქმელად წაიკითხა ლადიმ ეს ბარათი და ფარდულისაკენ რომ მიიხედა, გურგენიძის ღიმჩამდგარი თვალები შეეფეთა. თვითონაც ღიმილი მოერია, ადგა და ასალოს წერილი გაუწოდა.

— ვერაფერი გამიგია. აი, ეს ადგილი წაიკითხე და ამიხსენი, თუ კაცი ხარ, რაშია საქმე?

ასალომ სტრიქონებს თვალი გადაავლო და თავისი სახელი რომ ამოიკითხა, ხელი ოდნავ აუთრთოლდა.

რამ აუჩქროლა გული? აკი ჩამავალი მზის უკანასკნელ შუქივით დადნა და განიავდა მისი ოცნება, მარტოობის ეამს სევდიან ფიჭვებში მაცდურივით შეპარული? აკი შეურიგდა ამას ასალო და თავისი ადვილიც იპოვნა ამ აღმავალ ცხოვრებაში? იქნება ისე ცხოველად დააჩნდა მის სულს ეს ოცნება, რომ სინამდვილის გაგების უნარი დაჰკარგა? არა, სულ სხვა სიხარულია ეს, დიდი და ღრმა სიხარული, ხანგრძლივი ძებნის შემდეგ ნაპოვნი, თითქო ამ ორი შეყვარებული ახალგაზრდის სიცოცხლეს ვადაეზარდა მისი არსება და მათი მომავლის წარმტაცი მშვენებით გაიმსჭვალა.

— არაფერი გაუგებარი არ არის აქ. — დაუვავეებით განუმარტა ასალომ. — ბაღში შევხვდი, ამხანაგთან სეირნობდა და შენი წერილი გადავეცი.

— კი, მაგრამ ნათელა რამ შეაკრთო? რას ნიშნავს ეს — შენი მეგობარი ყველაფერს გაიმბობდაო!

ასალომ სიტყვა ბანზე აუგდო:

— იცი, რა, ჩემო კარგო? თქვენ ჯერ ბავშვები ხართ და ბევრი რაბ გეჩვენებათ. დიდი ბედნიერებით რომ დაიტვირთებით, ხანდახან ქვეყანა ელფერს იცვლის ხოლმე და უცნაური ჭინკები გამოძვრებიან სვრულე-ბიდან. ეს იმიტომ, რომ მოპოვებულთ არ დაკმაყოფილდეთ და სულ წინ იაროთ, ახალ-ახალი ასპარეზი დაიპყროთ. ეს ჭინკები, თუ ქვეწარმავა-ლები ძველი ცხოვრების დამიწებულ ფენებში იკეთებენ სოროებს და იქიდან გითვალთვალებენ, მოდი ერთი დრო ვიშოვნოთ და ნათელას და ლადის გარს შემოვვსიოთო, ავისისინდეთ და მთელი ჩვენი შხამით სულში ჩაფუძვრეთო. ამ შხამის მეტი მათ არაფერი არ გა-აჩნიათ. იცი მერე რა არის ეს შხამი? არარაობა, შური, ეჭვიანობა, სი-ძულვილი, ჯანდაბა და მეწყერი!

— ეჭვ, გააბა თავისებური ალეგორია! — ღიმილით შეესიტყვა ლადი. — რა ეშმაკად მინდა ეს ჭინკები! შენ რალაც უნდა გეთქვა. ნათელა ამოდ არ მოიწერებოდა.

— მართალი ხარ. მე ის უნდა მეთქვა, რომ ნათელამ ჩვენი შეხვე-დრა გააზვიადა. წერილი რომ გადავეცი, გულში სიხარული აუფართქა-ლდა, ამხანაგი მიატია და სახლისაკენ გაფრინდა. ჰო-და, მე ძალიან გულმოსული ვარ, მადლობა მაინც ეთქვა.

— მეტი არაფერი?

— მეტი რა? — შეეკითხა ასალო და უღვაშებში გაელიმა. — ჰო, მე ის უნდა მეთქვა კიდევ, რომ ნათელა ღვიძლი შევილივით შემიყვარ-და და მგონია არც შენ მძულხარ მაინცდამაინც.

ლადის ვასო დვალიშვილის ძახილი მოესმა.

— დამაცადე! ბიჭი არ ვიქნები, თუ ამ საღამოს ყველაფერი დაწვრი-ლებით არ გათქმეინო! — დაემუქრა ასალოს და გვირაბისაკენ გაიქცა.

სარდიონ წილოსანმა ფერდოზე ჩაუხვია და სერიდან სერამდე ჩამო-წოლილი დუმილი ვერ აიტანა, შორეულ ქედს დაასო თვალი და გუ-რული სიმღერა წამოიწყო. ხელმარჯვნივ მიწაზე ვართხმული ლანდი მი-ირხეოდა, მასავით გრძელი და მოქნილი. ირგვლივ ყანები ახალი მოჩ-კილი იყო და ნამჯები ყვითლად ბზინავდა. ორიოდ კილომეტრის მან-ძილზე ტაფობში ჩაფარდნილი ბარმაქსიზი მოვარვარე მზვარეში სთვ-ლემდა თავისი ფართო თემშარებითა და ეკლესიის გუმბათებით, ხოლო სოფლის განაპირას, კორდზე წამოდგმული ხრამჰესელთა სახლები ზღვის ყურეში დაყუდებულ ხომალდების აფრებივით ლაბლაპებდა.

სარდიონი ჩვიდმეტი წლის იყო, როდესაც რიონჰესში დაიწყო მუ-შაობა. კომკავშირი. წითელი არმია. ახლა უკვე ოსტატია, ზეინკალი-ყველაზე მეტად სამოქალაქო ომის ამბების კითხვა და მოსმენა

უყვარს. ხშირად უნებლიედ ინატრებს ხოლმე — ნეტავი, მაშინ... და-
ვატყაყტებული ვყოფილიყავით.

და წარმოესახება სარდიონს მეორე სარდიონი, ძლიერი და შეუპო-
ვარი მხედარი, შაშხანითა და ხმალით შეიარაღებული, ბუდიონის რაზ-
მების გმირულ ბრძოლაში გამობრძმედილი. სანგრებიდან სანგრებში გა-
დადის ლომგულოვანი სარდიონი და პროლეტარული რევოლუციის
მტრებს მუსრს აელებს... აი თითქო რაღაც საარაკო გამარჯვება მოიპოვა
და ხმალშემართული მისდევს უკუქცეულ ურდოებს...

ბავშვობიდანვე ჩაენერგა სარდიონს ასეთი მისწრაფება. ბიძამისი გუ-
რიაში ცნობილი ფირალი, თუ რაზმელი ყოფილა. მერმე რომელიღაც შე-
ტაკების დროს ყაზახებს დაუჭერიათ და დაუბატიმრებიათ. ვერ დაიჭერ-
დნენ თურმე, მაგრამ ვიღაცას უღალატნია. ციხიდან ორჯერ გაქცეულა,
მაგრამ ბოლოს მაინც მოუკლავთ.

პო-და მოიყრიდნენ მინდორში თავს ბავშვები და ფირალობიას თა-
მაშობდნენ. სარდიონი მუდამ მათი შეთაური იყო, ბიძამისის სახელით
ამაყობდა და მის კვალს მისდევდა. სოფლის სკოლაში ამხანაგებს მისი
კუთხატი კიდევაც ეშინოდათ. მცირეოდენი შეურაცხყოფა რომ ვისმე,
მიეყენებია, უმალვე ხელს გამოიღებდა, მოზრდილ ბიჭებსაც არ შეუ-
შინდებოდა...

ღელის პირას შესდგა. სიმღერის უკანასკნელი აკორდი სივრცეს მოს-
წყდა და ხრამში დაინთქა.

„იცი, რისთვისაც მიბარებს. — ერთხელ კიდევ გაიტყრა სარდიონ-
მა. — ალბათ დაკითხეს და გაიგო, რომ განცხადება მე შევიტანე. ჩემთან
რა უნდა მერე?.. რა? მეტი არ ადგა მისი გვერდები!.. თუ არ იცის,
ახლა გაიგებს, რომ ამ საქმეს ქვესკნელში ჩავეყვები...“

გაღმა რომ გავიდა და სოფლისაყენ ბილიკს ვაჟყვავ, საოცარი სი-
ცხადით წარმოუდგა:

თეთრების ბანაკი...

ბნელი ღამეა, მაგრამ სარდიონი ისე ნათლად ხედავს ყველაფერს.
თითქო ამ მზარავ სურათს თვითონ დასწრებოდეს. ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ჭახ-
ჭახებს ტყვიამფრქვევი. თეთრების მოწინავე რაზმი უკან იხეცს. საღდაც
შორს, ცის დასალიერში, ქვემეხები იგრიალებს და უკუნეთი გაიბზარე-
ბა, ზვავივით ჩამოხვავდება და ზუზუნებს, ვიდრე ბნელეთი გამოელდე-
ბოდეს. აქ კი ტრიალი მინდორია, ნისლდაცემულ ზღვასავით უნაპირო.
ჯარგვალა. დილეგიდან ხელებშეკრული პატიმრები გამოჰყავთ დასა-
ხვრეტად. ჯალათებს შორის ერთს კარგად იცნობს სარდიონი. განთვი-
სებული თვალები აქვს, ჩამრგვალებულია და წვივებმრუდე, სანამ შე-
მართულ რევოლვერს ფეხს გამოუშლიდეს, განწირულ პატიმრებს დას-
ინის და დათვით როხროხებს.

— ამისათვის დამიბარე? — უნებლიედ წამოცდა სარდიონს.

— ა, ბატონო, ა! შენ, ჩემო ძმავ, ბოლშევიკი არა ხარ... ამიტომ უპირველესი საქმე რა გვაქვს ჩვენ ახლა?! სამ დღეში გვირახი უნდა დამთავრდეს, ესაა ახლა ჩვენი მთავარი ამოცანა.

სარდიონს გული მოუვიდა. ეგონა — ფოფხაძესთან საბოლოო ანგარიშის გასასწორებლად მოდიოდა, ეს კი რას მიედებ-მოედება! მაგას უფრო შესტკივა საქმეზე გული? არ უნდა მიაფურთხოს, თუ მართლა ამისთვის მოაციდინა?

— ეს შეც ვიცი! შენ ის მითხარი — რისთვის დამიბარე?

მიხამ დაყვავებით გაუღიმა და მეგობრულად უსაყვედურა:

— რატომ ხართ, კაცო, გურულები ასეთი ფიცხი? მოითმინე და ამასაც გეტყვი... დღეს სახელოსნოსათვის ახალი ხელსაწყოები მივიღეთ, გაიარე საწყობში და ჩაიბარე...

— მეტი არაფერი? — პირქუშად შეეკითხა სარდიონი და მყისვე წამოდგა.

ფოფხაძეს თითქო რალაც უმნიშვნელო ამბავი მოაგონდა:

— ჰო, დაიცადე, ერთი რალაც უნდა შეკითხა კიდევ...

„ის არის“... — გაიფიქრა სარდიონმა და ღიმილა მოერიო.

— ა, ბატონო, ა! შენ, ჩემო ძმავ, ისე იღიმები, რომ უთქმელადაც მიხვდი რაშია საქმე.

სარდიონმა ფოფხაძეს თვალი გაუსწორა და შუბლი შეიკრა.

— რალას აკიანურებ, სთქვი ბარემ!

— შენ მგონია რალაც განცხადება შეგიტანია რაიკომში. გუშინ მოეკარი ყური. რას მიჩივი, მემარჯვენე გადახრაა თუ მემარცხენე?

— გადახრაზე მეტია!.. შენ უფრო კარგად იცი.

— ა, ბატონო, ა! მე საიდან მეცოდინება? არც კი დავინტერესებულვარ, რომ შინაარსი გამეგო.

— ვითომ? არც ისე ადვილია წარსულის გახსენება!

— შენ, ჩემო ძმავ, ხომ არ გაგიყედი! რა წარსულიაო! — ამოიგმინა ფოფხაძემ და გაფითრდა. — შენ, ალბათ, რაიმე შეცდომა ვაქვს მხედველობაში. ვინ იქმნება ისეთი, რომ ჩვენს პირობებში უნებლიედ შეცდომა არ დაუშვას.

— კაი, გეტყვი აბა! — ხმალივით მოიქნია სარდიონმა ეს სიტყვები და თანაც დააყოლა:

— იმ განცხადებაში შენი ბნელი წარსული მთლად გამომჟღავნებულია... ახლა ხომ გავგონდება თეთრგვარდიელების ბანაკი და...

— ხმა ჩაიწყვიტე! — დაიღრიალა ფოფხაძემ და მაგიდას მუშტი დაჰკრა. მაინც მყისვე გონს მოვიდა, ირგვლივ მიმოიხედა და მოეშვა, მოითენთა.

— რა საჭიროა, ჩემო ძმავ, აღელვება... ყველაფერს დამტკიცება სჭირდება. ცილისმწამებელი სასტიკად დაისჯება...

— მაი იმედი შორს ვერ წაგიყვანს, შენი საქმე გათავებულა უკვე მობლად მიახალა პირში სარდიონმა.

— ეგ შენ არ გეკითხება. მხოლოდ ეს ვერ გამოვივა, რა დაგიშავე, როდის ვიყავი მე შენი მტერი?

— ჩემი მტერი? შენ მთელი ჩვენი პარტიის მტერი ხარ, ნილაბაფარებული მტერი.

— ა, ბატონო, ა! ეს კიდევ თავისას არ იშლის! გამოირკვევა, მტერი ვარ მე თუ არა. ოღონდ შენ ეს მითხარი, რა ვაწუხებს, რას ვადამეკიდე? (ფოფხაძეს სქელი ტუჩები აუთრთოლდა, მაგრამ მთელი ძალღონე დასკიმა და თავი შეიკავა.). ამ ქვეყანაზე შენც დაეტყვი და მეც... ახალგაზრდა კაცი ხარ. სულ ზეინკალი ხომ არ უნდა იყო. დაწინაურება გჭირდება. მეც ყოველმხრივ ხელს შევიწყობ. კურსებზე გაგზავნი...

— კმარა! შენს თავს დაეხმარე, თუ შეგიძლია! — შეაწყვეტინა სარდიონმა, და ისეთი ზიზლით შეაგება თვალი, რომ ფოფხაძეს მკვდრის ფერი გადაედო, მრისხანედ წამოიჭრა, ხელი რევოლვერზე დაიდო და ჩაეარდნილი ხმით გესლიანად დაისისინა:

— კარგი, მე შენ გიჩვენებ სეირს!..

სარდიონს ამაყად გაეღიმა.

— რაი? სარდიონ წილოსანი მოგიკედეს, თუ შენი შეეშინდეს!

სთქვა ესა და გაშეშებულ ფოფხაძეს ზურგი შეაქცია, კარი მაგრად მიაჯახუნა.

XXXII

რიერაჟის ბინდბანდში გაბვეულ ქედის გასწვრივ ცისკრის ვარსკვლავი ამოკაშკაშდა. მთები თითქო შეიშმუშნენ, შავი ნაბდები ოდნავ გადასწიეს და ნამძინარე გოლიათებივით გადმოხედეს ქციის ტრამალებს. სამსარისა და თრიალეთის სერებიდან გადმოეშვა გრილი ნიავი, გადაუქროლა ცხოვრეთსა და რეხას, ჰუნიაკალასა და ბარმაქსიზს, ტაშბაშის კლდეზე განმარტოებით გადმომდგარი მუხის ფოთლები ააშრილა და სანაპროზენბერგიდან გომარეთამდე მიალწევედა, უკვე მტრედისფრად იხათა.

აქ კი, ხევში გვირაბის სათავესთან, ჭუფრი ბურუსი ჩამოწოლილა და ნათურები სივრცეში ვარჩენილ ნაკვერცხლებივით ბეუტავენ. ვასო გვირაბიდან გამოვიდა, წელში გაიმართა და ცივი ჰაერი რომ შემოესხურა, ხელი ისე ჩამოისევა სახეზე, თითქო პირს იბანსო. კლდის პირას ფიცარზე ჩამოჯდა და ერთის წუთით თვალი მილულა. მის გვერდით ფლატეზე მიდგმულ ფიცრულში მანქანა რულმორეულივით ქშენდა; თან ხრამსა გაღმაც თითქო ასეთივე მანქანა ძაგძაგებდა და მონოტონურად იმეორებდა ორწოხში დარბეულ ხმებს.

ვასომ ტკბილ ნანასავით შეაჩვია ყური ამ გაბმულ გუფურს ვეღარც ვიცი-ლის მორევში რომ არ დანთქმულიყო, წამისწამ ცვალეზად მარჯონებში მოიშველია.

...ბაბუამ გამოთხოვებისას სახე აარიდა. რატომ? ცრემლი ხომ არ მო-ერია, რაკი თავის ობოლ ბიქს მოჯამაგირედ აგზავნის?.. „ნუ გეშინია, ბაბუა, არ დავიკარგები. ფულს შევაგროვებ, გამოვეწყობი და ისევ შენთან დავბრუნდები“. ეს სიტყვები მაშინ ხმამაღლა არ წარმოუთქვამს, გულში ჰქონდა მხოლოდ და დარწმუნებული იყო, ერთი წელიადი სულ მალე გაივლიდა. მაგრამ როგორ დაუმძიმდა დღეები სხვის ოჯახში! ბა-ვეშვებიც კი დიდკაცურად ეპყრობოდნენ... მაშინ ჩაენერგა ღრმა სიძულ-ვილი ყველა მჩაგვრელისადმი...

სულ ახალგაზრდა იყო, ტყიბულის მალაროებში რომ დაიწყო მუშა-ობა. აქ გაიცნო დავით ტვილდიანი. მერმე რიონჭესი, კომკავშირი. სოწი-ნავე ბრიგადის ხელმძღვანელი. დაუშრეტელი ხალისით აავსე ბრძოლა გარდამავალი დროშის შესანარჩუნებლად...

...ეს ის სურათია, ბიჭები რომ სიკვდილს გადაარჩინა და თვითონ მძი-მედ დაშავდა...

ღიმილი მოერია თვალდახუჭულს, თითქო საეადმყოფოში წევს და სანახავად მისული თამაზი ესაუბრება... ცდები, ექიმო! განა თამაზი და-უშვებს, რომ ვასოს ფეხი მოჰკვეთონ! აი, ხომ ხედავ, მოვიდა თამაზი და თითქო ქრილობა მოუშუშდა, მზად არის ადგეს და ცვლას გვირაბში შე-უძღვეს. შენკი, ამხანაგო ექიმო, გაგილესია დანა და ვასოს ფეხი უნდა მოვსკრაო. არა, არ იზამს ამას თამაზი. რიონჭესი მალე დამთავრდება. მერმე ხრამჭესის მშენებლობა უნდა დაიწყოს. იქ ვასოს ძალღონეცაა სა-ქირო. ხომ მიხვდი? მაშ ჩაიხედე წიგნებში და რაიმე მალამო უთუოდ აღმოჩნდება...

მოგონებებს შავი ჩრდილი გადაეფარა, თითქო კინემატოგრაფის ლენ-ტო ვაწყდა და ანთებულ ფარდის მიღმა მოელვარე სახეები სიცილიერეში ჩაიძირა.

და ეს უკვე სიზმარია, რაკი თავი სახლში ჰგონია და აკვანში მწო-ლარე ბავშვის ტირილი აწუხებს. ცოლს ღრმად ჩასძინებია და ბავშვის ხმა არ ესმის. „დაიძინე გენაცვალე, ბიჭიკო, დაიძინე. დედაშენი დალლი-ლია და მოისვენოს“. — ეხვეწება ბავშვს ვასო და არწევს აკვანს, მაგრამ ის მაინც სტირის. სახეზე მანდილი გადააძრო და ცრემლიანი თვალე-ბის საყვედურს ვერ გაუძლო. „გაიღვიძე, შე ქალო, ბავშვი ძუძუს თხო-ულობს“. — მიუბრუნდა ცოლს ვასო, მაგრამ ის არ ინძრევას; ვასო კი ატ-ყობს, რომ ცოლს ყველაფერი ესმის, ბავშვის ტირილიც დიდხანია გა-გებული აქვს და ყურადღებას არ აქცევს. გული მოუვიდა ვასოს, ცოლს ხელი ჰკრა და... შეკრთა, თვალი გაახილა და მყისვე წამოხტა.

ულელტეხილი უჩინარ მზეს ულიმოდა. ხევში სისხამი დილის სიღრმეში მოსისინებდა და მდინარის ზედაპირზე გადაფენილ გამსქვირვალე ბუჩქებს არხევდა. გვირაბის სათავესთან ნათურა შუქმილეთლად ციმციმებდა.

ვასომ მკლავები მოვარჯიშესავით რამდენიმეჯერ გაწვართა, თვალები მოიწმინდა და ზევიდან მომავალ ბიჭებს მიეგება.

— ვასო, ახალი ამბავი გაიგე? — მისვლისთანავე შეეკითხა ავთანდილ წერეთელი.

ვასოს თვითონ უნდა ეთქვა მათთვის მეტად სასიხარულო რამ და ამიტომ არ დაინტერესდა, ქვეშ-ქვეშ ელიმებოდა და ენაზე მომდგარ სიტყვათა ძლივს იკავებდა.

— გამოყრუვდა ეს კაცი! დღე და ღამეს მიწის ქვეშ ატარებს და არაფერი არ აინტერესებს! — ნაწყენივით წამოიძახა ავთანდილმა. —

— შე კაცი, მკითხე მაინც, რა ახალი ამბავია-თქვა.

— ავთანდილი მგონია სამახარობლოს თხოულობს. სთქვი თუ ამბობ! — ჩაერია ამბაკო მაისურაძე.

— მოიცა, ამბაკო, ვამბობ და ეს არის. რამდენი ხანია დაეძებდნენ იმ კაცებს და გუშინ უპოვნიათ.

— რომელ კაცებს?

— სანებლიძეს და მიქატაძეს.

— სად ყოფილან?

— შენი მტერი ყოფილა ისე! როზენბერგთან რომ თვალუწვდენელი ხრამია. იმაში გადაჩეხილან. სულ მთლად დაჩეჩქელიან საწყლები. რიყეზე სული აღარ ჩაყოლიათ. ახლა ამბობენ, იმ საღამოს როზენბერგში ქეიფობდნენ. ძალზე მთვრალეები ყოფილან და სიბნელეში გზა დაბნევიათ..

ვასომ შუბლი შეიკრა და მდინარისაკენ გადაიხედა, მცირე ხანს სდუმდა, მაგრამ ენაზე მომდგარმა სასიხარულო სიტყვამ კვლავ ღიმილი მოჰგვარა და ამხანაგებს გაბრწყინებული თვალებით შეაკცურდა.

— იცით რა, ბიჭებო! საზღვარი უკვე აღებულია! ახლა...

— ერიპა! ხომ ვამბობდი, გამარჯვება ჩვენი იქნება-მეთქი! — აღმოხდა წამოგზნებულ მაისურაძეს და ავთანდილს მიუბრუნდა:

— აბა, წერეთელო, ჩამოუარე ერთი შენებურად!

ავთანდილი ვასოს მოეხვია, მერმე ალვასავით გასწორდა წელში, გრძელი მკლავები გაშალა და ამხანაგებს გადასძახა:

— აბა, ტაში, ბიჭებო!

მუშებს ნაცრისფერი სამოსი ეცვათ და სახე მზისაგან ჰქონდათ დამწვარი, მაგრამ ახლა ისეთი იერით დამშვენდნენ, თითქო სადღესასწაულოდ არიანო მორთულნი.

ცისკიდური ქედს გადაღმიდან ამომავალი მზის შარავანდელით აერთო და მწვერვალებს ოქროსფერი მანტია შემოეხვია.

— კარგი ახლა! — მიმართა ამხანაგებს ვასომ. — მთავარი გვერ კიდევ წინ არის. მართალია, ჩვენ მიჯნა უკვე გადავლახეთ და გვეცხმა ჩვენი შევესრულეთ. მაგრამ გვირაბი ხომ ჯერ დამთავრებული არაა. ახლა გოგოლადის ბრიგადას უნდა მივეშველოთ, გაორკეცებული ძალით უნდა მივიტანოთ იერიში... კომპრესორი რალაცას მიზეზობს. ლადი ნაშუალამევს, მე რომ ჩამოვედი, მაშინ წავიდა დასასვენებლად. ერთ-ერთმა აირბინეთ და გააგებინეთ. ხვალ თუ არა, ზეგ ამ დროს ჩვენმა ბურღებმა მეორე მხარეს უნდა გაატანოს. ნამდვილი გამარჯვება მაშინ იქნება.

— დავსცხოთ! ავიყვანეთ თუ არა გოგოლაძე ბუქსირზე!

— ერთი ამას უყურე! გოგოლაძე შენისთანას ხუთს იყიდის! — შეუტია აეთანდილს მაისურაძემ.

— გასაყიდი სახლში გეყოლება! — ღიმილით უპასუხა აეთანდილმა და სერზე გადმოფენილ შუქს მოავლო თვალი; ხოლო ვასო რომ წინ წაუძღვათ და გვირაბისაკენ გაეშურნენ, ხმამალა წამოიწყო:

ღვლით მზე ამოსულიყო, ნანავ დეღია.
მე შენი სახე მეგონა, ნანავ დეღია...

თითქმის ნახევარი კილომეტრის მანძილზე კლდის სიღრმეში შეკრიბულ ვიწრო გვირაბში ამღვრეული ჰაერი ვარვარებდა. ეს იყო წყლის მიმღებ ნაწილში, სადაც ნიკო გოგოლაძის ბრიგადა მუშაობდა. ოფელში გაწურული მბურღავეები სულს ძლივს ითქვამდნენ, სანამ მხარით ქვაზე იყვნენ მიწოლილნი და კომპრესორზე მიმაგრებული ბურღი მკლავებს უძაგდაგებდათ, მარტოოდენ ხელჩართული ბრძოლის ეინით იყვნენ შეპყრობილი და ამ დილით გარეთ დარჩენილი მზიანი დღე შორეულ მოგონებასავით იჩრდილებოდა; გვირაბის თაღზე მიმაგრებულ შუქდამცხრალ ნათურებსაც თითქო მღვრიე მორევი ნთქავდა.

ნიკო გოგოლაძის მუშაობის სტილი იმით განსხვავდებოდა სხვებისაგან, რომ ამ მუდამ დინჯსა და დაკვირვებულ ბრიგადირს თითქო ძალღონის საკმაო ნაწილი მარაგად ჰქონდა შემონახული, რათა ყოველთვის ურყევი გამძლეობით ევლო წინ, ხოლო თუ განსაკუთრებული შემთხვევა მოითხოვდა. ეს მარქაფი ენერგიაც მოეშველებინა. ნიკო სადღეისო ამოცანებსაც ნათლად ხედავდა და ხვალინდელ ბრძოლებსაც არ იეიწყებდა. მაგრამ ამ უკანასკნელ დღეებში, როდესაც გეგმის შესრულებისათვის ყოველ წუთსაც კი ვადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა, მის მოზომილ ნაბიჯს თითქო ჩვეულებრივი სიმტკიცე არ აღმოაჩნდა. შესაძლოა, ეს მხოლოდ მოჩვენებითი იყო, ვინაიდან კვლავ ფოლადივით სხმულ ბაზალტის ქანს წააწყდნენ და თითოეული მეტრის გამონგრევას სამჯერ მეტი მუშაობა სჭირდება. მაგრამ ნიკო ახლა ამით თავს ვერ ინუგეშებს, არც

მისი ბრიგადის წევრები სთელიან ამას თავის გასამართლებელ საბუთად, რაკი გვირახის მეორე მხარეს ვასო დვალიშვილმა საზღვარსღებელი და ნიკო ბუქსირზე აიყვანა.

დღეს დილით გაიგეს შესაცვლელად მოსულმა ბიჭებმა ეს ამბავი და ჩვეულებრივი ოხუნჯობის ხალისი დაეკარგათ, გვირახში ისე პირქუშად შევიდნენ, თითქო ერთმანეთს თვალს არიდებენო. გაორკეცბულის ძალით შეუდგნენ მუშაობას და მეორე ცვლა რომ მივიდა, გაუყვირდათ — ექვსი საათი ასე მალე როგორ გავიდაო.

ვაგონეტში გაბმულ ცხენსაც კი მოემატა ჯაფა და შესვენების დროს რულმორეულივით ნაბავდა სიბნელეში შეჩვეულ თვალებს.

ნიკომ მერვე ხვრელი დინამიტით ამოავსო და გვირახში მხოლოდ ამფეთქებული დარჩა.

გარეთ რომ გამოვიდნენ, თითქო ეუცხოვათ სექტემბრის შზიანი დღე, გამაფრებელი იერიშის დროს მათი ცნობიერების მიღმა დარჩენილი. მტვერი ჩამოიბერტყეს, მისასვლელი არხის რელსებზე ჩამოსხდნენ და თამბაქო გააბოლეს.

დავით ტვილიდანი არხზე მომუშავე ბრიგადას ხელმძღვანელობდა და ნიკოსა და ვასოს შეჯიბრებას უთვალყურებდა. დღეს უკვე გამოირკვა, რომ ვასომ ჩამორჩენაც გამოასწორა და მიჯნაც ვადამდე გადალახა. ამიტომ გულთბილად შეავლო თვალი მეგობარს და მოეჩვენა, თითქო გოგოლამეს დღეს დაღლილობის მსგავსი მოწყენა დაუფლებიაო. თუმცა არა, ნიკო მუდამ ასეთი დინჯია და მტკიცე. აი ამხანაგებს გაესაუბრა და უზადოდ ჩამოსხმული შეგვგრემანი სახე კეთილი ლიმილით დაუმშვენდა. მაგრამ დავითი მაინც ამჩნევს, რომ ამ ლიმილშიაც მცირეოდენი ჩრდილი შეპარულა. მივიდა და ნიკოს გვერდით ჩამოჯდა.

— როგორაა, ნიკო, საქმე? ვამთავრებთ ხომ გვირახს?

ნიკომ პირქუშად მიუხედა, თითქო პასუხის გაცემა ეზარებო.

— როგორ იქნება, შენ ჩემზე ნაკლებ იცი თუ?

„პო. ნამდვილად ისეა, გულნატყენია, ვასომ რომ საზღვრის აღება მოასწრო“. — გაივლო გუნებაში დავითმა და შორიდან დაიწყო:

— იცი, რას გეტყვი, ბიჭო!.. დიდი ხანია ვფიქრობ მე-ამაზე, იმ დროიდან ვფიქრობ, როდესაც შეჯიბრება და დამკვრელობა შემოვიღეთ. მართალია, დიდი ნასწავლი არა ვარ, მარა ჩემს თვალწინ რაც ხდება, იმის გარჩევა ქე შემძლია... ადამიანის გული ნამუტანი ღრმაა და რთული. ვინ იცის, რამდენი რამაა იქ თავმოყრილი. პატივმოყვარეობა, თავია თავის გამოჩენა, პირადი სარგებლობა... ამ ნიადაგზე შეიძლება ამხანაგებს შორისაც წარმოიშვას გაუგებრობა. რატომ შერე?.. რა თქმა უნდა, ამ შემთხვევაში არავინ მხედველობაში არა მყავს. არც იმისი თქმა მინდა,

რომ შეეჯიბრება და ერთმანეთისათვის წინ გასწრება საჭირო არაა. ეს რომ არ იყოს, მაშინ ხომ გაიყინა ცხოვრება. პირიქით, ყველა უნდა ამოძრავდეს, ყველამ უნდა გამოიჩინოს თავისი უნარი. მითქვამს და ვიტყვი: ეს ქვეყანა იმითაა კარგი, რომ მჯობნის მჯობნი არასოდეს არ დაილევა... ჰო, იმას ვამბობდი, რატომ უნდა შემშურდეს მაგალითად მე რომელიმე ამხანაგის დაწინაურება? მაჯობა? ხვავი და ბარაქა მას! სანამ შემძლება, მეც მივყვები. ჩვენ ხომ ერთ საქმეს ვაკეთებთ?.. მე ეს ასე მაქვს წარმოდგენილი: ვთქვათ, რომ ჩვენ, ხრამპესელები ერთ დიდ ბაღს ვაშენებთ საზიაროთ. ამ ბაღმა ჩვენც უნდა გვაცხოვროს და ჩვენი შვილები და შვილიშვილები ჩვენზე მეტად გაახაროს. ვთქვათ, რომ შენ ჩემზე მეტი ნერგი ჩაყარე მიწაში. ამან უნდა აღმიძრას შური და სიხარბე? რატომ? ეს ნერგი ხომ ყველასია?

დავითი სახეზე დააქქერდა ნიკოს და მოეჩვენა, თითქო გოგოლაძეს მწარედ გაელიმა.

— რა? შენ იმის თქმა ხომ არ გინდა, რომ ჩვენ შრომის მიხედვით გვეძლევა? ვინც იმას ჰფიქრობს, მეტ ფულს ავიღებ და ამით ამხანაგებზე მალლა დავდგებიო, იმას უკვე მუშური მისწრაფების აღარაფერი გააჩნია...

ამ დროს გვირაბში ზედიზედ აფეთქდა დინამიტი და გაბმული გუგუნი ხრამიდან ხრამში გადაეშვა.

სიჩუმე რომ ჩამოვარდა, დავითმა კვლავ განაგრძო:

— ვთქვათ, რომ ჩვენ ხელჩართულ ბრძოლაში ვართ ჩაბმული. შენ მოახერხე და ათი კაცი მოიგერიე, მე კი მხოლოდ რვა. განა შენი გამარჯვება ჩემი გამარჯვებაც არ იქნება? ასე მესმის მე ჩვენი დღევანდელი მშენებლობა.

— მართალი ხარ, დავით... განა არ ვიცი, რაზედაც ლაპარაკობ? მარა არც ბუქსირით ჩანჩალია მაინცდამაინც სასიამოვნო. — თავისებურა მშვიდი ლიმილით უპასუხა გოგოლაძემ და გრძელტარიანი ჩაქუჩი ხელში შეათამაშა.

ვასოს მიერ გაგზავნილი კაცი რომ მივიდა, ასალო ფრთხილად წამოდგა და მუნჯურად ანიშნა — ლადი არ გააღვიძოო, მყისვე აივანზე გავიდა და სიტყვიერად დასძინა: ამ წუთში ჩამოვალ და კომპარესორს მე თვითონ მივხედავო.

ღიასახლისს ადუღებული რძე გამოართვა, სასწრაფოდ ისაუშმა და ლადისაც სუფრა გაწყობილი დაუტოვა.

ისეთი დამტკბარი დილა იყო, როგორც ქციის ხეობაში იცის ხოლმე სექტემბერში. ყანები ახალი მომკილია. კალოებზე ძნების ზვინება აჭაიქ ჯერ კიდევ გაუღეწავია. გარდაბნელი და ბორჩალოელი მომთა-

ბარეები ჩარდახიან ურმებს ტვირთავენ, ბარშიაც მიეჩქარებათ და თან გულიც სწყდებათ, ამ მოხასხასე სერებსა და მინდვრებს რომ სტოვებენ.

ასალომ შუა სოფელში ჩაუხვია და ქედის გასწვრივ მთელვარე მზის სხივებში გახვეულ მიდამოს თვალი მოავლო; მთების კალთებსა და შორეულ ზეგნებზე ცვარნამი აორთქლებულა და ბრწყინვალე ალმურივით ლივლივებს ირგვლივ. ისეთი საამო სიმსუბუქე იგრძნო, თითქო ამ ცხოველმყოფელმა ჰაერმა შეაზარხოშაო. მის გვერდით შეთვალწარბა გოგონა ცხერებს მიდენიდა, მოგრძო სახე შესხივოსნებოდა და ნაწნავებზე შემოხვეული აბრეშუმის ლენტე პირველად აღმართულ დროშის ნაწილსა ჰგავდა. ასალო ისეთი ალერსით დააცქერდა ამ ცქრილა გოგონას, თითქო მთელი სიხალისე ამ დამტკბარი დილისა, ეს გულწითელა მზე და სერიდან სერამდე მოფარფატე ზეფირი მასში განხორციელებულიყოს.

და ისეთი გრძნობა აღეძრა, თითქო მის გვერდით მარად უქცნობა ყვავილი მიირხეოდა, უდასაბამო სიცოცხლის ყვავილი. ეამიდან ეამზე რომ ფერს იცვლის და ახალი ელვარებით იმოსება.

კარგა ხანია ასე მკვირცხლად და გულმზიარულად არ შეგებებია ასალო განთიადს, არც ესოდენი მხნეობით გამსჭვალულა. ეს, ალბათ, იმიტომ, რომ დღეს ნიკო გოგოლაძისა და ვასო დვალიშვილის ბრიგადები გადამწყვეტ იერიშზე გადავიდნენ და ამდენი ხნის შრომის ნაყოფი თვალნათლივ უნდა იხილონ. ეს სოფელიც იმიტომაა დღეს გამოცოცხლებული. ძალსადგური სულმოუთქმელად ჩახჩახებს და ლურჯ ხალათიანი მზეთავეები მანქანას ერთი წუთითაც არ შორდებიან. თემშარაზე საბარგო ავტომობილი მიგუგუნებს. საწყობის წინ საგენერატორო სადგურის სამონტაჟო მასალებს ალაგებენ. აი ეს ბორბალი დღეს უნდა ჩაიტანონ ხევში.

ასალო რატომღაც ხანგრძლივად დააცქერდა იმ ბორბალს და საესებით აწყობილი მანქანა წარმოესახა. მხოლოდ ფერდობზე ჩაგორების დროს კი დიდი სიფრთხილეა საჭირო. მუშებს რომ ხელი დაუხსლტეს, ზეავივით მოწყდება და ყველაფერს დაღეწავს...

ტაშბაშში თავმოყრილი ხრამკესელები, სპეციალისტები და უბრალო მუშები, მათთან ერთად ადგილობრივი მცხოვრებლებიც კი, მოუთმენლად მოელიან გვირაბში უკანასკნელ აფეთქებას.

ასალო ყველას სახეზე ამჩნევს ამ გულითად მზრუნველობას, ამ შემომქმედ ძალას, რომელიც ყველას ერთნაირად იტაცებს, ერთის მისწრაფებით აღელვებს.

ნაბიჯს უმატა ასალომ და გვირაბისაკენ დაეშვა. ფარდულიდან ხელსაწყო გამოიტანა და მანქანის ნაწილები გულდასმით დაათვალიერა, გადამცემ მექანიზმში მკირეოდენი ზიანი აღმოაჩინა და მყისვე შეკეთებას შეუდგა.

სარდიონ წილოსანს ბინა ბარმაქსიზში ჰქონდა. ამ დილით ავტობობილისათვის არ დაეცა და ფეხით წამოსულიყო. ასალო კაქაქეშელიყო გართული და არ შეუმჩნევია, თუ როგორ უბრწყინავდა სსახე სარდიონს. ცალკუბად ახედა მხოლოდ და სასწრაფო დავალება მისცა.

ლადის ნახევარი საათიც არ დაყოვნებია. თვალები ოდნავ დაწითლებული ჰქონდა და ეს ამელავნებდა, რომ გამოძინებული არ იყო; მაინც ვერცხლის წყალივით ტოკავდა, გადამწყვეტი დღის მძაფრი მღელვარებით იყო შეპყრობილი და ერთ ადგილას ვერ ჩერდებოდა. მოსვლისთანავე გვირაბში შეიჭრა და ეამა, ნესტიან ჰაერში რომ ნათურები შუქშილეულად ციმციმებდა და თვალს არა სჭრიდა.

აეთანდლილი დატვირთულ ვაგონეტს მოაგორებდა, ლადის რომ გვერდით ჩაუარა, წყნარად ჩაიღიღინა:

საქრის ჩვენი ორთქლმავალი,
მას შეპყურებს ქვეყნის თვალი...

ლადის ღიმილი მოერია. ნაბიჯს აუჩქარა და, აეთანდლის ხმა რომ ხანგრძლივად გუგუნებდა გვირაბში, ეგონა თვითონაც ბანს აძლევდა.

ვასომ ბურლი ამბაკო მაისურაძეს გადასცა და ლადის თავისი ვარაუდი გაუზიარა.

— ხვალ ნამუადღევს უკანასკნელი ლალუმი უნდა აფეთქდეს. ეს ამბავი თამაზს უნდა ვაცნობოთ, უთუოდ ჩამოვა და დაესწრება.

— თამაზს ხვალ ისედაც მოველით. შენ ისა სთქვი, რაიმე არ გადაგველობოს წინ და არ შევრცხვეთ.

— ჯაერი ნუ გაქვს. ოღონდ მექანისმებს მიხედე, კომპრესორმა და ვენტოლატორმა არ გვიდალატოს...

ასალო ფარდულში დაბრუნდა. სარდიონმა დრო იშოვნა და უამბო, თუ როგორ იპოვნეს სანებლიძისა და მიქატაძის გვამები.

— მოიცა, შენ ამბობ, ორივენი ერთად აღმოაჩინესო?

— ჰო, მთვრალეები ყოფილან. ალბათ, ხელგადახვეული მიბარბაცობდენ და სიბნელეში ხრამი ვერ შეამჩნიეს.

ასალომ მრავალმეტყველად გაიჭნია თავი, მცირე ხანს სდუმდა და მერმე თითქო თავისთვის ჩაილაპარაკა:

— არა, სარდიონ: აქ რალაც სხვა ამბავია...

— რა ვიცი... წინ წყალი და უკან მეწყერი! — წამოიძახა სარდიონმა. მერმე თვალეები გაუბრწყინდა, თითქო რალაც მეტად სასიხარულო მოაგონდაო.

— შე კიდევ ვიცი ერთი ახალი ამბავი!

— რა?

— ეტირა ყოფა ფოფხაძეს! მანდატი ჩამოართვეს. ახლა ძაან წრიალობს, მარა სად წამივა, ქვესკნელში ჩავეყები.

ასალომ ქლიბი დაზგაზე დასდო და განცვიფრებით შეატყუარდა სარდიონს; ხოლო როდესაც წილოსანი დაწვრილებით მოუყვია, თუ როგორ ჩამოხადა ფარდა ფოფხაძის წარსულს, სახე გაუნათლდა, და:

— იცი, ბიჭო, შენ უტყუარი ალლო გქონია. ეს კი რევოლუციონერის დიდი ღირსებაა...

სარდიონმა წარბები შექმუხნა და ასალოს სახე ააჩიდა, რათა გულის სიღრმეში ნაფეთქი სიამოვნება დაემალა.

— დიდი ბრძოლის ქარცეცხლში უნდა გამოიაროს კაცმა, რომ მასეთი ალლო განუვითარდეს. — განაგრძობდა ასალო. — არა, შეიძლება მონაწილეობა არ მიეღოს ამ დიდ ბრძოლაში, მაგრამ მაინც მწვავედ განეცადოს, ისე მწვავედ, თითქო იმ საბედისწერო ბრძოლის მთელი სიმძიმე თავისი ზურგით ეტარებინოს... აი, ერთ შემთხვევას გეტყვი. მებტებში ეიჯექტი. იქ ერთი პოლიტიკური ტუსალი მოიყვანეს. ცოცხალი და მოქნილი კაცი იყო. თავი ისე ეკირა, როგორც აქტიურ რევოლუციონერს შეჰფერის. მე კი მაშინვე ვიგრძენი, თითქო შინაგანმა ხმამ მიკარნახა, რომ ის კაცი ჩვენი არ იყო, რომ მას ფესვები სადღაც სხვაგან ჰქონდა გადგმული... რა გამოიჩინა მერე? მოხდა რევოლუცია და პროვოკატორების სიაში აღმოჩნდა...

ამ დროს ლაღი გამოვიდა გვირაბიდან და სარდიონს დაუძახა, რაღაც დაავალა და თვითონ სწრაფი ნაბიჯით აპყვა აღმართს.

ამ დღეს ყველა ჩქარობდა, ყველას განსაკუთრებული სიხალისე ემჩნეოდა. რა მოხდა? გარეგნულად თითქმის არაფერი. პიტალო კლდე ისევე ქედმაღლად იდგა, როგორადაც საუკუნეები შემოუცვეთია. ღრმა ხევში ხავსიანი ლოდები მხარეთმოზე მიწოლილ ბერიკაცებივით ნებივრობდნენ. მდინარე ხმაშეუცვლელად ჩხრიალებდა. შორიდან გვირაბის სათავე ძველ ნატყვიარსა ჰგავდა. ამ ხალხს კი ისეთი მღელვარება ემჩნევა, თითქო ისტორიული ბრძოლის შედეგს მოელიანო. კლდის სიღრმეში რომ ჭაღღემი ყრუდ დაიგრუხუნებს და შორეული ხრამი ბანს მისცემს, ეს თითქო ჯავშანმსხვრევი ყუმბარაა, მტრის ბანაკში გადასროლილი ყუმბარა. ამიტომ ბრწყინავს დღეს ეგზომ მხიარულად სახეშეფიფქული მუშების თვალები, ამიტომ შვენის დღეს ვასო დვალიშვილს მოსწრებული სიტყვა და ლალი სიცილი, კაცი ვერ შეატყობს, თუ მას ამ ბოლო დროს საკმაოდ გამოძინებისათვის არ ეცალა.

ხანდახმული ტაპოგრაფი, შვიდი შვილის მამა თედორეც აქვეა და დინჯად მოელის უკანასკნელ აფეთქებას; სავსებით დარწმუნებულია, რომ ანგარიშში არ მოსტყუვდება, მაგრამ... მთვარეზე მაშხალით გადაფრენის შესაძლებლობაც ხომ მათემატიკური სიზუსტითაა გამოანგარიშებული. განხორციელება აკლია მხოლოდ...

ნაშუადღევს, როდესაც გვირაბში ახალი ცვლა შევიდა, ხოლო დანართნი მუშები და ტექნიკოსები ზევით, ტაშბაშში სადილობდნენ, აქ იქ ჩვეულებრივი სიწყნარე ჩამოვარდა. მზე გორს მიეფარა და ფერდობა ჩრდილი დაეფინა.

ლადი და ასალო სხვებზე ადრე ჩავიდნენ ფარდულთან. გზის პირად მდებარე ჩამოსხდნენ. ლადის დალილობამ უწია, იდაყვეს დაეკრძაო და ერთის წამით თვალი მილულა. საამო ნიავი უბერავდა და მდინარის ნაჩქრევით დედის ჩონგურივით ნაზად შრიალებდა.

ასალომ ადგილი მოინაცვლა, რათა ლადისათვის ძილი არ დაეფრთხო, ზურგით ლოდს მიაწვა და თამბაქო გაახვია. ფიჭრი ფიჭრს აედევნა და... რამდენმა დაუფიწყარმა სახემ ჩაუქროლა თვალწინ! ყველაზე მეტად მიშინდევლნი მაინც ესენი არიან: ელენე, თამარი და... ნათელაც! ერთადერთი ადამიანი, რომელსაც მათი იერი უკვდავების იდუმალ შექივით წამოუსხამს... დადულდა, დაიწმინდა ძველი სევდა. ახლა ტკბილად მოსაგონარი არიან მხოლოდ ისინი. ახლა აი ეს ბიჭია ყველაზე ახლობელი. და ასალოს ჰგონია, თითქო მარტოოდენ ლადის კი არ შეაველო ახლა თვალი, ძლევამოსილი თაობანი წარმოესახა, და ლადი ერთი უწყვეტი რგოლია იმ თაობათა, მცირე ხნით ისვენებს, რათა შეუდრეკლად განაგრძოს სვლა სიყრმიდანვე რიგრაივით ანთებულ მწვერვალისაკენ.

ასალოს ხმაურობა ჩაწყდა ყურში და ზევით აიხედა. მუშები დაღმართში დაკლანკილ გზაზე ბორბალს მოაგორებდნენ. საოცარია, ამ დილითაც გაივლო გულში ასალომ, რომ ამ ბორბლის ჩატანის დროს დიდო სიფრთხილვა საჭიროა და ახლაც ეს საფრთხე მოეჩვენა. ღრმად ჩაძინებულ ლადის გადაჰკრა თვალი და კვლავ ზევით აიხედა. ამ სიმალლიდან რამდენიმე ქვაც რომ დაგორდეს. კაცი ვერ გადაურჩება... გაიფიქრა თუ არა ეს, მუშებს რალაც მოუვიდათ, ერთხმად დაიყვირეს და ბორბალი ხვეულა გზიდან გზაზე გადმოეშვა, ლოდს დაეჯახა და უქუიქცა. ღერძით მიწაში ჩაესო; ხოლო ეს ვეება ქვა კი საშინელი სისწრაფით დაექანა ფერდობზე, ღორლებს წამოედო და ზვაივით გადმოამსხვრია.

ასალო სამი თუ ოთხი ნაბიჯით იყო დაშორებული ლადისაგან. რომელსაც კვლავ მშვიდად ეძინა; ეს ზვაივი კი პირდაპირ მისკენ ეშვება, ერთი წამი და ცოცხალი ვერ გადაჩება. ასალოს სურდა დაეყვირა, ლადი გაეღვიძებია, მაგრამ ხმის ამოღების უმალ წამოიჭრა, ლადის ხელი დასტაცა და ანაზღათ მოზღვავებული ძალით შორს გაიჭნია, თვითონაც აედევნა, მაგრამ სერიდან გადმოტყორცნილი ღორლები ფეხებში წამოედო, დაჭრილივით დაბარბაცდა და ხრამის პირად წაიქცა, აქ ყრილში გაეხვიო და რიყემდე მოწყვეტით დაგორდა.

ლადის მშხილით ჩაუარა გვერდით ქვის ნამსხვრევებმა და, თავი რომ შეიკავა, მყისვე გამოერკვა, სასიკვდილოდ განწირულ ასალოს ჰკიდა თვალი და ზარდაცემულივით დაიგმინა; მაინც წამსვე მოსწყდა ადგილი-

დან და ყრილის ფერდობზე დაეშვა. რიყესთან მაგრად დაეცა. მაგრამ ტკივილი არ უგრძვნია, ცოცხალ-მკვდარ ასალოს მიაშურა! ჩაიხრჩო. მხარზე ხელი მოხვია და თავი წამოუწია.

არ დაუცვენსია ასალოს, თვალი მძიმედ გაახილა და სისხლით შეღებილი უღვაშები შეარხია. იმდენი ცნობიერება კიდევ შერჩენოდა, რომ ლადის ხანგრძლივად დააქკერდა და ბოლოს ჩავარდნილი ხმით უთხრა:

— ბიკო. ლადი... უთხარი, საავადმყოფოში წამიყვანონ.

ამასობაში მუშებიც მიცივდნენ. სოფლამდის საკაცთი აიყვანეს. საავადმყოფო ჰუნიაკალაშია. ლადიმ სასწრაფოდ იშოვნა ავტომობილი და თვითონ წაიყვანა ასალო საავადმყოფოში.

XXXIII

ეს ღამეც კარზე მომდგარი გამარჯვების შუქში ჩაიფერფლა.

ნიკო გოგოლაძისა და ვასო დვალისშვილის ბრიგადები გვირაბის ორივე მხრიდან ურთიერთისაკენ მიიმართებიან.

გაქაჩებული კლდის სიღრმეში შეჭრილი ბიჭები საქმეს ერთმანეთს ხელიდან სტაკებენ, ოფლში იწურებიან და თითქო ვერც კი ამჩნევენ. ვიწრო ხვრელში დაგუბებული ჰაერი რომ სწვაეს სახეს.

ამ დილით გოგოლაძეც დაჰკარგა თითქო თავისი ურყევი სიღინჯე, ხმას აღმაღლა და ამხანაგს, რომელსაც ბურლი ქვაში მრუდედ ეჭირა და პირს ვერ იკიდებდა, იდაყვი ჰკრა. თვითონ ჩაავლო ხელი და სწრაფად გაასწორა, მერმე ღიმილით ახედა ამრეზილ მუშას, ბურლი დაუბრუნა და ახლა უკვე თავისი უწყინარი ხმით უთხრა:

— ასე უნდა, ძამია, ეს...

ხრამქველები, გვირაბის ორთავე მხარეს თავმოყრილნი, დაძაბული ყურადღებით მოელიან აფეთქების შედეგს. არ იმჩნევენ, თორემ ქალარა ტოპოგრაფსაც კი შეეპარა მცირეოდენი მღელვარება. ვინ იცის, ერთი მეტრითაც რომ გამრუდდეს ხაზი... რამხელა სირცხვილი იჭნება ეს! სხვას რომ თავი დაანებოს, განა შესძლებს მაშინ თედორე თვალი გაუსწოროს მშენებელთა კოლექტივს და განსაკუთრებით კი — თამაზ ბედანელს, რომელმაც ეგზომ საპასუხისმგებლო საქმე მიანდო მას?... უნებლიედ გაივლო ეს გულში და მწეავედ შეაეროლა; ღიმილი მოიშველია, თვალები ოდნავ დაწყურა და ამხანაგებს ახედ-დახედა, თითქო უსაყვედურებსო მათ: რამ ჩაგაფიქრათ, რამდენიმე ლალუმი კიდევ და...

აათის! ათზე, აფეთქების შემდეგ, სწრაფი ნაბიჯით შევიდა გვირაბში ნიკო გოგოლაძე. რელსებს შორის დამდგარ ქანქრობს გვერდს არ უვლიდა. გულაჩქროლებული მიეშურებოდა და, უკანასკნელ ნათურას რომ მიუახლოვდა, კვამლისა და მტვერის მღვრიე მორევში გაეხვია. ჩამოხვავებულ ქვებზე გადახობდა და კლდეს ყური მიაღო...

და იყო ოდესღაც ერთ უზარმაზარ საპყრობილის ბნელსა და ნისტიან საკანში ჩაკეტილი, ქვეყნიერებას საფეხებით მოწყვეტილი ადამიანის, მეტადრე მომავალ თაობათა ბედნიერი ცხოვრებისათვის იბრძოდა იგი. ათეული წლით გაუსწრო თავის ეპოქას და შორი ნათელი ახალი ცის გუმბათივით შემოეგარსა. მაგრამ შეიპყრეს და იმ სიკვდილივით გარდაუვალ დილეგში მოათავსეს; ადამიანის გამარჯვებას შესწირა თავი და ადამიანის ხმა ენატრებოდა. ერთხელ კედელს მიაწვა სასომიხდილი და ანაზღაფრით ხილი კაკუნი შემოესმა. მოეჩვენა. თითქო ნისლივით აორთქლდა ის კედელი და საპყრობილეში რიჟრაჟის შუქი აენთო. სიხარულმა აიტაცა. პასუხის გაცემა დაავიწყდა და ცელქი ბავშვივით დაიწყო ხტუნვა საკანში...

სწორედ ასე წამოიჭრა გოგოლაძე, ქვის ნამსხვრევებს გადაალაჯა და ამხანაგებს ვასძახა:

— ხმა ისმის, ბიჭებო, ხმა!

და სადღა აქვთ ახლა დრო იცადონ, სანამ ვენტილატორი მტვერსა და კვამლს გაწმენდეს; წერაქვი და ნიჩაბი მოიმარჯვეს და კორიანტელში გაეხვიენენ...

ლადის, გუშინ საღამოს რომ ასალო საავადმყოფოში დასტოვა და ტაშბაშში დაბრუნდა, მერმე ტანზე აღარ გაუხდია; არც იმას ჩაფიქრებია მთელი სიღრმით. ასალომ რომ ბეწვზე გადაარჩინა და თვითონ ზრამში გადაიჩეხა. ისეთმა გრძნობამ შეიპყრო, თითქო უკუტყეულ მტრის ბანაკში შეიჭრნენ და უკანასკნელ იერიშზე გადავიდნენ. მახვილი თვალი, ფიზიკური გონება და გამამხნეველი ხელმძღვანელობაა ახლა საჭირო. ამიტომ იყო ეს მღელვარებით აღსავსე ღამე რომ ასე სწრაფად მიიწურა უკანასკნელი აფეთქების მოლოდინში. ზევით, ელნათურებით გაჩირალდებულ სოფელში, და ხევშიაც, გვირაბის სათავეებთან, მორიგე ტექნიკოსები და მუშები გულმოდგინედ აკეთებდნენ თავიანთ საქმეს. ზოლო ლადი ყველგან ასწრებდა, თავისი კარბი ენერგია და მკვიცილი ხალისი მიჰქონდა.

ახლა უკვე დილის თერთმეტი საათია და ლადი გვირაბში დგას ვასო დვალისფერის გვერდით. უკვე ცხადია, შეერთების ადგილი შორს აღარაა. საკუთარი გულისცემასავით განიცდიან, მეორე მხარიდან რომ ყრუ გუგუნის მოისმის...

სათის თორმეტზე ვასოს ბრიგადამ ცხრა ნაბურღი დატენა დინამიტით. პატრუქთან ამფეთქებლები დარჩნენ, სხვები კი ვასასვლელისაკენ გაეშურნენ და გამოქვაბულებს ამოეფარნენ. გოგოლაძის ბრიგადა წინასწარ გააფრთხილეს, ოცი წუთის შემდეგ მოხდება აფეთქება და მოერიდნით, ზოლო ახლა მორიგემ ვასძახა გვირაბში მიმალულ გუშაგებს:

-- მზად ვარ... .

ამ ხმამ მყისვე მიაღწია ტელეფონამდე; აქ ლაღბიანად მსუქრად დაილო და გოგოლაძეს აცნობა:

— ხელ წუთში იფეთქებს. გაანთავისუფლეთ გვირახი...

ზედიზედ დაიგრუხუნა და დიდხანს გრძელდებოდა გრგვინვა ხმადახშული.

იმედი არ გაუმართლდათ. არც გოგოლაძის ლაღუმებმა გამოიღო სასურველი ნაყოფი.

გამძაფრდა ბრძოლა. გვირაბში მომუშავენი ოფელში იწურებიან, ხოლო ზევენი თავმოყრილი ხრამქესელები მღელვარებამ აიტანა...

ტოპოგრაფმა კითხვის ნიშნებით შემოსეულ თვალებს სახე აარიდა და გვირაბში შერგო თავი. ეს გარუჯული ჰაერი ეამა თითქო და ნაბიჯს უმატა. დვალიშვილის გვერდით შესდგა და გაიჩინდა. ვასოს ცენტრში გაემართა ბურლი და დაჭიმული მკლავები უძაგდაგებდა; სახე მტკვრით ჰჭონდა შეფიფქული და ეს ფიფქი ოფლის ღვირით იყო დასერილი. ყრუდ ხრიალებდა გრანიტში შუამდე შეჭრილი ბურლი და ამ ხრიალს ვასოსთან ერთად განაბული ტოპოგრაფიც უგდებდა ყურს; იქვე ახლოს მუშები ვაგონეტს ტვირთავდნენ, მარჯვნივ ამბაკო მაისურაძე ბურღავდა, მაგრამ ტოპოგრაფს მარტოოდენ ვასოს ბურლის ხმა ესმოდა, ვინაიდან აქ უნდა გამორკვეულიყო — მართლა ხომ არ გამრუდება სადმე ესოდენი სიზუსტით გამოანგარიშებული მიმართულება.

და ორი გული — ვასოსი და ტოპოგრაფის — ერთ მოლოდინს შეემსკვალა, ერთი დიდი მისწრაფებით სძვერდა... და ბურლი კი ხმას არ იცვლის, კვლავ ყრუდ ხრიალებს, ანაზდათ იელვებს ხოლმე ნაპერწყალი და მყისვე ჰჭრება. სხმული ფოლადით შეიჯავშნა ბაზალტის კლდე და... რამდენი ხანია ამ ქვესკნელში მიიკვლევენ ვზას შვიდი მოსწრებული შვილის მამა თედორე და დაუცხრომელი ბრიგადირი ვასო დვალიშვილი! მეორე მხრიდანაც ხომ მოაღწია დოეს გოგოლაძის რაზმის წერაქვების ჭახაჭუხმა, მაგრამ ახლა ვინ იცის, იქნება...

ვასომ ხელი მოინაცვლა, მკლავით ოფლი მოიწმინდა და ბურღვა განაგრძო. უცებ უჩვეულო სიმსუბუქე იგრძნო და ხელი ქვას მიარტყათედორეც შეკრთა, ამჩატდა, უმაღვე დაიხარა, ვასოს მოეხვია და ბურლი მასთან ერთად გამოსწია...

და იმ ხერედიდან რომ ჰაერი შემოიჭრა, ეს თითქო ბუნების მრისხანე ძალებთან ბრძოლაში გამარჯვებულ ადამიანის სუნთქვა იყო, ლაღი და თავისუფალი.

გულაჩქროლებულმა თედორემ ტუჩი ხერელს მიაღო და გოგოლაძეს გასძახა:

— ცენტრშია ხომ?

რამდენიმე მხიარულმა ხმამ დაუმოწმა.

— აკი ვამბობდი! — ამაყად ჩაილაპარაკა თედორემ **დაწვლსრა გა-**
ნიმართა.

ერთ წამს ღუმილი ჩამოვარდა, თითქო უცებ მოზღვაებული სიხარულის გამოსათქმელად სიტყვა ვერ უპოვნიათო, მერმე ყველანი ერთად ამეტყველდნენ და თედორესა და ვასოს გარს შემოეხვივნენ... მიწის ქვეშ იყო ეს ზეიმი, ეს მილოცვა, ეს აღტაცება და პიტალო კლდის ზევით, ცის ტატნობზე მოკაშვასე მზის სხივიც აქვე იყო, მშენებელთა თვალებში ბრწყინავდა.

— მოიცათ, ბიჭებო! ვილაცა გვეძახის. — დაიყვირა ამაკო მაისურაძემ.

ვასომ გოგოლაძის ხმა იცნო.

— ნიკოს გაუმარჯოს, ნიკოს! ეს ოხერი ხელი არ გამოეტყვა, თორემ ერთს მაგრად მოგეხვეოდი.

— არაფერია, ჩამივარდები ხელში! — დაემუქრა გოგოლაძე, ხმაში კი აღფრთოვანებასა და აღერსს ამელავენებდა. — შენი საბუქსირო ვიყავი, ბიჭო, მე? უკანასკნელი აფეთქებაც შენ გერგო ხომ?..

ჭალარა ტოპოგრაფი გვირაბის თაღს გასცილდა და კითხვის ნიშნებად შემოსულ თვალებს ეღვარე შუქი შეაგება; ეს შუქი თითქო აელერდა, გახშიანდა და ხევში თავმოყრილ ხრამქესელთა სიხარული მწვერვალებისაკენ აიტაცა, ტაშბაშს, ბარმაქსიხსა და როზენბერგს გადასძახა:

— გვირაბი მათემატიკურის სიზუსტით შეერთდა!

დამთავრდა სამზადისი უკანასკნელი აფეთქებისათვის. გვირაბის სათავეებთან ახლა მუშებსა და ინჟინერ-ტექნიკოსებთან ერთად ადგილობრივმა მცხოვრებლებმაც მოიყარეს თავი, რათა საკუთარი თვალით იხილონ ხრამქესელთა დიდი გამარჯვება.

სწორედ ის დრო ახლოვდებოდა, გუშინ ასალო რომ ხრამში გადაიჩეხა, და დღეც ისეთივე მზიანი იყო და დამტკბარი. ქედზე პარაშუტივით გადმომდგარი მუხის ჩრდილი დაგრძელდა; ვალმა კი მდელიო ხავერდით ხასხასებდა. ძველისძველ გამოქვაბულების გასწვრივ ქორა ფრთებშეურხველად დასრიალებდა. დაკლაკნილ ნაპრალიდან შემოქრილი ნიავი მდინარის ნანჩქერევეთან ერთად შრიალებდა. ხოლო გვირაბის მეორე მხარეს, სადაც ვასო დვალიშვილის ბრიგადამ თავი ისახელა, ბავშვებიც კი შეკრებილიყვნენ და ხევი მხიარული ყრიაშულით ამოევსოთ.

უცებ ღუმილი ჩამოვარდა და თვალები ფერდობისაკენ მიაპყრეს.

ზევიდან თამაზ ბედანელი ჩამოდიოდა.

თეთრი ხალათი ეცვა თამაზს, საყელოვადახსნილი, და გვირაბის სათავესთან შეჯგუფულ მშენებელთ რომ მისი გაბადრული სახიდან იდუშლად გამომკრთალი შუქი მოეფინა, ყველამ იგრძნო: ამ ახოვან ვაე-

კაცს მოჰქონდა ახლა თავისი ძლიერი მხრებით დღევანდელი გამარჯვება და სიხარული;

ამ უბნის სამუშაოთა მწარმოებელი, ინჟინერი ლადი ალანია დაწინაურდა, თამაზს მიეგება და მხედრულად მისცა სალამი. სახე წამოეგზნო ლადის და წინასწარ დამზადებულ პატაკის წარმოთქმისას მის სიტყვებს ოდნავი მღელვარება ემჩნეოდა. რამდენი ხანია შეხაროდა ლადი ამ დღეს, როდესაც თამაზის წინაშე პირნათლად წარსდგებოდა.

და ახლა:

— მოგახსენებთ, რომ...

არა, ამ სიტყვებში ვერ თავსდება თითქო ის მაღალი საფეხური, რომელზედაც ლადიმ ფეხი მოიმავრა, თამაზს თვალი გაუსწორა და დაუსრულებელ ჰორიზონტს გადახედა.

დაუცხრომელი შრომისა და ხალისიანი დღეების ნაყოფი მაინც ამ სიტყვებშია:

— ...სახლვარი ვადამდე ავიღეთ. გეგმა გადაჭარბებულია 5 მეტრითა და 70 სანტიმეტრით. ამაში არ შედის ის აფეთქება, რომლის მოწმეც ამჟამად იქნებით...

მკრთალი იყო ეს ფრაზა. ვინაიდან ლადის სულისკვეთება სანტიმეტრობით არ გაიზომებოდა. მაგრამ აი, მაგრად ჩამოართვა ხელი თამაზსა და... მარტოოდენ ლადის როდი უგრძნია თამაზის მკლავიდან გადმოსული უტეხი ძალა და ნებისყოფა, გვირაბის სათავესთან შეჯგუფებული მშენებლებიც სიამაყით გაიმსჭვალნენ, რაკი მათი ახალგაზრდა ხელმძღვანელი ღირსეულად წასრდგა უფროსის წინაშე.

— ბევრი გიკლიათ უკანასკნელ აფეთქებამდე? — შეეკითხა თამაზი.

— უკვე მზადაა, თქვენს განკარგულებაზე ველით.

— ნულარ აყოვნებთ! — წარმოსთქვა თამაზმა და ტოპოგრაფს მხურვალედ მიესალმა.

ტელეფონს მიაშურა ლადიმ და გოგოლაძეს აცნობა — ათ წუთში გვირაბი გაანთავისუფლეთ. მერმე თამაზის ირგვლივ თავმოყრილ ამხანაგებს მიუხედა და მზისაგან დამწვარი სახე თავლისფერ თვალებში ანთებულმა შექმა დაუმშვენა: თამაზის ნათელი ღიმილის ანარეკლი იყო ეს შექი, მშვიდი და მრავალმეტყველი. ხლა კი ამ უდაბურ ხევშიაც აენტო, და ახლა იგი უკვე ოცნება აღარ არის. ახლა აღმავალი დღეების შეურყეველ სამირკველზე დგას ლადი და ღრმად სწამს, რომ მისი თითოეული ნაბიჯი ახალი ელფერიით შემოსავს მშობელ ქვეყანას.

სათის სამისწახვევარი სრულდებოდა, ლადიმ რომ გასძახა ვისო დეალიშვილს — პატრუქს ცეცხლი წაუკიდეთო; დიდი აღარ დაყოვნებია. ხმა შეცვლილად იგრიალეს ლალუმებმა და გვირაბი უკვე შეერთებული იყო.

გრანიტის კლდეში გამონგრეული ხერელი ხალხით გაიქცედა; ერთ-მანეთს წინ უსწრებდნენ, რათა თვალნათლივ ენახათ უკანასკნელი აფეთქების შედეგი. ქვის ნამსხვრევებთან შეჯგუფდნენ და თამაზს, ბაგრატ თეზელსა და ლადის გზა მისცეს.

გვირაბში ჯერ კიდევ მტვერი იდგა და წერაქვით მომუშავე ვასო ლანდივით მოსჩანდა. თამაზმა მიინც იცნო ის, მივიდა და ლეიღლ ძმასავით მოეხვია, გამარჯვება მიულოცა.

და ეს იყო ხრამქსელთა საზეიმო მსვლელობის დასაწყისი. წინ თამაზი მიუძღოდათ და ეს მხიარული ყივინა თითქო სანგრებიდან სანგრებში გადადიოდა, საღ კლდეებს მიარღვევდა, დედამიწის წიაღში გუგუნებდა და ცის ტატობსაც სწვდებოდა.

გვირაბიდან რომ გავიდნენ, აქ მათ მუშების ახალი ტალღა შეუერთდათ და მყისვე ხელში აიტაცეს ჯერ თამაზი, შერმე ლადი, ვასო და ნიკო... ტაში და ვაშა, — ეს თითქო გამოქვაბულებშია, ხავსიანმა ფლატეებშია და ნაპრალებშია ხმა აღიმალღეს და სიცოცხლის ახალ ნაკადს საღამუძღვნიათ.

დავით ტვილდიანმა ხალხი გაარღვია და ვასოს გვერდით აღიმართა. აღერსით დააქცერდა დამტვერულ სახეზე და მღელვარება ვერ დამალა, ქვედა ბაგე ოღნავ აუთრთოლდა, დაიხარა და უცებ რალაც მოაგონდა, იქვე ნიკო გოგოლაძე იდგა და ჯერ მას მოეხვია, გვირაბის დამთავრება მიულოცა, შემდეგ ვასო გადაკოცნა. თავისთავად მოუფიქრებლად მოუვიდა ეს დავითს, ალბათ იმიტომ, რომ ვასოსთვის იღუმლად ეთქვა: მართალია, ბიძია, შენ ამ შეჯიბრებაში გაიმარჯვე, მარა ნიკო შენზე ნაკლები ბიჭი არ გვეგონოსო.

ტაში და ვაშას ძახილი რომ მიწელდა, პარტკომის მდივანი — გიორგი ხაერიშვილი გადმოდგა კბოდზე.

— დღეს ჩვენ პირველი სიძნელე გადავლახეთ—დაიწყო გიორგიმ. — ჩვენმა საუკეთესო ადამიანებმა ლადი ალანიამ, ვასო დვალისშვილმა, ნიკო გოგოლაძემ, ასალო გურგენიძემ, ჩვენმა გამოცდილმა ტოპოგრაფმა, ამ თედორემ და მთელმა ჩვენმა კოლექტივმა უზრუნველყო ეს გამარჯობა. დღეს ჩვენ გავამართლეთ ის სიტყვა, რომელიც ჩვენი მშენებლობის ხელმძღვანელს, ამხ. თამაზს მივეციით...

...მეტისმეტად ძნელ პირობებში შეუღდექით ჩვენ აქ მუშაობას, ამხანაგებო. არ იყო არც ტექნიკური ბაზა, არც საჭირო მასალა, არც გზა ახლა კი მშენებლობა უკვე ფართოდაა გაშლილი. ჩვენ უკვე დაეამთავრეთ ორი გვირაბი, ერთი წყალსარინი და მეორე ეს, № 1. მიმდინარეობს დამხმარე სადგურის მონტაჟი. ამ სადგურის ენერჯია, ამხანაგებო, საკმაო იქნება ხრამქსმშენისათვისაც და წალკის რაიონისათვისაც. ჩვენ ვაშენებთ ბანებს ოთხი ათასი მუშისა და ინჟინერ-ტექნიკოსისათვის. ვაგ-

ვყავს წყალსადენი მილები ოცი კილომეტრის მანძილზე... უკვე სწარ-
მოებს მუშაობა სამ შახტში, თითოეული მათგანის სიღრმე ოთხმოც მე-
ტრამდე აღწევს. ამით უკვე დაწყებულია მთავარი გვირაბის გაყვანა...
შენდება, ამხანაგებო, საწყობები, სახელოსნოები, გარაჟები... თქვენ იც-
ით, თუ რა დიდ მუშაობას ვაწარმოებთ ჩვენ ტფილისიდან წალკამდე
გზის გასაყვანად, მანძილის შესამოკლებლად და შესაკეთებლად... მაგ-
რამ, ამხანაგებო, ჩვენ ამ წარმატებებით ვერ დავკმაყოფილდებით. დღე-
ვანდელი გამარჯვება გვიკარნახებს, ბოლშევიკურად დავრავნოთ მთელი
ჩვენი ძალები და პირნათლად შევესრულოთ ის პატაკი, რომელსაც ჩვენ
ამიერ-კავკასიის და საქართველოს ბოლშევიკების საუკეთესო ხელმძღვა-
ნელს — ამხ. ლ ა ვ რ ე ნ ტ ი ბ ე რ ი ა ს ვუგზავნით...

ავტორიც იქვე იდგა, მშენებელთა შორის, თავისი გვირგვინის სიახლო-
ვეს, მათთან ერთად შეჰხაროდა ამ პირველ გამარჯვებას, შემომქმედი
შრომით მოპოვებულს, და ფრიად მონდომებული იყო ავტორი, რათა ეს
სიხარული ამ სტრიქონებში მოემწყვდია, ვით ლამაზი თაიგული, უამრავი
თვალის ელვარებით გაბრწყინებული, მაგრამ უსაზომოდ მრავალსა-
ხოვანი იყო იგი, ასეულთა გულებში ანთებული, ხოლო ადამიანის გული
ხომ ზღვასავით ღრმავ, საკუთარი ელფერით შემოგარსული... გიორგი
ზაფრიშვილის უკანასკნელ სიტყვებზე რომ ტაშმა იგრიალა, ავტორმა
თვალი ირგვლივ მიმოატარა და თავისი გვირგვინის გულში ჩახედვა მოიწა-
დინა. და მოეჩვენა ავტორს: აი თამაზი ბაგრატი თეზელს გაესაუბრა და
ლიმამდგარი თვალები გამოქცებულისაყენ მიაპყრო. ვინ იცის, ეგების,
ამ საერთო ალტაცებამ მას ის დრო მოაგონა, როდესაც ახალგაზრდა მე-
ბრძოლთა რაზმს მიუძღოდა და იუდენიჩის ლაშქარს ანადგურებდა. ლა-
დი ალანიას მზისაგან დამწვარი ლაშქები წამოგზნებოდა, ტაშს უკ-
რავდა და ავტორმა მყისვე შეამჩნია, მის თაფლისფერ თვალებში რომ
ნათელას ღიმმოსილი სახე ციმციმებდა... დავით ტვილიანიმა გრძელი
მკლავები დაუშვა და ავტორმა ყური მოჰკრა, დავითმა რომ ვასოს გა-
დაულაპარაკა: „საწყალი ასალო! დღეს ჩვენთან უნდა იყოს და საავად-
მყოფოში კი წევს“.. ნიკო გოგოლაძეს დავითის სიტყვები არ გაუგონია,
კეპი მოეხადა და შევერცხლილი თმა ქაბუჯურ გამომეტყველებას ვერ
უჩრდილავდა. მას ახლა თავისი თმასუქუქვა ეთერი ედგა თვალწინ და
რამდენიმე დღის შვებულება განაღდებული იყო... ავტორს არც ამბაკო
მაისურაძე, ავთანდილ წერეთელი, სერგო ნიკურაძე და სარდიონ წილო-
სანი დაეიწყებია. სარდიონს რომ თვალი შეავლო, ავტორს საამო ლი-
მილი მოერია: ამაყად ეჭირა თავი დღეს სარდიონს და თავისი დიდი სი-
ხარულის დამალვას ამოდ ცდილობდა. დრო ვერ იხელთა, თორემ რამ-
დენიმეჯერ მოინდომა დღეს ერთხელ კიდევ ეთქვა ლადისათვის: „ეტერია
ხომ ყოფა ფოფხაძეს! ხომ ჩამოართვეს მანდატი!.. სად წამივა, ქვესკნელ-
ში ჩავეყები“..

ზავრიშვილმა ჯიბიდან ქალაღი ამოიღო და განაგრძო:
— აი, ეს პატაკი, ამხანაგებო!

„ტფილისი. ამიერ-კავკასიის სამხარეო კომიტეტი. ამხ. ლ ა ვ რ ე ნ ტ ი ბ ე რ ი ა ს.“

ხრამქესელებმა ბოლშევიკურად გადაელახეთ დაბრკოლებები და უკვე გაყვანილია რეადასამეტრიანი გვირაბი ნომერი პირველი. სამუშაოება გაშლილია ისე, რომ პირველი დენი მივსცეთ პარტიის და მთავრობის მიერ დადგენილ ვადაზე. თქვენი დახმარებითა და ხელმძღვანელობით ხრამქესელები ყოველთვის ღირსეულად გამოდიოდნენ მეტად მძიმე მდგომარეობიდან. რიონქესიდან გადმოსული ძველი, გამოცდილი კადრები, შეეცებულე ახალი ძალებით, გარწმუნებს თქვენ, რომ თავგამოდებით ებრძოლებთ საქართველოს სრული ელექტროფიკაციისათვის, მისი უსაზღვრო ენერგეტული წყაროების გამოყენებისათვის და ლ ე ნ ი ნ - ს ტ ა ლ ი ნ ი ს პარტიის დიადი საქმისათვის...“

მზე გორს მიეფარა. ხევში ჩრდილი ჩამოწვა; ვაღმა სერზე კი, გამოქვამულიან კლდის გასწვრივ, სხივდაფენილი მდელი ბზინავდა.

სულმოუთქმელად სდუმდნენ მანქანები გვირაბის სათავესთან. ნაბრაღიდან დაქანებული მდინარე ლოდებს ენარცხებოდა, ხმაწეულად ჩხრიღლებდა და აღმასივით მოკამკამე მზეფებს აფრქვევდა ირგვლივ.

„ხრამქესის დამკვრელის“ რედაქციის ფოტოგრაფმა ბრიგადები ცალცალკე დააჯგუფა და სურათის გადაღებას შეუდგა.

ღადი თამაზის მარცხნივ, შემალლებულზე იდგა. ფოტოგრაფი აბარატს მართავდა.

თამაზის თვალთა ისარს გააყოლა მზერა ლადიმ და, კი არ მოეჩვენა. ნათლად წარმოესახა: ქციის ზეობიდან შულავერამდე, თვალუწვდენელ ორწოხებში, ჰიდროელსადგურები ჩამწკრივებულა, ხოლო ლადი და ხრამქესელთა მთელი კოლექტივი თამაზთან ერთად ადიან შორი ნათელით გაბრწყინებულ მწვერვალზე. საიდანაც კომუნისტური საზოგადოების მზიური სანახები მოსჩანს...

XXXIV

ტაფობში, სოფლის განაპირას, ხრამქესის მომავალი დიდი ტბის ყურესთანაა გრძელი, ორსართულიანი საავადმყოფო, თეთრად შეღებილი. მაღალი მესრებით შემოღობილ ეზოში ბოსტანი გაუშენებიათ, ხოლო შენობის სიახლოვეს, ოდნავ შეყვითლებულ ველზე ძველი არქეოლოგიური ძეგლებია დაგროვილი — ქვის ვერძები, უნაგირიანი ცხენები და ნაირნაირი ჩუქურთმები, ჟამთა სვლაში დაღარული და ხავსმოდებული.

ასალო გურგენიძე მეორე სართულის განცალკევებულ ოთახში მოათესეს. ეჭიმმა გულდასმით გაშინჯა. საოპერაციო არაფერი აღმოაჩნდა.

პირიდან გადმონთხეული და ყურებში გამოჟონილი სისხლი მისწმინდეს. მცირედ დაშავებული მკლავი შეუხვიეს და პირალმა დაეჭვებინა.

— ნუ გაინძრევით და მშვიდათ იყავით! — დაარიგა ექიმმა და ხანჯი შესულ მომვლელ ქალს შეაცრად გადაჰკრა თვალი, რითაც უსიტყვოდ ანიშნა მას, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ავადმყოფისათვის ამ დარიგების შესრულებას.

გავიდნენ ყველანი, მათთან ერთად ლადიც, და ასალომ ვიწრო ოთახში მიმოატარა თვალი. მწარედ გაელიმა, ვინაიდან აქაც საპატიმროს საკანი შოაგონდა. მიიმედ დახურა ქუთუთოები და საკუთარი გულის ცემას დაუგდო ყური; მოენგვნა, თითქო შინაგანი ხმის იღუმალ ქლერაში დაინთქა მთელი ქვეყნიერება... ბურანში გაეხვია. ხანდახან თავის ტკივილი გაჰკრავდა და ყურები უბეჭოდა. დიდათ არ იტანჯებოდა, მხოლოდ ტვინში რომ მწვავე ნაბერწყლები იელვებდა, მაშინ ჰკარგავდა წონასწორობას, თითქო დასაყრდენი გამოეცალა და უსახო სიღრმეში იძირებოდა...

ის ღამე და მეორე დღეც ისე გაატარა, ერთხელაც არ დაუკენესია მომვლელ ქალთან ხანგრძლივი საუბრის გაბმა მოიწადინა, მაგრამ მან ყური არ დაუგდო, — ხმამალა ლაპარაკი გაწყენსო.

ამასაც შეურიგდა ასალო და სწორედ ისე მოიქცა, ერთხელ დედაპ რომ დატუქსა, სახლიდან გაიქცა, რკინის გზის პირად, ხილთან ვანშარტოვდა, ერთხანს ფერადი კენჭები აგროვა, მერმე კი იასამანისფერ ღრუბლებს აადევნა თვალი და ღამაში კოშკები ააგო... აი ახლაც საავადმყოფოს ფანჯრიდან გაჰყურებს სივრცეს ასალო და ეს ღრუბლებიც, ბეშკენაშენის გორების გასწვრივ გადმოფენილი, იმავე ფერისაა, თითქო ამ ქვეყნად მას შემდეგ არაფერიც არ შეცვლილიყოს. მხოლოდ ასალოს არა სცალია ახლა ბავშვური ოცნებისათვის, დღეს დილიდანვე სწყურია გაიგოს, დაამთავრეს თუ არა ბიჭებმა გვირაბი და... ლადი როდის აპირებს შეებულების აღებას?..

აქ წყდება მისი ფიქრი და კვლავ ღრუბლებს უბრუნდება, ახლა უკვე მოკამყამე ტბასავით გაშლილს.

და ეს უკვე თითქო სინამდვილეა: ზრამქვის კაშხალიდან მოყოლებული ამ საავადმყოფომდე ბროლივით გამსჭვირვალე ტბის ჰავლება ლიელივებს და აქა-იქ მოტორიანი ნაგები მიმოსრიალებენ. მოსეირნეთა შორის ასალო ყველაზე მეტად ერთმა რწყვილმა დააინტერესა და ეს ხომ ნათელაა და ლადი...

ღრუბლებისაკენ მიპყრობილი თვალები გაუშტერდა ასალოს და, ახლა თავისი გულის ხმაც აღარ ესმის, ნათელასა და ლადის საუბარს მოჰკრა თითქო ყური:

— გახსოვს, ლადი, როგორ დავიბენი, იმ შენმა მეგობარმა ასალომ რომ წერილი გადმომცა?

— მე კი დამიმაღლე, შენ რომ შალიკოს ექუკუტუკებოდინ...

— ნუ გააწყალე გული! შენი და იმ შენი ასალოს მოგონილია ეს ქუკუტუკი.

— შენ თვითონ არ მომწერე?..

ნაეი, რომელშიაც ლადი და ნათელა ისხდნენ, ტბასავით გადასარკულ ღრუბელში გაუჩინარდა და ასალოს მომვლელი ქალის ხმა ჩაწვდა ყურში. მწვავე ტკივილმა თითქო ტვინი გაუბზარა, ტუჩს კბილი დაასო და თვალები დახუჭა. შეღონებული გულის ძვერაც მიიღია, ვიდრე ტკივილი ოდნავ შეუნელდებოდა, მერმე კი ისეთ უკუნეთში დაეშვა, საიდანაც მზის შესაგებებლად ამღერებული არწივი თუ ამოფრინდება. ასალოს კი სადღა აქვს ახლა ის ფრთები, სიკბაუკის გარიჟრაჟზე რომ გამოესხა და შორეულ მომავალს თვალი გაუსწორა. მარტოოდენ საკუთარი გულის რითმდარღვეული ფეთქა ესმის და ეს უმწეო ხმაც იმას ეუბნება, რომ სადღაც გასწყდა სიცოცხლის ძარღვი და მუხთალი სიკვდილის უფერულ თვალებში არც სინათლეა და არც წყვილია, ვინაიდან არარაობას არავითარი ელფერი არ გააჩნია... ვინ იცის, შესაძლოა, ის რთული და მძიმე გზაც, რომელიც ასალომ გურიიდან ამ საავადმყოფომდის გამოიარა, მხოლოდ მოჩვენება იყო, რაკი ამ უზარმაზარ სიცარანელში საესებით ჰქრება და მისგან აღარაფერი რჩება...

გაივლო ეს გუნებაში ასალომ და უსასოოდ ამოიკენესა, კვლავ მწვავე ტკივილმა გაუბზარა ტვინი.

მომვლელმა შუბლზე ხელი დაადო და ოდნავი შეება იგრძნო, თვალები გაახილა, მაგრამ მისი ამღერული მხედველობა ღრუბლებამდის მაინც ვერ მისწვდა. ამიტომ ვერც ტბას მიაგნო და ვერც იმ ნაეს, რომელშიაც ნათელა და ლადი ისხდნენ...

მთელი ღამე არ მოუსვენია, მცირე ხნით ჩასთვლემდა, თავის ტკივილი შეაკრთობდა და, შინაგანი ხმის იდუმალი ელერა რომ მძაფრად შემოენთებოდა, ეს თითქო უსახო არარაობა დაბორჩალობდა ირგვლივ.

მზის ამოსვლისას ჩასძინებოდა. გამოეღვიძა და პირველად მომვლელის ცნობაც კი გაუჭირდა. ხოლო როდესაც მოულოდნელად კართან მომდგარ ლადის მოჰკრა თვალი, წამსვე გამოფხიზლდა და უღვაშებში გაეღიმა.

ორიოდე დღის წინათ ფრიად უზდებოდა ასალოს ასეთი ღიმილი, ერთობ მიმზიდველი იერით ჰმოსავდა, ახლა კი ჩაკეცილ ლოყებზე თოვლივით თეთრი წვერი წამოზრდოდა, სქელი წარბებიც დამძიმებოდა და ღიღრონ თვალებში ჩამდგარი სევდა ჰფარავდა ღიმილს.

ლადის დავითი, ნიკო და ვასოც შეყვნენ და ტახტთან ჩამოსხდნენ. წინასწარ გაფრთხილებულნი იყვნენ — ავადმყოფს დიდხანს ნუ ალაპა-

რაკებთო და თავს უხერხულად გრძნობდენ. მაგრამ როგორც კი გვირახის დამთავრება გაიგო ასალომ, მყისვე გამოცოცხლდა და ისეთი მზიარული საუბარი გაიმართა, როგორც ზამთარში ერთ ოთახში ყოფნის დროს იცოდნენ ხოლმე.

ლადი თვალს არ აშორებდა ასალოს. გუშინწინ აქ რომ დასტოვა, რამდენჯერ გაპკრა ეჭვმა — ვაი თუ სასიკვდილოდ არისო დაშავებული. მეტისმეტად შეეთვისა ამ ათას ჭირვარამში გამოვლილ კაცს. — ესეც რომ არ იყოს, ასალომ ხომ ლადის გადასარჩენად გაიმეტა თავი... საზეიმო საღამო რომ დამთავრდა და ბინაში დაბრუნდა, მკვდარივით ჩაეძინა ლადის. გამოედვიძა დილით და, ოთახში ასალო რომ ვერ დაინახა, შეშფოთდა, ამხანაგებს გამოუარა და ასალოს სანახავად გამოეშურა. შოადგა კარს და მოეჩვენა, თითქო ცხედარივით ცივი იყო ასალოს სახე. ახლა კი ჩვეულებრივად იცინის და უთუოდ მალე ფეხზე დადგება. დაასკვნა ეს და ისე ეამა ლადის, რომ საუბარი ამხანაგებს დაუთმო, ვინაიდან ეს დუმილი უფრო მრავალმეტყველი იყო თითქო.

— გახსოვს, ბიძია ასალო, — მისებური ხუმრობის კილოთი ამბობდა ვასო, — შენ რომ ზამთარში ნოდარის თავგადასავალი გვიამბე? ახლა როგორ გრძნობს თავს ის ყმაწვილი? კიდევ ხომ არ აყენებენ შეურაცყოფას?

— დიდი გზა გამოიარა, ვასო, იმ ბიჭმა, — უპასუხა ასალომ. — მაგრამ მაინც ისე მოუვიდა, როგორც იტყვიან ხოლმე: „ურემი რომ წაიქცევა გზა მერე გამოჩნდებაო“... ბევრი ორმოსათვის შეეძლო თურმე აველო გვერდი, ან პირდაპირ გადამხტარიყო. მაშინ ასე არ გატყდებოდა. ახლა კი, ხომ ხედავ, რას დავემსგავსე...

დავით ტვილინმა საყვედურით გადაპკრა თვალი ვასოს და ასალოს შეესიტყვა:

— რა საჭიროა ახლა ეგ, შე კაცო! ჩვენ მთავარი დაგვაფიწყდა: სხვა მოწინავეებთან ერთად შენც დაგაჯილდოვეს წუხელის. შენი სახელი რომ ზაფხულისაში ამოიკთხა, ტაშის გრიალი დიდხანს არ შეწყვეტილა...

გული აუჩქროლდა ასალოს, ოდნავ წამოიწია, ხერხემალში მწვევე ტკივილი იგრძნო და ბავჯეს კბილი დააჭირა, რომ უნებლიედ კენესა არ აღმოხდენოდა. მერმე ლადის მიაპყრო დანისნული თვალები და ჩავარდნილი ხმით შეეკითხა:

— შენ როდის მიდიხარ, ლადი?

— ამ დღეებში ვაპირებ, მაგრამ შენ როგორ დაგტოვებ აქ! თუ საჭირო შეიქნა, ტვილისის საავადმყოფოში გადავიყვან...

პირველი ორი სიტყვა გააჩია მხოლოდ ასალომ, დანარჩენი ლადის ხმაში ჩაეჭოვა; და ეს ხმა ხომ მუდამ აგონებდა საოცრად ნაცნობი ღიმილით ანთებულ თვალებს... ჰო-და, მიდის ახლა ლადი. ასალოს სიცოცხლის ძარღვი კი საღდაც გაწყდა და ახლა აქედან გასვლაზე ფიქრა

ისეთ მეოცნებესაც არ შეუძლია, როგორც ასალო იყო ოდესღაც. შინა-
ლადი და წყდება ტკბილი მოგონების ძაფი, ჰქრება ელენესი და თამა-
რის იერი, ნათელას სახეზე შესხივებულნი...

გულშეღონებულივით დახუჭა თვალი ასალომ და მოეჩვენა, თითქო
შინაგანი ხმის ქრიალში დაინთქა მთელი ქვეყნიერება... მაგრამ აი, ამ
სიცალიერეშიაც ანთო მცირე რამ სხივი, ელვასავით ასრიალდა, იფე-
თქა და... ეს ხომ ნათელაა! ისეთივე ღიმილი შვენის, როგორც ლადის
ჩემოდანში შენახულ პორტრეტს... რამდენჯერ უსაყვედურა თავისთავს
— წყალწალებულივით ხავს ნუ ეკიდებო, უკანასკნელად ტფილისში
ყოფნის დროსაც ხომ თითქმის საბოლოოდ დარწმუნდა, რომ საავად-
მყოფოში უპატრონოდ დაღუპულ ბავშვსა და ნათელას შორის არაფერა
საერთო არაა, მაგრამ ახლა, როდესაც ლადი შორდებოდა, ისეთი გრძნო-
ბა აღძრა, თითქო საბედისწერო უფსკრულის პირად დგას და მოელის...
საკმაოა ნათელას ხმა გაიგონოს, მყისვე გაუმთელდება სიკბაბუკის ფაშა
ვამოსხმული ფრთები და დაბრუნდება იმ დიდ საკაცობრიო ქვეყანაში,
რომელიც რიყრაყიდან რიყრაყს შეჰხარის...

— რამ ჩაგაფიქრა, ბიძია ასალო? ხომ გითხარი, უშენოდ არ წავალ-
მეთქი. — დაარღვია სიჩუმე ლადიმ.

ასალომ შიშოდ ასწია წარბები და ლადის ხანგრძლივად დააცქერდა.
მერმე ნალვლიანი ხმით წარმოსთქვა თავისთვის:

— რა საჭიროა, მკვდარი რომ ცოცხალს აეკიდოს... შენ, ჩემო ლა-
დი, შენი გზა გაქვს, დიდი, ნათელი გზა...

მცირე ხანს სდუმდა, შემდეგ კი ისეთი მოკრძალებით მოავლო ყვე-
ლას თვალი, თითქო რისილაც სცხვენიაო.

— ერთი ახირებული სათხოვარი მაინც მაქვს და ნუ გაგიკვირდე-
ხათ... ლადი, მოდი გაუგზავნე ნათელას დეპეშა!.. ამოვიდეს ერთი
დღით... მერე ერთად გაგამგზავრებთ...

ყველას ეუცხოვა ასალოს ეს უცნაური სურვილი, მაგრამ მის ხმაში
მომაკვდავის უკანასკნელი ნატვრა გამოსქვივოდა და ნიკომ უნებლიედ
წამოიძახა:

— რა საჭიროა დეპეშა! მე მივდივარ დღეს, წავიღებ ლადის წერილს
და ნათელა ხვალ შუადღეზე აქ იქნება.

— ჰო, ასე აჯობებს! — დაასვენა დავითმა და ასალოს შუბლზე ხე-
ლი გადაუსვა; ქვედა ბაგე ოდნავ შეუთრთოლდა, რითაც თავისი მო-
ქარბებული გრძნობიერება გამოამჟღავნა...

ლადი ხრამქისის სამუშაოთა სამმართველოს აივანზე იდგა და წამის-
წამ მაჯის საათს დაჰყურებდა. საღაროს სარკმელთან შეჯგუფულ მუ-
შების ხმაური თითქო არც კი ესმოდა, არც იმისათვის მიუქცევია ყურა-

დღემა, ქვედა სართულის ბოძზე ჯაქვით მიბმულმა გაავებულმა მალღმა რომ ეილაცას სასტიკად შეუტია.

ეკონსულნი

უკვე სამი საათი შესრულდა და, აეტობუსი კი არა სჩანს... მისი კიდეს არ შეუპყრია ლადი ასეთ მღელვარებას. დღეს დილით გაიფიქრა, ნათელას მანგლისში შევეგებებო, მაგრამ შევებულების აღების წინ თავი უბანში გადაუდებელი საქმე ჰქონდა მოსაწესრიგებელი და დროს დაკარგვა დაენანა. ახლა კვ უსაზომოდ დაუმძიმდა ლოდინის მწვავე წუთები, სვეტს მიეყრდნო და მდინარის ვაღმა, ფერდობზე დაკლაკნილ გზას დაასო თვალი... ვინ იცის, იქნება ნიკომ ვერ იპოვნა ნათელა, წერილასხვას დაუტოვა და...

სწორედ ამ დროს შეკრთა ლადი, სახეზე თითქო ამომავალი მზის სხივი მოეფინა; თვალი ირგვლივ მიმოატარა, მაგრამ არც ეკლესიის მაღალი გუმბათი შეუმჩნევია, არც სკოლის სახურავზე დაყუდებული ყანჩა, მარტოოდენ აეტობუსს ხედავდა, ვაღმა, ფერდობზე რომ მოწყვეტით დაეშვა...

ძირს ჩაიბრინა და ყორესთან გაჩერდა. მანქანა გუგუნით შეიკრა სოფელში და ლადიმ ადგილი მონაცვლა, გზა ჩქარი ნაბიჯით გადაჭრა.

აეტობუსი გადახურული იყო, კარიც ვიწრო ჰქონდა, მაგრამ ნათელა რომ გადმოხტა, ლადის გული, სიყვარულითა და სიხარულით აღსავსე გული მთელ ქვეყანას აიწონიდა.

ისევ ის შავვერემანი გოგონაა ნათელა და თანაც იმ ახალი იერით დამშვენებულია, რომელიც ზრდადამთავრებული ქალის ყველაზე ულამაზესი სამკაულია. სამგზავროდ ფოთლებიანი ჩითის კაბა ჩაუცვამს, გრძელი, წელზე შამოგარსული, და ეს ოდნავ მომაღლოდ აჩენს ტანაღსა და გულმკერდ საესეს. ლადის რომ ხელი გაუწოდა, დაწვები წამოვეგზნო, ბუდეშური თვალები შეუსხივოსნდა და მთლად ისეთი ბრწყინვალეებით შეიმოსა, ვით გაზაფხულის მზიანი დილა, ან არადა, ვით ახლად აყვავებული ნერგი, ჟუჟუნა წვიმით პირდაბანილი.

ლადიმ ტყავის პალტო გამოართვა ნათელას, მკლავი გამოსდო და, სასტუმროსაკენ რომ მისაუბრობდნენ, რამდენიმეჯერ შეავლო თვალი შეინდისფერ ბერეტზე მიკრულ პილოტის ნიშანს, მერცხალივით ფრთაგაშლილს. ნათელას მკლავიდან გადმოსული ნაკადი ჰფეთქავს ახლა ლადის გულში, მაგრამ ეს ნიშანი ერთობ ამამაღლებელ დამოუკიდებლობას ანიჭებს ამ ცის იერში მონაეარდე ქალიშვილს; მაინც არ შეშურს ეს ლადის, ვინაიდან ერთ არსებად იქცნენ ისინი და ერთად აღიან სიმაღლიდან სიმაღლემდის.

სასტუმროში ლადის დედის — ძაძუს მეგობარმა დიასახლისმა ნათელა გაისწორა და ნათელას ახედ-დახედა, კეთილი ღიმილი მოერია, გულთმისანივით იაზრა ყოველივე, ნათელას მიაშურა და დედასავით

მოეხვია. მერმე ლადის მშობლიურად დაემუქრა, თითი დაუქნია და ნათელა თავის ოთახში მიიპატიჟა.

დიდი აღარ დაყოვნებიათ, ლადიმ ეტლი მოაყვანინა და მუხრიაკვალსაკენ გასწიეს.

უკვე მისწერა ლადიმ ნათელას და ახლაც უამბო მოკლედ, თუ როგორ დაშავდა ასალო.

— ძალზე დაღლილი ვიყავი და ჩამეძინა... ასალო რომ არ მომშველებოდა, ვინ იცის, რა მომივიდოდა... ვერ წარმოიდგენ, ნათელა, როგორ დამწყდება გული, იმ კაცს რომ რაიმე დაემართოს...

ეუბნებოდა ლადი და ნათელას ხელს ისე ვალერსებოდა, თითქო პაწია ფრინველი უზის ხელის-გულზე და ფრთებს უსწორებდა.

მხოლოდ ერთხელ ნახა ნათელამ ასალო, ისიც ისეთ პირობებში, როდესაც საშინლად შეშფოთებული იყო, და მისი სახე კარგად არ დამახსოვრებია. ის კი არაა, მაშინ კიდევაც გადასწყვიტა, ამიერიდან მასთან შეხვედრას მოვერიდებო. ახლა კი ლადის წრფელ ხმაში ამოტივტივდა თითქო ამ ჭაღარა კაცის ფართო სახე და სასურველ მეგობარით გაუღიმა. ამიტომ საქმებით ბუნებრივად მიაჩნია ახლა, ასალომ რომ მისი ჩამოსვლა მოისურვა. ის კი არ იცის ნათელამ, თუ ლეიძლი მამის სანახავად მიდის...

გასცილდნენ სტანდარტულ სახლებს, გორაზე აივაკეს და ლადიმ როზენბერგისაკენ გაიშვირა ხელი:

— აი იმ ზოლს, იმ მაღალ კოშკებს ხომ ხედავ? ეს ხრამქესის მთავარი გვირაბის მიმართულებაა!... აგერ მარცხნივ, თეთრქვეებიანი გორის განაპირას ერთადერთი მუხაა, იქაა ტაშბაში... დააკვირდი, იმ მუხის გასწვრივ კლდეზე წამოდგმულ ძველ ეკლესიას... იმ კლდეში გავიყვანეთ ჩვენ დამხმარე სადგურის გვირაბი...

ნათელა ხარბად ათვალეირებდა ამ უცხო მიდამოს, მთაგრეხილებით შემოზღუდულს, ნაირნაირ გორებს, ფერდობებს, ველებსა და ხრამებს და იმ გამოუთქმელი სიამაყით იმსჯელებოდა, რომელიც ლადის სიტყვებში გამოსჭვივოდა.

ზოლო როდესაც დაბლობისაკენ ჩაუხვიეს და ლადიმ მეტად ვრცელი ტაფობი საჩვენებელი თითით შემოხაზა, ნათელას უკვე დამთავრებული ჰიდროელსადგური წარმოესახა და ბროლივით მოკამკამე ტბა...

და როგორ მიმზიდველად გამოიყურება ეს განახლებული მხარე, მათი შემოქმედი შრომის ნაყოფი!..

იმ ღამეს ასალოს რამდენიმეჯერ მოეჩვენა, თითქო ბეწვის ხიდზე გადიოდა და კუბრივით შავ სიღრმეს თვალს არიდებდა. ორ უზარმაზარ კუნძულს შორის იყო თითქო მომწყვდეული: ერთი ის იყო, სადაც თავი-

სი დაუდევარი და მემამბოხე სიჭაბუკე გაატარა, სადაც მრავალი თანამებრძოლი დასტოვა, — ელენე და თამარიც ხომ იქ დაიმარხნენ... ხელო მერე — მთელი ეს ახალი ცხოვრება, მარადის უტკნობ უცვაველწარმოვით წარშტაცი, — ნათელა და ლადიც აქ არიან, დაუსრულებელ პორიზონტს ვაპყურებენ...

მცირე ხნით ჩასთვლემდა და მწვავე ტკივილი გამოაღვიძებდა, მაშინ კვლავ რითმდარღვეული გულის ძგერას დაუგდებდა ყურს და თითქო თვალნათლივ ხედავდა, თუ როგორ წყდებოდა მისი სიცოცხლის ძარღვი...

რიკრავი მოახლოვებული იყო, როდესაც ხანგრძლივად ჩაეძინა და... ეს ზმანება კი არ არის, ხორცშესხმული სინამდვილეა: დაუფიწყარი ღიმილით შეაღო კარი ელენემ და მას მერე ელენეც შემოჰყვა, თითქო უჩინარი სარკეა მათ შორის აღმართული და ელენეს ორეულიც ამ სარკიდან იმზირება. მხოლოდ ერთი რამ ანახვავებს მათ: ელენეს გრძელი ნაწნავები აქვს, მის ორეულს კი — მოკლე კულულები... შუბლზე მოუსვა ელენემ ასალოს ხელი და უსაზომოდ ეამა ასალოს, ელენეს ხმა რომ სრულებით არ შეცვლილა:

— ვერ იცანი, შე საწყალო, ჩვენი თამარაი? ჩვენი ობოლი ციცი-ია ეს...

გამოეღვიძა ასალოს და საავადმყოფოში დილის მზის სხივი თინათინობდა. ექიმმა ინახულა, მაგრამ ასალომ მის სახეზე სანუგეშო ვერაფერი ამოიკითხა. მაინც ფრიად მხნედ გრძნობდა თავს, ტკივილები აღარ აწუხებდა და სანეტარო მოლოდინით იყო შეპყრობილი.

დალაქი დაიბარა და წვერი მოაპარსენა.

თეთრი აბრეშუმის ძაფებივით უბრწყინავდა აღმა ავარცხნილი უკლები თმა. ფერმკრთალ სახეს დიდრონი თვალების შუქი უმშვენებდა.

შთაგონებულივით ვაპყურებდა ცის ნაქერს და ასოციაციები იწვევდნენ მოსაზღვრე ასოციაციებს... აი თითქო თვითმფრინავმა გადასერა მაღალი სივრცე... ეს უთუოდ ნათელაა... ეგების თამარი... სულ ერთია, გამარჯვებული ადამიანია... და მასთანაა ახლა ასალოც... ეს ფრთები პირველად ბარცხანაში რომ საიდუმლო კრებას დაესწრო და მოქადაგის მგზნებარე სიტყვა მოისმინა, მაშინ გამოეხსა... და მაღლიდან დაპყურებს ახლა ასალო გამარჯვებულ ადამიანთა უკანასკნელ იერიშს გრიგალივით მრისხანესა და ცხოველმყოფელს... ყველანი აქ არიან — თამაზი, ლადი, ნათელა, ვასო, ნიკო და დავითი... ეს სარდიონ წილოსანია, ფიცხი და შეუპოვარი... ვინ დათვლის ამ ლაშქარს, საკაცობრიო მისწრაფებით შეკავშირებულს!.. „პესიმიზმი, მსოფლიო გოდება“ — ამოტეტივდა რომელიღაც ასოციაცია და ასალოს ღიმილი მოერია. — ბაღ-ღმაც კი იცის, რომ სიკვდილი და მწუხარება ცუდია... არა, ძამია, შენ

აი ეს ფრთები შეისხი და მზესავით მოელვარე რგოლების ჯაჭვს გააფულე თვალი... ხომ ხედავ, არსად არ წყდება იგი და უსაზღვროებაში გადადის... რა, შენი სახე გინდა იქ დაინახო?... რატომ გგონია შენთან ერთად მთელი სამყაროც გაქრება... სამყარო შემოქმედებაა და თუ შემოქმედი შრომით გიცხოვრია, შენც მასთან ერთად იქნები... ჩვენი ბარათაშეილი ხომ წაგიკითხავს, ძამია? პესიმისტებმა ისიც პესიმისტებს შორის ჩარიცხეს, მაგრამ ვანა საბრძოლველად არ გაუმზნევეებიხარ მის სიტყვებს: „ცუდათ ხომ მაინც არა ჩაივლის...“

დაობდა ასალო და ეს „ძამია“ მისი მეგობარიც იყო და მოწინააღმდეგეც. გულმხურვალედ არწმუნებდა: მარტოოდენ კუბოსა და მლილს კი არ უნდა ხედავდეთ, აღმაფრენა უნდა შეგეძლოს და შორიდან შორის მკერეტელი ოცნებით გადაწვდე ამომავალ საუკუნეებს... ნიკოლოზ კაბალჩიჩი ხომ გაგიგონია, ძამია? კაბალჩიჩმა დაამზადა ის ყუმბარა, რომლითაც ალექსანდრე მეორე ააფეთქეს. ჰო-და შეიბყრეს ის, სიკვდილით დასჯა გადაუწყვიტეს. მაინც არ შედრკა და სიკვდილის წინ მან პირველმა შეადგინა მაშხალიანი საქაერო გემის პროექტი.. თანდარმებმა მაგრად ჩააკეტეს ის პროექტი, მაგრამ საკაცობრიო იდეა არასოდეს არ კვდება, სხვა მეცნიერებმა განახორციელეს იგი დამოუკიდებლად. თანდარმებს ეგონათ, ჩამოვახრჩვეთ კაბალჩიჩი და მისი იდეაც დასამარდაო. მაგრამ ხომ ხედავ, ძამია, როგორ მოსტყუედნენ... რამდენიმე დღის შემდეგ სიკვდილით დამსჯიანო — ამბობს კაბალჩიჩი, — მაგრამ მე მაინც ვსწერ ამ პროექტს და მწამს ჩემი იდეის გამარჯვებაო... ხომ გესმის ძამია? აი, ეს არის ადამიანი, რომელიც სობს შჩავგრელებს, კაცთა შორის ქმობას ამყარებს, იმორჩილებს ბუნების მრისხანე ძალებს და მერე კოსმიურ საიდუმლოებებსაც ფარდას ხდის. ასეთი ადამიანი მუდამ აღმაფრენით სულდგმულობს, მუდამ ფრთებშესხმულია... შენ კი...

და ასალოს თითქო გული მოუვიდა, ფრთები გაშალა და დედამიწის ჯავშანი გაარღვია... მარიხის რომელიღაც თანამგზავრზე შეისვენა და ვარსკვლავთა და მნათობთა სამყაროში მშობელი ჭვეყნის ხილვა მოენატრა. აგერ ოქროს ბურთივით ეღვარებს იგი, სავსებით განწმენდილი ახალი, ბედნიერი კაცობრიობისათვის მებრძოლთა სისხლით. ამიტომაც სხვა მნათობებთან შედარებით რომ უფრო მეწამული ფერი გადაჰკრავს...

დიდხანს ისვენებდა ასალო მარიხის თანამგზავრზე და შექჩამდგარი თვალებით გაჰყურებდა ვარსკვლავების უდასაბამო სამყაროს, სადაც ფრთებშესხმულ ადამიანთათვის უკვე ბზა ხსნილი იყო...

ანაზღად შეკრთა, ტახტს იდაყვი დააყრდნო და წამოიწია, ჯერ პირველად შემოსულ ლადის შეავლო თვალი და მერმე ნათელას დააცქერდა. ხმის ამოდება ვერ შესძლო და ტუჩები უმწეოდ შეარხია, დაშავებული მკლავიც მოიშველია და ისე წამოიმართა, თითქო ადგომას ლამობსო. სახეზე სიკვდილის ფერი გადაედო, ვინაიდან უეცრად მოზღვაებული

ბედნიერების ზიდვა მის ძალღონეს აღემატებოდა. უხმოდ გაივლო მხოლოდ გუნებაში: ნათელა... ეს ხომ ის არის, წუხელის ელენემ რომ მოიყვანა და მისაყვედურა — ჩვენი თამარაი რატომ ვერ იცანია... ის არის, ის! — უკანასკნელი ღიმილით დასძინა ასალომ და მოწყვეტით დაეშვა, ამ დიდ მოლოდინში დაძაბული სიცოცხლის ძარღვი გაუწყდა და ტვინში სისხლი ჩაეჭკა...

ნათელას თვალები ცრემლით აევსო, გაშეშებულ ლადის მიაყრდნობხარზე თავი და ერთი დადუმებული გულის ნაცვლად ორი აჩქროლებული გულის ფეთქა შეერთდა.

(დასასრული).

პამაკიზი — ტფილისი. 1935-36 წ.

ზარიგოლ ჩიქოვანი

ღათვია პაპუაძე

მოთხრობა

წვიმანარევი ქარი დილიდანვე მძვინვარებს და თოვლიანი მთების ნაპრალებში წივილითა და შხუილით დაპარწის. ფერდობებიდან მომსკდარი ზევეები გრგვინვით მიექანებიან თვალუწვედნელ ხრამებისკენ და ხავს-მოდებული პიტალო კლდეების ჯურღმულეებში იჩეხებიან.

ნადირისაგან გათელილ ბილიკს ხევიდან ამოსული მგზავრები მისდევნენ. ერთი მათგანი წინ მიდის. ზორზოხ მხრებზე მოკლული ჯიხვი მოუგდება. ხევსურულ მძივებიან პერანგზე გაქონილი ტყაპუქი აცვია. ქუდი ხელით მიაქვს. ქარი ნამქერს ახლის სახეში, მაგრამ მას, თითქოს ცხელო, შუბლზე ოფლი ჩამოსდის, მძიმედ ხენეშის, ზანტად მიაბიჯებს.

— გზა არ ილევა, დათვია, ღამეც წამოგვეწვია. ეს ქარიც ისე გაცოფდა, რომ ცას ჩამოგვანგრევს თავზე.

დათვია შედგა, თანამგზავრისაკენ მიტრიალდა, ხევიდან დახედა.

— გზა ცოტა-ლა დაგვრჩა, გივარგი! — არაბულმა მარჯვენა ხელი მახლობელ მთისკენ გაიშვირა: — აი. იმ ცხვირმონგრეულ მთის გადაღმაა შატლი, მაგრამ ამაღამ იქ ასვლას ვერ მოვასწრებთ. ღამე დედამიწაზე უშვება. ნისლიც ჩამოწვა. ისე მძიმედ მოდის ეს ტიალი, რომ ქარიც ვერ ფანტავს. ღრუბლებიც თითქოს მიწაზე დაეშვნენო. არ მიყვარს, გივარგი, ღრუბელი. მახრჩობს და მაბრაზებს. ასეთ ამინდში სული მეხუთება. ტვინი მეწვის. მინდა სათითაოდ ჩამოვგლიჯო ციდან და ხრამში გადავჩეხო.

დათვიამ მკლავები გაშალა. ნამქერისაგან შეთეთრებული მხრები შეიბერტყა, შეტრიალდა და არ მოუხედავს, ისე გაემართა აღმართისაკენ.

— ვიჩქაროთ, გივარგი, როგორმე გამოჭვბულამდე მივალწიოთ. სულ ახლოა, აგერ იმ ფერდობის გვერდით. ღამეს იქ გავათენებთ. თორემ ასეთ ვერან ღამეში ან ნადირი წაგვახდენს, ან ქარი გადავჩეხავს ხრამში.

გიორგი დილით ტფილისიდან გამოჰყვა მანქანას. შატლში უნდა ასულიყო საღამომდე. იქ კოლმეურნეობის „წითელი პარტიზანის“

ცხვარს ავადმყოფობა გასჩენოდა და სასწრაფოდ გაიწვიეს. ფასანაურთან მანქანა გაუფუჭდა. იძულებული გახდა სხვა მანქანისათვის მჩივცადა. საათნახევრის ლოდინის შემდეგ, შორს შოსეზე შტერის კორიანტელი ავარდა და მალე მანქანის გუგუნიც მოისმა. მემანქანემ გაფუჭებული მანქანის დანახვაზე თითონვე შეაჩერა თავისი მანქანა, მაგრამ თავისუფალი ადგილების უქონლობის გამო მხოლოდ გიორგი წაიყვანა.

გიორგი ყაზბეგში საღამოს ჩავიდა, მისი დაგვიანების გამო გამყოლს არ დაეცა და არ შაში ვადასულიყო ნათესავებთან. გამოცდილმა ეჭიმში იყო, რომ დაგვიანება არ ივარგებდა. უამრავი ცხვარი საფრთხეში იყო. ამიტომ იძულებული გახდა ფეხით გასადგომოდა უცნობ გზებს.

გიორგი მალე გასცილდა ყაზბეგის მიდამოებს. ამინდი გაუარესდა. ქარი თანდათან ძლიერდებოდა, მაღალ მთის მწვერვალებზე დაათრევდა შავი ღრუბლის ნაქრებს და ფერდობებიდან იტაცებდა ქვის ნამსხვრევებს. შეშინებული ფრინველები გამალებით მიეშურებოდნენ სადღაც და გულშემზარავი ჩხაილით აყრუებდნენ სივრცეს.

გიორგი ბეჯითად მიიკვლევდა დახლართულ გზას, მაგრამ მალე აერია გზა-კვალი. ხევში მოემწყვდა და ვერც წინ გააგნო გზა და ვერც უკან. შეწუხდა. უიარაღო იყო. არ იცოდა, რა ექნა. გარშემო კლდეების კვარცხლბეკებზე შემდგარი ათასგვარად აჩონჩხილი ყინულის ზოდები მოჩვენებასავით დასცქეროდნენ ყოველმხრივ. ქარიც გულს უსერავდა. მწარე სისინით დაძვრებრდა კლდეების ხვეულებში და სახეზე ნამქერს სცემდა.

დიდი ხანი იყანყალა უცნობ ადგილებში. დაიღალა. იმედ-გაწყვეტილი დაეშვა ქვაზე. წუთით მოსვენებას მიეცა. ხელები მუხლებზე შემოიკრიბა და თვალები დახუჭა. მთელი დღის უქმელობისა და დაღლილობისაგან გონება დამძიმებოდა. ასე იჯდა დიდხანს. მერე წამოდგა, სხული მოუღუნდა. განძრევა უჭირდა, ღონე მოიკრიბა. იქვე ფერდობზე აირბინა. ორივე მუჭით თოვლი აიღო, სახე დაისრისა. მკლავებზედაც მოისვა. გამოცოცხლდა. ახალი ძალა იგრძნო. მოკლე წიფლის ჯოხი მოიმარჯვა და ის იყო ფერდობს აჰყვა, რომ ქვევით ხევიდან კარაბინის ქახანი მოესმა. გიორგი შედგა. სწრაფად მიტრიალდა ხევისაკენ და არ შეუყოვნებია, სირბილით დაეშვა თავქვე. ფერდობი რომ ჩაირბინა, შედგა, ხევში ორაბილიკი ჩადიოდა. არ იცოდა, რომელს გაჰყოლოდა. ხევისკენ გადაწოლილ კლდეს გადაეკიდა და ქვევით გადაიხედა. ხევის მარცხენა კიდეზე მონადირე იდგა და ნადავლს შიგნავდა. გიორგი სწრაფად მოშორდა კლდეს. სირბილით დაეშვა ხევისაკენ და როცა მონადირეს მიუახლოვდა, რიხიანად მიესალმა:

— გამარჯვება შენი, მთიელო!

— გამარჯვებით ვატაროს უფალმა, ბიჭაუ! — უპასუხა გვერდებულმა მონადირემ და შიგენას თავი დაანება. სისხლიანი ბეჭეტიც კალთით შეიწმინდა. — ეინა ხარ, ბიჭაუ, ამ მთებში რამ ჩამოგავდო?

გიორგიმ უამბო თავისი გასაკირი და დახმარებამ სთხოვა. მონადირეს ვაელიმა, გიორგის სიმხნევე და განზრახვა მოუწონა, ნანადირევი შუკრა, აითრია და ზურგზე მოიგდო. კარაბინი დამბაჩასავით ქამარში გაიჩქო.

— წავიდეთ, მეც შატილისაკენ მივდივარ, იქაური ვარ, დათვია არაბულს მეძახიან. „წითელი პარტიზანის“ თავმჯდომარე ჩვენს კოლექტივში იყო დილით. დღეშეთიდან გუშინ ეჭიმი ჩამოუყვანია და ცხვარს აღარა უჭირს რაო. ჩვენ მაინც ვიჩქაროთ.

არაბულმა ჯოხი მოიმარჯვა, მთას ვახედა, მერე თავი მარჯვნივ, მიაბრუნა და ხევის გასწვრივ გაჭრილ ბილიკს შეავლო თვალი. პირველი გზით აირჩია წასვლა.

გიორგი ვაჰყვა არაბულს. დათვია წინ მიაბიჯებდა, გიორგი შორი-ახლო მისდევდა. ცნობისმოყვარეობით შეჰყურებდა. აკვირებდა მისი აზოვანება. არაბული მალალი ტანის, განიერ მხარბეჭიანი იყო. დაძარღვულ ჯმუხ კისერზე ქონნარევი ოფლი ჩამოსდიოდა. მის ყოველ მოძრაობაში გოლიათური ძლიერება ჩანდა. მისი ნაბიჯი მტკიცე და მოზომილი იყო. აუჩქარებლად მიდიოდა, ციცაბო კლდეებზე და ვიწრო ბილიკებზე თავისუფლად მიაბიჯებდა.

კარგა ხანს იარეს ხმაამოუღებლად. გიორგი ჩამორჩა. კელავ დაღლილობა იგრძნო. გაუქირდა სიარული, ძლივს მიათრევდა ფეხებს. ხშირ-ხშირად ისვენებდა.

არაბულმა შეატყო, შედგა, ტვირთი შეისწორა, ოდნავ გაილიმა, ფართე კბილები გამოუჩნდა. დიდი, კუპრივით შავი თვალები აენთო.

— ქალაქის გზებს არა ვაფს, არა, ვივარგი! აქ მტერის ნაცვლად ნამჭერი გცემს სახეში, ავტომობილის წივილის ნაცვლად ზევეების ზმული გესმის. ძნელია. ვაგვირდებამ, მაგრამ მაინც ყოჩაღად მოდიხარ.

გაამხნევა არაბულმა თანამგზავრი და მდევკაცივით ახვიზინდა. გაიცინა გიორგიმაც.

• •

შელამებული იყო, როცა მგზავრებმა გამოქვამულს მიაღწიეს. არაბულმა ტვირთი მოიხსნა. ირგვლივ მიმოიხედა. ადგილები მოსინჯა. ტყაპუტი გაიხადა და გიორგის შემოახვია. კარაბინიც გადასცა.

— აი, ესეც გამოქვამული, — მიუთითა არაბულმა გიორგის სიბნელეში ამართულ თოვლიან კლდეზე. — უნდა ვიჩქაროთ და მალე დავბინავდეთ, ორპირი ქარი იწყება. შენ აქ დაიცადე, მე გამოქვამულში შესავალს მოენახავ.

არაბული ფრთხილად დაიძრა გამოქვაბულისაკენ. სიბნელეში გაწვა-ვაფოფუნდა. ოთხზე შემდგარი დათვივით მიიჩიაედა კლდის ქმსზე გამოქვაბულს ირგვლივ შემოუარა. კარებს ვერ მიაგნო. დაილალა. სიბ-კლდეებზე ფრთხივით ხელფეხი დაუსისხლიანდა. წამოდგა, ჯოხზე და-ეყრდნო. ოდნავ შეისვენა. გახელებული ქარი გამეტებით უტევდა. სა-კმარისი იყო ოდნავ ფეხი დასცდენოდა, რომ წამსვე ხრამში გადაიჩი-ხებოდა. შესვენების შემდეგ კვლავ შეუდგა არაბული შესასვლელის ძებნას. მალე მიაგნო, იცნო ქვის ზოდი, რომლითაც შესავალი იყო დაბნული. ნაბიჯით უკან დაიხია და მთელი ძალ-ღონით დაეძგერა. ვე-ება ზოდი მოწყდა კლდიდან. სრიალით დაეშვა უფსკრულისაკენ და მერე სადღაც შორს, სიღრმეში საშინელი რახვეანი გაისმა.

არაბული უკან გამობრუნდა. გიორგისთან მივიდა.

— შესავალს მიაგვენ, გივარგი. ახლა ფიჩხებს მოვიტან და ცეცხ-ლი გვექნება.

დათვია სიბნელეში გაქრა.

ქარი არ ცხრებოდა. მთებს გადაღმა, ცის კიდურზე ხშირად იელვე-ბდა და მაშინ შორიდან ყრუდ ისმოდა ქუხილის ხმაც.

არაბული მალე დაბრუნდა. ფიჩხები მოიტანა. მოკლე-მოკლედ და-ამტერია. ქამრით შეკრა და შეკრული კონა ზურგზე მოიკიდა. გამო-ქვაბულში დიდი ვაივაგლახით შეძვრა.

გიორგი სიბნელეში ვერაფერს ვერ ამჩნევდა. მობუზული იჯდა და დათვიას ხენეშა და მოძრაობა ლა ესმოდა.

მალე გამოქვაბულიდან ცეცხლის შექმა გამოანათა. არაბული გა-მოვიდა. ჯერ ნანადირევი შეიტანა და შემდეგ გიორგი შეიყვანა.

დაბალ-ქერიან გამოქვაბულის კედლებიდან წყლის წვეთები ჟონავ-და. ისედაც შეხუთული ჰაერი კვალით დაძმომებულიყო, შავ ნისლად მოსდებოდა იქაურობას.

— ცეცხლს მოუგექ, გივარგი. მხოლოდ შორიდან, გათოშილი ხარ და ნელ-ნელა გათბი, — არაბულმა გიორგის ცეცხლის პირას ტყაბუქა დაუგო და თითონ სამწვადე ხორცის მომზადებას შეუდგა.

გიორგიმ ცეცხლის შუქით განათებულ გამოქვაბულს თვალი მოაე-ლო. ხავს-მოდებული კედლები პირქვეშად გამოიკვირებოდნენ. საპარი-სებული სიჩუმე იყო ირგვლივ.

— ეშმაკმა დალახეროს! — წამოიძახა გიორგიმ შეშინებული ხმით და კედელს მიაწყდა, — მოჩვენებაა თუ ნამდვილი ადამიანების ჩონჩხ ვხედავ?

— ნამდვილად ხედავ, გივარგი, — გამოეხმაურა თანამგზავრს არა-ბული. ის ჯიხვს ატყავებდა და ზურგშექცეული იჯდა გიორგისაკენ. მას არც თავი აუღია და არც შეუხედავს მისთვის. — დაჯექ, გივარგი,

აი. მოვრჩები და ჩონჩხის ამბავს ვიამბობ. ქალაქელი ხარ. დაგაინტერესებს.

გიორგი ადგილიდან არ განძრეულა. შეშინებული და გაკვირვებული შეპყურებდა იარაღასხმულ ადამიანის ჩონჩხს.

რაკი შეატყუო, არაბულმა, რომ გიორგი ვერ ისვენებდა, წამოდგა. ჩონჩხი ფიჩხებით აიღო, გამოქვაბულიდან ნახევრად გაძვრა და ხრამშვიდაჩეხა.

— დამშვიდდი, გივარგი, მოდი, არაყი დალიე. მწეადიც მალე გვექნება. — დათვიამ ქაშირიდან პატარა ტიკჰორა დი მათარა მოიხსნა. ჯერ გიორგის დაუსხა არაყი და შემდეგ თვითონაც გადაჰკრა. მალე ხორციც მოშხადდა. ნაჭერ-ნაჭერ დასჰრა, გათლილ ფიჩხზე წამოაცვა და ცეცხლს მიუფიცხა.

— ხუთი წლის წინად. — დაიწყო მან დინჯად. — მოხევეებში გადავედი. ჩვენებური ქალი ვაათხოვეს არშაში. დიდი ღვინი გადაიხადეს. მოხევეები მეტად სტუმარმოყვარე ხალხია. ღვინმა სამ დღე-ღამეს გასტანა. უკან ებრუნდებოდი. ნაღვინევი ვიყავი. გზაზე დამძინებოდა. კარგა ხანს მეძინებოდა. ალბათ, დათვის ღრუტუნს რომ არ გამოვეღვიძებინე. მზე მთებს გადასულიყო. ქარი ისე ბურღაობდა, რომ ამინდი უქვევლად უნდა წამხდარიყო. წყაროზე ხელ-პირი დავიბანე და გზას გავეუდექი. მზე თანდათან ჩაიძირა. ქარბუქმა და ღამემ სწორედ გამოქვაბულთან მომისწრო. სიარული შეუძლებელი გახდა. გადაეწყვიტე ღამე აქ გამეთენებინა. ხანჯლის ამარა ვიყავი. ასეთ გამოქვაბულში ნადირი ბუდობს. ვფრთხილობდი, მაგარი ძილი ვიცი და ზიფათს არ გადავყოფდი. მაგრამ არც გარეთ შეიძლებოდა დარჩენა. ირგლივ სიბნელე იყო. ქარი მთებიდან იტაცებდა თოვლს. მოჰქროდა ნამჭერი და საშინელი სიძაფრით მახლიდა ყოველი მხრიდან.

დიდის ვაივაგლახით შეეფოფხდი გამოქვაბულში. ტალკვეს გავკარი. კუთხეში ხმელი ბალახი და წვრილი ფიჩხი ეყარა. ეტყობოდა, გამოქვაბულში რალაც ბუდობდა. მაგრამ ალბათ ზევეებს გზა შეიკრა და სადღაც დარჩენილიყო. ფიჩხი შევავროვე და ცეცხლი ზედ გამოქვაბულის შემოსავალთან დავანთე. უჩვეულო ღამე იყო. სიცივე ძვლებში ატანდა. ცოტა რომ ვაეობი, ჩიბუხი გავმართე. ამოღებული ხანჯალი ზელში მიჭირა და ყოველ წუთში ველოდი ნადირის დაბრუნებას. ასეთ ადგილებში უფრო მეტად დათვი იცის. აქაური ძროხის ოდენაა. თუ დაგასწრო, წავახდენს. გადაშუალამდა. ფიჩხი შემომაკლდა. ცოტ-ცოტას ვუკეთებდი. მომწყინდა. ფიჭვებში გავერთე. წამთვლემოდა. უცებ უცნაურმა ხმამ გამომალეიძა, შევეკრთი. ჩემს სიციცხლეში პირველად ვიგრძენ შიში.

დაქრილ დათვს შევბმევიარ ხელდახელ, მოქნეული მახვილისათვის გამისწორებია თვალი, მაგრამ შიში არ მიგრძენია. ხელები არ მომდუ-

ნებია. დავიბენი. დამბლა დაცემულს დავემსგავსე. ჩემ წინ იდგა ადამიანის მსგავსი რაღაც: ნახევრად შიშველი, ქონდრის კაცევი დაბალი. მიმქრალი. მთელი სახე წვერით ჰქონდა დაფარული. ჯავარჯივით ვაფშევილი, წვერიანი თმა მხრებზე ეყარა. თვალები არ უჩანდა. თვალების ნაცვლად მწვანე შუქი გამოკრთოდა ჩირქიან შუბლს ქვემოთ. ყელამდე შეიარაღებული იყო. მარჯვენა ხელით მაუზერი გამოეშვირა ჩემსკენ, მარცხენა ხელში ეანგმოდებული ბერდნა ეჭირა, ჩონჩხივით ირხეოდა, ხრიალებდა, ტუჩებს აცმაკუნებდა, ხარბად სუნთქავდა. ხმის ამოღებას ლამობდა, მაგრამ ვერ ახერხებდა.

ხანჯალი ხელიდან გამივარდა. გამოშტერებული ვიჯექი. კრიკა შემეკრა. ოდნავადაც არ შემშინებია ჩემსკენ გამოშვერილი იარაღისა. მისი თვალებიდან გამონაკრთობმა მწვანე სინათლემ მომწყვეტა წელი, დამიწყო გონება, მისმა დამხარულმა სახემ შემიჩერა გულის ცემა. საშინელი სუნი სდიოდა. ისეთი სუნი დიდხნის მკვდარს ასდის ხოლმე. უქულო იყო, ფეხშიშველი. გათოშილი სხეული უცახცახებდა. ტუჩები უკრთოდა. თავი კუზიანივით მხრებში ჰქონდა ჩამჯდარი და წელში მოკუნტულიყო.

თვალებზე ხელი მოვისვი, ვიფიქრე, მოჩვენება თუა მეთქი, მაგრამ არა, მოჩვენებას სუნი არ უდის, არ ხრიალებს და არ ჩაგცქერის ცივი. ქვის გამხვრეტი თვალებით.

დიდხანს იდგა ისე. დაიღალა, ხრიალი შესწყვიტა, თითქოს სუთქვა შეეკრაო: ცხვირის ნესტოები აღარ ებერებოდა. თვალებშიაც მწვანე სინათლე ჩაუქრა, მომარჯვებული მაუზერი მოწყვეტით დაუშვა. წუთით გარინდდა, ქვასავით უძრავი გახდა, მერე ერთბაშად დაბარბაცდა, თავი ვერ შეიმაგრა და მიწაზე დაეშვა. არ განეძრეულვარ. ოდნავ მომეშვა, სიმშვიდე დამიბრუნდა და ჩამქრალ ჩიბუსს მოვეუკიდე.

თითქოს ისიც გამოერკვაო. ღონე მოიკრიბა. ამოიხენეშა და ისე ამოიხრიალა, გეგონებოდა გულ-ღვიძლი ამოანთხიაო. ჩემსკენ ოდნავ წამოიწია და ცივი ხრინწიანი ხმით ამოიკვნესა:

— დათვია არაბულო!

ტყვიანაცემივით შეეტორტმანდი. საკუთარი სახელის გაგონებამ გამაშტერა. ავაიმე ავსულს შევეყარე მეთქი, — გამიელვა თავში. ის ისევე ხრიალებდა. კვლავ აპირებდა ლაპარაკს. ახლა უფრო იოლად დასძლია ხრიალს.

— ვერ მიცანი, არაბულო! — ამოიკნავლა მომაკვდინებელი ხმით და ცეცხლისაკენ წამოაჩოჩდა. ხელები წინ გამოიშვირა და აკანკალეზულმა შემომძახა:

— ცეცხლი! სითბო! — ხელები უმაღვე მოაშორა ცეცხლს, გათოშილი თითები სითბომ აუწვა.

— სამი წელია, არაბულო, სითბო არ მიგრძენია. ცეცხლი არ მი-
ნახავს. შენ ისევ გაშტერებული მიცქერი. გიკვირს, რომ ჩემს ნიჭს
ლაპარაკი არ დამეიწყებია. მიჭირს. მკერდიდან სიტყვა ვერ გამოვაქვს.
რაღაც მიშლის. მახრჩობს. გადავეჩვიე ლაპარაკს. გაველურდი. ტყის
კაცს დავემსგავსე. ვერა მცნობ? რას მიცნობ! ბეცკა ზვიადურს ვინა
იცნობს ახლა. სამი წელია წყველა-კრულვით მიხსენიებს მთელი ხე-
სურთ სოფლები, მაგრამ ბოლო მაინც არ მეღება. სული კი ტკბილი ყო-
ფილა, არაბულო! თავის მოკვლა გამიჭირდა. სიკვდილი თავისით არ
მოდის. მე ჩემით ვერ მიველ მასთან.

გაოცებული ვეუბრებდი ბეცკა ზვიადურს, რომლის სახელი რამ-
დენიმე წლის წინათ შიშის ზარის მომგვრელი იყო. ზვიადურის მხრე-
ბი აოცებდა მნახველს, მორიგით ჯმუხი კისერი ჰქონდა. ტანად ჩა-
ფსკენილი და ბრგე იყო. კუშტსა, და უხეშ სახეზე მრავალი ჭრილობა
აჩნდა. შავი მრისხანე თვალები ამოწვდილი მახელივით უელავდა სქელ
წარბებს ქვევით.

ასეთი ადამიანის ნაცვლად ჩემ წინ იჯდა მოჩვენების მსგავსი რა-
ღაც. დაჭრილი ადამიანივით იმანჭებოდა, რაღაც აწუხებდა, კვლავ აცახ-
ცახდა, მაუზერი ხელიდან გაუფარდა და განუწყვეტელი ხველა აუტყდა.

მომავონდა სამი წლის წინად მომზადარი ამბავი: ეს მოხდა მაშინ,
როცა ის შეძლებული ოჯახის პატრონი იყო. ზვიადური არ უყვარდათ
მთაში. ძუნწი იყო. დაუნდობელი და შეუბოვარი, ერთი ბატკნისთვის
აჩეხდა ადამიანს. ერთი მუკა ფქვილისთვის დასცემდა ტყვიას თავის
მოკეთესაც კი. დიდი რიდი ჰქონდათ სოფელში. ყველა ცდილობდა თა-
ვი შორს დაეჭირა მისგან. ერთი შვილი ჰყავდა. თავს ევლებოდა. მის-
თვის არაფერს არ ზოგაუდა. ქალაქში გაგზავნა სასწავლებლად. ოთხი-
ოდე წელმა განვლო. ბეცკა დღითი-დღე ელოდა შვილის დაბრუნებას.
შვილის მოლოდინში მოხუცს ხასიათი გამოეცვალა: ჩუმი და გულჩათ-
ხრობილი გახდა. დღეებს თავაუღებელ გარჯაში ატარებდა. გულის
ჯავრს შრომაში კლავდა. ერთხელ, მაისის ნისლიან დილას ელიბომ გა-
ქაფული ცხენი შემოაგდო ზვიადურის ეზოში. ქალაქურად ეცვა. გულ-
ზე რაღაც ნიშანი ეკეთა და ქუდზე წითელი ვარსკვლავი ეკრა. არ მოე-
წონა მამას შვილის ჩაცმულობა. წუთით გახარებული სახე მოედრუბ-
ლა. მოხუცი მიხვდა, რომ შვილს არა მარტო ტანსაცმელი გამოეცვალა.
ავად შეიკრა შუბლი. ეზოში დააცდევინა. პერანგი და ჩოხა გამოუტანა.
შვილმა გაუღიმა.

— ჩოხა ჩაიციე, ბალო! — უთხრა ბეცკამ დამშვიდებული ხმით
შვილს.

— მამა! — შესჩივლა ელიბომ თხოვნის კილოთი და დედისკენ გაიწია.

— უკან დაიწი! — შესძახა ზვიადურმა და მთასავით აღიმართა დე-
დასა და შვილს შორის.

მეზობლები ხმაგაკმენდილი უცქეროდნენ. ელიზო არ აპირებდა ქალაქური ტანსაცმელის გახდას. მამაც არ უთმობდა ელენეს ზვიადაური აფთარს დაემსგავსა. მგელივით ქერა აიყარა.

ფერწასული დედა უმწეო სახით შეჰყურებდა შვილს.

— ვაიხადე, ელიზო, დაუჯერე მამას! — შესთხოვა მან განწირულს ხმით შვილს.

— დედაკაცო, ხომ არ შეიშაღე! — შესძახა ბეციკამ ცოლს და გვერდზე მოქცეული ხანჯალი წინ გადმოიღო. — ეს ბაღლი პირველია ხეუსურეთში, რომელიც მამის წინააღმდეგ მიდის.

ელიზომ ფილიმა, ბეციკას შვილის ღიმილი დაცინეად მოჰქვენა, მისი ამხედრებული სული კიდევ უფრო ამხედრდა.

— მამა, ამ ტანსაცმელის გახდა ჩემს განიარაღებას ნიშნავს. ეს კი იმდენად ძნელია, რომ ამაზე ფიქრიც არ შემიძლია.

ზვიადაური ჩასცქეროდა შვილს თვალეზამღვრეული. უძრავად იდგა, მაგრამ მთელი სხეული უცახცახებდა. ელიზო კი კვლავ მოლიმაური სახით შესცქეროდა აფორიაქებულ მამას და ელოდა დროს, თუ როდის ჩაეხვევოდა საყვარელ დედას.

— ელიზო! — დაარღვია სიჩუმე ბეციკამ.

— რას იტყვი, მამაჩემო. — უპასუხა ცივად ელიზომ.

— ბეციკა ზვიადაური ვთხოვს შენ, ჩემო ბაღლო, გესმის. მამა გეხვეწება, მამა, ზვიადაური, რომლის პირიდან ბრძანებას ისმენდი ყოველთვის, აი ამ მთელი ხალხის წინაშე გეხვეწება შენ მამაშენი, ხედავ ელიზო, როგორ გაოცებით მიცქერიან შატილის მცხოვრებნი, მათ პირველად ესმით, პირველად ხედავენ ბეციკა ზვიადაურის ხვეწნას...

ბეციკა გაჩუმდა, შეშინებული თვალები შვილს მიაშტერა და პასუხის მოლოდინში უძრავად იდგა.

— ელიზო! — ამოიკენესა დედამ.

ელიზო გარინდებული იყო. ოდნავ დამცინავი ღიმილით შეჰყურებდა მამას. მტკიცედ და ჯიუტად ანათებდა თვალებს, თითქოს მამის თხოვნა არც კი გაუფიქროს. დიდი ხანი არ დაუყოვნებია. დაიხარა, მის ფეხთან დაყრილი ტანისამოსი აიღო, ერთად შეხვია და სახლის აიენისაკენ გაისროლა. იმავე წუთში ბეციკას ხმაღმა იელვა.

მამას უნდოდა პრტყლად შემოეკრა შვილისათვის მახვილი. მაგრამ ელვის უმაღვე ცოლი სწვდა მკლავში. ბეციკამ ერთი დაკერით მოიშორა დედაკაცი და ჯიქურად მიეტანა შვილს. არც ელიზოს დაუყოვნებია, გამეტებით ეძვერა მამას.

სულგანაბული ხალხი უძრავად იდგა და სანამ რასმე მოიფიქრებდა, ბეციკას ხმაღმა ცეცხლის ალივით ერთხელ კიდევ გაიელვა ჰაერში. თავგადაჩხილი ელიზო შექანდა და თავდაღმა დაეცა მიწაზე.

ბეციკა გაშეშებული დარჩა. თითქოს მხრები ჩამოათალესო. ჯმუხს კისერი მკერდში ჩაუვარდა: მოიკუნტა, დადნა და დაპატარავდა. სახარელი დუმილი იდგა. გულწასული დედა ელიბოსავით უძრავად ევლო მიწაზე.

დიდი ხანი დაჰყურებდა ბეციკა შეილს. მერე მუხლებზე დაეცა. დაპრილი მოზვერივით შებლავლა და მთელი ძალონით ჩაეხვია. ანჯღრევდა, ეფერებოდა, კოცნიდა და მუდარით ჩასძახოდა.

— ელიბო. ჩემო საყვარელო შეილო! გაახილე თვალი. შემომხედე. მოკვლა არ მინდოდა, აეიამე, აეიამე, ბეციკავ! — კარგა ხანს ბლოდა ზვიადაური სახარელი ხმით, როცა წამოდგა გაშტერებული შემოგვაჩერდა, თითქოს რალაცას გვებოვდა. ხალხისაგან მოელოდა მსჯავრს, მაგრამ არაეინ არ იძროდა ადგილიდან.

გონებადაკარგული ბეციკა გამოერკვა. მწარედ ამოიგმინა. რალაც გაუგებარი სიტყვები წამოიბლავდა. სწრაფად მოსცილდა ადგილს და ქარივით გაქრა.

იმ დღიდან არაეის უნახავს ზვიადაური. მის სახლკარს ხალხმა ცეცხლი წაუკიდა. დიდი და პატარა წყველა-კრულვით იხსენებდა ბეციკას სახელს. ყველგან ძრწოლებით იგონებდენ ამ ამბავს, ზვიადაურის იოჯახი ზვიადაურივით აღიგავა სოფლიდან...

ჩაფრთვლილ ცეცხლს ფიჩხი დაეფმატე. თავჩალუნული ვიჯიკ-ვიჯიკობდო, რომ ზვიადაურიც იჯდა და არ ინძრეოდა. მე არ ვუყურებდი ზვიადაურს, არ შემეძლო მეცქირნა მისი სახისათვის. მესმოდა მისი ჩქარი სუნთქვა და განუწყვეტელი ხრიალი.

ალიონი ახლოვდებოდა. ცეცხლი თანდათან ჩაიფერთლა. გამოქვამულს სიბნელე მოედო და სამარისებურმა სიჩუმემ მოიცვა იქაურობა.

ალარ ხრიალებდა ბეციკა. განაბული იჯდა, მხოლოდ მისი თვალეები ანათებდა ისეე მწვანედ.

— პაუ, დათვია, მითხარ რამე! — შემომძახა უცებ მიღეული ხმით და კვლავ ახრიალდა. — ხმა გამე, ბიჭაუ, მითხარი რამე! შატილში რა ამბავია? ჩვენებიანთ ამბავი მაინც მითხარ, ადამიანო.

ხმა არ ამომიღია. გული სიბრალულით ამეგსო. ვეძებდი სიტყვას. მინდოდა მენუგეშებინა, გამემხნევებინა, მაგრამ მან დამასწრო:

— სალამოს ხეში ვიყავ, ბიჭაუ, ელიბოს ტყვია დაეცი. მთელი დღე დამდივდა ის კვალდაკვალ. მთებზე, ხრამებში, ხეებში. ხელებში წითელ ვარსკვლავიანი ჩაჩქანი ეკირა. ქედზე მიკრული წითელი ვარსკვლავი მზესავით ანათებდა. ჩაჩქანით გასრესას მიქაღდა და ვარსკვლავის სხივებით დაწვას, მაგრამ ვერა, ბეციკას მუხლები წიაროვით შარდი. ბეციკას თვალეები ორბის თვალეებივით მკრელია. მხოლოდ გული არ მივარგა, არაბული. ღონეც მღალატობს. ელიბოს შეძახილი შიშის ზარს მცემს. მის შემოხედვას ვერ ვიტან. მისი ვარსკვლავის ცეცხლი

მწვავს და მაგიეებს. ის კი სამი წელია ფეხდაფეხ დამდევის, მას შემდეგ კოველ სალამოს ვკლავ. მაგრამ დილით ისევ ცოცხლდება და მთელი ტყის განმავლობაში არ მასვენებს. მეტი აღარ შემძლია, არაბულო. გავთავადი კაცი! უკანასკნელი ტყვია დამრჩა მათუზერში. მხარა მიგრძნობს, რომ ამ ტყიას უსათუოდ ავაცდენ და მაშინ ჩაჩქანს დამცემს თავში, გამსრესავს, ცეცხლის ალით დამწვავს, მიშველე, არაბულო! დამიხსენ ელიბოსავან!

შეისვენა. სული მოითქვა. ფეხზე წამოდგა. ჩემსკენ წამოიწია და მუხლებზე დაეცა, ხელები ფეხებზე მომხვია, საცოდავად დაიკრუნხა.

— დათვიავე, აპა, ბიჭაუ, უკანასკნელი ტყვია!

მაუზერი გამომიწოდა.

— შემიცოდე, არაბულო! გამომართვი იარაღი.

უხერხული სიჩუმე ჩამოვარდა.

ისევ წამოდგა. ბარბაცებდა. თავს ვერ იკავებდა. ჩემსკენ გამოშვერილ მათუზერს ძლივს იმაგრებდა.

— არაბულო, ჰაუ, ბიჭაუ, ტყვიასაც არ იმეტებ ჩემთვის. მომხედე, დათვიავე, შემობრალე ადამიანი!

არ ვიცოდი, რა მექნა. მისი ქვითინი ქვასაც აატირებდა, მაგრამ მე ისევ გამოლენჩებული ვიჯექი, რომ მოფიჭრების უნარიც აღარ მქონდა. შემატყო ეს, მათუზერი კედელს მიახალა. პირქვე დაემხო და ფრჩხილებით ჩაებლაუტა მიწას. დიდი ხანი ბორგავდა საზარლად. მიწას ბლუჯნიდა, სახეს აქეთ-იქით ახლიდა ქვებს.

დაილალა. დამშვიდდა. სუნთქვა შეუნელდა და არ ვიცი, ჩაეძინა თუ გული შეუღონდა, მოძრაობაც კი შესწყვიტა.

შალე აღიონმაც შემოანათა. ზვიადაური ისევ თავდაღმა ეგდო მიწაზე. სისხლითა და ჩირქით მოსვრილი ნახევარი სახე-ლა უჩანდა, ოდნავ სუნთქავდა.

არ მინდოდა გამელეიძებიანა. ფრთხილად გამოვედი გარეთ. სუფთა ჰაერმა გონება დამიბრუნა. ელვის სისწრაფით გაიელვა ჩემს წინ წუხანდელმა ამბავმა. გამახსენდა ელიბო. მთელი სოფელი დაფიცული ვიყავით, რომ თუ ზვიადაურს ცოცხალს შევეყვრებოდით, არ დაგვენდო. ფიცისთვის არ შემეძლო ლალატა.

დიდი ქვის ზოდი ვიპოვე. ძლივს მივზიდე გამოქვაბულამდე. კარ ავაფარე. გარედანაც ქვებით დავჯოჯგრე და გზას გაუდექი. ხუთმა წელმა განვლო მას აქეთ.

თენდებოდა.

არაბული და გიორგი გამოქვაბულიდან გამოვიდნენ. დათვიამ ტვირთი გამოათრია. აიკიდა. ტყაპუტი მხარზე გადაიგდო. ცა მოწმენდილი იყო. ყინულოვან მთებიდან ატყორცნილი მზის სხივები ოქროსფრად ბრჭყვიალებდნენ. მთები იცინოდნენ.

დილის ჰაერი ღრმად შეისუნთქა. მერე გიორგის მიუბრუნდა.

— აი, გივარგი, შატლი. მთის კალთაზე რომ ვადმომჯდარა, ხედავ, როგორ მედიდურად ამართულა. აი, იქ რომ დიდი თეთრი შენობა მოსჩანს, ზვიადურის ნასახლარზეა. ის ელიბოს სახელობის სკოლაა. ჩვენ ავაშენეთ, კოლმეურნეებმა, ახლა ჩვენში ელიბოს მსგავსი ბაღლები დაიზრდებიან. აბა იქით გაიხედე, ბიჭაუ, აი იქით ზევით.

არაბულმა გიორგი მარჯვნივ მიახედა.

— ხედავ, მთაზე რომ საქონელი ვადმოდის. თითქოს ზღვის ტალღა მოეჭანებაო. ჩვენი ცხვარია. საძოვარზე მიდის. ვამომყე, გივარგი, საითაც მიიხედავ, ირველივ ყველაფერი ხარობს. ხედავს მთებიც კი იცინიან. ცივი და მედიდური მთები.

არაბულმა ჯოხი მოიმარჯვა და აღმართისაკენ გააბოტა.

ზოჯი მარია ღე ჰერადია

ღ ე ქ ს ე ბ ი

ანდრომედა უჩახულთან

სეფეის ქალი თმაგაშლილი, ცოცხალი კიდევ,
პატალო კლდეზე მიჯაჭვული, სუსტი, უძლური
მოთქეამა და ნისლით დაბურული შავი კუნძული
ველარ იფარავს მწვიროთებისგან შენგრეულ კიდეს.

უზარმაზარი ოკეანი თითქოს ხელს ჰკიდებს
ქალის ფეხებთან უკვე ამსხვრევს ყინულს ურჩხული:
თუმცა თვალები ზარდაცემულს აქვს მოხუჭული
ის მაინც ზედავს ნაპრალებს და საშინელ ზვიროთებს.

და როგორც ელვა ანგრევს ხოლმე უსხივო ზეცას
ცხენის ქიხინმა დაარღვია დუმილი უცებ.
თვალი გააღო. ქალს იმედით კვლავ გული უცემს.

რადგან მოფრინავს და მანძილებს სისწრაფით კეცავს
ზევისის ვაყის ფრთებასხმული მერანი ჩქარი
და ზევაზე შავად მოქანაობს აჩრდილის ჩქარი.

პერსი და ანდრომედა

ვით უეცარი მიყუჩება გრიგალურ ქარის,
ისე შეჩერდა ზვიროთებ შორის მხედარის ფრენა;
ტანს უფარავდა ქაფი, ხავსი და სისხლის ფენა,
ოქროსთმიანი ხელში ეპყრა სეფეის ქალი.

ღვთაებრივ კვიცმა გაარღვია ამ ზღვების რკალი,
ტორების ცემით და ქიხინით აჩერებს რბენას,
თითქოს აღელვებს დარცხვენილი ასულის ხვევნა;
მისი ღიმილი, ამღვრეული ცრემლებით თვალი.

ვაეი ეხვევა და სამივეს სილურჯე ტაღის,
როცა ვაეაზე ააქვს ტერფი ქალს შეტად დაღლილს
იპარავს კოცნას მონავარდე კამკამა ზვირთი.

მაგრამ მათრახის შემოქნევას ვერ იტანს ცხენი
გმირის ძახილზე როგორც ცისკენ ნატყორცი ბირთვი
ცაზე გაეკრა მისი ფრთების ეღვა და ცეცხლი.

ანდრომედას მოტაცება

მღელმარე სრბოლით მიჰქოლავედა ფრთიანი რაში,
აურნელოვანი ეხვეოდა ჰაერის ზეავეი,
ატორტმანებდა ფრთების აფრას და ორი მგზავრი
თან გაეტაცა ვარსკვლავებით მოხატულ ცაში.

მიჰჭრიან. ზვირთი ეხეთქება აფრიკას გაშლილს
მოსჩანს აზიაც... ჰა უდაბნო, ლიბანის ხაზი;
აქაფებული, ატანილი უცნაურ ბრაზით
ნისლეები ჰყრია კელესპონტის დაღვრემილ ზღვაში.

იალქნებივით აფარფატებს გაშლილ ფრთებს ქარს,
სადაც ტრფივით გულგამომბარი ვაეი და ქალი
მიყუჩებულან ვით ბუდეში ჩიტის ბახალი.

და როცა ზეცას მათი ლანდი კანკალით რთავდა,
მერწყულის, ვერძის მიეგება სხივი მაღალი
და მერე ნელა შეუერთდენ ლაქეარდის თავანს.

თარ. მ. პატარიძის

მ. ზორაძე

ივანიური ზღაპრები

ქარგ ზღაპარს მარტო თვით ცხოვრება
ქმნის და მის უკეთესს ვერაინ იტყვის.
ანდერსენი

1

ნეაპოლში ტრამეის მოსამსახურეები გაიფიცენენ: კიაიის ნაპირის მთელ სიგრძეზე ჯაჭვივით ვაჭიმულიყო ცარიელი ვაგონები, ხოლო გამარჯვების მოედანზე შეკრებილიყვნენ ვატმანები და კონდუქტორები, — მზიარული, მყვირალა, ვერცხლის წყალივით მოძრავი ნეაპოლელები. ზემოდან, ბალის ცხაურლობის იქით, ბრწყინავს მზეზე წვრილი, როგორც ქარგი ხმალი, წმინდა ჭველი შადრევანისა. გაფიცულთ გარს მრავლად მოხვევია გაჯავრებული ხალხი, ყველა თავის გზას მიეშურებოდა უზარმაზარი ქალაქის ყოველ უბნისკენ და ყველანი — ეს ნოქრები, ხელოსნები, მეწვრილმანეები, მკერავი ქალები — გაბრაზებით ხმამაღლა ამტყუნებენ გაფიცულებს. ისმის ბრაზიანი ხმა, მწარი დაცინვა, შეუჩერებლად იძვრის გაშმაგებული ხელი, რომლითაც ნეაპოლელები ისევე შესაგნებლად და მჭერმეტყველებით ლაპარაკობენ, როგორადაც დაუყენებელი ენით.

ზღვიდან პატარა სიო მოჭრის გრილი. ქალაქის ბალის დიდრონი პალმები არხევენ მარაოდ გაშლილ მუქმწვანე ტოტებს. ღეროები ურჩხულსპილოების ტლანქ ფეხებს უგავთ. პატარა ბიჭები — თითქმის ტიტველი შეილები ნეაპოლის ქუჩებისა — დახტიან ბელურა ჩიტებივით და წკრილა ხმით და სიცილით აფსებენ პაერს.

ძველებურ ნატიფსა ჰგავს ქალაქი, უხვად გაბრწყინებული ცხელი მზის სხივით, და მომღერალი, თითქო ორგანად გადაქცეულიყოს. ცისფერა ზვირთი ზღვისა ეკვეთება წყლის პირის კლდეს და დიდი დოლის ხმით შანს აძლევს ქალაქის ხმაურობას.

დაღვრემილები არიან გაფიცულები, ერთმანეთს ეკვრიან, პასუხს არც კი აძლევენ ხალხის გაბრაზებულ საყვედურს, ბალის ცხაურლობეზე ძვრეშიან და მოუსვენრად გაპყურებენ ქუჩებს, გეგონებათ, მგლების ზროვავა,

რომელსაც გარს ძაღლები შემოჰხვევიან. ყველა ჰხედავს, რომ გაფიცულები, ერთნაირ ტანისამოსში გამოწყობილი, ურყვევლ გადაწყვეტილებით არიან ერთმანეთთან შეკავშირებულნი, რომ თავისას არას დასთმობენ, და ეს უფრო აბრაზებს ხალხს. მაგრამ ამ ხალხში ფილოსოფოსებიც ურყვიან: იქვე დადიან, სწევენ თავისთვის ჩიბუხს და ამშვიდებენ გაფიცვის წინააღმდეგ მოაზრე გულფიცხ ვაებატონებს:

— ბატონო ჩემო, მაშ რა ჰქნას მაგ უბედურმა, თუკი თავის შვილეს ბისთვის მაკარონიც ველარ უყილია?

ჯგუფებად დგანან სალუქად ჩაცმული აგენტები ქალაქის მილიციისა, ორ-ორი, სამ-სამი ერთად, და ყურს უგდებენ, რომ ხალხის გროვა არ აბრკოლებდეს ეტლების მიმოსვლას. სასტიკად იცავენ ნეიტრალიტეტს, ერთნაირ სიმშვიდით უყურებენ გაფიცულებსაც და იმათ მძრახავებსაც და გულიანად დასცინიან იმათაც და ამათაც, როდესაც ყვირილს და ხელების ქნევას მეტრის-მეტრი სიცხარე ერევა. თუ მაინც და მაინც ისე გამწვავდა საქმე, რომ ერთმანეთს ეცნენ ხალხი და გაფიცულები, ეიწრო ქუჩაში, სახლების კედლების გასწვრივ, რაზმი დგას კარაბინერებისა მოკლე მსუბუქი თოფებით ხელში. საკმაოდ საშიშია ეს რაზმი, სამკუთხოვანი ქუდებით, მოკლე წამოსასხამებით და შარვალზეც ორი წითელი ზოლით, თითქო სისხლის ნაკადი დასდენიათ.

უცბად წყდება საყვედური, დაცინვა, ლანძღვა. რალაც მოჩვენა ხალხს, მოჩვენა ახალი, ადამიანების შემათანხმებელი და მომპრიგებელი. გაფიცულები უფრო პირქუშად გამოიქვირებიან და იმავე დროს მჭიდროდ ერთდებიან. ხალხში ყვირილი ისმის:

— ჯარისკაცები მოდიან!

სტვენით დასცინის გახარებული ხალხი გაფიცულებს. ისმის მისალმების ყვირილი, და ვილაც სქელი კაცი, კოხტად ჩაცმული, პანამის ქუდით, ცეკვით ფეხსა სცემს ქვაკირწყლულს. კონდუქტორები და ვატმანები ძლივს იკვლევინ გზას მოგროვილ ხალხში, ვაგონებისკენ მიდიან; ზოგნი ვაგონის ბაქანზე აღიან, უფრო პირქუშად გამოიყურებიან, და საცა გზას უკრავს ხალხი, ან საწყენს იძახის რასმე, ესენიც კარგ პასუხს აძლევენ, და ხალხს არღვევენ... მიჩუმდა ყველაფერი.

წმ. ლუჩიის წყლისპირის ქუჩიდან ჩქარი, მოცეკვავის ნაბიჯით მოდიან პატარა, რუხი ჯარისკაცები, ზომიერად სცემენ ქუჩას ფეხს და ისევე ზომიერად, ერთნაირად იქნევენ მარცხენა ხელს.

ერთი შეხედვით თუნუქისა გეგონებათ ეს ჯარისკაცები და ისევე მჩატი, როგორც მჩატია მოსამართავი სათამაშო ბავშვისა. წინ მშვენიერი, მაღალ-მაღალი აფიცური მოუძღვის შექმუხნილი სახით, ხალხის აბუჩად ამგდები ლიმილით. მის გვერდით ხტომით მიდის ერთი ლიპიანი ცილინდრიანი ვაებატონი და რალაცას ამბობს გაცხარებული, ორივე ხელის ქნევით.

ხალხი მოშორდა ვაგონებს. ჯარისკაცები ჩერდებიან ვაგონში ასეველებებთან, ხოლო ვაგონის ბაქანზე — თითონ გაფიცულებები.

ცილინდრიანი ვაებატონი და იმასთან ერთად კიდეც მამდენიმე დარბაისელი, რომლებიც გარს ახვევიან, უყვირიან გაფიცულებს ხელების ქნევით:

— ეს უკანასკნელია... გეყურებათ? უკანასკნელია!

აფიცური უღვაშს იგრიხავს, დაღონებული და თავდაღუნული ახლა იმას შივარდა ცილინდრიანი და მოთმინებიდან გამოსული რაღასაც ჩასდახის ხრინწიანი ხმით. აფიცურმა ცალი თვალი გადაავლო ვაებატონს, წელში გაიმართა, მკერდი გამოიბურა და გაისმა ხმამალალი სიტყვა ბრძანებისა. ეს ბრძანება და ჯარისკაცების ვაგონების ბაქანზე ასვლა ერთი იყო-ორ-ორი კაცი ავიდა ბაქანზე და ძირს ჩამოჰყარე, ვატმანები და კონდუქტორები.

სასაცილო სურათად ეჩვენა ეს ხალხს და გაიჰმა ყვირილი, სტვენა, ხარხარი, მაგრამ მაშინვე შეწყდა: იგრიალა ხალხმა და გაკვირებულა სახით, დაჰყვტილი თვალით ხმისამოუღებლად გაეშურა პირველ ვაგონისკენ.

პირველი ვაგონის წინ, ორი ნაბიჯის მოშორებით, რელსებზე გარდი-გარდმო იწვა ქუდმობდილი, მთლად გაქალარავებული ვატმანი, ჯარისკაცის სახისა; გულალმა იწვა, ცისკენ მუქარით აეშვირა კობტა უღვაში. იმას ახლა სხვა მიუწვა გვერდით, პატარა, მაიმუნნივით ცქვიტი ყმაწვილი ბიჭი, და მერე აუჩქარებლად კიდეც და კიდეც წვდებოდნენ გაფიცულები...

ყრუდ გუგუნებს ხალხი, გაისმის ხმები — შეშინებულნი მოუწოდებენ მადონნას, ზოგი სახიზლორად ივინება, კივიან, და კენესიან ქალები და, თითქო რეზინის ბურთები იყვინენ, ყველგან დახტიან ამ სერიით აღტაცებული ბიჭები.

ცილინდრიანი ვაებატონი რაღაცას გაჰყვირის, თითქო ჭვითჭვით: ბდე-აფიცური შესტკერის და მხარს იჩიჩავს. — ბრძანება აქვს ვატმანების მავიკრად. ჯარისკაცები დააყენოს საქმეზე და არა გაფიცულებთან შებრძოლება!

მაშინ ცილინდრიანი და რამდენიმე მისი ავან-ჩავანი კარაბინერები-საკენ გაიქცნენ, და აი დაიძრნენ კარაბინერები, მივიდნენ რელსებთან, დაიხარნენ გამოტოვების ასაყენებლად.

ატყდა აღიაქოთი, მიწვე-მოწვევა და — უცნაური რამ მოხდა უცბად: დაკრებელმა ხალხმა შეჰყვირა, შებღავლა, რელსებს ეცა — მოიშვლია თავიდან პანამიანმა თავისი ქუდი, მალლა აისროლა, გვერდით მიუწვა გაფიცულს, მხარში ხელი ჩაჰკრა და გამამხნევებელი ხმით შესძახა — გამარჯვება ჩვენიაო.

იმას სხვები მიჰყვნენ და ცეცხლოდნენ, წვებოდნენ რელსებზე, თითქო ფეხები დააკრესო. ვილაც მზიარული ადამიანები მოულოდნელად გაჩნდნენ ისინი-საიდანლაც, იქ არ იყვნენ ამ ორი წუთის წინად. დაეცემოდნენ მიწაზე, ხარხარებდნენ, ელჩივებოდნენ ერთმანეთს, უყვიროდნენ აფიცრს, რომელიც რალაცას ეუბნებოდა ცილინდრიანს, თავს იქნევდა და სიცილით ათამაშებდა მის ცხვირპირთან თავის თითმანს.

რელსებზე კი წვებოდა და წვებოდა ხალხი, სადაც მოხვდებოდათ. იქ შეისვროდნენ დედაკაცები თავის კალათებს და რალაც ბოხჩებს; სიცილით წვებოდნენ ბიჭები და შეცივებული ძაღლებივით იკუნტებოდნენ; ერთი გვერდიდან მეორეზე ბრუნავდნენ და მტვერით ისვრებოდნენ ვილაც კარგად ჩაცმული კაცები.

ხუთი ჯარისკაცი იდგა პირველი ვაგონის ბაქანზე, დასცქეროდნენ შემოდან რელსებზე და ვაგონია თვლებას ევეშ ძყოლიაობა და ისე გულიანად ხარხარებდნენ, რომ ფეხზე ვეღარ იდგნენ, — ხელები ჩაეჭირათ მოაჯირისთვის და ხან აქეთ იწევდნენ, ხან იქით. ახლა კი აღარა ჰგავდნენ ისინი თუნუქის სათამაშოებს.

...ნახევარი საათის შემდეგ ნეპოლის ყველა ქუჩაში მისრიალებდნენ კრიალით და წკრიალით ტრამვაის ვაგონები — ბაქანზე გამარჯვებული, მზიარული კონდექტორები იდგნენ, ან ვაგონში დადიოდნენ და სიცილით მიმართავდნენ შიმვალთ:

— ბილეთი?!

ისინიც ფულს ამღევდნენ, უღიმოდნენ, უცინოდნენ, თვალს ჩაუკრავდნენ და გულკეთილად ბურტყუნებდნენ.

II

ცისფერი დამშვიდებული ტბა, მაღალი დათოვლილი მთებით შემოზღუდული; ბაღებით და ვენახებით ამწვანებული ტბისკენ დაშვებული ფერდობი მთებისა; თეთრი, წყალში ჩამცქერი სახლები ტბის პირას, ისე ჰგავს აქაურობა ტკბილ ოცნებას ბავშვისას, გეგონებათ შაქრისა არი ეს სახლებიო.

დილაა, ეს არის მზე ამოვიდა. მთებიდან ალერსით ჩამოდის ყვავილების სურნელება. ხის ფოთოლზე, ბალახის ღეროზე ჯერ ისევ ბრწყინავს ნამი. ვიწრო ხეობისკენ მიიკლაკნება ჩალურჯებული, ქვით მოკარწყლული გზა, მაგრამ ისე რბილად მოჩანს, რომ გინდათ დაიხაროთ და ხელი შეახოთ ამ ხავერდოვან კლაკნილს.

ლორღის გროვასთან ქვარტლივით შავი მუშა ზის. გულზე მედალი იქვს, სახე გამმედავი და სათნოიანი.

ფოლადის ხელები მუხლებზე უღევს, თავი აუწევია და გამვლელს შესცქერის, იქვე წაბლის ქვეშ გაჩერებულს.

— ეს მედალი, ბატონო, სიმპლონის გვირაბი რომ გავეყვანეთ, მაშინ მომცეს.

თვალი დახარა და ტკბილი ღიმილით დაჰყურებდა თავის მედალს.

— დიახ, საქმე ყველა ძნელია, ხანამ მიეჩვევა და შეიყვარებს კაცი. მერე კი თითონვე ადვილდება და ახალისებს მუშას. სიმპლონი კი, მართლა და ძნელი რამ იყო.

ოდნავ გაიქნია თავი, თან მზეს შეჰხაროდა; უცბად გამოცოცხლდა, ხელი აიქნია, გაუბრწყინდა შავი თვალი.

— საშინელიც კი იყო ხანდახან. მიწაც ხომ უნდა გრძნობდეს რასმე, არა, ბატონო? იცით, რა ღრმად ჩაეჭვრით, რომ შიგ ჩავსულიყავით! და ძალიან ავადაც მიგვიღო მიწამ იქ, თავის ჩათხრილ სიღრმეში. ქშინავდა და ცეცხლივით გახურებულ თავის ამონასუნთქს გვეცემდა თავპირში. სუნთქვა გვეკროდა, თავი ქვასავით გვიმძიმდებოდა და ძვლებიც კი გვტკიოდა. ყველამ გამოვიარეთ ეს ჭირი და ვარამი, მერე ქვა დაგვიშინა, ცხელი წყალი ვადმოგვასხა რამდენჯერმე, საშინელება იყო. ხანდახან, ხერგლს რომ გავანათებდით, წყალი სისხლივით წითლდებოდა, და ჩემს ღლეში არ დამავიწყდება საწყალი მამიჩემის სიტყვა: დედამიწა დავჭერით და ვაი ჩვენი ზრალი, დაგვაზრჩობს ყველას, თავის სისხლით დაგვაზრჩობს, ნახავ! კარგად ვიცოდი, რომ ცარიელი ფანტაზია იყო ეს სიტყვა. არც ასე საშიში იყო მიწა, მაგრამ ამისთანა სიტყვა რომ სადღაც ჯურღმულში გესმის, წყვილიდით მოცულ სიღრმეში, მტირალი წყლის ჩხრიალში და წერაქვის კლდეზე ცემაში, ფანტაზიაც გავიწყდება და ჭკვიანი მსჯელობაც. საშინელებაში ვიყავით და საშინელება გვაწევა თავზე, ჩვენ, ადამიანები, ნემსის წვერის ოდენები ვიყავით, და ის კი, ის მთა, ცას მიჰბჯენოდა, და ამ მთას გულღვიძლს ვუთხრადით... თავის თვალით უნდა ნახოს კაცმა ეს განსაცდელი, რომ შეიგნოს დედამიწის ძლიერება. უნდა ნახოს შავი, ჩვენ მიერ გათხრილი შავი ხერგელი, შიგ შემავალი დილით, მზის ამოსვლისას, წვრილი მატლები — ადამიანები, რომლებიც შიგ გულში სცემენ დედამიწას, და რომლებსაც სევდიანად აცილებს თავისი სხივებით ქვეყნის მანათებელი მზე... უნდა გენახათ ჩვენი მანქანები, პირქუში სახე მთისა, უნდა გაგეგონათ მთის გულიდან ამოვარდნილი დრტვინვა და აფეთქების ტყორცნილი ხმა, ვიეთის ხარხარით რომ ეცემოდა მთიდან მთას.

ხელებზე დაიხედა, მკერდზე მედალი გაისწორა, ამოიოხრა.

— ადამიანს ემარჯვება შრომა, — განაგრძო ამაყად მუშამ. — დიახ, ბატონო, პატარა მატლია ბუნებაში, მაგრამ საქმეს რომ მოჰკიდებს ხელს, დაუმარცხებელ ძალად ხდება. და, მერწმუნეთ, ბოლოს და ბოლოს ეს პატარა სუსტი ქმნილება მიაღწევს ყველას, რასაც კი მოისურვებს. მამაჩემს თავდაპირველად არა სჯეროდა ადამიანის ასეთი ყოვლადძლიერება:

— „მთის ვაკრა, ერთი მზრიდან მეორემდე, განგმირვა მთის გულისა გმობაა ლეთისა, რომელიც მთითა ჰყოფს და ანაწილებს ქვეყანას ნაზავთ, არ შეგვინდობს ამას მადონნა!“ — სცდებოდა საწყალი: თავის ერთგულებისკენ არის ყოველთვის მადონნა. მერე მამაჩემიც თითქმის ისევე სჯიდა, როგორც მე მოგახსენებთ. ალბათ იგრძნო; რომ ის უფრო ღონიერი და მაღალი იყო, ვიდრე მთა. მაგრამ წინად კი, უქმე დღეს, ერთ ბოთლ ღვინოს რომ დაიდგამდა წინ, ცდილობდა ჩემთვისაც და სხვებისთვისაც ჩაეგონებინა:

— „ღეთის შეიღებო“, — სულ ამ სიტყვით მოგვემართავედა ხოლმე ყმაწვილკაცობას, რადგან გულკეთილი და ღეთისმორწმუნე კაცი იყო. — „ღეთის შეიღებო, განა აგრე უნდა ებრძოდეთ დედამიწას? ნუთუ არ იცით რა საშინლად გადაგიხდით მაგ ჭრილობას? ნუთუ არ იცით, რომ გამარჯვებული ბოლოს ეგ მთა დარჩება? აი, დაიხსოვით ჩემი სიტყვა: ასე გაეთხრით მაგ გვირაბს და როდესაც მთის გულს მივალწევთ, მაშინვე ცეცხლში ჩაგვეყრის და დაგვეწვეს. რადგან ცეცხლის ზღვა არის მისი გული. ეს ყველამ იცის. მიწის მუშაობა ჩვენი მოვალეობაა, ეს დახმარებაა, რომ ადვილად ჰშვას დედამიწამ, მაღლია ღეთის ბრძანება, ჩვენ კი მივმდგარვართ და ვასახიჩრებთ მის პირსა და გულს! განა ვერა ჰხედავთ, რაც უფრო ღრმად შევდივართ მიწაში, მით უფრო მეტი სიტყბე, მით უფრო გვიძნელდება სუნთქვა?“.

ჩემი სიცილი წასკდა, თან უღვაშს იგრებდა ორივე ხელით.

— მარტო მამაჩემი კი არა სჯიდა ასე! და მართალაც იყო: რაც უფრო მეტად წინ მივიწვევდით გვირაბით, მით უფრო მეტი იყო სიტყბე, მით უფრო მეტი ხდებოდა ავად. მით უფრო მძლავრად დიოდა ცხელი წყაროები, უფრო მეტად იშლებოდა ჩვენ ზემოდან ფენი და; ასე გასინჯეთ, ორი კაცი გაგიყდა კიდევ ჩვენებური, ლუგანოელი. ღამე მუშების ბინაში მოსვენება აღარა გვექონდა: ზოგი ხმამალა ბოდავდა, ზოგი საზარლად გმინავდა, ზოგი შეშინებული, გიჟივით წამოეყარდებოდა და აქეთ-იქით ეცემოდა გაშტერებული.

— „მაშ მართალი არა ვარ?“ — იძახდა მამაჩემი. — საწყალს მით უფრო ერეოდა შიში, რომ მოსვენება აღარა ჰქონდა განუწყვეტელი ხელებისაგან. — „მაშ მართალი არა ვარ? ვერავინ დაამარცხებს დედამიწას!“

— და ბოლოს ლოგინად ჩაეარდა, რომ თავის დღეში აღარ ამდგარიყო. მაგარი კაცი იყო მოხუცებული, სამ კვირაზე მეტხანს ებრძოდა სიკვდილს, მდგრად, ხმის ამოუღებლად, როგორც შეჭვერის ვაჟაკს.

— „მე ჩემი გავათავე, პაოლო“, — მითხრა ერთხელ ღამე. — გაუფრთხილდი შენ თავს. შინ წადი, შეილო, მადონნა იყოს შენი „მწყალობელი“. — მერე გაჩუმდა, დიდი ხანი იყო თველდაბუქული, ძლივსღა სუნთქავდა.

წამოდგა მუშა, თვალი გადაავლო მთებს და იმისთანა ძალით გაიზმორა, რომ ტკაცანი მოილო შეშაძარღვმა.

— ხელი დამიჭირა, თავისკენ მიმიზიდა და მეუბნება, — წმინდა სიმაართლეს მოგახსენებთ, ბატონო: — „იცი, შვილო, ჩემო პაოლო, მე მაინც მგონია, რომ ასრულდება ადამიანის წადილი: ჩვენ და ისინიც, მეორე მხრიდან რომ მოდიან, ერთმანეთს შეეხვებიან ამ მთის ხერხელში, მიუვანებთ ერთმანეთს. პა, პაოლო, გწამს შენ ეს მომავალი?“ — მე მწამდა. — „ძალიან კარგი, შვილო. სწორედ ეგრე უნდა: რასაც შეუღდება კაცი, ყველაფერს კეთილად დამთავრების იმედით და ადამიანის ყოველშემძლებელი ძალის რწმენით უნდა აკეთებდეს. პო, და, აი რასა გთხოვ შვილო: თუ ასრულდა ჩვენი ნათქვამი და შეხვდნენ ერთმანეთს გვირაბის ორი მხრიდან მთხრელები, მოდი ჩემს საფლავზე და ჩამომხახე, რომ მეც ვიცოდე: ასრულდა, მამაჩემო, ასრულდა!“.

— კარგი იყო მისი სიტყვა, და დავიბრდი, ჩამოვძახებ შეთქი, მას შემდეგ სულ ხუთი დღეა იცოცხლა და ორი დღით ადრე სიკვდილამდე გვთხოვა, მე და სხვა ბიჭებსაც, იქ დამმარხეთ, სადაც გვირაბში ვმუშაობდით. ძალიან გვეხვეწებოდა, მაგრამ მე მგონია, რომ ეს უკვე ბოდა იყო მომაცდებისა:

— ჩვენ და ისინი, რომელნიც გვირაბს მეორე მხრიდან სთხრიდნენ ცამეტი კვირის შემდეგ შეეხვდით ერთმანეთს, მამაჩემი რომ მოკვდა. უსაზღვროდ გახარებულნი ვიყავით ყველანი. რომ შემოგვესმა, ბატონო, მთის ხერხელში, იმ წყვდიადში მყოფი ჩვენი ძმების, მეორე მხრიდან ჩვენ კენ მომავალი მუშების წერაქვის ხმა, კინალამ გავგვიღოთ, სიხარულით აღტაცებულნი. უშველებელ მთის წიაღში ვიყავით პატარა ქიები და ჩვენ, ქიები, ეჯობნიდით იმ მთას. სულ გავგვარისავდა, ოდნავ რომ დაშვებულყო!

— ბევრი დღე გავიდა, სანამ ერთმანეთს შეეხვებოდით. უფრო და უფრო მკაფიოდ გვესმოდა მეორე მხრიდან მუშების მოახლოება და მოთმინება კი აღარ გვეყოფნიდა. ვაგიყებულნი სიხარული გვერეოდა გამარჯვებისა, და დაუსვენებლივ ვმუშაობდით, როგორც უგვამო ავი სულები. — აღარც დალაღვას განვიცდიდით, აღარც ვისმე დარიგებას ვსაჭიროებდით, საქმის წარმოებაში. საზღვარი არა ჰქონდა ჩვენს ნეტარებას და ისე ეხტოდით, როგორც მოცეკვავენი მზიან დღის ღრინში. ავა აღარა გვახსოვდარა. სათნოებით სავსე ჩვილ ბავშვებად გადავიქცეით ყველანი. ოპ, რომ იცოდეთ, რა მძლავრია, რა მოუთმენლად ვნებააშლილია სურვილი — რაც შეიძლება მალე შეეხვდეთ ამ წყვდიადში ჩვენ ძმებს, რომლებიც ჩვენსავით შემძერალან მთის გულში და, თითქო თხუნელები იყვნენო, ხერხელის გაყვანაზე მუშაობენ რამდენიმე თვეს!

წამოვარდა აღზნებული, ახლო მივიდა მსმენელთან, თვალი თვალში გაუყარა და ჩემი ხმით განანგრძო აღტაცებულმა:

— და, ბოლოს, როდესაც, ძირს დაეცა ჩვენი და ჩვენი ძმა — მუშების გამყრელი ფენი, ზვრელში ჩვენ პირდაპირ იტყვიან სანათის წითელმა შუქმა და დაეინახეთ ვილასიც შავი, ნეტარების ცრემლით სავსე სახე, და მერე კიდევ სანათები, და კიდევ ჩვენი ძმა მუშები... ეს, ბატონო, უუბედნიერესი დღე იყო ჩემი ცხოვრებისა და, როცა-კი გამახსენდება, ამაყად ვგრძნობ თავს და ვიძახი: — არა, ამოდ არ გამოიტარებია ჩემი სიცოცხლე! დიდი შრომა დაგვჭირდა და ჩემი შრომაც ერია შიგ, წმინდა შრომა! და მთის ზვრელიდან რომ გამოვედით მზეზე, გულდაღმა დაეშვენენ, ბევნი ტიროდნენ და ჰკოცნიდნენ დედამიწას. დიდებული იყო ჩვენი გამარჯვება, ზღაპრული! დიახ, დამარცხებულ მთასა ჰკოცნიდნენ! დედამიწასა ჰკოცნიდნენ! და იმ დღეს იყო, რომ ასე ვახლობლად ვიგრძენ მე მიწა, ასე ჩემულად და შევიყვარე, შევიყვარე, როგორც სატრფო!

— მაშინვე მამაჩემისკენ გავწიე, მაშინვე, თუმცა კარგად ვიცი, რომ მკედარს აღარაფრის ვაგონება არ შეუძლია. დიახ, მაინც წავედი: პატრის უნდა ვცემდეთ იმათ ანდერძს, ვინც ჩვენთვის იღვწოდა და ჩვენზე არა ნაკლებ იტანჯებოდა ჩვენთვის.

— მივედი მამიჩემის საფლავზე, ფეხი დავკარ მიწას და ჩავძახე, როგორც მიბრძანა:

— ასრულდა მამაჩემო! ადამიანმა გაიმარჯვა! ასრულდა, მამაჩემო, ასრულდა!

III

პატარა სადგურზე რომსა და გენუას შუა, კუბეს კარი გააღო კონდუქტორმა და გაქონილი მშობავის დახმარებით შემოიყვანა კი არა, თითქმის შემოიტანა პატარა ცალთვალა მოხუცი.

— ძალიან დაბერებულა, — ერთად წამოიძახეს ორივემ და გულკეთილად ილიმებოდნენ.

მაგრამ ქარმაგი კაცი გამოდგა მოხუცებული. თავის დამხმარეთ მადლობა გადაუხადა ჩამომხმარი ხელის ქნევით, მხიარულად და ზრდილობიანად მოიხადა დამტვერული ქუდი, გამჭრიახი თვალი გადაავლო სკამებს და გვეითხა:

— ნებას მიბოძებთ?

ადგილი დაუთმეს. დაჯდა, დამშვიდებით ამოისუნთქა, ხელები მუხლებზე დაუშვა და ტკბილად გაიღიმა უკბილო პირით.

— შორს მიხვალთ? — ჰკითხა ჩემმა ამხანაგმა.

— ოჰ, სულ სამი სადგური, — გვიპასუხა სიამოვნებით მოხუცებულმა, — შეილისშეილის ქორწილი მაქვს.

და რამდენიმე წუთის შემდეგ მოჰყვა და დაწვრილებით გვიამბო თავისი თავგადასავალი. გვიამბობდა თავისას, მატარებლის მოძრაობის ხმა-

ურობა ბანს აძლევდა და ისე არხევდა მოხუცებულს, თითქმის მოტეხილი ტოტი ყოფილიყოს ქარიშხლიან აედარში.

— ლიგურელი გახლავართ. ძალიან მაგარი ხალხი ვართ, ლიგურელები. აი თუნდა მე. ცამეტი ვაჟი მყავს, ოთხი ქალი და, შვილის-შვილების თვლას რომ დავიწყებ, ანგარიში მერევა, იმდენი არიან. ეს მეორეა, ეხლა რომ ჯვარს იწერს. პა, კარგი არ არის?

და ამაყად გადაჰხედა ყველას თავის დამტკნარი, მაგრამ მაინც მზიარული თვალით, ჩუმად ჩაიკინა და დაუმატა:

— ჰხედავთ, რამდენი მუშა მიუძღვეს ჩემს ქვეყანას და მის წარმატებას!

— თვალი როგორ წამიხდა? ეჰ, დიდი ხნის ამბავი გახლავთ. პატარი ბიჭი ვიყავი მაშინ, მაგრამ მამაჩემს მაინც ეცხმარებოდი. ვენახსა ჰბარავდა, ქვას აკლიდა. ძალიან ქვიანია ჩვენი მიწა და დიდ მოვლას საჭიროებს; ცარიელი კლდე არის ჩვენი მიწის ნიადაგი, ბარი დაჰკრა მამაჩემმა, ასხლტა ქვა და შიგ თვალში მეცა. ტკივილი არა მახსოვსრა მაგრამ სადილად რომ დავსხედით, თვალი გამომვარდა მოულოდნელად. საშინელება იყო, ბატონებო! აიღეს და ისევ თავის ალაგას ჩამისვეს თვალის კაკალი, ზედ თბილი პური დამადეს, მაგრამ თქვენი ჭირი წაიღო თვალმა!

გულიანად მოიფხანა ჩამომტკნარი ლოყა და თან მზიარულად გაილინა.

— მაშინ ამდენი ეჭიმები არა გეყავდა და ხეპრულად ცხოვრობდა ხალხი... მაგრამ იქნება უფრო გულკეთილი იყო მაშინდელი ადამიანი? ეშმაკური ღამილი უკრთოდა ცალთვალა ჩამომხმარ, დანაოკებულ სახეზე, რომელსაც ობივით ეფარა რუხი მომწვანო თმა.

— ასე, ჩემსავით დიდხანს რომ იცოცხლებს კაცი, გაბედვით შეუძლია ხალხზედაც სთქვას რამე, არა?

შთაგონებრივად გაიშვირა მოხრილი სალოკი თითი, თითქოს ემუქრება ვისმეო.

— ცოტა რასმე ვიამბობთ, ბატონებო, ჩვენი ხალხისას...

ცამეტი წლისა ვიყავი, მამაჩემი რომ მოკვდა. ხომ ხედავთ, რა პატარა გახლავართ. არც მაშინ ვიყავი დიდი. მაგრამ მარჯვე ბიჭი ვიყავი და დაუღალავი მუშა. ეს იყო მამაჩემისაგან მიღებული შემევიდრეობა, სხვა არა გამაჩნდა რა, რადგან სახლი და მამული მაშინვე ვალში ვამიყიდეს. დავრჩი ასე, ცალი თვალილა შემრჩა და ორი ხელი. ვმუშაობდი, სადაც კი რასმე დამატებდნენ. ცუდად იყო ჩემი საქმე, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ, სიყმაწვილეს შრომისა არ ეშინია.

ცხრამეტი წლისა ვიყავი უკვე და ერთ გოგოს შეეხვდი, ჩემს საბედოს, ისიც ისეთივე ღარიბ-ღატაკი იყო, როგორც მე. ახლვანი ქალი იყო, ჩემზე მეტად ღონიერი. ავადმყოფი დედა მყავდა. ისიც ჩემსავით მუშა-

ობდა. სადაც კი საქმეს მიანდობდნენ რასმე. სილამაზეს ვერ დაიკვირებდა, მაგრამ კეთილი გული ჰქონდა და ჰკვიანი თავი. ამასთან მშვენიერი ხმა! არტისტი გეგონებოდათ, რომ გაგეგონათ იმისი სიმღერა. ესეც კარგი სიმღერაა, თუ დამეთანხმებით, ჰა! მეც კარგად ვმღეროდი.

— მაშ გჯარი დავიწროთ? — მიემართე გოგოს.

მასხარად აგვიგდებენ, ბრუციანო, — მიპასუხა მწუხარე ხმით. —

შენ არა გაბადია რა, მეც აგრეთვე და, არ ვიცი, რით უნდა ვიცხოვროთ?

წმინდა ჭეშმარიტება სთქვა, არც მე გამაზნდა რამე, არც იმას. მაგრამ რას დაეძებს სიყმაწვილის სიყვარული? თქვენც კარგად მოგეხსენებათ, რომ სიყვარული, მეტადრე ჭაბუკისა, სიღარიბესაც აჯობებს და უფრო მეტ საშინელებასაც. ჩავაცვიდი და დავიყოლიე, როგორც იყო.

— იქნება მართალიც იყო, — დამეთანხმა ბოლოს იდა. — თუ ესლა გეშველის ჩვენი შრომა, როდესაც ცალცალკე ვცხოვრობთ, მაშინ უფრო გვიშველის, როდესაც ერთად ვიქნებით.

მღვდელთან მივედი.

— ხომ არ გაგიცებულხართ? — შემოგვიტია მოძღვარმა. — ცოტაა ლიგურაში მათხოვარი, რომ ახლა თქვენც ემატებით? თქვე უბედურებო, თქვენა, სატანის მიერ წაქეზებულნი! წინააღმდეგობას უნდა უწევდეთ და ებრძოდეთ მის ცდუნებას, თორემ საშინლად დაისჯებით თქვენი სისუსტის გამო აქაც და საიქიოსაც!

სულ ჩვენ დაგვეცნობდნენ ჩვენი ტოლ-ამხანაგები. მოხუცებულები გეძრახავდნენ. მაგრამ ჯიუტია სიყმაწვილე და თავისებურად ჰკვიანიც-გათენდა ჩვენი ჭორწინების დღე. როგორც ვიყავით ღარიბნი, ის დღეც ისე გავითენდა, არაფერი მოგვმატებია და არც კი ვიცოდით სად ვატარებდით ამ პირველ ღამეს.

— მინდორში გავიდეთ, — სთქვა იდამ, — რა გვიშავს, ვანა? სიყვარული იყოს, თორემ...

და გადავწყვიტეთ: დედამიწა გავიშალოთ და საბნად ცა დავიხუროთ.

აქედან კი ახალი ხანა იწყება, ბატონებო, ჩემი ისტორიისა. გათხოვთ ყურადღებით მომისმინოთ; ჩემი ცხოვრების საუკეთესო დღე ვახლდათ ჩემი ჭორწინების დღე.

დილა ადრინად შემხვდა ბებერი ჯიოვანი, — ბევრჯერ მიმუშავია იმასთან, — და მითხრა, ისე, იცით, ცალი ყბით გადამიკრა სიტყვა:

— ბიჭო უგო, მოდი ის პატარა ბოსელი გამოგავე. სულ მთლად მშრალია, წელიწადზე მეტია, შიგ საქონელი არა მყოლია. გამოგავე, გამოსწმინდე, იქნება გამოიყენოთ შენ და იდამ.

ჰხედავთ, უკვე გვაქვს სახლი..

ბოსელს ვგვი, ვმღერია... ვნახოთ, დურგალი კონსტანციო დამადგათავზე. მომესალმა და მკითხავს:

— აქ იცხოვრებთ შენ და იდა? მერე ტახტი სად არის? ერთი: ტახტი მაქვს მეტი, ისე მიგღია სადღაც. მაგას რომ გაათავებ, *საღმარაბო* ნახე, იქნება გამოვადგეს.

მიედევარ კონსტანციოსაკენ და მეწერილმანე მარიამმა დამიწყო ყვირილი:

— ჯვარს იწერენ ეს არდასარჩენნი და არც ლეიბი აქვთ, არც საბანი! მართლა გიყი ყოფილხარ, ბრუციანო!.. შენს დანიშნულს უთხარ, ჩემსა შემოიაროს!

აგერ კიდევ თავის კარებში ატუხულა ქარებით დაავადებული ეტორე ვიანო და ახლა ის უყვირის მარიამს:

— ერთი ჰკითხე მაგ სულელს, ღვინო საშყოფი აქვს? ეეჰ, საყმაწვილისთანა დაუდევარი ხომ არა იქნება რა!

მოხუცებულის ჩანაოცებულ ლოყაზე ერთი მხიარული ცრემლი გამოჩნდა. თავი უკან გადაიღო და ჩაიციხა, თან თავს აცანცარებდა და ბავშვივით ხელებს იქნევდა.

ღიას, ბატონებო, ყველაფერი შეგვძინა იმ დღემ, რაც კი საჭირო არის ოჯახისთვის: ქურქელიც, საცვალიც, სახლის მოწყობილობაც, სულ ყველაფერი, გეფიცებით. იდა ტიროდა და თანაც იცინოდა, მეც აგრეთვე და ყველანი იცინოდნენ.

— ცუდია ქორწინების დღეს ტირილი, — და ჩვენ დაგვცინოდა დიდი და პატარა.

ღიას, ბატონებო, დიდი ნეტარებაა, თუ გაქვს უფლება სთქვა ხალხზე, ჩემები არიანო. და უფრო მეტი ნეტარებაა, თუ შენად გრძნობ ამ ხალხს, გულშემატკივრად, თუ გრძნობ, რომ ხალხისთვის ცარიელი სიტყვა არ არის შენი ცხოვრება და შენი ბედი!

ჯვარი დავიწერეთ. საკვირველი დღე დაგვიდგა. მთელი სოფელი ჩვენ შემოგვეყურებდა, ყველანი მოვიდნენ ჩვენს ბოსელში, რომელიც მდიდარ სახლად გადაიქცა უცბად... ყველაფრით სავსე იყო სახლი. ღვინოცა გვექონდა. პურიც, ხილიც, ხორციც. სკამდნენ, სვამდნენ, ყველანი და ისე გამხიარულდნენ, რომ!.. იმიტომ, ბატონებო, რომ მხიარულება მართო მაშინ არის ტკბილი, როდესაც სიკეთეს სთესავ ხალხში. იმისთანა წმინდა და დავუფიწყარი, მერწმუნეთ, სხვა არა იქნება რა.

— მღვდელიც იქა ბრძანდებოდა და მოჰყვა თავისებურად დარიგებას და ქადაგებას: — აგრე უნდა, ძმანო! ყველას დავხმარებიან თავის შრომით ეს საწყლები და თქვენი ვალი იყო დაჰხმარებოდით, რომ დაგეტკბოთ დღევანდელი დღე, საუკეთესო დღე, ამათი ცხოვრებისა. აგრე უნდა, ძმანო, რადგან თქვენ საკეთილდღეოდ შრომობდნენ ესენი და შრომა უფრო ძვირფასია, ვიდრე შრომაში გადახდილი შავი, ან თეთრი ფული: ფული ქრება და ნაშრომი კი რჩება. ყოჩაღები არიან ორივენი.

მხიარულნი და თავმდაბალნი. საშინელი გაჭირება იყო ამითავე ცხოვრება, მაგრამ არას ჩიოდნენ. იქნება უფრო მეტი გაჭირვება მოელოდნენ, დღეს იქით, მაგრამ იმასაც გაუძლებენ, რადგან კვლავაც დაეხმარებით, თუ გაუჭირდათ. კარგები არიან ორივენი, რადგან მარჯვე ხელი აქვთ და კეთილი გული.

— ბევრი კიდევ სხვა სთქვა სასიამოვნო. იღაც შეაქო, ჩვენი სოფელიც.

გაათავა. კმაყოფილებით გადმოგვხედა ყველას გაჯაბუკებული, მხიარული თვალით და გვეკითხა:

— ვგეც თქვენნი ხალხის ამბავი! კარგი არ იყო?

IV

გაზაფხულია. მზე კაშკაშებს, ყველა მხარულად არის და ძველ ქვითკირის სახლებში სარკმელის შუშაც კი ტკბილად ილიმება.

პატარა ქალაქის ქუჩაში აჭრელებულ ნაკადად იძვრის სადღესასწაულოდ მორთული ხალხი; აქ არის მთელი ქალაქი — მუშები, ჯარისკაცობა, ბურჟუა, მღვდლები, მოხელეები, მეთევზეები, — აღგზნებულნი არიან ყველანი გაზაფხულის სიტკბოებით, ხმამაღლა ლაპარაკობენ, ხარხარებენ, მღერიან და ყველანი, თითქო ერთ ჯანმრთელ არსებას წარმოადგენდნენ, გატაცებულნი არიან სიცოცხლის ნეტარებით.

მრავალფერის ქოლგები, ქალების შაპოები, წითელი და ცისფერი ბავშვების საფრენი — ყვავილებივით მერხვევი — ბურთები, და ყველგან, როგორც ზღაპრული მეფის წამოსასხამზე ათასფეროვანი თვალმარგალიტი. ცქრიალებენ სიხარულით და სიცილით ბავშვები, უზრუნველი მუფეები ქვეყნისა.

ოდნავ ამწვანებული ფოთოლი ხისა ჯერ არ გაშლილა, დახვეულია კოხტა კუკურად და ხარბად ეწაფება თბილ სხივებს მზისას. შორს მუსიკა უკრავს და თავისკენ იწვევს ხალხს.

ისეთია შთაბეჭდილება, თითქო ამ ხალხმა ეს არის თავი დააღწია რაღაც უბედურებას, გუშინდელი დღე უკანასკნელი დღე იყო გაჭირვებულის, ყველას მაწუხებელი ცხოვრებისა, და დღეს კი ბავშური სიხარულით გაიღვიძა ყველამ, სრული რწმენით, რომ ძალით აღსავსე არის ადამიანი, დაუმარცხებელი თავის წადილში, რომ ყველაფერი უნდა იბრებოდეს მის წინ, და შეერთებული ძალით და გამარჯვების უტყუარი იმედით მიიწრაფიან ტკბილი მომავლისაკენ.

უცნაური იყო, საწყენი და საღონი ამ მხიარული სიცოცხლით აღსავსე ხალხში დაღონებული ადამიანის დანახვა: ყმაწვილ ქალთან ხელჩხელს გაყრილი მიდიოდა ახოვანი, მაგარი კაცი. ოცდა ათი წლისა, მეტისა არ უნდა ყოფილიყო. მაგრამ გაქაღარავებული იყო. ქუდი ხელში უჭირა. მისი რვეალი თავი თეთრად იყო დავერცხლილი. გამზდარი, ჯანსაღი პირი-

სახე დამშვიდებული ჰქონდა, მაგრამ დაღონებული დიდრონი შევიღვალელები ჰქონდა, წარბებით დაფარული, და ისე იყურებოდა, როგორც მარტოს იყურება, ვინც საშინელი მწუხარება გადაიტანა და აღარ შეუძლია მისი დავიწყება.

— შეჰხედეთ, მავათ — მითხრა ჩემმა ამხანაგმა, — მეტადრე მაგ კაცს. საშინელი დრამა გამოიარა მაგ საწყალმა, ერთი იმ დრამათაგანი, რომელიც უფრო და უფრო ხშირად ხდება ჩრდილოეთ იტალიის მუშებში.

და მიაშბო მისი თავგადასავალი:

„სოციალისტია ვე კაცი, რედაქტორი ადგილობრივი მუშების გაზეთისა; თითონაც მუშაა, მღებავი, ერთი იმ კაცთაგანი, რომლისთვის ცოდნა რწმენად იქცევა და რწმენა უფრო და უფრო ზრდის ცოდნის წყურვილს. გულფიცხი, ჭკვიანი მტერი სარწმუნოებისა, — შეჰხედე, რა თვალთ უყურებენ მიმავალს აქაური მღვდლები!

ამ ხუთი წლის წინად, პროპაგანდას რომ ეწეოდა, თავისიანების ერთ ჯგუფში ყმაწვილ ქალს შეხვდა, რომელმაც მაშინვე მიიქცია მისი ყურადღება. აქაურ ქალებს მტკიცედა სწამთ ღმერთი. საუკუნეების განმავლობაში ამის მეტს არასა ზრუნავდნენ მღვდლები და გააწვრთნეს კიდევ თავიანთ სურვილისამებრ. ვილაცას უთქვამს და მართალიც უთქვამს, — კათოლიკეთა ეკლესია დედაკაცის გულზე არის აშენებულიო. კულტი მადონისა წარმოადგენს არა მარტო წარმართულ მშვენიერებას, არამედ, გონიერებასაც. მადონა უფრო მარტივია, შესაგნებელი, ვიდრე ქრისტე, უფრო ახლო უდგება ადამიანის გულს და არ წარმოადგენს თავის დებულებათა ერთმანეთთან უთანხმოებას. არა აქვს ჯოჯობითი მუქარა. მადონას მარტო უყვარს, ებრალება, შეუწოდობს და ამიტომ ადვილად იმორჩილებს დედაკაცის გულს მთლად, საუკუნოდ.

შეჰხვდა წრეში იმ ქალს, რომელმაც ლაპარაკიც იცის, საკითხის აღძვრაც, და მის კითხვებში ყოველთვის გრძნობდა, რომ აკვირვებს ქალს თავისი სოციალისტური აზრებით და მის გულწრფელ გაკვირვებასთან ერთად უნდობლობას, შიშს და ზიზღსაც-კი იწვევს. იტალიელი პროპაგანდისტი იძულებული არის ბევრი რამა სთქვას სარწმუნოების შესახებ, მკაცრად შეეხოს პაპსა და მღვდლებს, და ყოველთვის, როცა კი ამ საგნებს შეეხებოდა ყმაწვილი კაცი, ცხადად ჰხედავდა ქალის თვალბეჭდებში შეურაცხებას და მძულვარებას და, თუ თითონ ქალი ჰკითხავდა რასმე, მტრულად ხედებოდა იმისი სიტყვა და შხამით მოწამლული ტკბილი ხმა. ეტყობოდა, ქალი იცნობდა კათოლიკების სარწმუნოებრივ მწერლობას, სოციალიზმის წინააღმდეგ მიმართულს, და ცხადი იყო, ამ წრეში იმის სიტყვასაც ისეთივე გასავალი ჰქონდა, როგორიც სოციალისტისას.

იტალიაში ქალს უფრო დაბლა აყენებენ, და ნაკლებ პატივსა სცემენ, ვიდრე სხვაგან, განათლებულ ჭვეყნებში, და უკანასკნელ დრომდე

თითონ იტალიელი ქალები აძლევდნენ საფუძველს ამგვარ მოპყრობას; არა არსებობს რა იმათთვის საინტერესო, გარდა ეკლესიისა და მალევე კარგებიც რომ იყვნენ, შორს უდგანან კაცების კულტურულ მუშაობას, და ვერ შეუღწიან მისი მნიშვნელობა.

შეურაცყოფილი იყო ყმაწვილი კაცის თავმოყვარეობა, შელახული იყო დიდება სახელოვანი პროპაგანდისტისა ამ ქალთან კამათით. ბრაზობდა კაცი, რამდენჯერმე მოასწრო და მასხარადაც აიგდო, მაგრამ ზრცის უვარდებოდა, თავის პასუხით და მოსწრებული სიტყვით თავისადმი პატივისცემას უწერგავდა და სიფრთხილეს — უკეთ მომზადებული დასწრებოდა წრის კრებას.

მაგრამ ამასთან ერთად სხვასაც ჰხედავდა პროპაგანდისტი. ყოველთვის, როცა ე მოუხდებოდა ზოლმე დაეხასიათებინა სამარცხვინო თანამედროვე წესწყობილება, ადამიანის დაჩაგვრა და დამონაგება, მისი ხორციით სულამდე წარყენა და დახეიბრება, როდესაც კი შეუდგებოდა მომავალი ცხოვრების დასურათებას, სადაც ადამიანი თავისუფალი იქნება ტანითაც და სულითაც, სულ სხვა ქალს ჰხედავდა თავის მსმენელად: ქვიან, შეგნებულ ქალს, აღშფოთებულს აწინდელის ბოროტებით, მომავლის ოცნებით გატაცებულ ქალს, რძემელიც ისეთივე სიხარბით ისმენდა მის სიტყვას, როგორადაც ბავშვი ისმენს მომზიბლავე ზღაპარს და ეს ზღაპარი აშუქებს მის ჯერედ გამოურყვეველ ოცნებას. და წინასწარგრძნობა უკრთოდა, რომ გაიმარჯვებდა ამ მოწინააღმდეგეებზე და მომავალში კარგი, მომზადებული ამხანაგი ეყოლებოდა თავის საქმეში.

თითქმის ერთი წელიწადი გაატარეს, ისე, რომ არ აღძვრიათ სურვილი დაახლოვებოდნენ ერთმანეთს, შეკამათებოდნენ მარტოდ მარტონი, მაგრამ ბოლოს გაბედა სოციალისტმა და მიმართა კითხვით:

— ქალბატონო, ჩემო მუდმივ ოპონენტო, იქნება დამეთანხმოთ, რომ საქმისთვის სასარგებლო იქნება, თუ უფრო კარგად გავიცნობთ ერთმანეთს?

სიამოვნებით მიიღო წინადადება ქალმა და დაწყებისთანავე ცხარედ შეეკამათნენ ერთმანეთს: ქალი გაშმაგებით იცავდა ეკლესიას, როგორადაც ადგილს, სადაც ტანჯულ ადამიანს შეუძლია სულიერი დასვენება, სადაც გულკეთილ მადონნის წინაშე თანასწორნი და თანასწორად საბრალონი არიან ყველანი, მოუხედავად ტანსაცმლის განსხვავებისა. ის კი უმტკიცებდა, ტანჯულს დასვენება კი არა, ბრძოლა უნდა თავის უფლებათა აღსადგენად, რომ შეუძლებელია მოქალაქეობრივი თანასწორობა, თუ არ არის თანასწორობა ცხოვრებისთვის საჭირო საღსარისა, და მადონნის ზურგს უკან იმალება კაცი, რომლის კეთილდღეობისთვის საჭირო არის, რომ ხალხი გონებით განუფითარებელი იყოს და უბედური.

მას შემდეგ ამ გაცხარებულ კამათით იყო სავეს მათი ცხოვრება. როგორც კი შეხვდებოდნენ ერთმანეთს, მაშინვე განაახლებდნენ ჯერეა

გაუთავებელ კამათს და ყოველდღე უფრო და უფრო ცხადად ირკვეოდა საუბედურო განსხვავება მათი მრწამსისა.

იმისთვის სიცოცხლე ბრძოლა იყო ცოდნის გასაფართოებლად, ბრძოლა ბუნების საიდუმლო ძალების დასამორჩილებლად და ადამიანის დამხმარებლად; თანასწორად უნდა იყოს ყველა აღჭურვილი ამ ბრძოლის საწარმოებლად, რომლის დაბოლოება გვიქადის თავისუფლებას და მეუფეებს გონებისას, რადგან ყოველგვარ ძალაზე უმძლავრესი არის გონება თავისი შეგნებულად მომქმედი ძალით; ქალისთვის კი სიცოცხლე ტანჯვით სავსე განწირვა იყო, რაღაც მიუწოდომლისათვის იყო შეწირული ადამიანი და ამიტომ იმ ძალას უნდა დამორჩილებოდა, რომლის კანონები და მიზანი მარტო მღვდლებმა იციან.

და განცვიფრებული ჰკითხავდა ქალს:

— მაშ რაღად დადიხართ ჩემ სასმენად? რას მოვლით სოციალიზმისაგან?

— დიახ, ვიცი, რომ ვცოდავ და ჩემი რწმენის წინააღმდეგ ვიქცევი, — აღიარებდა სევდიანად ქალი. — მაგრამ ისეთი ტყბილია თქვენი სიტყვა, ისეთი ნეტარებაა ოცნება, რომ მომავალში მაინც შესაძლებელი გახდეს ყველა ადამიანის სრული ბედნიერება...

არც ძალიან ლამაზი იყო ქალი — წვრილი, ჰკვიანი გამომეტყველებით, დიდრონი თვალებით, რომლებშიც ცხადად მოჩანდა ხან სიმწვიდე და ხან აღშფოთება, ხან ალერსი და ხანაც ზიზღი და სიძულვილი. აბრეშუმის ქარხანაში მუშაობდა, ცხოვრობდა მოხუცებულ დედასთან, ფეხმოჭრილ მამასთან და პატარა დასთან, რომელიც სახელოსნოს სკოლაში სწავლობდა. ხანდახან გამზიარულდებოდა ხოლმე ოდნავ, მაგრამ მეტად საამოდ. უყვარდა მუზეუმები და ძველებური ეკლესიები, აღტაცებული იყო მხატვრობით, ძველებური ნაშთებით, სინჯავდა მშვენიერებას, ტბებოდა და იძახდა სინანულით:

— ცოდვა არ არის, რომ ეს მშვენიერება ოდესღაც ჩაკეტილი ეწყობო კერძო პირთა სახლებში და მარტო ერთს ვისმე, მის პატრონს, შეეძლო მისი სინჯვა და სარგებლობა? მშვენიერს ყველა უნდა ჰხედავდეს, თორემ მიწაში ჩამარხული ჩაღადა ხდება.

ხშირად ისმოდა მისგან ასეთი უცნაური სიტყვა და გულს უკლავდა ყმაწვილ კაცს, რადგან დაჭრილი კაცის კენესას აგონებდა. ცხადი იყო, რაღაც აწუხებდა ქალს, რაღაც უწყლავდა გულს. გრძობდა, რომ ამ ქალს ისევე უყვარს სიცოცხლე და ადამიანი, როგორც დედას, უსაზღვრო სიყვარულით. შიშით და თავგანწირულებით აღსავსე სიყვარულით. მოუთმენლად ელოდა, რომ მის რწმენას მიეგნო ქალის გულამდე და ფარული, ჩემი სიყვარული ეინიან ვნებად გარდაქცეოდა. ეგონა, უფრო და უფრო მეტი აღტაცებით ისმენს ჩემს სიტყვასაო, გულით უკვე თანახმა და იზიარებს ჩემს სიყვარულსაო, და უფრო მეტი აღტაცებით უბ-

სწიდა საჭიროებას მოუქანცავ ბრძოლისას — ადამიანის, ხალხის, კაცობრიობის გასათავისუფლებლად, ძველი ჯაქვ-ბორკილის დასამტერებლად, რომლის ეანგი მორეგია სულს და სწამლავს და სწამლავს ადამიანს.

ერთხელ, შინ რომ მიაცილებდა, უთხრა — მიყვარხარ, შენი შერთვა მინდაო, — და იმისთანა შთაბეჭდილება იქონია ქალზე ამ სიტყვამ, რომ შიში მოერია სიყვარულის მოქმელს: დაბარბაცდა ქალი თითქო მაგრა მოხვდომოდეს რამე, ფერმიხდილი მიეყრდნო კედელს, ხელები მიშალა, დაამტერდა შეშინებული თვალით და უთხრა:

— მიხვდი, რომ აგრე იყო... ვგრძობდი ამას, იმიტომ რომ დიდიხანა მიყვარხართ, მაგრამ, — აჰა, ღმერთო! — ახლა რაღა მოგველის?

— შენი და ჩემი ბედნიერება, ჩვენი შეერთებული ძალით მოღვაწეობა.

— არა, — უბასუხა ქალმა და უიმედოდ დაღუნა თავი, — არა, ჩვენი სიყვარულს არ უნდა ვახსენებდეთ.

— რატომ?

— ჯვარს საყდარში დაიწერ? — ჩემი ხმით უთხრა ქალმა.

— არა.

— მაშ მშვიდობით!

და სწრაფი ნაბიჯით წავიდა შინისკენ.

დაეწია, ცდილობდა შთაეგონებინა თავისი, ისიც ისმენდა გაჩუმებული და ბოლოს უთხრა:

— მეც, დედა ჩემსაც, მამაჩემსაც ღრმად გეწამს ღმერთი და ღვთისმორწმუნედ დავიბოცებთ. სამოქალაქო ქორწინება მე ქორწინებად არ მიმანია: ამგვარ ქორწინებას რომ შეილება მოჰყენენ, — დარწმუნებული ვარ, — უბედურები იქნებიან. მარტო ეკლესიური ჯვარისწერა-ჰქმნის სიყვარულს წმინდად, მარტო ეკლესიური ქორწინება მოგვანიჭებს სიმშვიდეს და ბედნიერებას.

ცხადი იყო, ასე მალე ვერ დაიყოლიებდა. თითონაც, რაღა თქმა უნდა, ვერ უღალატებდა თავისას, და განშორდნენ ერთმანეთს. გამოთხოვებისას ქალმა უთხრა:

— ნულარა ვტანჯავთ ერთმანეთს, ნულარ ეცდები ჩემს ნახვას. აჰ. ნეტავი კი წახვიდოდე სადმე! ღარიბი ვარ, თორემ მე წავიდოდი აქედან.

— არაფრის დაპირება არ შემიძლია, — უთხრა ამის პასუხად და გამოეთხოვა.

და დაიწყო ბრძოლა ორივე ძლიერისა: ძველებურად ხედებოდნენ ერთმანეთს, უფრო ხშირადაც, ვიდრე უწინ; ხედებოდნენ, რადგან ეძებდნენ ერთმანეთს იმ იმედით გატაცებულნი, რომ ერთი მათგანი ველარ გაუძლებდა დაუქმყოფილებელ და უფრო და უფრო გამწვავებულ გულს-თქმას. მაგრამ სასოწარკვეთილებისა და მწუხარების მეტს ვერას აძლევ-

და მათ ეს შეხვედრა. გამოეთხოვებოდა ხოლმე საწყალი ბეჭეტი, გულმოდკა-
ლული, მისუსტებული, და ის კი მტირალი ეკლესიისკენ მიეჭურებო-
და—ცოდვის მოსანანიებლად და აღსარების სათქმელად. ეს კარგად იცო-
და სოციალისტმა და გრძობდა, რომ უფრო და უფრო მაგრდებოდა
მისსა და მის სატრფოს შუა ამართული მღვდლების კედელი, იზრდებო-
და, გაუვალი ხდებოდა და საუკუნოდ აშორებდა ერთმანეთს.

და ერთხელ, უქმე დღეს, ქალაქ გარედ რომ დასეირნობდნენ ერთად,
უთხრა ქალს, მუჭარით კი არა, თითქო ხმამალლა ფიჭობსო:

— იცი, ხანდახან გამივლის ხოლმე ფიჭვი, რომ შენი მოკვლა შე-
მიძლია.

ქალი სდუმდა.

— გაიგონე, რა ვთქვი?

ალერსით შეხედა ქალმა და უბასუხა:

— დიახ.

და მიხედა ამ სიტყვით, რომ მოკვდება ქალი და თავისას კი არ დას-
თმობს. ამ „დიახ“-ამდე ხანდახან მოეხვევოდა ხოლმე, ჰკოცნიდა; ქალი
უძალიანდებოდა, იბრძოდა, მაგრამ უსუსტდებოდა წინააღმდეგობა, და
უკვე ოცნებობდა ბიჭი, — ერთხელაც იქნება დამყვება, დედაკაცის ალ-
ლო დამეხმარება მის დასაყოლიებლად. ახლა კი დარწმუნდა, რომ ეს
დაყოლიება კი არა, დამონავება იქნებოდა, და მას შემდეგ აღარ ცდი-
ლა ქალში დედაკაცის თინის აღძვრას.

ასე ტრიალებდა საბრალო ქალის ბნელი ცხოვრების რგოლში. ცდი-
ლობდა გაეჩადებინა მის წინაშე ყოველი სიმაართლე, რასაც კი მიაღ-
წევდა მისი ძალი, მაგრამ ბრმასავით იყო ქალი, ოცნების ღიმილით ისმენ-
და მის ნათქვამს და არა სჯეროდა მისი.

ერთხელ თვით ქალმა უთხრა:

— ხანდახან მეჩვენება, რომ შესაძლებელია ყველაფერი, რასაც შენ
ამბობ, მგონია, მარტო იმიტომ, რომ მიყვარხარ. კარგად მეყურება შე-
ნი, მაგრამ არა მჯერა, არ შემიძლია, და შენ რომ წახვალ ხოლმე, შენ-
თანვე ჰქრება შენი ნათქვამიც.

თითქმის ორი წელიწადი იყვნენ ამ ვაებაში და ავად გახდა ქალი.
ყმაწვილმაც დაანება მუშაობას თავი, მთლად მიატოვა ორგანიზაციის სა-
ქმე, ვალეები დაიღო და მიივიწყა ამხანაგები. ცდილობდა სულ ავადმყოფ-
თან ყოფილიყო ან იმის სახლთან მაინც. იჯდა ავადმყოფთან, ჰხედავდა,
როგორ ხდებოდა უბედური, როგორ დნებოდა დღითი-დღე, და როგორ
მცხინვარედ ელავდა მის თვალში ალი სნეულებისა.

— მითხარი რამ მომავლისა, — სთხოვდა ქალი.

• ისიც უამბობდა, გაბრაზებით უხატავდა აწმყოს, გაშმაგებით ასახე-
ლებდა ყველაფერს, რაც ჰქვამდა ხალხს, რასაც მთელი თავისი ძალღონით

უნდა ებრძოდეს შეგნებული ადამიანი, რომ ძირიანად აღმოჩნდეს საზღვის ცხოველებიდან და გადაყაროს, როგორც ტურტლიანი, მერხალი, დამფხრეწილი ჩვარი.

ისმენდა ავადმყოფი და, როდესაც გულს მოხვდებოდა აწმყოს დამახასიათებელი ჭირი და ვარამი, ხელს დაადებდა ხოლმე მის ხელს — კმარაო, — და ვედრებით შეკუყრებდა თვალეშში.

— მაშ ვკვდები? — ჰკითხა ერთხელ, კაი ხნის შემდეგ იმ დღიდან, როდესაც ექიმმა უთხრა საწყალ ბიჭს, რომ ავადმყოფს სწრაფმავალი ქლეტი სჭირს და უიმედო არის მისი მდგომარეობაო.

— ვიცი, რომ მალე მოგვკვდები, — სთქვა ქალმა — ხელი მომეცი.

და ხელი რომ გაუწოდა, მივარდა, დაჰკოცნა გაცხელებული ტუჩებით და უთხრა:

— მაპატივე, დამნაშავე ვარ!.. შევეცი და შენც დაგტანჯე. გავიმწარე სიცოცხლე. აი, ვკვდები და ეხლა ვხედავ, რომ ჩემი რწმენა მართო შიშია იმისი, რის შეგნებაც კი ვერ შევძელ, მიუხედავად ჩემი სურვილისა და შენი დახმარებისა. ცარიელი შიში იყო, სხვა არაფერი, მაგრამ ჩემს სისხლ-ხორცში არის გამჯდარი ეგ შიში, თანდაყოლილია დაბადებითვე. მე ჩემი, უკეთ რომ ვთქვა, შენი გონება მაჭვს, და გული კა სხვისა... შენ მართალი ხარ, ეს კარგად ვიცი, მაგრამ გული ვერ დავიყოლიე, ვერ შევათანხმე შენთან...

რამდენიმე დღის შემდეგ მიიცვალა ავადმყოფი, და ისიც თოვლივით გათეთრდა სულთმობრძავეის მაყურებელი, მთლად გაჰალარავდა ოცდა შვიდი წლის კაცი.

ამას წინად ცოლი შეირთო, ერთად-ერთი მეგობარი იმ ქალისა, იმის მოწაფე. აგერ, ისინი არიან, ერთად რომ მიდიან სასაფლაოსკენ. ყოველკვირას ადიან სასაფლაოზე და ყვაილებით რთავენ მიცვალებულის საფლავს.

იმას რომ ჰკითხო, დღესაც არა სჯერა თავისი გამარჯვება; დარწმუნებულია, რომ ტყუოდა მომაკვდავი, როცა ეუბნებოდა — შენ მართალი ხარო, ტყუოდა მხოლოდ იმისთვის, რომ ნუგეში ეცა ცოტად მაინც. მისი ცოლიც ამავე აზრისაა. ორივე სიყვარულით პატივსა სცემს მიცვალებულის ხსოვნას და ეს საზარელი ისტორია კარგი ადამიანის დაღუპვისა ახალ ძალას უღვწნებს ორივეს. დაუღალავად ჰხდის მათ შერრთებულ შრომას და უცნაურს, ფართოდ გაშლილი ბრძოლის სიმშვენიერეს.

...მზე კაშკაშებს. მზიარული, ცოცხალი, დღესასწაულებრივ ჭრელად მოსილი მდინარე ხალხისა დის ვიწრო ჭუჩაში; მზიარული ხმაურობა გაისმის ყველგან, ბავშვების ყვირილი და სიცილი. ყველა არ იქნება, ცხადია, ცხოვერების მადლიერი და მზიარული; მრავალი გული იქნება

მჭიდროდ მოკუმშული უჩინარი მწუხარებით, მრავალი სულღვაწი წინააღმდეგობით შეხუთული, მაგრამ მაინც თავისუფლებისაკენ მივლდნენ, თავისუფლებისაკენ!

და რაც უფრო ერთად ვივლით და ერთსულოვნად, მით უფრო მალე მივალწვეთ ალექსეულ ნეტარებას.

V

ვადიდოთ დედაკაცი — დედა, დაუშრეტელი წყარო ყველაფრის და მმარცხებელ სიცოცხლისა!

გავიხსენოთ რკინის თემურ-ლანგი, კოჭლი ვეფხვი, სახიბ-ი-კირანი, ბედნიერი ქვეყნის დამპყრობი, ტამერლანი, როგორც უწოდებდნენ მას მისი მტრები, კაცი, რომელიც მთელი ქვეყნის აღგვას ლამობდა.

ორმოცდაათი წელიწადი დათარეშობდა ამ ქვეყნად, თავის რკინის ტერფით სრისავდა ქალაქებს და სახელმწიფოებს, როგორც სპილოს ფეხი ქინძველებს, წითელი მდინარეები სისხლისა დიოდა მის გზიდან ყოველ მხრივ, მაღალ კოშკებს აშენებდა დამარცხებული ხალხის ძვლებისას, მიწასთან ასწორებდა ცხოვრებას, — მე უფრო ძლიერი ვარ, ვიდრე სიკვდილი, — ჯავრს იყრიდა სიკვდილისას, რომელმაც საყვარელი შვილი, ჯივანგირი, მოსტაცა და სისხლის ძიებით იყო აღსავსე — წაეართმევ სიკვდილს ყველა მის საკლავს, რომ მწუხარებით და სიმშვილით ჩაძლდესო.

იმ დღიდან, როდესაც მოკვდა იმისი შვილი ჯივანგირი და სამარყანდელი ხალხი გლოვისზარით დახვდა საშინელ ჯეტების დამმარცხებელს, შავით მოსილი და თავზე ნაცარწყარული, იმ დღიდან დაწყებული იმ საათამდე, როდესაც ოტარში შეხვდა თავის სიკვდილს და დამარცხებულ იქნა მისგან, ოცდაათი წლის განმავლობაში, თემურს ღიმილი აღარ მოსვლია, — იყო დალონებული, პირმოკუმშული, ამაყი და მედიდური, თავს არ იხრიდა არავის და არაფრის წინაშე; და გული მისი დახშული იყო შებრალებისთვის — მთელი ოცდაათი წლის განმავლობაში.

ვადიდოთ ქვეყნად დედაკაცი — დედა, ერთად-ერთი ძალა, რომლის წინაშე მორჩილებით თავს იხრის სიკვდილი! აქ ნათქვამი იქნება სიმართლე დედის შესახებ; ნაამბობი იქნება, როგორ მოიხარა დედის წინაშე მსახური და მონა სიკვდილისა, რკინის თემურლანგი, სისხლის მღვრელი მტერი ქვეყნისა.

აი, როგორ იყო: ილხენდა თემურ-ბეგი კანიგულის წალკოტ მდელში, ვარდის და იასამანის სურნელების ნისლით მოცულში, რომელსაც სამარყანდელი პოეტები „ვარდოვან სიყვარულს“ უწოდებდნენ, და საიდანაც კარგად მოჩანდა ცისფერი მეჩითები დიდებული ქალაქისა თავისი ცამდე ამართული მინარეტებით.

თხუთმეტი ათასი რგვალი კარავი იყო გაფანტული მდელით — განივ-რად გაშლილ მაროდ, ზამბახის მსგავსი ყველა, და ასობით დამფრიალებდა ყველას აბრეშუმის ალაში, როგორც მრხევი ყვავილი.

და კარვებს შუა გურუგან თემურის კარავი იდგა, როგორც დედოფალი თავის მხვეალთა შორის. ოთხკუთხოვანი იყო ეს კარავი, გვერდი ასი ნაბიჯის სიგრძისა ჰქონდა, სიმაღლე — სამი შუბისა, მისი შუა ნაწილი თორმეტ ოქროს ბურჯზე იდგა, ადამიანის სისქისა იყო თორმეტივე, ზემოდან ცისფერი გუმბათი ჰქონდა, მრავალფეროვანი აბრეშუმის მკედით ნაქსოვი, და წითელი აბრეშუმის ხუთასი თოკით იყო მიწაზე მიბმული, რომ ზეცისკენ არ აეარდნილიყო; ოთხივე კუთხეში თითო უშველებელი ორბი იჯდა ვერცხლისა და გუმბათის ქვეშ კარავის შუაზე მხუთთე ბრძანდებოდა — თითონ თემურ-გურუგანი, დაუმარცხებელი მეფეთა მეფე.

განიერი სამოსი ეცვა აბრეშუმისა, ცისფერი, ზურმუხტის თვლებით დამშვენებული; ხუთიათასზე ნაკლები არ იქნებოდა ძვირფასი თვალი. საშინელ ქალარა თავზე თეთრი მალალი ქუდი ეხურა, რომელს ზემოდან დიდი ბალახში ამშვენებდა და იძვროდა და ირხეოდა, ბრწყინავდა სისხლოვანი თვალი, ქვეყნის მზილავი.

სახე კოქლისა განიერ დანასა ჰგავდა, დაეანგებულს იმ სისხლით, რომლითაც უძღებდა ტკებოდა თემური; ვიწრო თვალები ჰქონდა, მაგრამ ყველაფრის მზილავი, და ისე ბრწყინავდნენ, როგორც ცივად მბრწყინავი ცარამუტი, საყვარელი უნჯი არაბებისა, რომელსაც ალახის მტრები ზურმუხტს ეძახიან, და რომელიც უებარი წამალი არის ბნედიანისა. ყურებში მეფეს საყურე ჰქონდა, ცეილონური ლალისა, ლამაზი ქალის ბაგის ფერისა.

მიწაზე, ხალებზე, რომლებს მსგავსი აწ აღარ არის, სამასი სურა იდგა ოქროსი, ღვინით, და სუფრაზე — ყველაფერი, რაც კი საჭირო არის მეფეების სალხინოდ. თემურის უკან მუსიკა მოთავსებულყო, მის გვერდით — არაგინი, მის ფეხთით — მისი ნათესავები, მეფეები, თავადები, მხედართმთავრები და თემურთან ყველაზე უფრო ახლო პოეტი ყარამანი, რომელმაც ერთხელ, მეფემ რომ ჰკითხა, ქვეყნის აღმგველმა, —

— ყარამან, რამდენს მისცემდი ჩემში, გასაყიდად რო გამოვეყვანე ვისმე?

უპასუხა:

— ოცდა ხუთ ასკერს.

— მაგ ფასად ზომ მარტო ჩემ ქამარსაც ვერ იყიდდი! — შეჰყვირა განცვიფრებულმა მეფემ.

— მეც მარტო მაგ ქამრისთვის გიყიდდი, — უპასუხა ყარამანმა, — მარტო ქამრისთვის, რადგან თითონ შენ არაფრად ღირხარ!

აი, როგორი გაბედვით ელაპარაკებოდა პოეტი ყარამენი, მეფეს, ადამიანის ბოროტებისა და საშინელებისას, და იყოს, მეფის დიდება პოეტისა, მართლის მოქმელისა, უფრო ძლიერი და დაუვიწყარი, ვიდრე დიდება თემურისა!

ვადიდოთ პოეტები, რომლებსაც ერთი ღმერთი სწამთ მხოლოდ — ლამაზად თქმული, დაურიდებელი მართალი სიტყვა! აი, რა სწამთ პოეტებს. თავის ღმერთად უკუნითი უკუნისამდე!

და იმ დროს, როდესაც დიდი ლხინი ჰქონდა მეფეს და გაცხარებულ ქეიფში აღტაცებით აგონდებოდა ურიცხვი ბრძოლა და გამარჯვება სახელოვანი; როდესაც მზიარულად გუგუნებდა მუსიკა და მეფის კარავის წინ ცეკვა იყო გახურებული და ხალხური თამაშობა, რომელსაც ურიცხვად დაპრეოდნენ აპრელებული მასხარები; როდესაც იქვე მოედანზე ფალაენები ჭიდაობდნენ, ვაჭიმულ თოკებზე დადიოდნენ და ისე როკავდნენ ჯამბაზები, თითქო მართლა სულღიად უძვლონი ყოფილიყვნენ, ფარიკაობდნენ შეჯიბრებული მხედრები, — ვინ უფრო მარჯვედ მოიგერებს და დაამარცხებს მტერსაო; წარმოდგენა მოეწყობოთ სპილოებისა რომლებიც ზოგი წითლად შეეღებათ, რომ უფრო საშინლად სჩვენებოდნენ მაყურებელთ, და ზოგი კიდევ მწვანედ, რომ სასაცილოდ გაეხადათ; ამ ლხინის და თემურის მახლობელთა მზიარული ქეიფის დროს, რომლებიც შიშითა თრთოდნენ მის წინაშე და თან ამყობდნენ მის ძლევა მოსილობით, მოჭანცულნი მისი ბრძოლებით და ღვინისა და კუმისის სმით, ამ გახურებულ ქეიფის დროს უცბად გაისმა ვილასიც ხმა, გაარღვია პოთამაშეთა ხმაურობა და მღერა-მუსიკა, როგორც ელვა შეიქრება ხოლმე მზის მანნელებელ შავ ღრუბელში, და ბაიაზეთ-სულთანის დამხარცებელის ყურს ეცა, თემურის ყურს ეცა დედაკაცის ხმა, ამაყი ხმა დედალ-ორბისა, ხმა ნაცნობი და ნათესავი მისი მწუხარე სულისა, სიკვდილის მიერ დაწყლულებული სულისა, რომელიც იმიტომ იყო ისე უღმობელი ადამიანისა და სიცოცხლისადმი.

და ბრძანა:

— ვინ არის, რომ შავ ხმითა კივის, თითქო საუკუნოდ დაქარგვია სიხარული?

და მოახსენეს:

— ეილაც დედაკაცი გიახლათ, მტვერში ამოსვრილი, მთლად ნაგლეჯებით. შეშლილსა ჰგავს, არაბულს ლაპარაკობს და მოითხოვს, — დიაბ, მოითხოვს, მეფის, ქვეყნიერების სამი არის მპყრობელის ნახვას.

— აქ შემომიყვანეთ — ბრძანა მეფემ.

და მეფის წინა დგას დედაკაცი — ფეხშიშველი, დაფხრეწილ, მზისაგან გახუნებული ნაგლეჯებით მოსილი, შავთმა გაშლილი, რომ ამით მაინც დაიფაროს ტიტველი გულ-მკერდი. პირისაზე — როგორც ბრინ-

ჯაოსი, თვალი—მედიდური და გაშავებული ხელი, აუთრთფლებდად დომ გაუწოდა კოკლ მეფეს.

— შენ დაამარცხე სულთან ბაიაზეთი? — ჰკითხა მეფეს.

— მე დაეამარცხე! ისიც დაეამარცხე და სხვებიც ბეერი! მაგრამ ჯერ არ დაეღალულვარ გამარჯვებათაგან. შენ რისთვის გარჯილობარ, დედაკაცო?

— მომისმინე. რაც უნდა ძლიერი იყო, შენ მაინც მხოლოდ ადამიანი ხარ და მე — დედა. შენ სიკვდილს ემსახურები და მე — სიცოცხლეს. შენ დამნაშავე ხარ ჩემ მომართ და იმიტომ მოვედი, რომ მოვთხოვო — გამოიხსილო შენი დანაშაული. შენსას ამბობენ, ერთად ერთი მცნება სწამს — ძალი სამართლიანობაში არისო, მაგრამ მე ვგ არა მჯერა, არა მჯერა და მაინც მოვითხოვ, რომ სამართლიანად მომექცე, იმიტომ რომ მე დედა ვარ.

საკმარად ჰკვიანი კაცი იყო მეფე, დედის გადაკრულ სიტყვაში ადვილად იგრძნო მისი სიმართლე, და უთხრა:

— დაჯედ და სთქვი... ჯერ მოგისმინო.

იქვე დაჯდა დედაკაცი, მეფის მახლობელ მეფეთა შორის, ნოხზე, და აი, რა მოახსენა თემურს:

— სალერნოელი გახლავარ... შორს არის სალერნო, იტალიაში. შენ არცკი ვაგიგონია ეს სახელი. მამაჩემი მეთევზე იყო, ჩემი შეუღლეც აგრეთვე. მშვენიერი კაცი იყო, როგორადაც ბედნიერი, და ბედნიერებას მე ვაწვდიდი ჩემ ქმარს. და ერთი შვილი მყავდა... ქვეყანაზე არავინ იქნებოდა ჩემი ბიჭივით ლამაზი...

— როგორც ჩემი ჯივანგირი, — ამოიოხრა თემურმა.

— არავინ იქნებოდა ჩემი ბიჭივით ლამაზი და ჰკვიანი. ექვსი წლისა იყო, როდესაც ჩვენს ქვეყანას სარაციონელი მეკობრეები შემოესიენენ. ზომიკლეს ქმარი, მომიკლეს მამამთილი და კიდევ მრავალი ხალხი, და მომტაცეს ჩემი ბიჭი. აგერ ოთხი წელიწადია, დავებრტები ასე და ჩემს შვილს ვეძებ მთელ ქვეყანაზე. ამეამად ჩემი ბიჭი აქ, შენთან არის, ეს კარგად ვიცი იმიტომ, რომ ბაიაზეთის მხედრებმა დაიჭირეს ის მეკობრეები და, რადგან ბაიაზეთი შენ დაამარცხე და წაართვი, რაც კი ებადა, შენ უნდა იცოდე, სად არის ჩემი ბიჭი და დამიბრუნო ჩემი შვილი.

სიცილი წასკდათ მეფის მხლებელ დიდებულთ, — მათ ყოველთვის ბრძენთა ბრძენად ჰგონიათ თავი.

— შეშლილია, — დაიძახეს თემურის მორჩილმა მეფეებმა. თავადებმა და მხედართმთავრებმა, და ყველა იცინოდა დიდებულებთან ერთად.

მარტო ყარამანი უყურებდა თანაგრძნობით უბედურ დედას, და უალრეს გაკვირვებით თითონ თემური.

— შეშლილია, როგორადაც დედა! — წარმოსთქვა ჩუმად მთვრალმა პოეტმა.

და მეფემ, მტერმა მშვიდობიანობისამ, სთქვა:

— მერე, როგორ მოხვედი, დედაკაცო, იმ სიშორე ქვეყნიდან, რომლისა მე სახელიც კი არ ვამიგონია? როგორ ვადმოლახე იმოდენა ზღვა, მდინარე, მთა და ტყეები? როგორ მოხდა, რომ აგრე ვადარჩი საზარელ მხეცსაც და საზარელ მხეცზედ უფრო საზარელ ადამიანსაც? როგორ მოხდა, რომ ვადარჩი ურიცხვ განსაცდელს, თუმცა არა გქონია იარაღი, ერთადერთი მცველი უმწეო ადამიანისა? იარაღი არ უღალატებს თავის პატრონს, მანამ იმას ძალა აქვს მკლავში! მე მინდა გავიგო ეს ყველაფერი, რომ შენით განცვიფრებულმა მაინც შევიგნო და დავიჯერო შენი ნათქვამი.

ვადიღოთ დედაკაცი — დედა, რომლის სიყვარულს არა აქვს საზღვარი, რომლის მკერდით გამოზრდილია მთელი ქვეყანა! რაც კი სათნო არის ადამიანში, მზის სხივის და დედის ძუძუს ნაყოფია, აი რა ჰქმნის ჩვენში სიცოცხლის სიტკობებს!

და უპასუხა დედამ:

— ზღვა მარტო ერთი შემხვდა, მრავალი კუნძულებით და მეთევზეების ნავეებით საესე, და თუ საყვარელს ეძებ ვისმე, ქარიც კი თანამგზავრად გიხდება. მდინარეს ადვილად ვადასკურავს, ვინც ზღვის პირად დაიბადა და გაიზარდა. მთები? მე მთები არც კი შემინიშნავს.

და მხიარულად წამოიძახა მთვრალმა პოეტმა:

— დიდ მთას ბარად ვადააქცევს, ძლიერია სიყვარული!

— ტყე ბევრი იყო გზაში, დაბურული, ტყვრი. მრავალი ტახი შემხვდა, დათვი, ფოცხვერი და გარეული ხარი, ძირს დაღუნულ თავით. ორჯერ დამამტერა თვალი ვეფხვმა, აი, როგორც ეხლა შენ მიყურებ, მაგრამ მხეცსაც აქვს გული. იმათაც ისევე ველაპარაკებოდი, როგორც შენ, იმათაც სჯეროდათ, რომ მე დედა ვარ, და მშორდებოდნენ ოხრით, — ვებრალეზოდნი ტყის ნადირს. ვანა არ იცი, რომ მხეცსაც უყვარს თავისი შვილი და თავგანწირვით იბრძვის თავისი ლეკვის სიცოცხლისა და თავისუფლებისათვის, სწორედ ისევე, როგორც ადამიანი?

— აგრეა, აგრე. — მიუგო თემურმა, — და ხშირად მოხდება ხოლმე, — ეს კარგად ვიცი, — იმათ უფრო მეტად უყვართ და მეტი თავგანწირვით იბრძვიან, ვიდრე ადამიანი.

— ადამიანი, — განაგრძო ბავშვივით დედამ, რადგან ყოველი დედა ბავშვია სულით, — ადამიანი ყოველთვის შვილია თავის დედისა... ხომ ყველასა ჰყავს დედა-მშობელი. დედაკაცის შვილია ყველა, და შენც, მოხუცებულო, — ეს უჩემოდაც უნდა იცოდე, — შენც შვილი ხარ დედაკაცისა. შენ შეგიძლია უარყო ღმერთი, მაგრამ დედის უარყოფა კი არ შეგიძლია!

— აგრეა, აგრე!— შეპყვირა ყარამანმა, მართლის მოყვარე პოეტმა.— აგრეა! ხარების გროვისაგან ხბო არ იქმნების, უმზეოდ ტრუფა ვარდ არ ყვავის, უსიყვარულოდ არსად არის ბედნიერება და უღმრთაოდ არც სიყვარული, არც ნეტარება. დედა უნდა იყვეს, რომ წარმოიშვას პოეტი, გმირი!

და მიმართა თემურს დედამ:

— მომეცი ჩემი შვილი, იმიტომ, რომ მე დედა ვარ და მიყვარს!

თაყვანი ვცეთ დედას, რომელმა შვა მოსე, მაჰმადი და დიდებული წინასწარმეტყველი იესო, რომელი მოკლულ იქნა ავკაცთაგან, მაგრამ, როგორც შერიფედინმა სთქვა, კვლავ აღდგება და მოვა მკვდართა და ცოცხალთა განსასჯელად, რაც დამასკოში მოხდება, დიახ, დამასკოში!

თაყვანი ვცეთ დედაკაცს, რომელი დაულალავად გვიძღვის დიდებულთ! არისტოტელი შვილია იმისი, აგრეთვე ფირდოუსი, თაფლივიო ტბილი საადი და ომარ ჰაიმი, მსგავსი საწამლაე-ნარეე ტბილი ღვინისა! ისკანდერი და ბრმა ჰომიროსი, — სულ მისი შვილები არიან, მისი რძით გაზრდილნი!.. დედაკაცმა შემოიყვანა ისინი ქვეყანაში, როდესაც პატარები იყვნენ, არა უმაღლეს ზამბახისა. დედათაგან გვაქვს მთელ-ნეტარება ამა ქვეყნისა!

ჩაფიქრდა ქალარა მეფე, მშუსრავი სამეფოებისა, კოკლი ვეფხვი თემურ-გურუგანი. დიდხანს იყო ჩაფიქრებული და ბოლოს მიმართა იქ მყოფთ:

— შენ ტანგრი ყული თემურ! მე, მონა ღვთისა თემურ, გულწრფელად ვამბობ ჩემსას: ვცხოვრობდი კაცი და, დიდი ხანია, დედამიწაც კი გმინავდა ჩემ ფეხ ქვეშ. ოცდაათი წელიწადია, სიკვდილის ყანას ვმკი, აი, ამ ხელით, რომ სიკვდილისა სისხლი ვიძიო, ჩემი შვილის, ჯიგანგირის, სისხლი ვაზღვევინო სიკვდილს, რადგან იმან დამიბნელა მზე ჩემი გულისა. ბევრი მებრძოდა ქალაქების და სამეფოებისა გამო, მაგრამ ადამიანისა გამო კი არავინ შემბრძოლებია, არავინ ჩემს დღეში, და არავითარი ფასი არა ჰქონდა ადამიანს ჩემს თვალში. არ ვიცოდი, — რა არის ადამიანი და რადა მხედება ჩემს გზაზე? აი, რა ვუთხარ ბაიაზეთს, როდესაც დავამარცხე: „ოჰ, ბაიაზეთო, ეტყობა ღმერთისთვის ჩალად არა ღირს სახელმწიფო და ადამიანი ჰხედავ? ღვთის ბრძანებით არის, რომ სახელმწიფოც და მთელი ხალხიც იმისთანა კაცის საბრძანებლად გამხდარა, როგორიცა ვართ მე და შენ: შენ ხეიბარი და მე კოკლი“. ამ სიტყვით მივმართე ბაიაზეთს, ჯაჭვით შეკრული რომ მომიყვანეს, — ფეხზე ველარ იდგა, ისე აწევბოდა ჯაჭვის სიმძიმე. ამ სიტყვით მივმართე უბედურებით დავრდომილს და ისე მწარედ მერვენებოდა სიცოცხლე-იშას რომ ვუყურებდი, როგორც მწარეა აბზინდა, მცენარე ნასოფლარ-ნაქალაქევისა.

— მე იმას ვამბობ, მონა ღვთისა თემური, რაც სათქმელია ვინის ჩემს წინაშე დედაკაცი, რომლის გვარი ურიცხვი არის, და ამ დედაკაცმა აღმოძრა გულში ჯერედ უცნობი რალაცა გრძნობა: ისე მელაპარაკება მე დედაკაცი, როგორც თავის სწორს, და კი არ მემუდარება, თავისან მოითხოვს. და ვხედავ, და ვგრძნობ, რად არის ასე მძლავრი ეს დედაკაცი. მძლავრია იმიტომ, რომ უყვარს, და სიყვარულმა შეივანებინა, რომ იმისი შვილი სიცოცხლის ნაპერწკალია, რომლისაგან შეიძლება აღიგზნოს მრავალ საუკუნის მანათებელი ალი. განა წინასწარმეტყველები ჩვილ ბავშვებად არ იყვნენ და გმირები — სუსტ, ძუძუმწოვარ ანგელოზებად? აჰ, ჯიგანგირ, სინათლევ ჩემი თვალისავე, იქნება შენ იყავ დანიშნული ქვეყნიურების განმანათლებლად, სიკეთის და სათნოების მთესველად? მე კი კარგად მოვრწყე ადამიანის სისხლით და გავაპოხიერე დედამიწა!

კიდევ ჩაფიქრდა ხალხის მშუსრავი და ბოლოს სთქვა:

— მე იმას ვამბობ, მონა ღვთისა თემური, რაც სათქმელია. სამასო ცხენოსანი წავიდეს ამ წამსვე ჩემი ქვეყნის ყოველ მზრისკენ, ეხლავ, საჩქაროდ! დაიარონ ჩემი სამეფო და იპოვონ შვილი ამ დედაკაცისათათონ კი აჰ დარჩეს, ელოდოს და მეც ველოდები ამასთან ერთად. და ვინც მოვა და თავის ცხენით მოტაცებულ ბიჭსაც მოიყვანს, ბედნიერი კაცი იქნება. ამასა ბრძანებს თითონ თემური! მაშ ასე, დედაე!

პირისახიდან გადაიწია დედამ გიშერივით შავი თმა, გაულიმა მეფეს, თავი დაუკრა და მოახსენა:

— დიახ, აგრე, მეფეო.

წამოდგა მაშინ ის საშინელი, სისხლით გაუმადლარი ბებერი და ხმის ამოუღებლად თაყვანი სცა დედას.

და მზიარულმა პოეტმა ყარამანმა, ბავშვივით გახარებულმა, წარმოთქვა ლექსი:

ვარსკვლავთ კაშკაშა ემღერით,
ვარდს ვადიდებთ და იას,
მაისს მზის სიამეს
და ბადრი შთვარის ციილს,

სატრფოს, ჩენი გულის მწველს —
ჩენი სიცოცხლის იმედს,
ვტკბებით და არ ვახსენებთ
ჩენი არსობის მშობელს.

არსად გვითქვანს აქამდის
დიდება მშობელ დედის —
ჩენი სულის ჩამდგმელის,
ჩვენთვის თავგანწირულს.

და უთხრა თემურ-ლანგმა თავის პოეტს:

— აგრე, ჩემო ყარამან! არ შესცდა ლმერთი, რომ შენი ბაგე აიოჩია თავისი სიბრძნის ქვეყნისადმი საზარებლად!

— ეჰ, ლმერთი თითონაც კარგი პოეტია, — მიუგო მთერალმა პოეტმა.

დედაკაცი კი ილიმებოდა და ილიმებოდნენ ყველა მეფეები და თავადები, მხედართმთავრები და სხვა ყველა, ბავშვებივით დედის ღიმილით დამტკბარნი.

სრული სიმართლეა აქ-ნაამბობი, ჭეშმარიტებაა ყოველი სიტყვა. ეს კარგად იცოან ჩვენმა დედებმა. აბა ჰკითხეთ, და მიიღებთ პასუხს:

— დიახ, სრული უკვდავი ჭეშმარიტებაა აქ ნაამბობი, დედა უფრო ძლიერია, ვიდრე სიკვდილი, რადგან განუწყვეტლივ უძღვნის ქვეყანას ბრძენს, პოეტს და გმირს, დედა, რომელიც ზრდის და აყვავებს ყველას, რითაც დიდებული და სახელოვანია კაცობრიობა.

VI

ვინ მოსთვლის დედის დიდებას?

უკვე რამდენიმე კვირა იყო, ქალაქს მჭიდრო ალყად შემოხვევოდა რკინის ჯავშნიანი მტერი. დაღამდებოდა, კოცონს ანთებდნენ ყველგან. და ქალაქის კედლებს შაფწყვდიადიდან ცეცხლი შემოსცქეროდა უთვალავი აღზნებული თვალით, ავადმცინარი სიხარულით, და ეს გამამსტრობი ცეცხლი საშინელებას ჰქმნიდა გარემოცულ ქალაქში.

ქალაქის კედლებიდან კარგად ჰხედავდნენ მტერს; ჰხედავდნენ, როგორ უფრო და უფრო ახლოვდებოდა მტერი თავისი ალყის რგოლის შემოკლებით; როგორ იძვროდნენ ცეცხლის პირას შავი აზრდილები; კარგად ისმოდა მაძლარი ცხენების ჰიხვინი, წყრიალი იარაღისა, ხმამაღალი ხარხარი და მხიარული სიმღერა მხედრებისა, რომელთაც უეჭველად მოაჩნდათ გამარჯვება, — და რა იქნება სასმენად ისეთი საზარელი, როგორიც არის სიმღერა და სიცილი მტრისა?

ქალაქში შემავალი მდინარეები, ქალაქის სასმელი წყლის მდინარეები, მკედრებით აავსო მტერმა. ამოსწვა ქალაქის ირგვლივ გაშენებული ვენახები, გათელა ყანები, გაჩეხა ბაღები. ისე ჩანდა ქალაქი, თითქო ხელის გულზე სდებოდა მტერს, და დღე არ გაივლიდა, რომ მის ზარბაზანს და თოფს ტყვიის სეტყვა არ დაეშინა გარემოცულთათვის.

ქალაქის ვიწრო ქუჩებში დაღვრემილები დადიოდნენ ჯარის რაზმები, დამშეფლები, ბრძოლით მოჭანცულები. სახლების ფანჯრებიდან ავადმყოფებისა და დაქრილების კენესა ისმოდა, ბოდვა, გმინვა, ქალების ლოცვა და ბავშვების ტირილი. სევდიანადლა ლაპარაკობდნენ, ჩუმი ხმით

და წამლაუწუმ სწყვეტდნენ საუბარს, — ყურს უგდებდნენ, წამლაუწომის მტერი იერიშითათ.

აუტანელი იყო სიცოცხლე, მეტადრე დალამებისას, როდესაც დუმილში უფრო გულსაწყლავად ისმოდა ტირილი და კვნესა, როდესაც შორეული მთების ხეობებიდან გამოდიოდა მჭვინვარი ღრუბელი, ჰფარავდა მტრის ბანაკს, უახლოვდებოდა დაზიანებულ კედლებს და მთების შეთხემის ზემოდან ამოდიოდა მთვარე, როგორც გულგრილი, შუბით ნაკრავი ფარი.

დახმარების და ვისიმე შევლის იმედი აღარა ჰქონდათ. დალალულნი იყვნენ შრომით და შიმშილით, სასოწარკვეთილნი, და გულისფანცქალით შესცქეროდნენ ამ მთვარეს, მაღალი მთების ციცაბო ქედებს, შავ ზახას ხეებისას და გამჭვინვარებულ ბანაკს მტრისას — სიკვდილის მეტს აღარას აგონებდათ ყოველივე ეს და არც ერთი ვარსკვლავი არ უღიმოდათ ნუგეშისცემით.

სახლში სანთელს აღარავინ ანთებდა. შავწყვიდიადის წილად ხდებოდა ღამე ქალაქი და ამ წყვილიდში, თითქო თევზი ყოფილიყოს მდინარის სიღრმეში, ხმის ამოუღებლად დაწიალებდა ერთი დედაკაცი, თავზე შავ შალშემოხვეული.

დაინახავდნენ მიმავალს და ჰკითხავდნენ ერთმანეთს:

— ის არის?

— ის არის, ის!

და მაშინვე იმალებოდნენ საღმე ალაყაფის კარებში ან თავდალუნულები ჩუმად სწრაფად გაუბრუნდნენ გვერდით. დარაჯ რაზმების უფროსები მკაცრად აფრთხილებდნენ:

— ისევე ქუჩაში ხართ, მონნა მარიანა? ნუ დადიხართ აგრე, თორემ შეიძლება მოგკლან და თავს არავინ შეიწყუბებს დამნაშავეის აღმოსაჩენად.

ის კი წელში გაიმართებოდა და ელოდა. რაზმი გაივლიდა ხოლმე, — ვერა პბედავდა ან ეზიზღებოდა მასზე იარაღის ხმარება. შოიარალებული კაცი ისე ურიდებოდა და შორს უვლიდა, როგორც ლეშს. იდგა ასე, აჩრდილივით, და როდესაც გაივლიდა რაზმი, ხმის ამოუღებლად გაუდგებოდა ხოლმე თავის გზას იმ წყვილიდში. ქუჩიდან ქუჩაში გადადიოდა, შავი და მუნჯი, თითქო განხორციელება ყოფილიყოს განწირული ქალაქისა. მიდიოდა და მის ირგვლივ გაისმოდა და თან სდევდა გულსაწყლავი ხმა: კვნესა, ტირილი, ლოცვა და დაღვრემილი ჯარისკაცების ლაპარაკი, რომელთაც საბოლოოდ დაჰკარგოდათ იმედი გამარჯვებისა.

მოქალაქე იყო და დედა. სევდით მოცული ფიქრობდა შვილზე და სამშობლოზე: მტრის მეთაურად, ქალაქს რომ მიწის პირიდან ალგვას უპირებდა, იყო იმისი შვილი, მზიარული, გულქვა სალუქი. გუშინ არ იყო, აღტაცებით შეჰნაროდა დედა თავის შვილს, როგორც დაუფასე-

ბელ სიკეთეს, რომელიც თავის სამშობლოს მიუძღვნა; როგორც კეთილ-
ძალას,* მის მიერ შობილს დასახმარებლად იმ ქალაქისა, სადაც ჯერ თი-
თონ დაიბადა და მერე ჰშვა და აღზარდა თავისი შვილი.

ასი და ათასი განუწყვეტელი კაეშირი აერთებდა მის გულს ქალაქის
ძველ ქვებთან, რომლებით მის წინაპრებს სახლები აეშენებინათ, და
ქალაქის ირგვლივ კედლები; აერთებდა იმ მიწასთან, სადაც განისვენ-
ნებდნენ მისი წინაპრები; აერთებდა თავისი ხალხის ლეგენდებთან, სი-
მღერებთან და ბრწყინვალე მომავლის იმედებთან. ჰკარგავდა მისი გული
უსაყვარლეს შვილს და ტიროდა. სასწორად გამხდარიყო იმისი გული
და, რომ სწონავდა სიყვარულს შვილისადმი და სამშობლოსადმი, ვერა
და ვერ გაერჩია — რა უფრო მსუბუქი იყო და რა უფრო მძიმე!

ასე დაწიალებდა უბედური ლამ-ლამობით ქუჩებში. ბევრნი ვერა
სცნობდნენ და კრთებოდნენ, სიკვდილის განხორციელებად ელანდებო-
დათ შავი შალით მობურული ჩვენება; და თუ იცნობდნენ, ხმის ამოუ-
ღებლივ შორდებოდნენ სამშობლოს მოლაღატის დედას.

მაგრამ ერთხელ მიკრუებულ კუთხეში ქალაქის კედელთან ერთი დე-
დავაცი დაინახა: მუხლი მოეყარა მკვდართან, გაქვავებულივით უძრავად
ლოცულობდა ზეცისკენ ამართულ ცრემლიან თვალით და კედელზე კი,
სწორედ მის ზემოდან ჩუმად ლაპარაკობდნენ დარაჯები, და წკრიალებ-
და იარაღი, ქვას რომ მოხვედებოდა.

მოლაღატის დედამა ჰკითხა:

— ქმარია შენი?

— არა.

— მშა არის?

— შვილია. ქმარი ამ ცამეტი დღის წინად მომიკლეს და დღეს კი-
დეც შვილი.

ადგა მოკლულის დედა და მორჩილად სთქვა:

ყველაფერს ჰხედავს მადონა, ყველაფერი იცის და ვმადლობ მის
განგებას.

— რისთვისაა და მადლობთ? — ჰკითხა ქუჩადმავალმა.

და მიიღო პასუხი:

— ვმადლობ, რადგან პატიოსნად მოკვდა, თავის სამშობლოსათვის
მებრძოლი! შემძილია ვალიარო, რომ მაშინებდა უბედურ დედას: მხი-
არული ბიჭი იყო, მეტად უყვარდა ლხინი, ქეიფი და სულ იმის ფიქრში
ეიყავი, ქეიფის გამო არ უღალატოს მეთქი სამშობლო ქალაქს, როგორც
მოუვიდა მარიანას შვილს, ღვთისა და ხალხის მტერს, წინამძღვარს ჩვენი
მტრებისას. შეჩვენებული იყოს მისი სახელი და შეჩვენებული იყოს საშო
მისი მშობი!

ხმა არ გასცა მარიანამ.

მეორე დღეს დილით მივიდა ქალაქის მცველებთან და სთხოვა:

— ან მომკალით, რადგან ჩვენი ქვეყნის მტრად გამხდარა ჩემი შვილი, ან გამიშვით, — მეც იმასთან წავალ.

პასუხად შემდეგი უთხრეს:

— შენ ადამიანი ხარ, და წმინდა უნდა იყოს შენთვის შენი სამშობლო. შენი შვილი ისეთივე მტერია შენი, როგორც ჩვენი.

— მე დედა ვარ, მიყვარს და დამნაშავედა ვგრძნობ ჩემ თავს, რომ ასე გვექცევა.

თათბირი დაიწყო — რა ვუყოთ ამ დედაკაცსაო? — და გადასწყვიტეს:

— საცა სამართალია, შეუძლებლად მიგვაჩნია შენი მოკვლა შენი შვილის ღალატის გამო. ვიცით, რომ შენ არ შთააგონებდი შენს შვილს ამ მომაკვდინებელ ცოდვას, და ვგრძნობთ, რა საშინლად უნდა იტანჯებოდე. ქალაქისთვის კი შენ საჭირო არა ხარ, როგორც მძევალი, რადგან ცხადია, შენი შვილი არასა ზრუნავს შენთვის; ალბად დაგივიწყა, შერცხვენილმა, და სასჯელად ეგეც გეყოფა, თუ გვონია, რომ ღირსი ხარ სასჯელისა. ჩვენ ეს სიკვდილზე უფრო საშინლად მიგვაჩნია.

— დიახ, მიუგო დედამ, ეგ უფრო საშინელია.

კარი გაუღეს, გაუშვეს ქალაქიდან და დიდი ხანი უყურეს კედლიდან, როგორ მიდიოდა სამშობლო მიწაზე, ღრმად გაოხიერებულზე მისი შვილის მიერ დანთხეული სისხლით. ნელი ნაბიჯით მიდიოდა, ძლივს იცვლიდა ფეხს შშობლიურ მიწაზე, თავყანსა სცემდა ქალაქის დამცველთა ყვავე-ყორანის საწიწქნელ გვამებს. ზიზლით ფეხსა ჰკრავდა დამტყრეულ იარაღს, — დედას ეზიზლება იარაღი სხვის დამონავეებისა, და იარაღად სწამს მარტო ის, რაც სიციცხლის და თავისუფლების დასაცავად გამოდგება.

ისე მიდიოდა, თითქო ხელში სასმელით საცხე ბადია უქირავს და ეშინია — დამექცევაო. მიდიოდა, ნელნელა, კნინდებოდა და კედლებიდან რომ მიმავალს ქალაქელები ვასცქეროდნენ, სიხარულით შეჰკლიმოდნენ ერთმანეთს, თითქო იმ დედაკაცთან ერთად ჰშორდებოდნენ ჰმუნვარება და სასოწარკვეთილება.

დაინახეს, რომ გაჩერდა შუაგზაში, შალი მოიხსნა თავიდან, მობრუნდა, დიდხანს უყურა ქალაქს.

იქ კი, მტრის ბანაკში უკვე შენიშნეს იმათკენ მიმავალი მარტოდ-მარტო, ტრიალ მინდორში, და აუჩქარებლივ, ფრთხილად მიუახლოვდნენ მასავით შავი ჯარისკაცები.

მივიდნენ და ჰკითხეს:

— ვინა ხარ; სად მიხვალ?

— თქვენი წინამძღვარი შვილია ჩემი, — მიუგო დედამ, და არც ერდს არ აღეძრა ექვი მის სიმართლისა. თან გაჰყენენ დედას, ქებით და დიდებით უამბობდნენ, როგორი ჰქვეიანი და მამაცი კაცია მისი შვილი — და

ესიც ისმენდა, ამაყი, მედიდური და სულაც არ უკვირდა, — სწორედ ასეთი უნდა ყოფილიყო იმისი შვილი.

აგერ, იმ კაცთან არის, რომელსაც ცხრა თვის წინად იცნობდა ვიდრე ჰქმობდა. იმასთან არის, რომელსაც თავის გულში გრძნობდა ყოველთვის. აბრეშუმით და ხავერდით მოსილი ნახა თავისი შვილი, და ძვირფას თვალმარგალიტით შეკაზმული იარაღით. ისე იყო ყოველივე, როგორც უნდა ყოფილიყო, — სწორედ ისე, როგორც მრავალჯერ უნახავს დედას სიზმარში თავისი შვილი, — მდიდარი, სახელოვანი და საყვარელი.

— დედა, — მიეგება შვილი და ხელები დაუქოცნა. — შენც ჩემთანა ხარ? მაშ თანამიგრძობ! მაშ ხვალ იერიშით ავიღებთ ამ საზიზღარ ქალაქს!

— ქალაქს, სადაც შენ დაიბადე, — მოაგონა დედამ.

ის კი, ძლევამოსილი, გახელებული თავისი ძლიერებით და მით მოპოვებული დიდებით და სახელოვნობით, თავისას არ იშლიდა და სიყმაწვილის შეუპოვარი ალტაცებით ეუბნებოდა:

— თუ ჭვეყნად გაეჩნდი, ჭვეყნისთვის გაეჩნდი, რომ თავზარი დაეცა და განეაცვიფრო. შენგამო იყო, რომ არ ვიღებდი ამ ქალაქს. ხიჭვივით მირჭვია ფეხში და მიშლის იმ სისწრაფით ვიღოდე დიდებისაკენ, როგორც შე შემიძლია. მაგრამ ახლა-კი... ხვალ, ხვალვე დავანგრევ ამ უგუნურების ბუნავს!

— სადაც ყველა ქვა გიცნობს და ბავშვობაც კი ახსოვს შენი, — უთხრა დედამ.

— ქვა მუნჯია, თუ ადამიანმა არ აღუდგა ენა, ქვა კი არა, შე მინდა, რომ მთები გაიძახოდნენ ჩემს ვაჟკაცობას! აი, რა მინდა!

— მერე ხალხი? — ჰკითხა დედამ.

— ხალხიც მახსოვს, დედა. ხალხიც მახსოვს, რადგან გმირი მარტო ხალხის შეხსიერებაში არის უკვდავი.

მაშინ დედამ უთხრა:

— გმირი ის არის, შვილო, ვინც სიციცხლეს ჰქმნის წინააღმდეგ სიკვდილისა, ვინც სიკვდილს ამარცხებს.

— არა! — მიუგო შვილმა, — დამნგრევეიც ისევე სახელოვანია, როგორც აღმშენებელი! ჰყვარა, ჩვენ არც კი ვიცით, ვინ ააგო რომი, — ენემ თუ რომულმა, — და დანამდვილებით ვიცით სახელი, აღარაფისა და სხვა გმირებისა, რომლებიც მუსრს ავლებდნენ ჭვეყანას და დიდრონ ქალაქებს.

— ქალაქებს, რომლებმაც მოიქამეს შენი გმირების სახელიც და სხვისაც.

ასე ლაპარაკობდნენ დედა-შვილი მზის ჩასვლამდე. დედა უფრო და უფრო იშვიათად აწყვეტიანებდა გახელებულ ოცნებით უაზრო სიტყვას თავის შვილს და უფრო და უფრო ძირს ეხრებოდა ამაყი თავი.

დედა — ჰქმნის, დედა — იცავს, და დედასთან ხსენება, და ქება — გარე-
ვისა წინააღმდეგობაა დედის ბუნებისა. შეიღმა ეს არ უცხოდა და უცხო-
პყოფდა დედის სიკოცხლის დანიშნულებას.

დედა ყოველთვის წინააღმდეგია სიკედლისა: ხელი, რომელსაც შე-
აქვს ადამიანის ბინაში სიკედელი, სათარგუნავია დედისთვის და შეუწყნა-
რებელი. შეილი ამას ვერ ჰხედავდა, რადგან დაბრმავებული იყო გულის
ჩამკვლელი, დიდების ცივი ბრწყინებით.

არც ის იცოდა შეიღმა, რომ დედა ქვეიანი, უღმობელი და უშიშარი
მხეცია, როცა საქმე სიკოცხლეს შეეხება, რომელსაც ის ჰქმნის და იფა-
რავს თავგანწირვით.

იგდა მოღუნული, წელში მოხრილი დედა და ძვირფას კარავის
აწეულ კალთიდან გასცქეროდა იმ ქალაქს, სადაც პირველად განიცადა
ტკბილი თრთოლა მუცლადღებისა და აუტანელი ტკივილი ბავშვის შო-
ბისა... იმ ბავშვისა, რომელიც, აგერ, დასგრევეს უქადის სამშობლო ქა-
ლაქს...

მზის მეწამული სხივი სისხლისფრად ჰღებავდა ქალაქის კედლებს და
კოშკებს, ავებდითად ბრწყინავდა მინა ციხეებისა; დაქრილსა ჰგავდა
მთელი ქალაქი და ყველა მის ქრილობას თქრილით სდიოდა წითელი
წვენი სიკოცხლისა. გადიოდა დრო და აგერ ბინდი მიადგა ქალაქს, გა-
აშავა როგორც ცხედარი, და თითქო მიცვალებულს წირვას უხდიდნენო.
სანთლებივით გაჩაღდა ცაში ვარსკვლავი.

გულით დედაც იქ იყო, თავის ქალაქის ბნელ სახლებში, სადაც სან-
თელს არავინ ანთებდა, — მტრის ზარბაზნის მიზნად არ გავხადო ჩემი
სისხლიო... იქ იყო გულით, წყველიადით და მძოვრის სუნით სავსე ქუ-
ჩებში. ესმოდა უიმედო ჩურჩული სასიკვდილოდ განწირული ხალხისა,
თვალწინ ედგა მთელი ქალაქი და მთელი ხალხი... ნაცნობი, თანშეზრდი-
ლი იდგა მის წინ და ხმის ამოუღებლად ელოდა მის გადაწყვეტილებას.
თავისი ქალაქის მთელი ხალხის დედად გრძნობდა თავს მარიანა.

მთების ბნელით მოცულ თხემიდან ღრუბელი მოიწვედა ვაკისკენ, და
ფრთიანი ცხენივით მოეჩქარებოდა ამოსაწყვეტად და დასაწვავად გადა-
ღებულ ქალაქისკენ.

— იქნება ამალამვე შევესიოთ, — ამბობდა შეილი, — თუ საკმაოდ
ბნელი იქნება ამალამინდელი ღამე. კოტა არ იყოს, უხერხულია ხალხის
ხოცვა, როდესაც შიგ თვალში სცემს მზის შუქი და იარაღის ბრჭყვიალი
აბრმავებს მხედარს. მზიან დღეში ყოველთვის უხეიროდ სცემს თავის
მტრის შუბი და ხმალი, — ეუბნებოდა დედას და თან თავის მახვილს
სინჯავდა.

დედამ უთხრა:

— მოდი, შეილო, გულზე დამადე თავი. დაისვენე ცოტა. მოიგონე, როგორ კეთილი და მხიარული იყავ პატარაობისას, როგორ უყვარდი ყველას.

მივიდა შეილი, თავი მისდო დედის გულზე, თვალი დახუჭა და სთქვა:

— მე მარტო ჩემი დიდება მიყვარს და დედაჩემი, რადგან დედამ შშობა ისეთი, როგორიცა ვარ.

— ქალები? — ჰკითხა დედამ.

— ქალი ბევრია და ჩქარა სწყინდება კაცს, როგორც ყველაფერი, რაც მეტად ტკბილია.

და ერთხელ კიდევ მიმართა დედამ, უკანასკნელად:

— ნუ თუ არ გინდა, რომ შეილები გყავდეს?

— რისთვის? რომ დამიხოცონ? გამოჩნდება ვინმე, აი, როგორც მე, და დამიხოცავს. გულს მომიკლავს ეს უბედურება, მაგრამ მაშინ მე ბებერი ვიქნები, სუსტი და ვეღარ შევძლებ სისხლის ძიებას.

— მშვენიერი ხარ, მაგრამ უნაყოფო, როგორც ელეა, — უთხრა დედამ და ამოიოხრა.

ისიც დაეთანხმა, ღიმილით:

— დიახ, როგორც ელეა!..

და ჩაეძინა დედის გულზე, როგორც ბავშვს.

მაშინ დედამ თავისი შავი შალი დახურა და შიგ გულში ჩაჰკრა დანა. ერთ წამს შეინძრა მძინარი და მაშინვე მოკვდა.

კარგად იცოდა დედამ, სად უცემდა მის შეილს გული.

ძირს დაუშვა მკვდარი, განცვიფრებული დარაჯების ფეხებთან, და გასძახა თავის ქალაქს:

— აღამიანმა ყველაფერი აეუსრულე ჩემს სამშობლოს, რაც-კი შემძლო, და დედამ — დედა ვარ ჩემი შეილისა და ჩემ შეილთან ვრჩები! გვიან ლა არის, სხვას ვეღარა ვშობ, აღარავის უქირს ჩემი სიცოცხლე!

და იგივე დანა, ჯერ ისევე თბილი და შეილის სისხლით — თავისივე სისხლით სველი — მკვეთრი ხელით ჩაიკა გულში.

ახლაც შიგ გულში მოხვდა დანა: სტკივოდა გული და მით უფრო ადვილი იყო მისი მიღწება.

(დასასრული შემდეგ ნომერში).

თარგმანი ი. მაქავარიანისა.

გან. ბუაჩიძე

ქართული საბჭოთა კოეზია

წერილი პირველი

მრავალმხრივია სოციალისტური საქართველოს ცხოვრება, დღითიდღე ყალიბდება და მტკიცდება ახალი ყოფა, ახალი სინამდვილე. ზაპესი, რიონპესი და სხვა მრავალი ელსადგური ამოძრავებს ელმავლებს, ქარხნებს, სახეს უცვლიან ქალაქებს და აგებენ ახალ სამრეწველო ცენტრებს, ახალ ქალაქებს. ილიჩის ელნათური შევიდა კოლმეურნეთა სახლებში, მისწვდა შორეულ კუთხეთა წყვედიადს და სინათლე ააჩირაღდნა იქ. ბოლო ეღება სევანეთისა და ხევსურეთის მიუვალობას, ამ ბუნებრივ სიმაგრეებს იღებენ ფართო შარაგზა და თვითმფრინაეი. მთებში თანდათანობით, რკინის აუცილებლობით ნადგურდება საშუალო საუკუნეების თემური ადათების ნაშთები. ამის თავდებია ის, რომ მთების მახლობლადაა პროლეტარული კერები, სტალინის გზით მებრძოლი მუშებით. სოციალიზმის აქტიური მშენებელნი დამკვიდრებულნი არიან ყველგან, მთასა და ბარში, სოფელსა და ქალაქში.

საქართველოში ჯერ კიდევ იგრძნობა წარსულის რთულ ფორმაციათა ნაშთები, მთელი თავისი წინააღმდეგობებით, მკედარ თაობათა ჯერ კიდევ მბეჭტავი ტრადიციებით, მაგრამ, როგორც საერთოდ საბჭოთა კავშირში, მთავარი და არსებითია: უკვე სინამდვილედ ქცეული სოციალიზმი, ახალი ყოფა, მრავალფეროვნად გადაშლილი ახალი ცხოვრება.

აყვავებულ სოციალისტურ რესპუბლიკაში სწრაფად და ძირფესვიანად ისპობა კომუნარული წარსულის ყოველგვარი ნაშთი. მტანჯველი. მძიმე, სისხლიანი ისტორიის მიერ გათელილი ქართველი მშრომელი ხალხის შემოქმედებითი გენია აღსდგა და უჩვეულო სულიერი სიმდიდრით გაიშალა. მეფის რუსეთის გაძვალტყავებული კოლონია დამოუკიდებელ, მდიდარ სამრეწველო-აგრარულ ქვეყნად იქცა.

საუკუნოებით შელახულმა ეროვნულმა უფლებებმა პირველად შესძლეს თავისუფალი არსებობა, თავი დააღწიეს ყოველგვარ მაზინჯ სა-

ხეობას და ნამდვილი ღირსება აღიდგინეს. გაიზარდა მუშათა კლასი. რადიკალურად შეიცვალა მისი შრომისა და ცხოვრების პირობები. შეიქმნა უფართოესი პროლეტარული ინტელიგენცია. წიგნი, გაზეთი პიოველ მოთხოვნების საგანთა რიგში გადავიდა.

დღეს საბჭოთა სოფელში აბსოლუტურ უმრავლესობას კოლმეურნეები შეადგენენ. კერძო მესაკუთრე გლეხი ისტორიულ კატეგორიად იქცევა. ეს არის მსოფლიო-ისტორიული მნიშვნელობის რევოლუცია. აღარ არის სისხლის მსმელი წურბელა-ბობოლა. აღარ არის დაბეჩავებული ლატაკი გლეხი. არიან მხიარული, ამაყი, დოვლათით სავსე კოლმეურნენი. და ეს დოვლათი იზრდება წლითი-წლობით საზოგადოებრივი საკუთრებისა და კოლექტიური შრომა-მეურნეობის საფუძველზე. სოციალისტური სოფელი ახალი კადრების უღვევი მარაგია: მრეწველობისათვის, შესანიშნავი წითელი არმიისათვის, სკოლებისათვის და სხვ.

დამკვიდრდა ჯერ კაცობრიობის ისტორიაში არ ნახული, პირველი და ნამდვილი, მშრომელი, საბჭოთა ხალხის დემოკრატია. საბჭოეთის რესპუბლიკამ სინამდვილედ აქცია უფლება შრომაზე, კაცობრიობის ისტორიაში პირველად განხორციელდა და ადამიანის უფლებათა ერთადერთ ნამდვილ ქარტიაში, სტალინურ კონსტიტუციაში ჩამოყალიბდა ადამიანთა თანასწორუფლებიანობის უდიდესი პრინციპი: ვინც არ შრომობს, ის არც სჭამს.

უკვე მთელი თაობა აღზრდილი, რომელიც მხოლოდ შეძლებულ ზედნიერ, მხიარულ ცხოვრებას მოესწრო. ცხადია, ყველა ეს გამარჯვება, როგორც მთლიანად საბჭოთა კავშირში, ისე საქართველოშიც მძიმე შრომისა და თავდადებული ბრძოლის შედეგადაა მიხწეული. ეს არ არის იოლად და ერთბაშად შექმნილი მდგომარეობა. ამ უდიდესი ისტორიული საქმის შესრულებაში ჩაქსოვილია რევოლუციონერთა მთელი თაობის გმირული შრომა, იდეური სიმტკიცე და კლასობრივ მტრებთან სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლა. საბჭოთა კავშირის მშრომელებმა, კომუნისტური პარტიის მეთაურობით, მრავალჯერ დაამარცხეს მტერი, ვიდრე სრულებით არ მოუსპეს ეკონომიური საფუძველი ექსპლოატატორულ კლასებს და საბოლოოდ არ გაანადგურეს ისინი. ამჟამად კლასები ლიკვიდირებულია, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ სოციალიზმის მტრები საბოლოოდ გაქრნენ და აღიკვეთნენ. არა. კლასობრივი მტრების გაწიწმატებულ გაბრძოლებას ჯერ კიდევ აქვს ადგილი. რევოლუციური სიფხიზლე კვლავ აუცილებელი, მებრძოლი თვისებაა.

სოციალიზმის პრაქტიკამ შესანიშნავი ადამიანები აღზარდა. ორმა ზუთწლედმა ახალი, ფოლადიდან გადადნობილი კადრები შექმნა. მრავალფეროვანი ბიოგრაფიის მქონენი არიან სოციალიზმის მშენებელთა რიგები. განხორციელდა ჩვენი ჰიმნის — ინტერნაციონალის წინასწარმე-

ტყველური სტრიქონები: ვინც იყო არაბა, ის გახდება ყველაფერი სრულებით უსწავლელნი, უცოდინარნი უმაღლეს განათლებას დაეწაფნენ, მეცნიერების ყველა დარგს დაეუფლნენ. წინად წერა-კითხვის არ მცოდნენი ეხლა წიგნების წერას შეუდგნენ. ბნელ საუკუნეებში შეთხზულმა, ადამიანთა გონების გამაბრუებელმა, ყველა სახის ცრუმორწმუნეობამ საბოლოოდ დაუთმო გზა მატერიალისტური მსოფლმხედველობის ნათელ შეგნებას. კაცობრიობის საუკეთესო წარმომადგენელთა მიერ შექმნილი უდიდესი კულტურა ყველასთვის მისაწვდომი გახდა. საბჭოთა ადამიანის შემოქმედებას გზა გაეხსნა. ამიტომ გაიშალა ყველა დარგში მრავალი ნიჭი. ხოლო უახლოეს მომავალში ათასჯერ მეტი ნიჭი გაიფურჩქნება და გაბრწყინდება, გაჩნდებიან ხალხის სიღრმიდან მომავალი ტალანტები.

სტახანოვერმა მოძრაობამ მრეწველობაში მუშის ახალი ტიპი ჩამოაყალიბა. სტახანოველი მუშა ტექნიკის, მანქანის ბატონია და არა პირიქით. მან უაღრესად ზუსტად იცის თავისი მანქანა, წარმოების პროცესის რაციონალურად აწყობა. სტახანოვერი მოძრაობა მასობრივი და არა რჩეულ ერთეულთა მოძრაობაა. და აი ტექნიკას დაუფლებული, კულტურით აღჭურვილი მუშათა კადრები უკვე ნათელპყოფენ რევოლუციის ერთ-ერთი უდიდესი შედეგის განხორციელების დაწყებას. ივსება უფსკრული, იშლება ზღვარი გონებრივისა და ფიზიკურ შრომას შორის. სტახანოველი ამ მოვლენის საუკეთესო მაგალითია.

უმდიდრესი შინაარსის მქონეა სოციალისტური ეპოქის ადამიანთა ცხოვრება. რთულია ახალი ადამიანის გრძობები, განცდები. დადგა ხანა უღრმესი და მრავალფეროვანი ინდივიდუალობების განვითარებისა. თითოეული ადამიანის „მე“, პიროვნება მართლაც თავისუფალი ზრდისა და შემოქმედების შესაძლებლობის გაშლის პირობების მქონეა. პიროვნების, სოციალისტური კოლექტივის წევრის დაფასება უმაღლეს საფეხურზე ავიდა. ადამიანი ყველაზე უძვირფასესი კაპიტალიაო, სთქვა მშრომელ ხალხთა გენიალურმა ბელადმა ამხ. სტალინმა და ამით გამოხატა რევოლუციის დედააზრი.

არასოდეს არ ყოფილა ისეთი ღრმა, სრულყოფილი და მართალი ჰუმანიზმი, როგორც არის სოციალისტური ჰუმანიზმი. ადამიანის დაფასება და მისდამი სიყვარული წარმოადგენს იმ ბერკეტს, რომელმაც ასწია, სრულყოფილ ღირებულებამდე აამალა მილიონთა ცხოვრება. ჩაგვრისაგან დამახინჯებულნი, მონებად ქცეულნი, დაბეჩავებულნი, უფლება-აყრილნი, დამცირებულნი და შეურაცყოფილნი წელში გაიმართნენ, გარდაიქმნენ, ადამიანური მეობის ამაყი შეგნებით აღივსნენ და საკუთარი ღირსება იგრძნეს. მხოლოდ ჩვენს დროში განაღდა და კონკრეტული შინაარსით აივსო გენიოსი პროლეტარული მწერლის მაქსიმ გორკის უკვდავი სიტყვები: „Человек — это звучит гордо“.

საუკუნოებრივი ჩაგვრით ითვლებოდა ადამიანი და რევოლუციის შემდეგ ერთი ხელისდაკვრით არ აღმდგარა გათელილს და ამის ნაშთის უფლება და შეგნება. აქ ლაპარაკია მილიონებზე. ადამიანის სრულ განთავისუფლებისათვის მრავალი ბრძოლა იქნა ჩატარებული რევოლუციის ყველა წელს. მარქსიზმის კლასიკოსების მიერ შესანიშნავადაა განმარტებული, რომ ჩვევები და ტრადიციები საშინელი ძალაა. მკედარ თაობათა კოშმარი ცოცხალთა თავებს აწვება. საჭირო იყო ამ ჩვევებისა და მკედარ თაობათა კოშმარის, ცრუმორწმუნეობის, სიყალბის აღმოფხვრა, განდევნა ადამიანთა შეგნებიდან. და ეს იმ დროს, როდესაც კლასობრივი მტერი ცდილობდა რომ ყოველი ხელსაყრელი მომენტი გამოეყენებინა, და იყენებდა კიდევაც. მაგრამ ცოცხალი და მკედარი მტერი დაძლეულ იქნა. ეს ბრძოლა არ დამთავრებულა, არ ამოწურულა. ჩვენი მუშაობის დღის წესრიგში კვლავ დგას კაპიტალისტური ნაშთების აღმოფხვრა ადამიანთა შეგნებიდან და გრძნობებიდან.

ღრმა იდეური საფუძვლის მქონეა, რთული ფსიქოლოგიური ბუნების შემცველია ეს ისტორიული პროცესი. უმწვავესი კონფლიქტები, შეჯიბრებანი, ზოგჯერ მძაფრი ტკივილები, საერთოდ კი დიდი სიხარული და აღმაფრენა, უღრმესი ოპტიმიზმი, — აი რა მრავალფეროვანი მხარეები აქვს ამ პროცესს.

ჩვენი ეპოქის დოკუმენტები, ჩვენი გაზეთების ფურცლები, ჩვენი ცხოვრების ფაქტების მშრალი აღნუსხვაც კი, ციფრები, უაღრესად ამაღელვებელი და გრანდიოზულია. არასოდეს არც ერთ საუკუნეს არ ჰქონია ისეთი დატვირთვა, ისეთი მოცულობა, შინაარსი, როგორც ჩვენს ათეულ წელიწადს აქვს. უკვე უდაო კეშმარტებად იქცა ის, რომ რევოლუციის ათი წელი თავისი ტევადობით აღემატება ძველი დროის ასეულ წლებს. არასოდეს ერთი ადამიანის სიცოცხლეს არ ჰქონია ისეთი ღრმა შინაარსიანი, მრავალფეროვანი, მძიმე და მასთან წარმტაცი დატვირთვა, როგორც აქვს რევოლუციის დროის ადამიანს. შეუცვალა ცხოვრების არა მარტო ტემპები, არამედ შინაარსიც. აზრიც, სწრაფვაც.

მრავალი შესანიშნავი ადამიანი მებრძოლი აღიზარდა. დამკვიდრდა ახალი განცდები, გრძნობები. სოციალიზმის პრაქტიკამ გარდაქმნა ადამიანთა მილიონები.

გაიგო და ჩასწვდე ამ შესანიშნავი ადამიანების საქმეებს, მათ განცდებს, იდეებს, სწრაფვას, რთულ მხატვრულ ფერებში გამოხატო ისინი, აი საბჭოთა მწერლობის, პოეზიის მძიმე და სასახელო ამოცანა.

2.

პოეზიის მიხედვით ჩვენ აღვადგენთ გასაოცარი სინამდვილის სუსტ სურათს, ისიც მხოლოდ შტრიხებში, ზოგჯერ უხეშ სკეტებში. არ არის არც ისეთი ჩახედვა მომავალში, როგორც აქვს სამუშაო გეგმებს, ყოველი ბოლშევიკის, სტახანოველის, ინეენერის, კოლმეურნის სახელმძღვანელო ნახაზებს. აღარაფერს ვიტყვით მომავალში შექრის საერთო რესპუბლიკური გეგმების შესახებ. სიახლით და მოულოდნელობით დატვირთული სინამდვილე, სწრაფი განხორციელების გზაზე მდგარი ოცნება პოეტების ფანტაზიაზე უფრო მდიდარი, უფრო ღრმა და უფრო თამამი აღმოჩნდა. პოეტების აზრები და გრძნობები გამოირჩევიან ბევრად უფრო ნაკლები მოცულობითა და შინაარსით, ვიდრე სოციალიზმის საუკეთესო პრაქტიკოსთა აზრები და გრძნობები და მათი მხატვრული ოსტატობაც ჯერ-ჯერობით ბევრად უფრო დაბალი, უხეში და არასრულყოფილია, ვიდრე ახალი ცხოვრების შემომქმედთა ოსტატობა. ეს ფაქტია ამ ანალოგიების სრული პირობითობისა და სპეციფიურობის გათვალისწინებით. აქ ძალაში შედის ფორმულა: პოეზია ჩამორჩება სინამდვილეს.

პოეზია უაღრესად გრძნობიერია, პირადი მე-ს სათუთი გამოშატეულია. პოეტი მდიდარი ბუნების პატრონი უნდა იყოს. მას განსაკუთრებით შინაარსიანი სულიერი ცხოვრება უნდა ახასიათებდეს. თუ პოეტური შემოქმედება ორგანიული, არსებითად აღფრთოვანებული, ბოლომდე გულწრფელი არ არის, ის უეჭველად კარგავს თავის მხატვრულ ძალას. ლექსი გამოტანჯული, აუცილებლად ღრმად განცდილი, გულის სიღრმიდან აღმოსკვდარი უნდა იყოს. მოვალეობა და აუცილებლობა პოეზიაში არ უნდა იგრძნობოდეს; ბუნებრიობა და მხოლოდ ბუნებრიობა, საკუთარ აზრებსა და გრძნობებში გატარებულის პოეტურ მარგალიტად ამოკვეთა. და არა დეკორატიული ნაგებობა, მოვალეობის მოხდა, გარეგნული ბრწყინვალეობა და სულიერი სიღარიბე. რალაც დიდი რომ გაკეთდა და კეთდება და ზოგადად რომ გესმით მისი მნიშვნელობა, ეს კიდევ არ კმარა პოეზიისათვის, არც კარგი სურვილები კმარა. პოეტთა უმრავლესობას დღეს მართლაც უკვე გულწრფელად სურს ასახოს და პოეტურად გამოხატოს სოციალისტური სინამდვილე და ახალი ადამიანები. მაგრამ ხშირია გათიშვა სურვილსა და გაკეთებულს შორის. ყურმოკრული აზრებით სოციალისტური პოეზია არ შეიქმნება. ნამდვილი და დიდი პოეზია შეიქმნება მხოლოდ მაშინ, როდესაც პოეტის „მეში“ ორგანიულად შედუღდება და უმტკივნეულოდ გაერთიანდება საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და პირადი. თუ ეპოქის მთავარი საკითხები, სოციალიზმის საქმეები, აწმყო და მომავალი, გადაქცეულია პოეტის პირადი განცდების წყაროდ, თუ მღელვარე გარემოცვა მის სულს ორ-

განიულადაა დაუფლებული, თუ ყველაფერი ეს მას აღელვებს და პირად საქმედ მიაჩნია, მაშინ მისი პოეზია სრულყოფილი, ეპოქალურად და მხატვრულად ღირებული იქნება. ხოლო თუ პოეტი დიდ სოციალისტურ სინამდვილეს ლებულობს, პოლიტიკურად მის მხარეზეა, ხშირ-ხშირად ლექსებსაც სწერს „რევოლუციურ თემებზე“, მაგრამ პირადი გრძნობების სამყარო მაინც დამოუკიდებელი, შეუვალი აქვს, მაშინ მისი პოეზია ცალმხრივი, მკლე და არადამაჯერებელი იქნება. აბა რა ღრმა პოეზიის შექმნა შეუძლია იმ ადამიანს, რომელსაც იტაცებს სოციალისტური სინამდვილის მხოლოდ გარეგნული ბრწყინვალება, სწერს ზოგად ლექსებს, რათა ცხოვრებასა და მწერლობას არ ჩამორჩეს, არასოდეს არ იჭრება ღრმად მოვლენებსა და ემოციების ბუნებაში და ამასთან ერთად კიდევ შემონახული აქვს თავისი პატარა, უფერული, საცოდავად უშინაარსო „სამყარო“. მისი პირველი და მეორე ხაზის შემოქმედებაც მეტწილად ნამდვილი, ეპოქალური პოეზიის ფარგლების გარეშეა.

მსოფლიოს ის უდიდესი პოეტები, რომელთა შემოქმედების მემკვიდრენიც ჩვენ ვართ, დიდბუნებოვანნი იყვნენ. ისინი საუკუნეებს შერჩნენ იმიტომ, რომ გენიალურად გადაიტანეს პოეზიაში თავიანთი ეპოქა, ყველაფერი ის რაც საუკეთესო და მოწინავე იყო მათ დროში. მათი შემოქმედება არსებითად ორგანიული და უკველად დიდი სიღრმის მქონე იყო. ცხადია სოციალისტური ეპოქის პოეზია არა თუ ნაკლები უნდა იყოს თავისი ღირსებითა და დონით, არამედ მან აუცილებლად დიდი ნაბიჯი უნდა გადადგას წინ, კაცობრიობის პოეზიის განვითარების ხაზით. სოციალისტურმა პოეზიამ ღრმად უნდა აითვისოს წარსულის პოეზიის მარადიული განძი, საუკეთესო ტრადიციები, და შექმნას საკუთარი. მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი თვისებები, უმაღლესი საფეხური. ჩვენი პოეზიის საგრძნობ ნაწილს ჯერ კიდევ ბევრი რამ აკლია ისეთი, რითაც ხასიათდება წარსულ ეპოქათა შესანიშნავი პოეზია. პირველ რიგში ჩვენი დროის ბევრ პოეტს სჭირდება მეტი აზრი და მეტი ემოციურობა. კლასიკოს პოეტებს ახასიათებდათ მწვავე პრობლემურობა, ღრმა აზრიანობა და დიდი გრძნობა. მძაფრი ემოციური ძალა, აზრი და გრძნობა პარალელურად არ მიემართებოდა. როგორი ფილოსოფიური სიღრმისაა „ვეფხისტყაოსანი“? იგი აზრით სავსეა, დიდი მოაზროვნის სიბრძნითაა დატვირთული და ამასთან ერთად რა უნაზესი, რა სათუთი, უძლიერესი ემოციების, ბრწყინვალე პოეტური მარგალიტების შემცველია. ნ. ბა-რათაშვილის „ბედი ქართლისა“ რა ეპიური სიღინჯის და ღრმა ინტელექტუალური ძალის მქონეა და ამავე დროს უმაღლესი პოეტურობის მატარებელი. პუშკინის პოეზია თავიდან ბოლომდე მრავალფეროვანი მუსიკის ჩანჩქერია, რიტმის, მელოდიის, ნიუანსების ჯადოქარია, გრძნობების, ემოციების დაუსრუტელი ზღვაა და უაღრესად ჭკვიანი აზრით სავსე. კაცობრიობა იმიტომ ამაცობს პუშკინისა და

მის მსგავს გენიოსთა პოეზიით, რომ მათ გაამდიდრეს ადამიანის გრძნობაცა და გონებაც, შემეცნებაც.

ჩვენი პოეტების ნაწილის შემოქმედებას აზრი, ფიქრი არ ემჩნევა. ის ყველაფერს მზა-მზარეულად ღებულობს და იოლად ლექსავს. მისთვის ყველა პრობლემა გადაჭრილია და ამოწურული. საკუთარი ფიქრი და აზრი ზედმეტად მიაჩნია. ამის სურვილიც არა აქვს და ზშიოდ შესაძლებლობაც.

სასტიკად სცდება ყველა ის, ვინც ფიქრობს, რომ ყველაფერი ის, რაც დღევანდელ ჩვენ პოეზიაში არსებობს, სოციალისტური ლირიკის ნიმუშია. მათ არ ესმით, თუ რა არის სოციალისტური ლირიკა და ნებით თუ უნებლიეთ ამცირებენ, ზღუდავენ მას.

შკლე ოდა, უშინაარსოდ გაფუყული პანეგერიკი, რიტორიული, უუნებო პიჰნი არ არიან სოციალისტური პოეზიის მთავარი დარგები და არც საერთოდ ახასიათებენ მას. რიტორიკა ლირიკის მტერია. ოაფუხებზე შემდგარი „აღფრთოვანება“ თეატრალური ბუტაფორიაა და არა პოეზია.

ყველაფერ ამასთან ერთად ნიჭის საკითხიც უნდა დაისვას. შემოქმედება ნიჭის გარეშე არ არსებობს. ლიტერატორთა ზოგიერთ ფენაში დღეს უხმო შეთანხმებაა: ნიჭის, შესაძლებლობის, უნარის შესახებ კრინტს არ სძრავენ. ვითომც ამას მნიშვნელობა არა ჰქონდეს, ანდა აღნიშვნა იმისა, რომ ეს ან ის უნიჭოა, ეს იყოს შეცდომა ან და მიუღებელი რამ. ეს სისულელე და პირმოთნეობაა. ნიჭი აუცილებელია. არსებობენ უნიჭოებიც. მათ უნდა უთხრათ ამის შესახებ. ჩვენს პოეზიას მრავალი ნიჭიერი წარმომადგენელი ჰყავს და არ არის საშიში ყველას მიეზლოს ის, რისი ღირსიცაა.

საერთოდ პოეზიის საზოში ერთად-ერთია: სოციალისტური ეპოქა, მისი საქმეები და შესანიშნავი ახალი ადამიანები. ჩვენი დროის უნიჭიერეს ადამიანებს, თავდადებულ გმირებს, შრომის სახელოვან ოსტატებს შეეფერებათ ნიჭიერი, ღრმა აზრებისა და ზღვა ემოციების შემცველი პოეზია. გამთბარი და ამეტყველებული სოციალისტური იდეებითა და გრძნობებით.

3.

პოეზიის ფრონტზე არსებული უარყოფითი მოვლენების კრიტიკა და მისი საერთო ჩამორჩენილობის აღნიშვნა სრულებით არ ნიშნავს იმას, რომ ქართული საბჭოთა პოეზია არ სულდგმულობდეს მკაფიო სოციალისტური შინაარსით, რომ მან უკვე არ შექმნა მნიშვნელოვანი პოეტური სიმდიდრენი და შეუჩერებლად არ ვითარდება. სრულებითაც არა ქართული საბჭოთა პოეზია სიცოცხლით სავსეა, მთლიანია, შეუჩერებ-

ლივ მოზარდია, ის საბჭოთა კავშირის ხალხთა პოეზიის ერთ-ერთი მოწინავე რაზმია, მასთან ერთად განვითარების საერთო გზებზე წაიყვანა და საერთო ამოცანები. კრიტიკის ამოცანაა ამოსწვას მასში ყველაფერი ის, რაც ხელს უშლის მის ზრდას, რაც ძველია, მახინჯია, ცუდი ჩვევების შედეგია, რაც სწორი განვითარების გზით არ მიდის, რაც ვერ შეეა და არც უნდა შევიდეს სოციალისტური ლირიკის მარაგში. ეს არ ნიშნავს საბჭოთა პოეზიის სისუსტეს. პირიქით: მისი სიძლიერის ნიშანია. საბჭოთა პოეზია უფრო მეტად განმტკიცდება, როდესაც მას, როგორც ფესვმაგარ მუხას, შემოეცლება მახინჯი ყლორტი.

ქართული საბჭოთა პოეზია იდეურად ახალი პოეზიაა. მან უკვე განამტკიცა მთელი რიგი ახალი, იდეურ-სტილიური ნიშნები, რომელნიც მკაფიოდ ანსხეავენ მას რევოლუციამდე არსებული ქართული პოეზიის იდეურ-სტილიურ არსიდან.

ქართული საბჭოთა პოეზია, როგორც საბჭოთა კავშირის ყველა ხალხის პოეზია, არის თვისობრივად ახალი ოპტიმიზმის პოეზია, არა უსაჯნო. ზოგადად განფენილი, არამედ კონკრეტული სოციალისტური ოპტიმიზმის პოეზია.

საბჭოთა პოეზია კაცობრიობის დიდი გაზაფხულის პოეზიაა. მას საფუძვლად უდევს ჩვენი ეპოქისა და გამარჯვებული მუშათა კლასის ისტორიული ოპტიმიზმი, რომელიც პოეზიას აძლევს უდიდეს შემოქმედებით იმპულსს. საბჭოთა ლიტერატურის ოპტიმიზმი მტკიცე პროლეტარული მსოფლმხედველობის ნათელი შეგნებითაა დაჯაეშნული. მას არსებული სინამდვილის ღრმა ცოდნა და დიდი ისტორიული პერსპექტივა ახასიათებს.

წარსული ლიტერატურის ქვაკუთხედი კერძო საკუთრების ურყევი პრინციპი და მის საფუძველზე შექმნილი რეალური სინამდვილე იყო. ამ ფუძეზე იყო აღმოცენებული მისი იდეები და გრძნობები. ამ ლიტერატურის უაღრესად კრიტიკულად განწყობილი ნაწილიც კი, არა და ვერ უპირდაპირდებოდა თავის საფუძველს. სოციალისტური კულტურა და, მასთანადამე, საბჭოთა ლიტერატურაც დაფუძნებულია საზოგადოებრივი საკუთრების იდეაზე და რეალობაზე. აქედან მომდინარეობს მისი იდეები, ჩვევები, გრძნობები, მიზნები. ჩვენი მწერლობის რეალიზმის სიღრმის საფუძვლებიც აქვეა. არც ერთი ეპოქის მწერლობაში არ არსებობდა ისეთი სრულყოფილი, ღრმა და ობიექტური რეალიზმი, როგორიც არის სოციალისტური რეალიზმი. ბურჟუაზიის კლასიკოს მწერალთა კრიტიკული რეალიზმი მძაფრი; ღრმა რეალიზმი იყო. მან კაცობრიობას შესძინა უკვდავ ნაწარმოებთა სერია. ბალზაკისა და სტენდალის კრიტიკული რეალიზმი, არის ძველისა და არსებულის კრიტიკის, მახინჯის, უსამართლობის უარყოფის შედეგები. გოგოლისა და ტოლსტოის უკვდავ ნაწარმოებთა პათოსი, მიმართული საზიზღარი სინამ-

დვილის წინააღმდეგ, კაცობრიობის საუკეთესო ადამიანთა მხარისადაც თელ სიმბოლოდ დარჩება.

კრიტიკული რეალიზმის უდიდეს წარმომადგენელთა მიერ სოციალურ უმსგავსეობათა შეუპოვარი მხილება ჰუმანიზმისა, ადამიანური კეთილშობილებისა და ობიექტიურად რევოლუციურ სწრაფვათა გამოვლინების ბრწყინვალე დოკუმენტებად ჩათვლება. მაგრამ, მიუხედავად ამ დიდი ღირსებისა, ისტორიულად ძვირფასი და ფრიად მნიშვნელოვანი თვისებებისა, კლასიკოს მწერალთა რეალიზმი უფრო განსაზღვრულია, საფუძველში შებოქილი და უპერსპექტივოა, ვიდრე სოციალისტური რეალიზმი. ეს ისტორიულ-კლასობრივი მიზეზებითაა განპირობებული. მუშათა კლასის დიალექტიკურ-მატერიალისტური ფილოსოფიის, მსოფლმხედველობის გამოხატულება მწერლობაში, სოციალისტური რეალიზმი, დიდი სოციალური სიმართლისა და ისტორიული პერსპექტივის მქონეა. მილიონების სიმართლე და ჰუმანიზმი ოპტიმიზმი, სინამდვილის სწორი ასახვა და მომავლის წარმოდგენა, — აი რა მოაქვს სოციალისტურ რეალიზმს პოეზიაშიც.

საბჭოთა პოეზიაში უკვე დამკვიდრდა მთელი რიგი ახალი თვისებები, ნიშნები. უკვე შესაძლებელი და საჭიროა მათი გარკვევა და ზუსტი გათვალისწინება. რა არის ახალი ჩვენს პოეზიაში და რით განსხვავდება იგი ძველისაგან? აი კითხვები, რომელთა გადაწყვეტისათვის უკვე საკმაო მასალას იძლევა საბჭოთა პოეზიის პრაქტიკა.

საბჭოთა პოეზია სოციალისტური მსოფლმხედველობით ორგანიზებული შეიარაღების გზით მიდიოდა და მიდის. ის რევოლუციის მთელი წლების განმავლობაში მუშაობდა და მუშაობს თავისი პოეტური ოსტატობის შესაქმნელად. ის ცდილობს ძველი დეკადენტური, ეპიგონური პოეზიის ხერხების, სახეების, სტილის — ფორმის დეფორმირებას. საკუთარი ეპოქალური პოეტური ოსტატობის შექმნას საფუძვლად უდევს ხალხურობა, სისადავე, უდიდესი კლასიკური პოეზიის უკვდავი ძლევა-მოსილება.

ასეთია საუკეთესო საბჭოთა პოეტების მუშაობა.

შე აქ მხედველობაში არა მყვანან ის ამოდ მყვირალა „ნოვატორები“, რომელნიც ცდილობენ შექმნან რალაც „ახალი“ ფორმა თავისი უშინა-არსობისა და უკულტურობის ცარიელ ადგილზე. ისინი გვერდს უხვევენ სოციალიზმის დიდი ხელოვნების ნამდვილ მოთხოვნილებას და მზადალი გულგრილობით შორიახლო უვლიან ჩვენს სინამდვილეს. ეს არის მკედრად დაბადებული ექსპერიმენტატორობა, ოინბაზობა, უაზრო სიტყვათა ქმნადობა. საბჭოთა პოეზიის დიდი მუშაობის ყალიბში არ შედიან არც წარსულის დიდ პოეტთა საცოდავი ეპიგონები, რომელნიც უმწეოდ, ზანტად იცოხნიან სხვათა სიმდიდრეს. სიმახინჯეთა ამ სახეობებს ჰქონდათ და რამდენადმე აქვთ ადგილი ჩვენს პოეზიაში, მაგრამ ისინი არა-

სოდეს არ განსაზღვრავდნენ და არც ეხლა განსაზღვრავენ საბჭოთა პოეზიას.

საბჭოთა პოეზია უფრო და უფრო თამამად იწყებს ყველა იმ პრობლემის გადაჭრას და გაშუქებას, რომელიც სდგას სოციალისტური პრაქტიკის ადამიანის წინაშე. სინამდვილის მრავალფეროვანი სიმდიდრე, ჩვენი დიდი სამშობლოს საბრძოლო წინსწრაფვა მძლავრ შემოქმედებითს აღფრთოვანებას აძლევენ საბჭოთა პოეტებს. ჩვენი ქვეყნების ცხოვრება, მათი საქმეები, მოვლენები, საზოგადოებრივი პრაქტიკის საკითხები ზღვებიან ჩვენი პოეტების პირად, სუბიექტიურ, ორგანიულ საქმეებად. აქედან მომდინარეობს ჩვენი ლირიკის ღრმა სოციალური არსი. ეს ახასიათებს ქართული საბჭოთა პოეზიის საუკეთესო წარმომადგენლებს.

სოციალიზმის პოეზია მომქმედი, მებრძოლი ხასიათისაა. მისთვის უცხოა „პრინციპიალური“ გულგრილობა, ჰერეტიკი ესთეტიზმი. პოეტს, როგორც საერთოდ ხელოვანს, უნდა შეეძლოს დიდი სიყვარული და დიდი სიძულვილი. მსოფლიო პოეზიის შედეგები ამ უაღრესად ადამიანური გრძნობებითაა გამთბარი. ღრმა და ნამდვილი სიყვარულის გაზრეშე არ შექმნილა და არც შეიქმნება დიდი ნაწარმოები. გულგრილობას ყოველთვის ქონდრის მასშტაბი და თევზის ტემპერამენტი აქვს. და იქ, სადაც არის ღრმა სიყვარულის მახვილი უნარი, იქ დიდი სიძულვილიც სიკაცხლის წყაროს მონახავს. მხოლოდ მცონარე, პირმოთნე და დაშლადაკრული ხელოსანი გაურბის ნამდვილსა და საჭირო სიძულვილს. სოციალისტურ პოეზიას დიდი სიყვარულის გრძნობა უნდა აღელვებდეს, პოეტი ვერ ჩასწვდება სოციალიზმის ეპოქის ადამიანის გრძნობებს. მის ბუნებას, თუ იგი არ უყვარს და აკი კიდევაც საბჭოთა პოეზიის საუკეთესო ნიმუშები ასეთი სიყვარულის გრძნობითაა ამოქარგული. ვლ. მაიაკოვსკის პოემა „ლენინი“, „კარგია“, მისი სხვა შედეგები, ე. ბაგრიცკის პოეზია, ქართული საბჭოთა პოეზიის საუკეთესო ნიმუშები სოციალისტური სამშობლოს, ახალი ადამიანის სიყვარულით არის შექმნილი. თუ პოეტს არა აქვს სიძულვილი კლასობრივ მტრისადმი, ძველისადმი, კოშმარული ყოფის ნაშთებისადმი, მაშინ ის ვერც ახლის ნამდვილ სიყვარულს შესძლებს. უამისოდ კი ნაწარმოებო, უფერული, უენები და ზედაპირული იქნება. საბჭოთა პოეზიას მოეპოება ბევრი წარმტაცი ნაწარმოები, უარყოფის, დაგმობის, სატირის ძალით დამკვიდრებული, აუცილებელი სიძულვილის გრძნობით გამსჭვალული.

საბჭოთა პოეზიაში უფრო და უფრო ფართოვდება ახალი, საბჭოთა პატრიოტიზმის გრძნობა, სოციალისტურ სამშობლოს სიყვარულით შექმნილი ნაწარმოებები. ვლ. მაიაკოვსკის ლექსმა „საბჭოთა პასპორტმა“ დაამტკიცა, თუ როგორი შესანიშნავი ნაწარმოების დაწერა შეიძლება სოციალისტური სამშობლოს სიყვარულის გრძნობით, ცხადია, თუ გაქვს

ღრმა სიყვარულის უნარი და ნიჭიც ხელს გიწყობს. ე. მაიაკოვსკის „საბჭოთა პასპორტმა“ მისთვის ჩვეული ექსპრესით გამოავლინა საბჭოთა მოქალაქეების სიამაყე თავისი სამშობლოთი, სიამაყე იმის გამო, რომ ისინი ეკუთვნიან პირველ სოციალისტურ ქვეყანას. ასეთი სოციალისტური პატრიოტიზმი, დამახასიათებელი ახალი პოეზიისთვის, ძირეულად განსხვავდება ძველ შუავე, მტირალა და მახინჯ პატრიოტიზმისაგან.

სოციალისტური სამშობლოს სიყვარულის გრძნობას, ჩვენს სიამაყეს, საფუძვლად უდევს ღრმა ინტერნაციონალიზმი. ეს არის სოციალისტური ქვეყნის და მისი პოეზიის ქვაკუთხედი. როგორც ეს სჩანს სოციალისტურ სამშობლოს სიყვარულის მაგალითზე, საბჭოთა პოეზიის მიერ აღებული თემების გაშლა არსებითად განსხვავდება ყველა მანამდე არსებულ პოეტურ ნიმუშებისაგან. სულ სხვაგვარი იდეური საფუძველი და სხვა გრძნობებია მასში ჩაქსოვილი.

4.

საბჭოთა პოეზიამ გაარღვია აკრძალული, ვითომდა ზედმეტი ე. წ. „მარადიული თემების“ წრეც. არ არსებობს არც „მარადიული“ და არც „მომაკვდავი“ თემები, რომლებიც არ შედიოდნენ საბჭოთა პოეზიის არეში. ეს სიმართლეა, „მსოფლიო სევდის“ თემის გამოკლებით, რომელიც, როგორც სწორად აღნიშნავდა მწერალთა პირველ საკავშირო ყრილობაზე პოეტი ნიკ. ტიხონოვი, გამოუსადეგრობის გამო უკუგდებულ იქნა.

ბუნება, შრომა, სიყვარული, სიკვდილი და სიცოცხლე ახლებურსა და ყველაზე უფრო სწორ გამოხატულებას პოულობს საბჭოთა პოეზიაში.

ქართული პოეზიის მაგალითზე ავიღოთ ბუნების თემა.

ბუნება ყოველთვის შედიოდა თვალსაჩინო შემადგენელ ნაწილად ქართულ პოეზიაში. ბუნებისა და მისი მრისხანე და მშვენიერი მოვლენების აღწერის ხაზით ბევრი შედევი შექმნა ქართულმა კლასიკურმა პოეზიამ. ბუნების გადმოცემის ხაზით ქართული პოეზია მეტწილად მიემართებოდა აღწერის ხაზით, იქმნებოდა დიდი, მონუმენტალური ბუნების მხატვრობა, ფერწერა. მაგრამ დრო და დრო ბუნება ქართული პოეტების ნაწერებში აქტიურად ერეოდა ადამიანურ მოვლენებში, იგი ხაზს უსვამდა, აესებდა, სათანადო ფონს უქმნიდა ადამიანთა იმ ვნებათაღელვას; რომელსაც გადმოგვცემდნენ პოეტები და მწერლები. მაგრამ ბუნება ყოველთვის რჩებოდა როგორც ხელისუფალი, დამოუკიდებელი, მარადიულად მოცემული სიდიადე; იგი ყოველთვის ადამიანზე მაღლა იდგა

და მასზე ბატონობდა. საბჭოთა პოეზიამ ამ სფეროშიაც დიდი გადაღვაწება მოახდინა. უკეთ: არა საბჭოთა პოეზიამ, არამედ სოციალისტურმა კოლექტივმა და შემდეგ კი პოეზიამაც. ქვეყნის ბუნება, გეოგრაფია იცვლება. ბუნება, ადამიანის საქმიანობის ზეგავლენით, გადაიქცა მუდმივ ცვალებად ობიექტად. ეს განსაკუთრებით საგრძნობია საქართველოში, რომელსაც მთლიანად არ გაუვლია მსხვილი კაპიტალისტური ინდუსტრიის გზა. ნისლიანი, ციებ-ცხელების სამშობლო კოლხიდა, თავისი საუკუნეებით დამყაყუბული ქაობით, კოშმარული ერთფეროვნებით „აღაფრთოვანებდა“ სევდიანი მოწუწუნე პოეზიის შესაქმნელად. კოლხიდის ასეთი ნაწილი — ორპირი შეიქნა პოეტის თემად, მისტიური, სევდიანი, „ციებიანი“ ლექსების თემად. საუკუნეებით გაყინული კოლხიდა ქმნიდა პირდაპირ „ბაყაყურ პოეზიას“ — საბჭოთა სინამდვილის პირობებშიაც კი. მაგრამ აი, კოლხიდა შეაშფოთა სოციალისტური მიზნებით ამოძრავებულმა ახალი ადამიანის ხელმა. ისპობა ბაყაყების ტრადიციული კონცერტი. მთავრდება კოლხიდის სახელგანთქმულ წურბელათა ეპოპეია. იხოცებიან ციების კოლოთა მილიარდები. მეგრელ ქალთა ლოყებს დიდი ხნით დაკარგული სიწითლე უბრუნდებათ. კოლხიდის ვაკეების მუცელგაბერილი ბავშვები ნორმალურ მდგომარეობაში გადადიან, ჯანღონით იესებიან. რიონი, კოლხიდის დაბლობის უკონტროლო რისხვა, იცელის კალაპოტს. იჭრება გიგანტიური არხები. აყროლებული ქაობის მრავალი ათასი გავერანებული, უსარგებლო ჰექტარების ნაცვლად ვლებულობთ შესანიშნავ ნაყოფიერ მინდვრებს. ამ მინდვრებზე საზღდებიან შრომისმოყვარე ქართველი მთიელები, მეგრელები. იქმნებიან დოვლათიანი კოლმეურნეობანი. იშლება უზარმაზარი, ოქროსფერი ციტრუსოვანი ბაღები.

ასეთია სინამდვილე და ბუნების „მდგომარეობა“ სოციალისტურ საქართველოში და ყველაფერი ეს ახლებურად და დამაჯერებლად შედის საბჭოთა პოეზიის სფეროში.

ახალმა, შეცვლილმა ბუნებამ შესცვალა პოეზიის დამოკიდებულებაც ბუნებასთან. ბუნება პოეზიაში უკვე აქტიური, მოქმედი, ცვალებადია. მასზე ბატონობს ადამიანი და არა პირიქით. საბჭოთა პოეზია ასახავს ამ მოვლენის სიღიადეს.

თავის ერთ-ერთ უკანასკნელ პოემაში პოეტი ს ი მ ო ნ ჩ ი ქ ო ვ ა ნ ი („თქმულება ამირანზე“) დიდი მხატვრული ძალით და ოსტატობით აგვიწერს რიონის წყალთა სტიქიის ბრმა ძალას. წყალი, რომელიც ფარავს კოლხიდის დაბლობს. წყალი, რომელიც სპობს სიმინდის ყანებს. წყალი, რომელიც დაუპატიჟებელ სტუმრად იჭრება გლეხთა ჭოხებში. წყალი და ყველგან წყალი: ჯიუტი, მოუცილებელი, გაუნადგურებელი. ს. ჩ ი ქ ო ვ ა ნ ი თავის პოემაში მოგვცა სრული უმწეობის სურათი

ბუნების ამ მრისხანე სტიქიური მოვლენის წინაშე, მაგრამ სამწველად მოვლენაში ვხედავთ სიმბოლოს ასეთი ბუნების ბატონობის დასაბუთებისას.

გალაქტიონ ტაბიძის შესანიშნავი ლექსები, ს. ჩიქოვანის ლირიკული ნაწარმოებნი, ღრმად შინაარსიანი, ეპიურად დრამატიკული, უშუალო ლირიზმით გამთბარი ახალგაზრდა პოეტის გიორგი კაკაბიძის ლექსები, ტიცოან ტაბიძის ლექსები, ალიო ძაშაშვილის ლექსები, პ. იაშვილის ლექსი—უკვე იძლევიან კოლხიდას „დამარცხებულს“, განახლებულს, ციტრუსის ბაღების, გმირული შრომის კოლხიდას ახალი ბედნიერი მცხოვრებლებით.

ახალი ბუნების, ახალი კოლხიდის, დიდი ადამიანური ბედნიერების სიხარული ქართულ პოეზიაში შევიდა ძლიერი ლირიკული ხმით. და არა მარტო კოლხიდაა ახალი, პოეზიის აღმაფრთოვანებელი ობიექტი. ამავე ხაზითაა მოცემული მიუვალნი მთები—მთელი მხარეებია მოქცეული კულტურული გარდაქმნის ფარგალში: სევანეთი, ხევსურეთი, საქართველოს დაუდგრომელ და დიდებულ მდინარეთა ველები. მტკვარმა, რომელიც ქართული პოეზიის ბრწყინვალე კლასიკოსის ნიკ. ბარათაშვილის ღრმა ფილოსოფიური აზრების წყაროს წარმოადგენდა, საბჭოთა პოეტებსაც შთააგონა ლირიკული ლექსების მთელი ციკლის დაწერა, მაგრამ მტკვარმა მისცა შთაგონება საბჭოთა პოეტებს არა იმიტომ, რომ ეს ძველებურად მოაგორებდა თავის მოდუღუნე ტალღებს, რომ ის იყო ქართველი ხალხის მძიმე ისტორიის უტყვევი მოწმე. არა იმიტომ, არამედ იმიტომ, რომ მტკვარი არის ქართველი ხალხის ახალი ისტორიის აქტიური შემომკმეფდთაგანი; ის სოციალისტური მშენებლობის მონაწილეა. ასეთია მტკვარი ელექტრონული ენერჯის კილოვატებად გადადნობილი.

ბუნება უმოკმედო, პასიური ობიექტის ნაცვლად პოეზიაში შევიდა როგორც აქტიური, სოციალური მასალა. სოციალისტური ადამიანი ბუნების გარდაქმნას აწარმოებს. სოციალისტური მშენებლობისა და ბუნების გარდაქმნის ამ პროცესში იცვლება და გარდაიქმნება თვით ადამიანიც. ის იწმინდება წარსულის ყოველგვარი ტალახისაგან. ამის დამამტკიცებელ ერთ-ერთ მაგალითად პოეზიის სფეროდან შეიძლება მოტანილ იქნას ს. ჩიქოვანის უკანასკნელი ლექსი. — „ქურდები“. ეს შეიძლება იმდენად ტიპური მაგალითი არ იყოს, მაგრამ იგი მკაფიო და თვალსაჩინოა. პოეტი ღებულობს ორ ეპიზოდს ერთი მეგრელი და ერთი სვანი გლეხის ცხოვრებიდან რევოლუციამდე და მის შემდეგ. „ქურდები“-ში პოეტი ძუნწი, მაგრამ ოსტატური შტრიხული ნახაზებით გვიჩვენებს ადამიანთა გარდაქმნას შეცვლილი ბუნებისა და ყოფის გავლენით. პირველი ეპიზოდი: სამეგრელოში ჩავიდა ქურდი სვანი. მოჰპარა მეგრელებს ხარები და მიერეკება სევანეთში. ამავე დროს სევანეთში ავიდა ქურდი მეგრელი. მოჰპარა სვანებს ცხენები და მიერეკება სამეგრელოში.

და აი ქურდები ნაქურდალი საქონლით მთის ერთ-ერთ ბედივზე ერთ-მანეთს პირისპირ შეხედებიან, ერთმანეთის შემოვლა შეტყობებულნი, გაბოროტებულნი, კბილთა ღრქენით ისინი იძულებულნი არიან შესცვალონ როლები. მეგრელი გადადის მეგრელთა ხარებისაკენ, სვანი კი სვანთა ცხენებისაკენ და ორივენი იმედგაცრუებულნი უბრუნებენ საქონელს თავიანთ პატრონებს. მეორე ეპიზოდი: რევოლუციის შემდეგ იგივე სვანი და იგივე მეგრელი ერთად მუშაობენ სვანეთის დიდი შარაგზის გაყვანაზე იქ, სადაც წინად ვიწრო ბილიკი მიიკლაკნებოდა. სვანი და მეგრელი, მოაველებენ თვალს ფართო შარაგზას და ორივეს გაუელვებს თავში ერთი და იგივე აზრი: ნეტავი ეხლაც ქურდები ვიყოთო. გაიფიქრეს და თვით შერცხვათ სინდისისა და მშრომელი მიწისა. სოციალისტურ პრაქტიკაში განახლებული ადამიანების შეგნებაში გაიელვა წარსულმა და ის მყისვე დაუნდობლად უკუგდებულ იქნა. ამ ფართო შარაგზას ქურდობა არ შეშვენის.

შეცვლილმა ბუნებამ შესცვალა ადამიანებიც. პოეზია ასახავს ძირითად ძვრებს როგორც სინამდვილეში, ბუნებაში, ისე ადამიანთა შეგნებასა და ფსიქიკაში.

5.

საბჭოთა პოეზიას უკვე აქვს თავის მიღწევათა რკინის ფონდი. ამ თხუთმეტი წლის განმავლობაში უკვე დაგროვდა თვალსაჩინო შემოქმედებითი მარაგი. ალიზარდნენ მთელი რიგი ნიჭიერი ახალგაზრდა პოეტები. ამავე წლების განმავლობაში ჩვენ შევიქენით რევოლუციამდე გამოსული მთელი რიგი ცნობილი პოეტების ხელმეორედ დაბადების მოწმენი. ყველაზე მეტად მომქმედი, მეტი შემოქმედებითი ენერჯის მქონე, ნიჭიერი ნაწილი ქართველი პოეტებისა იდეური გადაიარაღების გზით წავიდა: ახალი და ნამდვილი შემოქმედებითი განვითარების პერიოდში გადავიდა.

საბჭოთა პოეზიაში მრავალი შემოქმედებითი თავისებურებაა. სოციალისტური რეალიზმის საფუძველზე მრავალფეროვანი, სხვადასხვა სტილის პოეზია იქმნება. ეს საბჭოთა პოეზიის შემოქმედებითი სიძლიერის ნიშანია. საბჭოთა პოეზიაში არსებობენ თუმცა ბოლომდე ჩამოუყალიბებელი, დაუბეწელი, მაგრამ მაინც სხვადასხვა შემოქმედებითი მიმდინარეობანი. დღევანდელ ეტაპზე მნიშვნელოვანი საქმეა შემოქმედებითი საკითხების გარკვევა საბჭოთა პოეზიის შიგნით, სტილიურ სხვაობათა ანალიზი და დაზუსტება. ხელი უნდა შევუწყოთ მრავალფეროვნებას და სხვაობას. მკაფიოდ უნდა დაისვას პოეტური ინდივიდუალობის საკითხი. ცამდე მართალი იყო ვ. მაიი აკოვსკი, როდესაც ამბობდა: მე მინდა,

რომ იყოს „больше поэтов, хороших и разных“. თუკი პოეტის საკუთარი სახე არა აქვს, ვერც პოეზია და ვერც მკითხველი მას უჭერს დაძაბვას. დაუსრულებლად მოწაფეობა არ შეიძლება. საჭიროა დიდი მუშაობა საკუთარი შემოქმედებითი სახის გარკვევისა და დამკვიდრებისათვის. ბევრი პოეტი, საერთოდ, პოეზიის მიერ მიღწეული დონის „ქონით“ სცხოვრობს. ასე თუ ისე კულტურული ლექსების წერა, რომელთა არსებობაც არც არაფერს მატებს და არც არაფერს აკლებს პოეზიას, ბევრმა ისწავლა. სწერენ, პოეტთა „სიაში“ ითვლებიან და ასე იოლად გადაიან ფონს. ასეთი პოეტები ყოველგვარ თემაზე ელურტულებენ ბელურებივით. არც ღრმა აზრები და იდეები, არც დიდი გრძნობები მათ არ აღუღვებთ. ყველაფრის უნარი აქვთ, გარდა ნამდვილი შემოქმედებითი დაუდგრომლობისა. არა თუ ასეთი უფერული პოეტები, არამედ ბევრნი ისეთნიც, რომელნიც სათანადო სიღრმით, უნარით და ნიჭით ვერ აუღებენ ალღოს ეპოქის მოახლოვნილებას და დონეს, ჩამორჩებიან და დავიწყებას მიეცევიან. საბჭოთა პოეზიის ისტორია სასტიკი და უღმობელი იქნება. იმიტომ რომ მდიდარი და შესანიშნავი, ნიჭიერი და მრავალფეროვანი იქნება სოციალისტური ეპოქის პოეზია. რომ ასე იქნება, ეს ეზღავე მკაფიოდ სჩანს. მომავალ ათეულ წელიწადში სოციალისტური ლირიკა უჩვეულოდ გაიფურჩქნება და აყვავდება. ბევრი ახალი პოეტი გამოჩნდება და დამკვიდრდება. დღევანდელ პოეტთა უმრავლესობა მომავალი დიდი საბჭოთა პოეზიის ისტორიაში შეიძლება მხოლოდ პეტიტით შევიდეს; ზოგნი სხოლიოში და „დავიწყებულთა და გამოჩენილთა“ სიაშიც კი ველარ მოპყვება.

მე ღრმად დარწმუნებული ვარ, რომ სახალხო პოეტი გალაქტიონ ტაბიძე ასეთ ბედს უკვე აცილებულია. იგი საბჭოთა პოეზიის ისტორიაში უკვე შევიდა როგორც დიდი, თავისებური, გამორჩეული პოეტური, ნიჭისა და გრძნობების პოეტი. საერთოდ ქართული პოეზიის კორიფეების სახელოვან კრებულში გალაქტიონ ტაბიძე სრულხმინი, სრულუფლებიანი და თავის სახის მქონე წევრია. იგი მასში შევა როგორც ახალი ეპოქის, როგორც სოციალისტური ლირიკის წარმომადგენელი, როგორც პოეზიის ახალი ისტორიის თვალსაჩინო გამომხატველი. უკანასკნელ ხანებში გამოსული გალაქტიონ ტაბიძის ლექსების მეორე ტომი მთელი საბჭოთა პოეზიის ბრწყინვალე გამარჯვებაა. ეს წიგნი მოწმობს, თუ რამდენად ძლიერი და რამდენად მომწიფებულია საბჭოთა პოეზია.

გალაქტიონ ტაბიძემ კომუნიზმისაკენ მიმავალი რთული გზა გაიარა სასახლო სითამამით, თანმიმდევრობით და პირდაპირობით. გალ. ტაბიძე საერთოდ მეოცე საუკუნის პოეზიაში გამორჩეული, თავისებური და მკაფიო ინდივიდუალობის მქონე პოეტია. გალაქტიონ ტა-

ბიძის ორი პირველი წიგნი შვეა რევოლუციამდე არსებულ პოეტურ ძირითად ფონდში, ისეთ ფონდში, რომელსაც ყოველთვის დავაფასებთ, რომელსაც გვერდს ვერასოდეს ვერ აეუხვევთ. ეს წიგნები ახალ და თავისებური იყო. მათ საკუთარი საგრძნობი წვლილის შეტანით გაამდიდრეს ქართული პოეზია. ამ წიგნების შემდეგ გალაქტიონ ტაბიძის ლექსების უკანასკნელი ტომი დიდი პოეტის ახალ გზას და ახალ ინდივიდუალობას ამტკიცებს. გ. ტაბიძის შემოქმედებითი ბიოგრაფია ბრწყინვალედ ადასტურებს იმას, რომ წინად ინდივიდუალისტური ლირიკით განსაზღვრული პოეტი დიდ ხალხურ შემოქმედად გადააქცია რევოლუციურ სინამდვილესთან ორგანიულმა კავშირმა.

გ ა ლ. ტ ა ბ ი ძ ე მ შესძლო ჩვენი დროის მღელვარე საზოგადოებრივი საკითხები, მოვლენები, მძაფრი პოლიტიკური არსი გადაეტანა თავის პირად ლირიკაში, გაეხადა, თავისი შემოქმედების საფუძვლად. გ. ტაბიძის ლირიკა სოციალური სინამდვილითაა შთაგონებული. პოეტისთვის ანლობელი, და ძვირფასია ყველაფერი ის, რაც ხდება ჩვენს სინამდვილეში. ის არა მარტო გონებით ჩასწვდა ახალ სინამდვილეს, არამედ ზოგორც მხატვარი თავისი განცდებით და გრძნობით, თავისი ღრმა ემოციური სწრაფვით, ლირიკული უშუალოდ ორგანიულად შეუდუღებ ცხოვრების სოციალისტურ მიზან-დასახულობას. გ. ტაბიძის პირვანდელ რთულსა და მრავალმხრივ შემოქმედებაში გაიმარჯვეს რეალისტურმა და რევოლუციურმა ტენდენციებმა. პოეტმა ამოსწვა მისტიკის ყოველგვარი ელემენტები. გაარღვია პესიმიზმის წრე. დასძლია სულიერად ღარიბი ინდივიდუალისტური ლირიკა და თვისობრივად ახალი, სოციალისტური ოპტიმიზმის ბრწყინვალე ოსტატი გახდა. ეს მოხდა ოქტომბრის რევოლუციის იდეების სოციალისტური პრაქტიკის უშუალო ზედმოქმედებით. ეს არის საუკეთესო მაგალითი დიდი ბუნების მქონე შემოქმედის განვითარებისა რევოლუციის ხაზით. გაეხსენოთ ა ლ. ბ ლ ო კ ი. დიდო რუსი პოეტი ა ლ. ბ ლ ო კ ი ბურჟუაზიული ინტელიგენტი იყო. ნიჭიერმა პოეტმა ა ლ. ბ ლ ო კ ი გულწრფელად მიიღო ოქტომბრის რევოლუციური შექცადა, რამდენადაც შეეძლო, შემოქმედებაშიც გამოეხატა თავისი პოლიტიკური გადაიარაღების უმნიშვნელოვანესი ფაქტი. მაგრამ რევოლუციის მიღებაში მისტიკის ნაშთი მაინც დარჩა. მის თორმეტ წითელგვარდიელს რევოლუციის ქარცეცხლში წინ მიუძღვის იესო ქრისტე. „სკვითებისა“ და ამ მრავალმხრივ შესანიშნავი პოემის „თორმეტის“ შემდეგ ა ლ. ბ ლ ო კ ი ვერ განვითარდა. დიდი და პატიოსანი შემოქმედი ვეღარც და აღარც ძველს დაუბრუნდა და ვეღარც რევოლუციის მიმართულებას გაპყვა. იგი ვერ ჩასწვდა რევოლუციის მუსიკას, ეპოქის მქუხარე რიტმს. ეს მუსიკა მისთვის შორეული, უცხო და შეუფერებელი აღმოჩნდა. კაცობრიობის განმაახლებელი, მრისხანე და მღელვარე რევოლუციური ქარიშხლის სიმფონიას პოეტის სმენა ვერ შეეთვისა. და

მეოცე საუკუნის რუსული პოეზიის დიდი წარმომადგენლები ალ. ბლოკის პოეზიის ღირსეულობა და დაყრუვება. ასეთი ტრაგედიათა დასრულება ალ. ბლოკის შემოქმედება.

გალ. ტაბიძის პირვანდელი შემოქმედება ბევრი მხრით ენათესაება ალ. ბლოკს — თავისი იდეურობითაც, მხატვრული სტრუქტურითაც, პირადული ღირსებითაც. მაგრამ გალ. ტაბიძემ დასძლია საკუთარი თავი. ეს არ იყო უმტკივნეულო რამ. მან დიდი და რთული გზა გაიარა და მივიდა კომუნიზმთან.

გალ. ტაბიძე შესანიშნავი საბჭოთა პოეტი გახდა. მისი პოეზია გამსჭვალულია დიდი სოციალური სიმართლით და ღრმა დაჯერებით. ამოუწურავი რევოლუციური პათოსი, ღრმა სიყვარული და მწვავე სიძულელი, დიდ პოეტურ ძალასთან ერთად, ქმნიან საბჭოთა პოეზიის თავისებურ, მდიდარ და ნაყოფიერ შემოქმედებას. როგორც ქართველი ხალხის შესანიშნავსა და საამაყო პოეტს აკაკი წერეთელს არ ელევოდა ძალა და სურვილი სამშობლოზე სიმღერებისათვის, ისე გალაქტიონ ტაბიძეს არ ელევა ძალა და სურვილი რევოლუციის სიმღერებისათვის. გალ. ტაბიძის, როგორც რევოლუციის პოეტის გამარჯვება იმაშია, რომ მან რევოლუციური განწყობილებანი და იდეები, მხატვრობის, ღირსების არსებით ბუნებაში გადაიყვანა. იგი მისი პოეზიისათვის გარეგნული სამოსელი არ არის. მისთვის დამახასიათებელია: სიმართლე, ხალასი გრძნობა და დაჯერება. ამ შინაგან დაჯერებაში გალ. ტაბიძე აღის უოლტ უიტმენის ხმის სიმალღემდე. ამ შედარებას არ უშლის ხელს ის რომ გ. ტაბიძე თავის ღირსების ბუნებით სხვა ტიპის პოეტია.

გ. ტაბიძე რევოლუციური ფრაზეოლოგიის კორიანტელის პოეტი არ არის. მის პოეზიაში უშნოდ ამოჩრდილი, მყვირალა ლოზუნგები არა სჩანს, მაგრამ არსებითად იქ სოციალისტური ღირსებაა.

კაცობრიობის პირველი გაზაფხულის სიხარულს პოეტი, შესანიშნავი ღირიული ნაზაზობით გამოხატავს:

„ეს გაზაფხული გამძაფრებული,
პატომრობისას გაარღვევს საკანს,
გახარებული ხელის კანკალით
არბევს ახალი სოცოცხლის აკვანს.
გაცოცხლებულა ირგვლივ ყოველი.
მგეთქვი ძალა არეს ჰქენია,
სულ რომ არ იყო ქვეყნად ღიმილი,
შეხედე ეხლა რაოდენია.
მჩქეფარე წყაროს, ამოყრილ ხეებს,
მთ განახლებას ეუბნება ბანს.
ეს გაზაფხული უხარებს დღეებს
და არბევს ახალ სოცოცხლის აკვანს“.

(გ. ტაბიძე, II ტ. „არბევს ახალი სოცოცხლის აკვანს“, გვ. 263).

ოსტატური სისადავით, ბუნების ფერებით, განთავისუფლებული ბღამიანის განცდის გადმოცემით პოეტი ახერხებს პოლიტიკური თემის უაღრესად ლირიკული ტონით გაშლას. აქ არ არის საავტორიო ბრახა-ბოუხი. დიდი პოეტი იგრძნობდა სადა ლირიულ ნახაზში:

„სულ რომ არ იყო ქვეყნად ღიმილი,
შეგედვ ეხლა რაოდენია“.

პოეზია არ უნდა ჰგავდეს პოლიტიკურ ტრაქტატს მშრალი ლოგიკური კატეგორიების მაგიერ პოეტური სახეები უნდა ასახავდნენ გრძობებსა და იდეებს. ამით სრულებით არ მცირდება პოეზიის შინაარსობრივი ტევადობა. გ. ტაბიძის ეს პატარა ლექსი მრავალ რამეზე მეტყველებს მხატვრული, ემოციური კონდენსირების გზით. საერთოდ ვალ. ტაბიძის პოეტურ უნარს მიეწერება საზოგადოებრივ-პოლიტიკური თემების მძაფრი ლირიკული გაშლა.

თვითმპყრობელობა და მასთან რევოლუციონერების ბრძოლა, — ეს დიდი ისტორიული, სოციალურ-პოლიტიკური თემა, სხვათა შორის, პოეტს გადმოცემული აქვს ერთ პატარა ლექსში:

„საქართველოს კარებს გასცდა
წინადგრძობა ბუმბერაზი,
როცა მხნე და ახალგაზრდა
მოდოდა თქვენი რაზმი.“

თითქო ცეცხლით დაეთუთქა,
ღობიერი გული მისა —
ათასი მთა წინ გადუღვა,
მთები კავკასიონისა.

გამობრუნდით! რა უარეს
შარა-ზეეს ხართ მიმავალი,
ერთი ბნელი ღამე არის,
რომ ვერა სჭრის კაცის თვალი.

ერთი მეფე დევიცა სდგას,
სამასი წლის დევი ქვია;
გელის ციხე, ან კატორღა,
ან ციმბირი, ანუ ტყვია.

თქვენ ამბობდით, „სისხლი არის
მისი ღვინო და შექცევა,
რადგან იცის, რომ მომავლის
სასტიკე შეჯავრს ვერ გაექცევა“.

და დადუმდა ათასი მთა,
მომლოდინე მზიან ჩრდილის
როს ხელახლა გაიძმა ხმა,
უღიადეს ჯულაშვილის.

ურყევია თქვენი გული,
 თქვენი მტკიცე სიხარული
 წინ წაწევა და გულური
 ინტერნაციონალური“.

ერკონული
 გიგლირთისა

(გ. ტაბიძე, ტ. II, გვ. 592).

აქ ძუნწი, მაგრამ უაღრესად მკაფიო ფერებით არის გაშლილი ისტორიულ-პოლიტიკური თემა. მოზაიკური, „ბალადური“, ხალხური პოეზიის სტილით პოეტი გვიჩვენებს ძველის კოშმარს, შინაგანი ხაზგასმით თვალსაჩინოდ ხდის რევოლუციონერთა თავდადებას და გამბედაობას. ამ ლექსში არ არის არავითარი დეკლარაცია. არც გულაჩუყებული ეპიტეტები; არც ოდაა სტალინისადმი, მაგრამ სტალინის სიდიადე უაღრესი სიმძაფრითაა გაშლილი.

გალ. ტაბიძეს აქვს ჩვენი ეპოქის მოწინავე კულტურა და მახვილი პოლიტიკური შეგნება. მას ახასიათებს მოქალაქობრივი და პოეტური გამბედაობა. იგი არ გაურბის ჩვენი დროის დიდ პრობლემებს, თამამად ჰკიდებს ხელს მათ პოეტურ დამუშავებას. ომი, იმპერიალიზმი, ბურჟუაზიის კოლონური პოლიტიკა, პაციფიზმი, მსოფლიო რევოლუცია, სოციალისტური მშენებლობის ყველა საკითხი — მისი პოეზიის საგანია. პოეტი შეგნებულად და გაბედულად დგას თანამედროვეობის ცენტრში. ნიკ. ბარათაშვილის შესანიშნავი ლტოლვა საზოგადოებრივად სასარგებლო საქმიანობისაკენ:

„არც კაცი ვარგა რომ ცოცხალი მკვდარსა ეშვავსოს,
 იყოს სოფელში და სოფელს კი არა-რა არგოს“.

გალ. ტაბიძემ გააფართოვა და როგორც ეს თანამედროვე რევოლუციონერს შეფერის, გააკონკრეტულა:

„თუ ცოცხალი ხარ — ხმა ამოიღე,
 სამარეს მიდი თუ ხარ ცხედარი.“

ხმის ამოდება პოეტისათვის ნიშნავს ბრძოლას, მოქმედებას, უარყოფასა და მიღებას. განურჩევლობას სწევას და ანადგურებს გ. ტაბიძის პოეზიის მაჯისცემა. პოეტი მსჯავრსა სდებს საზიზღარი წარსულის ნაშთებს, კლასობრივ მტრებს, ძველ, განსაზღვრულ, ადამიანის დამამცირებელ ჩვევებს. პოეტი ბრწყინვალეობის შარავანდედით მოსავს ახალს, სოციალისტურს, თავისუფალს, ადამიანურს, მომავალს.

გ. ტაბიძის პოეზიაში ორგანიულად შესულია ჩვენი დროის დიდი სოციალური მოვლენები, პოლიტიკური ცნებები, სახეები. სინამდვილის ეს დიდი მასალა პოეტურად ათვისებულია, მხატვრულად გარდაქმნილია, თავის ადგილზეა. იგი არ არის ამოვარდნილი ძვალივით. პოეზიის მხა-

ტერული ძაფი არ წყდება. თუ ამ თვალსაზრისით გავუტყუებთ: ანალიზს გ. ტაბიძის პოემას „პრესა“-ს, დაეინახავთ, *ს. მთელი მხარისგანად* ღრმად აქვს პოეტს პოლიტიკური შინაარსი მხატვრობის ბუნებაში გადატანილი. „პრესა“ საბჭოთა პოეზიის ერთ-ერთი შედეგია. ამ ნაწარმოების ექსპრესია და ემოციურობა დიდბუნებოვანი შემოქმედების მწვერვალებიდანაა. მასში ორგანიულადაა გაერთიანებული ლირიულობა და ეპიურობა. „პრესაში“ ნამდვილი პოეტური ძალით არის ჩაქსოვილი სოციალიზმის პოეტის სიყვარული და სიძულვილი. გ. ტაბიძემ შესძლო ზოგადი თემა — პრესა ბურჟუაზიული და სოციალისტური პოეტურად გაეხსნა და კონკრეტული სახეების ენაზე აეფლერებინა. ტრობუნის მოწოდებას პოეტი აერთებს სინამდვილის ზუსტ და პოეტურად მკაფიო ასახვასთან. უპირველეს ყოვლისა, პოეტი ნილაბს გლეჯს საქართველოს ბურჟუაზიისა და მისი დამჭაშვების პრესას:

„განა ჯერ ისევ
ათი წლის წინად,
როს პირზე ეკრათ მარქა ბებელი
ბურჟუაზიის პრესა და ბინა
არ ჰქონდა ჩვენში ხელუხლებელი?
ხელუხლებელი არ იყო განა
უელად ნაშთები ფეოდალობის?
მემამულეებს ეკირათ ყანა,
ნიშანი ძველთა მეფეთ წყალობის.
მდიდრებს უმღერდა
პრესა, პოეტიც —
როს საქართველოს გზად გასაგები —
ვით კალონიას სწვდენ უცხოეთის
ბურჟუაზიის აფაჩაქები,
ელვის სისწრაფით
ვით კინო-ლენტი
წინანდელ პრესის გაიჭრენ დღენი.
პრესა, შენ ვითომ სინათლეს ქდენდი,
მაგრამ რა იყო ცხოვრება ჩვენი?
ანთებდა ხმლის და
დანების წვერი
გაპარტახებულ ჭოხსა და კარავს,
ჩამომონძილი, ავი შვიერი —
ხმა აურლებდა მიდამო-შარას:
დაკარი, დაკარი!
ის ქართველია,
ეს სომეხია, ის თათარია,
იქნებ მუშაა, იქნებ გლეხია,
რა ექნათ სხვა რჯულის ბინადარია
რა ხანა იყო!
მამ მამ არ ინდო
მიწის გაპჭონდა პრესას ზანზარი,

ერკინული
ხელმოწერა

როს შოვინიზმის ცეცხლი დაინთო
და ეროვნული შუღლის ხანძარი.
პრესა მდიდრების
იყო მორჩილი,
სისხლში სცურავდა ქუჩა ნაგები...
ვინ ეცემოდა ველგამოპრილი?
მხოლოდ. ღარიბი და ღატაკები:
და შერცხვენილი
გზის მემამულის
იბრძოდა პრესა გაუტეხელი,
რომ შეფაბრიყეს და მემამულეს
მარადის საესე დგმოდათ ბეღელი."

ასეთი იყო ქართული ჟირონდის დრო და მისი პრესა, რომლის მძაფრ პოეტურ ასახვას იძლევა გ. ტაბიძე „პრესაში“. იგი აქვე სდებს მსჯავრს მენშევიზმის, ბურჟუაზიის შოვინისტურ, გამყიდველ, მლიქვნელ პრესას. პოეტი ნიღაბს გლეჯს ტყუილისა და მხეცური ჩვევების იარაღს, იმ დროინდელ პრესას.

„ნამდვილ პრესას ვი
ვღო ბორკილი“.

შეგრამ:

„მზემ ამოხეთქა
და გადალცა
მზიმე სურათი

რევოლუციონურ
პრესამაც აგრე
მძლავრად შემოჰკრა და მტვრად აჭტია
მლიქვნელი პრესის ციხე-სიმაგრე—
შეგი ცხოვრება და რეაქტია“.

და ერთად-ერთი სიმართლის, ჰუმანიზმის, ბრძოლის პრესამ, სოცია-
ლიზმის ბასრმა იარაღმა, გაშალა ფრთები და დუღაბად დაედო ახალ
ცხოვრებას:

„სვედს პრესა კედლებს,
სვეტებს და თალებს,
მას მოაქვს რკინა, ფოლადი, კირი,
დღეებს სიახლით აიარალებს
როგორც დამკვრელი და შრომის გმირი.“

პრესას არ უყვარს ტბა და ჭაობი,
მუდამ სიცოცხლით გუგუნებს პრესა.
შრომა ამ ჭაობს
ორღვევს მოსილულს,
გზა ახლა ლაფში აღარ ეფლობა,

პრესა აშუქებს დიდს, ძლიერამოსილს
 სოციალისტურ ამშენებლობას.
 ის წვრილმანიც კი
 ებმება სიმით,
 როდესაც ჭარი მიდამოს ძარცვავს
 რამით, კანაფით, ჩაით სცელის სიმინდს,
 მის ყვითელ ღერებს და ყვითელ მარცვალს
 მოხდა რიგების
 ახლად დაყოფა,
 კვარი ვერ დასძლევს ელექტროხვითოს,
 ძირს ხრიოკების უნაყოფობა,
 ჩვენი საღამო მარგანეცს, ლითონს.
 პრესა, შენ აგებ
 ფაბრიკა-ჭარხნებს,
 აქ არც ყოყმანი და არც ყოყნება,
 მემარჯვენეთა გაცვეთილ არღნებს
 ჩვენი მუდგარი სძლევს ხელოვნება!
 ცემენტი, ნავთი,
 გემების კენესა!
 ზედავს რა ქვეყნის სივრცეს უდიდესს,
 კითხულობს პრესა, ხმაურობს პრესა,
 პრესა ყიფინებს და მიუთიდებს.
 ბარიტსა და გუმბრს
 მიწა ფარავდა,
 მიწაზე იდგა ტაძარი, მესსა
 ეხლა ყოველგან, ყოველ კარავთან,
 ყოველ დაზვასთან მივიდა პრესა“.

(გ. ტაბიძე, ტ. II, „პრესა“, გვ. 553).

ამ სტრიქონებში ძლიერადაა გამოხატული ჩვენი პრესის უდიდესი მნიშვნელობა. „პრესა“ ისეთი ერთ-ერთი თვალსაჩინო ნაწარმოებია, სადაც მკაფიოდ არის გამომკლავებული საბჭოთა პოეზიისა სპეციფიკა, მისი ახალი სტილიური ნიშნები. საზოგადოდ, გადაღაბულია ოთახურ-კამერული ლირიკის განსაზღვრულობა.

„პრესა“ რომ განვიხილოთ ლექსიკის თვალსაზრისით, მასში ვნახავთ თანამედროვეობის ენის მრავალფეროვნებას. გ. ტაბიძე იშვიათი სითამამით აქცევს პოეზიის ფარგალში პოლიტიკურ ცნებებს, თეორიულ თეორიონოლოგიას, გაზეთის გამოთქმებს და სხვ. აი „პრესის“ ლექსიკა, ერთი ხაზით აღებული: რუტინა, როტაციონის მანქანა, ტემპი, ბებელი, ბურჟუაზია, ფეოდალები, კოლონია, შოვინიზმი, ეროვნული შუღლი, მეფაბრიკე და მემამულე, ინგლისის იმპერიალიზმი, რევოლუცია და რეაქცია, მსხვილი ინდუსტრიის განვითარება, მემარჯვენეები, აზია, ავსტრალია, ბარიზი და ჩიკაგო, მსოფლიო რევოლუცია და სხვ. ჩვენი ეპოქის თანამედროვე პოეტისათვის ეს აუცილებელი და ჩვეულებრივი ლექსიკონია.

თუ ეს ერთი შეხედვით საგაზეთო ლექსიკონსა გავს, ესე კიდევ არაა წინაშე, რომ ეს ცნებები პოეზიის სამფლობელოში ვერა და ვერა დასაქმებულ პოეტის უნარსა და მხატვრულ ოსტატობაზეა დამოკიდებული. ბევრ პოეტს ასეთი ლექსიკონი დაძირავდა, გაზეთის ფელეტონამდე დიუყვანდა, უწნო აგიტკას დააწერინებდა. მაგრამ ეს მხოლოდ პოეტის პოლიტიკურსა და მხატვრულ მოუძწიფებლობას უნდა მიეწეროს, მის მიერ პოეზიის ძველი ტრადიციებისაგან თავის დაუღწევლობას. რევოლუციის პოეტი ვლ. მაიაკოვსკი იშვიათი მხატვრული სიძლიერით ლაპარაკობდა მძაფრი პოლიტიკური ენით. ეს იყო მისი ორგანიული სტიქია.

გ. ტაბიძის ნაწარმოებთა უმრავლესობა და ამ შემთხვევაში „პოესა“ ასეთ ლექსიკონს ითვისებს როგორც აუცილებელს და ბუნებრივს. იგი არაერთაზრ შემთხვევაში არ არღვევს მხატვრულ წონასწორობას. პირიქით. საერთოდ გ. ტაბიძე მდიდარი სიტყვიერი მარაგის პოეტია.

ჭართული სიტყვის მრავალფეროვანება, სიუხვე, სინარჩარე, ხალხის ენის საგანძური გ. ტაბიძის პოეზიის კუთვნილებაა. იგი შესანიშნავი პოეტური ოსტატობით ბრძანებლობს, სიტყვათა განძის ამ უხვ მარაგზე. რევოლუციის ენამ უფრო გაამდიდრა პოეტი, და მან ყოველგვარი სიახლე ორგანიულად გათქვიფა თავის მდიდარ სიტყვიერ მარაგში, ბრწყინვალედ გამოიყენა და შეისისხლხორცა იგი. ლექსიკის გამდიდრება და რაოდენამდე შეცვლაც ბუნებრივად მოჰყვა ვალ. ტაბიძის პოეზიის იდენტობისა და შინაარსის შეცვლას. სიმბოლისტობის პერიოდის პოეტს, ცხადია, თავის განსაზღვრული საგანი, სახეები და თავისებური ლექსიკა ჰქონდა.

ვალ. ტაბიძის უკანასკნელი წიგნიდან მთელი რიგი ნაწარმოებნი საბჭოთა პოეზიის ბრწყინვალე შედეგებად დარჩებიან. სოციალისტური ლირიკა არ არის ერთფეროვანი, ერთი მოტივის, ერთი თემის შემცველი. ათასნაირი ნიუანსის, მრავალი ფერის, კონტრასტის შემცველი იქნება სოციალიზმის პოეზია. სიახლე და მოულოდნელობა, ადამიანის განცდების, გრძნობების სიღრმე და ნაირობა ახალი პოეზიის თვისებებში უფრო მეტად დამკვიდრდება. მხოლოდ განსაზღვრულსა და სულით ღარიბებს წარმოუდგენიათ სოციალისტური პოეზია ერთ მოტივზე მომღერლად. ვალ. ტაბიძის პოეზია პრაქტიკით ამსხვრევს ასეთ ყალბ წარმოდგენას. მოულოდნელობით და უჩვეულო მრავალფეროვანობითაა გაშუქებული პოეტის წარმოსახვა. უხვია და ცხოველშყოფელი მისი შთაგონების წყარო. მთავარია: აწმყოს და მომავლის თავისუფალი ადამიანი. ბუნების უმაღლესი გვირგვინი, მონობისაგან თავდაღწეული, განკაცებული ადამიანი.

ვალ. ტაბიძის პოეზია ჰიშნია „მშვენიერი და ძლიერი ადამიანისადმი“. მისი პოეზიის საგანია: შრომითა და ბრძოლით უმაღლეს მშვენიერებას დაწაფებული ადამიანი, ადამიანი ბუნების მონა აღარ არის. მან სძლია ჰუნებას, „ზღვა შეისწავლა, მთაც შეითვისა“. იგი ბუნების ბატონია. ბუ-

ნება მისი დატკობის, მისი ბედნიერების წყაროა. მზე მისთვის ანათებს. მის გულს ესალმუნება „ცა სილაგეარდით ამომავალი“.

„ადამიანი აქ მოსულა, რომ
მძლეთ შთაისუნთქოს ზეცა მზიანი.
რომ სიხარულად აქციოს შრომა
და იყოს მართლა ადამიანი“
(ტ. II, „დაუძლეველი“ გვ. 515).

პოეტს ბუნების მახვილი შეგრძნება აქვს. გ. ტაბიძის პოეზიას ბუნება უხსნის ყველა თავის საიდუმლოებას და განსაკუთრებულ ცხოველ-
მყოფელობის იერს აძლევს; მაგრამ პოეტისათვის ბუნება არსებობს მხო-
ლოდ ადამიანისათვის.

ბუნება, ადამიანს დამორჩილებული, შრომის ობიექტია და ამითაა იგი სიხარულის წყარო. მაგრამ ბუნების ნამდვილ მფლობელად გახდო-
მას, ცის სილაგეარდით, მზის სიციცხლის სხივებით სუნთქვას არ აძ-
ლევს ადამიანს ადამიანი-პარაზიტი. იგი ართმევს ადამიანს მზეს, სარდა-
ფებში და ქოხმახებში ამწყვედევს მას. მან შრომა გადააქცია უმძიმეს
სასჯელად, ტანჯვად. მან ადამიანის ბედნიერებისათვის შექმნილი აყვა-
ვებული მთები და ველები ადამიანისავე სისხლით მორწყო. დოვლათის
ზღვაში მშრომელ ადამიანს სილატაკე და შიმშილი არგუნა. ბედნიერე-
ბისათვის შექმნილ ადამიანს უბედურება, წამება და საზიზღარი, უდროო,
ძალდატანებითი სიკვდილი მიუჩინა. მხოლოდ ამბობება, აღშფოთება,
ზიზღი და განადგურება უნდა მიეუზღაოთ ასეთ მხეც, ჯალათ „ადამი-
ანებს“. მხოლოდ სასტიკი ბრძოლა, რომ ადამიანი გახდეს მართლა ადა-
მიანი. ჩვენი ეპოქა ასეთი ბრძოლების ეპოქაა. ადამიანთა მილიონები
აზავთდნენ, რომ გახდნენ მართლა ადამიანად, რომ გამოგლიჯონ მტარ-
ვალებს თავიანთი უფლებები.

გრძნობიერი, ნამდვილი ჰუმანიზმის პოეტი ვალ. ტაბიძე ეპოქის
ბრძოლების სურათებს გულითადი აღელვებით ქარგავს. ვალ. ტაბიძე არა-
თუ ასწერს კაპიტალის მსოფლიო აეზაკთა საზიზღარ ისტორიულ ბო-
როტმოქმედებებს, არამედ იქვე მილიონების სახელით საშინელ მსჯავრს
სდებს მათ. პოეტმა მრავალი ფურცელი მიუძღვნა კლასობრივად დაყო-
ფილი კაცობრიობის ყველაზე უსაზიზღრეს მოვლენას — ომს. ომი გაბა-
ტონებულ მესაკუთრეთა გამხეცების უმაღლესი მწვერვალია. ომი ადა-
მიანის გაბახების, გაბიბრუებისა და განადგურების უკანასკნელი წერ-
ტილია. საშინელი იყო უკანასკნელი იმპერიალისტური ომი, თავის ათე-
ული მილიონების მსხვერპლით, ზღვა სისხლით. ჩონჩხებად ქცეული ადა-
მიანთა არმია ისტორიაში არ დაკარგულა. ადამიანთა სისხლის მდინა-
რები არ ამომშრალან, არ გაუჩინარებულან. ისინი ისტორიის სამარ-
თალს მოითხოვენ, შურისძიებით აჩქარებულნი. ამოდ ფიქრობენ მე-

ფეხები და ბურჯუები, რომ ჩაიარა და გათავდა მსოფლიო ომი, რომ უტყვია მილიონთა ჩონჩხები და სისხლის მდინარეები!

სოციალიზმის პოეტმა გალაქტიონ ტაბიძემ შესანიშნავი პოეტური ნაწარმოები დასწერა, ისტორიის უსაზიზღრეს მოვლენაზე — ომზე. მან იშვიათი პოეტური ექსპრესიით გამოსახა მილიონთა ჩონჩხების საშინელი მუქარა, ზღვა სისხლის მეტყველება.

ლეჟი „ათასის მხედველობა, ათასის იერი“ შედევრია ომის საწინააღმდეგოდ მიმართული მსოფლიო პოეზიისა. იგი სტატიური აღწერა კი არ არის, არამედ მსჯავდადებაა, გარდაუვალი, აუცილებელი და საშინელი თავისი ისტორიული სიმართლით:

„იყო ომი. რაც სისხლი აქ დაღვრილა
მეფის ჯარის, კაპიტალის წყალობით —
ახლა ამ ძელებს, მიწაში რომ ჩაყრილა,
— რას უშვრებით? — როგორ დაემალებით?
— რამდენის გზას, დასიცულს და ნაგვალევს,
არ იგონებს არავისი მისია:
კარპატებიც არ ინახავს ნაგვალევს
ქლში მტერისთვის სისხლიც უფარვისია.
არვის ახსოვს არც სახელი, არც გვარი,
დრო ივიწყებს, არა უდარდებობა,
მაგრამ მაინც ძლიერია ამგვარი
უსახელო მიცვალების ზელობა.
ამ ზელობას ზელობა არ ეფრება,
ამ უცნობი კაცის ჩონჩხი ბრძენია!
უწვდომია გონების ამკვეთრება,
უსაზღვროა მისი ცოდნის გენია.
ათასის აქვს მხედველობა, იერი.
ათასის მზე, სმენა ასიათასის“.

რას უშვრებით, როგორ დაემალებით, სად გაეჭყვევით ამ ჩონჩხებს, ამ სისხლს? უკვალოდ იკარგება ომში დაღუპულთა ძელები, მათი სახელი, გვარი, მაგრამ არ დაკარგულა მათი სიკვდილის დანაშაული, მათი განადგურების ბოროტება. უსახელო სიკვდილი ამოოდ არ ჩავლილა. ისტორიის მახსოვრობამ იგი შავ წიგნში ჩაიწერა და იგი მუდამეამს რისხვითა და მუქარით ილაღადებს, ვიდრე არსებობენ ამ სასაკლავოს ორგანიზატორები. ძლიერია „უსახელო მიცვალების ზელობა“ და ეს სიძლიერე მომქმედია, დღესაც აქტიურია. მის ძალას ვერ გაეჭყვევა მეფე, ჯვარი და კაპიტალი. ვერავითარი სიყალბე ვერ შეაფერადებს და ვერ მიჩქმალავს მილიონთა ამოვლელტას. ცნობილია ბურჟუათა პირმოთენობა და ცოფიანი შხამის „გაკეთილშობილების“ ონიები. საფრანგეთში მათ ძეგლი აუგეს ომში დაღუპულ „უცნობ ჯარისკაცს“ და ყოველწლიურად ვითომდა დიდებას უზღავენ მას. ეს კომედიაა და საზიზღარი დაცინება. დალუ-

ბული უცნობი ჯარისკაცები ბურჟუაზიას პასუხს მოსთხოვენ, სიხლით გადახდილ სამაგიეროს ელიან.

გალ. ტაბიძემ ბურჟუაზიას და პირმოთნეობასა და კომედიას რეალური შექარა მიახალა:

„ახლა ამ ძელებს, მიწაში რომ ჩაურილა,
— რას უშვრებით? — როგორ დაემალეებით?“

მილიონების სიკვდილს ერთ ძეგლს აუგებთ? რას გიშველით, ვის მოატყუებთ? სიკვდილს მხეცური, ჯიბის პატრიოტიზმით გააბრუებთ? არა. არ მოხერხდება. უცნობი კაცის ჩონჩხი ბრძენია. უსაზღვროა მისი ცოდნის გენია. არ მომკვდარა და არც ძლეულია მოკლულთა გონება. მას:

„ათასის აქვს მხედველობა, იერი,
ათასის მზე, სმენა ასიათასის“.

განუზომელია ადამიანის გონება და იგი მიწვედება სინამდვილეს ცოცხალ: მილიონთა თავებში დარჩა ეს გონება და იგი გაელეტილთა სიბრძნეს არ დაკარგავს, არ გაანიავენს. დაუდგრომელი და გაუნადგურებელია ჩონჩხთა სიბრძნე და უსამართლოდ დაღვრილი სისხლი. იგი:

„მთას მოარღვევს, ცა და მიწას ეღება,
საიდუმლოს კლასებისას ის ეძებს,
იყოს ფერღლი, იყოს თავგამეტება,
საგნებს ეძებს ეფა მიზეზთა მიზეზებს,
მოიგონებს სულშებუთულ ზაფხულებს
და დასვენებს მძიმეს მეომართათვის.
როცა მძინარო ველად მოინახულებს
გახურება მოშწიფებულ ქეთათევია.
ის მისცურავს, არ საჭირო, არვისი,
ის ყურს უგდებს ხმათა აღორძინებას
და ხანებში ქარვავე უქარვავესი
მისდევს გაზის ფოსფორიულ დინებას.
ბრძოლის ველზე ენერგიის ამ მარავს
როს სიკვდილის ეფლდება ბურუსი,
არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს
ქართველია, ოსმალელი თუ რუსი.
ის იგონებს, საიმედო ვინა ჰყავს,
მებრძოლო რიგი ისევ ისე ჩნდებაიან.
ბრძოლის ველზე აგროვებს და ინახავს
იმ ქრილობებს, რომ არ მოშუშდებაიან

ასეთი მხატვრული ძალის, ასეთი ნიჭიერი სტრიქონები მხოლოდ ნამდვილი და შთაგონებული პოეზიის კუთვნილებაა. პოეტს მძაფრად განუცდია ომის არა ადამიანურობა და მთელი სისაძაგლე. მხოლოდ ამ შე-

მთხვევაში შეიძლება ასეთი სიმძაფრით ამეტყველება განადგურებულია ჩონჩხისა და სისხლის. აქ იღვას ისეთი რთული და თავისებური სიღრმითაა გამოხატული და, რაც მთავარია, პოეტურად განსხეულებული, რომ იგი უპიკველად უმალღეს მხატვრულ მწვერვალს აღწევს. შემადრწუნებელი სევდა და წუხილია გამოხატული სულ, ორიოდ სტრიქონში. მარად ახალგაზრდა, აყვავებული და ისევ და ისევ აღორძინებული ბუნება, მომწიფებული, სიცოცხლით სავსე და განადგურებული, ფერფლად ქცეული, უმისამართო, უსარგებლო დახოცილთა სისხლი, სიცოცხლე:

როცა მძინარო ველად მოინახულებს
გახურება მომწიფებულ მკათათვის.
ის მოსცურავს, არ საჭირო, არ ვისი,
ის ყურს უგდებს ხმათა აღორძინებას.

მაგრამ, ასეთ კონტრასტით უაღრესად გამოჰქერილ სევდას თან სდევს რისხვა და მიზანი. იყოს ფერფლი, იყოს თავგამეტება, იგი მაინც ბრძოლის ველზე ენერჯის მარაგია, ინტერნაციონალური ძალაა. იგი ვროვდება, ზავთდება და ბობოქრობს. იგი ინახავს „იმ კრილობებს, რომ არ მოშუშდებიან“. ამ ერთი პოეტური ფრაზით შემოქმედი ხატავს ვებერთელა, მსოფლიო სასაკლავოს საძაგელ სურათს: იწვევს ფიქრებს, ამძაფრებს გრძნობებს. ამაშია ასეთი ნაწარმოების მხატვრული ძალა და ზემოქმედების უნარი.

რა მოაშუშებს მსოფლიო ომის კრილობას? ფული? კაპიტალისტური მეურნეობის აღდგენა? დოვლათის დაგროვება? არა და არა. ეს კაცობრიობის ისტორიის კრილობაა. ის მარადეამს, მრავალი საუკუნეების მანძილზე დარჩება, როგორც წარუხოცელი ლაქა. თავისუფალი კაცობრიობა მას ყოველთვის მოიგონებს ზიზლით, რისხვით და გაოცებით. ეს კრილობა მრავალ მილიონ ადამიანის განადგურებული სიცოცხლეა. მათ ვერაფერს შესცვლის. ჯანღონით სავსე, საუკეთესო ახალგაზრდა ადამიანები მოკლეს, მძორად აქციეს, მტვერს შეუერთეს. ცხადია, რომ ამჟამად არ ჩაივლის ეს უმსგავსი ბოროტება:

„ძლიერია უცნობ ჩონჩხის ხელობა,
მწარე ომის ძლიერია იარა“.

იზრდება დაღუპულთა ხმა, ფართოვდება მათი უფლება, განუზომელი ხდება მათი მნიშვნელობა. ძლევამოსილი ხდება მათი სისხლის ძახილი. იგი მილიონებს აფხიზლებს და მომავალ ბრძოლებისათვის რაზმავს:

„გაიღვიძეთ! ჰკივის სისხლი უცნობი,
გაიღვიძეთ! ხმას იძლევა ხეობა,
სასაკლაო! ეინ იყო ის უგრძნობი,
რომ ამ ადგილს დაადგინა მკვლელობა?‟

ფიქრი ღმერთზე შარშანდელი თოვლია.
 ჩოხიზი ღმერთსაც არ იწამებს მამაოდ.
 გმირს ამოდ ქვეყნად არ უცხოვრია,
 არც მომკვდარმა უბრალოდ და ამოდ,
 თქმცა ხმალი ერთხელ მას მოერია
 და სიკვდილი ჩამოეშვა ღრუბლებად,
 თქმც ფერფლია, ნაცარია, მტვერია!
 ის იტოვებს გარდაუვალ უფლებას.
 ის გაყვება კვლავ სისხლიან მდინარეს,
 წითელ კორდებს, მოგუგუნე ხეობას.
 გაიღვიძეთ! უიმედო ვინ არის?
 ვინ ჭადავებს შიშს და ერთსახეობს?
 ვინ დაემებს ბნელ სოროებს და ღრუებს?
 გაიღვიძეთ, ვინც სიზმარში გაერთო

უკანასკნელს სხვა ომს გადააყრუებს,
 აჯანყება! აჯანყება, საერთო...
 ძლიერია უცნობ ჩონჩხის ხელობა!
 მწარე ომის ძლიერია იარა".

შურისძიების შთაგონება, მომავალი ბრძოლებისათვის მოწოდების ყიყინა, ათასის მზისა და ასიათასი სმენის, მილიონების ნებისყოფის გაერთიანებული ძალა მაგნიტური ძალით სჩქევს ამ პოეტურ სტროფებში. მაგონდება ვალტერ ჰაზენკლევერის „მკვლელები სხედან ოპერის პავილიონში“. შემადრწუნებელი სურათი მოხაზა პოეტმა. მკვლელები სხედან აი აგერ, ოპერის პავილიონში, „კეთილშობილური“ და „კულტურული“ სახით, ვითომც არაფერია. ვითომც მათი ხელი სიკვდილს არ სთესდეს. ძლიერია ეს ნაწარმოები, მაგრამ ვალ. ტაბიძის „ათასის მხედველობა, ათასის იერთან“ შორეულ ასოციაციით თუ გავიხსენებთ, იგი სტატიურია, აღწერითია. მისი რისხვა დაგუბულია და თვითმიზნურია. მასში დაგროვილ უდიდეს ძალას პერსპექტიული მისამართი არა აქვს მიჩნეული. ვალ. ტაბიძემ კი მილიონთა ჩონჩხები გააცოცხლა, ველებში დაღვრილი სისხლი ააზავთა, ნათელჰყო რომ ომში დაღუპულ გმირს ამოდ არც უცხოვრია და არც ამოდ მომკვდარა, რომ დაღვრილი სისხლი ცოცხალ მილიონებს აღვიძებს და რაზმავს. აჯანყება! აჯანყება, საერთო... უკანასკნელ ომს გადააყრუებს, მოსპობს. ომს მოსპობს აჯანყება. ჩატარდება ომი ომის წინააღმდეგ. ამ უდიდეს ისტორიულ საქმეში ომში დაღუპულთა ძალა განუზომელია. მათი ხსოვნა ცოცხალია, მათი ხმა აქტიური, მათი რევოლუციური სამართალი უღმობელი და აუცილებელია:

„თქმც ფერფლია, ნაცარია, მტვერია —
 რევოლუციონურს ის იტოვებს უფლებას“.

ეს არის ვალ. ტაბიძის ამ ლექსის ლეიტმოტივი. შესანიშნავი ოსტატური ხელოვნებითაა იგი გაშლილი. უღრმესი იდეულობითაა შთაგონებული. ეს თავისუფალი კაცობრიობის მრისხანე ჰიმნია საზიზღარი, სისხლიანი კოშმარის წინააღმდეგ. აქი კიდევ მოსთხოვა პასუხი დაღუპულთა რევოლუციურმა უფლებამ და ცოცხალთა მილიონების ისტორიულმა სააჯავრომ სისხლიან სასაკლავოს დამდგენებს და მსოფლიოს ერთ-მეექვსედზე აღგავა ისინი. ამ ისტორიული მსჯავრის დროს ომში დაღუპულთა სისხლის ხმა სრულუფლებიანი და აქტიური იყო. ასე იქნება მთელს მსოფლიოში.

ვალ. ტაბიძის „ათასის მხედველობა, ათასის იერი“ ქართული საბჭოთა პოეზიის საამაყო ნაწარმოებია. იგი მთელის ხმით შედის თავისუფალი და განთავისუფლებისათვის მებრძოლ კაცობრიობის პოეზიის სიმფონიაში.

ვალ. ტაბიძე ქართულ პოეზიაში დამკვიდრდა როგორც ლირიკოსი.

ძრავალფეროვანი, გრძნობიერი და უშუალო გულწრფელობით სავსე იყო მისი პირადი განცდების სამყარო. საბჭოთა პოეზიაში პოეტს ლირიკოსის ეს აუცილებელი თვისებანი არ დაუკარგავს. პირიქით: მისი პირადი განცდების არე გაფართოვდა. გაღრმავდა კიდევ, ახალი შინაარსით აივსო მისი პოეტური ინდივიდუალობა. ვალ. ტაბიძე მდიდარი, განსაკუთრებული ელფერიტ განათებული ფანტაზიის პოეტია, მაგრამ ეს ფანტაზია მშრალი, ხელოვნური და ნაწვალეები არ არის. მისი რომანტიკა და ფანტაზია სინამდვილის სინოყვირით სულდგმულებენ. პოეტი არასოდეს არ ეთიშება საზოგადოებრივად მნიშვნელოვან საკითხებს. უღრმესი ლირიული განცდები და წარმტაცი პოეტური ფანტაზია, მღელვარე და დაუდგრომელი, საზოგადოებრივ საფუძველზეა აღმოცენებული. ამ ხაზითაა განათებული და შთაგონებული ყველა მისი პოემა და ლექსი.

როგორც ყოველ ნამდვილ შემოქმედებას, ისე ვალ. ტაბიძის საერთოდ იდეური და მხატვრული სიმდიდრით გამორჩეულ პოეზიას აქვს თავისი მწვერვალები. უკანასკნელი წლების შემოქმედების ერთ-ერთი მწვერვალთაგანია: „ქალაქი წყალ-ქვეშ“. ეს ნაწარმოები კონდენსირებულად გამოხატავს იმ დებულების შინაარსს, რომელზედაც ზემოთ ვლაპარაკობდით. „ქალაქი წყალ-ქვეშ“ შედევრია არა მარტო ვალაქტიონ ტაბიძის პოეზიის, არამედ მთელი საბჭოთა პოეზიისა. იგი შევა ჩვენი დროის ახალი პოეზიის ოქროს ფონდში. ვინც ფიქრობს, რომ ვალაქ. ტაბიძის პოეზიის მწვერვალი, მისი შემოქმედების შედევრები მისი მუშაობის მხოლოდ პირველ პერიოდშია, იგი უნდა ჩასწვდეს „ქალაქი წყალ-ქვეშის“, „ათასის მხედველობა — ათასის იერის“, „პრესის“ (და მთელ რიგ სხვა ნაწარმოებებს, რომელნიც ამ წერილის ანალიზის ობიექტები არ არიან) პოეტურ მშვენიერებას, თუ, ცხადია, იგი წარსულის გიპნოზში არ იმ-

ყოფება და პოეზიის სიყვარულის უნარი აქვს. ამ წარმოებებზე ვხვდებით ტაბიძე ახალ საფუძველზე უმაღლეს პოეტურ გამოსახვილს მხოლმას აღწევს.

„ქალაქი წყალ-ქვეშ“ წარსულზე გამარჯვებული შემოქმედის ლირიკული პიშნია. ეს ერთადერთ სწორ გზაზე დამდგარი ადამიანის სიამაყის გრძობის გამომჟღავნებაა:

„მე სხვანაირად“ ზვირთი მოესახე,
 მზემ ჩემცენ შუქი არ მოიღერა,
 ბოლოს ზომ მაინც მე შემოვძახე
 გამარჯვებული ბრძოლის სიმღერა.
 როგორ? მე ექმნიდი იმედებს განგებ!
 და მისთვის მსურდა ვარდების ფენა,
 მისთვის ეფერადი მრავალჯერ ჩანგებს,
 რომ მხოლოდ მტრისთვის დამეტებო სენა?
 არა და არა! მრავალი სტანჯა,
 მრავალს დაუფრთხო სიმშვიდის ძილი,
 ლექსი ყოველთვის იყო ხანჯალი,
 ლექსი მტრებისთვის იყო სიკვდილი.
 მოგხვდათ? იგრძენით? შევატრიალე
 თუ არა ნისლში მყოფი ბორბალი?
 იყო თუ არა ჰეკა-გრილი,
 ჩვენი დღეების ცა-ნაკორფალი?
 ო, შეეო ზღეო, ასწიე გემი,
 შუქი დაენტოს ქაფთა მოკრებას,
 დაე, კვლავ გაედეს მგზავრობა ჩემი
 ცხოვრების ჩემის აბოპოქრებას“.

ამ სტროფებში პოეტი ჯამს უკეთებს განვლილ გზას. სრული მნიშვნელობის გათვალისწინებით აფასებს წარსულის დაძლევის და რევოლუციასთან საბოლოოდ და უყოყმანოდ მისვლას. პოეტი წესს უდებს იმ ზოგოებს, რომელნიც მოფრინდნენ მისი პირვანდელი შემოქმედების სინათლეზე. თავიანთი ბნელი სულის ჩირაღდანი ეგონათ, მასთან მიტმასნებას და გამოყენებას ლამობდნენ. მაგრამ ამაოდ. რევოლუციის მზემ გაფანტა ნისლი პოეტის გზაზე და გალაქტიონ ტაბიძემ შემოსძახა გამარჯვებული ბრძოლის სიმღერა. მეტრძოლი პოეტის, სოციალიზმის ლირიკოსის ლექსი მტრებისთვის სიკვდილია, ბასრსი ხანჯალია. ასეთია გალაქტიბიძის პოეტური კრედო. მდიდარი ფანტაზიის პოეტმა საკუთარი შემოქმედების ბუნება და გზა ასეთ შინაარსიან სტროფებში ჩამოაყალიბა, აზავებულ ზღვის ტალღებთან ასოციაციების გამო. ზღვის მღელვარებამ თავისი ცხოვრების გზას გადაავლებია თვალი, რაც მან ამავე ნაწარმოებში ბუნებრივად დაუკავშირა წყალში ჩაძირული ქალაქის, ძველი დიოსკურიის სურათის გადმოცემას. ეს ეპიური ხაზი, ბუნებრივად შედუღებულია ამ ნაწარმოების მთლიან ლირიულ აღნაგობასთან. შესავალი და ბოლო ორგანიული დუღაბია დიოსკურიის მძაფრი ფანტაზიით აღ-

დგენილი სურათისა, ამ სურათის ხილვით აღმოცენებული განცდები. პოეტი „ჩაეშვა ზღვაში მსახავად“ და მოელეარე მხატვრულად ფეხებშით აამეტყველა ზღვის ფსკერის საიდუმლოება, თანამედროვეობის შუქით გააცოცხლა ძველთა-ძველი, წყლით დაფარული ქალაქი:

„ქალაქი წყალ-ქვეშ მძინარი შარის!
როს შელამდება ნაცრისფრად ანე,
მაგრამ სინათლე ჯერ კიდევ არის
და აღმაცერად იშლება ზღვაზე —
ნაპირებიდან კავკასიონის
მთებამდე მოსავს ბინდები შავი
მამინ მძინარე პონტიის დონეს
მე მომაქანებს ფარული ნავი.
ზღვის ფრინველების გამყვიარ ხმაში
თითქო, სხია მესმის იღუშალება,
ილიუზია! ჩეენება! მასში
სულ ახლო! ახლო რომ იმალება,
თითქო ეს ხმები ეკუთვნის არა
მხოლოდ და მხოლოდ ფრინველთ გვიანებს,
მათში წყალ-ქვეშა გუგუნებს ზარა
და ხმა ეკუთვნის ადამიანებს.
მოვაყურადებ: ისევ და ისევ
განშორდება ხმა უცნაური,
ის იღუმალი ქალაქი სფინქსი
მეძახის უცნობ აურ-ზაურით.
ეგრძნობ თითქო ფსკერზე ვეშვები ცურვით,
ხელით ვეხები წყალ-ქვეშა ხეებებს
წყალში დამარბულს ეგრძნობ მომდურვით
ნანგრევებს, ლანდებს, იდეებს, სქემებს“.

ამ გრანდიოზულ, მძაფრი პოეტური ხელოვნებით ამოქარგულ ფონზე შემომქმედის მრავალფეროვანი წარმოსახვა იძლევა ფართო სოციალურ, ეპოქალურ კონტრასტებს. თანამედროვეობის მონუმენტალობა უპირდაპირდება წყალში გაყინულ წარსულს:

„აქ დაფარულა მთელი კრებული
და სიბნელეში ელავს თვალები,
ის ძველთა-ძველი შთამომავალი,
ის უძველესი ფეოდალები,
მათი ეერა გრძნობს ფიქრი და ბაგე,
რომ მცხეთის ახლო ახალ ნათებით
ელექტრონების გაჩნდა ქალაქი
ათასეული კილოვატებით.
იყო ქალაქი, იყო საგანი,
ოდესმე მშლავრი და ძლიერი,
ცხლა ცოცხა გზა შინაგანი
და იღუმალი სიცალიერე...“

და ლირიკული ეპოპეის შთაგონებული შემოქმედელი **მანუჩარაშვილი**

„მშვიდობით! სხონით დაკარგულ ფენებს
არასდროს აღარ დაუბრუნდება“.

(გ. ტაბიძე, ტ. II, „ჭალაქი წყალქვეშ“, გვ. 372).

„ჭალაქი წყალ-ქვეშ“ გ. ტაბიძის ნიჭის მოელვარე მარგალიტია. იგი შემოქმედების ამ უშუალო გამოხატულებაში სოციალისტური ლირიკის ერთგული ენტუზიასტია. არც ფანტაზიაში აქვს მას გაორება და უსაგნო განყენებულობა. ამიტომ სჩქედს ასეთი უდრეკი ძალით მის ნაწარმოებში მხატვრული ექსპრესია. ამიტომაც მისი ლირიკის დიაბაზონი ფართო და განუსაზღვრელი.

თუ ერთის მხრივ პოეტი აღმოსავლეთის გაღვიძების გრანდიოზულ ეპიურ სურათს იძლევა („აღმოსავლეთი“), მეორეს მხრივ დასავლეთში მიმდინარე რევოლუციური ბრძოლების ეპიზოდებს ლირიკული ექსპრესიით შლის. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია ეხლახან დაბეჭდილი ლექსების ციკლი გასულ წელს პარიზში ჩატარებული კულტურის დაცვის კონგრესის შესახებ. მათ შორის საუკეთესოა „მწერალი გრიმში პარიზის კონგრესზე“. კონგრესზე ასეთ ფაქტს მართლაც ჰქონდა ადგილი: სიტყვით გამოვიდა ფაშისტურ გერმანიიდან ჩამოსული მწერალი. იგი იყო ნილაბით, გრიმში. ლაპარაკობდა ფაშისტურ გერმანიაში არალეგალურად მომუშავე რევოლუციური მწერლების სახელით. მან კონგრესის მთელი დარბაზი ააღელვა და მქუხარე აღფრთოვანება გამოიწვია. სთქვა სიტყვა და გაუჩინარდა, რომ ფაშისტური გერმანიის სისხლისმსმელ ჯანდარმერიას მისი ვინაობა არ გაეგო და მისი კვალისთვის არ მიეგნო. ეს რეალური ფაქტი თავისთავად ამაღლებული, გმირული და პოეტურია. კონგრესის დელეგატმა ვალ. ტაბიძემ ღრმა გრძნობით გამოკვეთილ, დახვეწილ ლექსში გადმოსცა ეს ფაქტი და მაღალი, ოსტატური ხელოვნებით სოციალისტური პოეზიის კუთვნილებად გახადა იგი. თუ პოეტს ამოძრავებს იდეა, რევოლუციისათვის თავდადება, თუ მას აქვს რწმენა, განცდა, გრძნობა, მრავალნაირ თემას იგრძნობს ის პოეტურად და მასში შთაგონების წყაროს იპოვის. ვალ. ტაბიძე აკი კიდევაც გრძნობს მრავალფეროვან თემებს, მოვლენებს და მდიდარ პოეტურ წარმოსახვის ფარგალში აქცევს. მას ამოოდ არ სძაგს ცინიკები, უნიჭო, სეკესისით გულ-გამოქმული „ხალხი“.

„შენ აარიდე ყველაფერს თვალი,
არ დაგინახავს წრფელი ღიმილი,
ყველაფერს ირგვლივ რაც კი რამ გერტყა,
შენ დასცნობდი მშვიდი, გულგრილი“.

„არ გიკბორია შენ ქვეყანაზე,
შენ გაიარე სიცოცხლის ახლო“.

გამანადგურებელი, მაგრამ სამართლიანი მსჯელობა. მსჯელობა არსებობენ. არსებობენ, მაგრამ არ ცხოვრობენ ქვეყანაზე. მათი სახეობა: კოცხალი ლეში. გულგრილნი, ურწმუნონი, უნაყოფონი არიან. გაცვეთილი გროსის ფასის მქონე ცინიკს, სულით ღარიბ სტეპტიკოსს არასოდეს არ შეუქმნია რამე. შემოქმედება მისთვის მიუწევდომელია. მას არა აქვს არც პერსპექტივა, არც სწრაფვა და არც საზომი:

გალ. ტაბიძე, როგორც შემოქმედი, ჩვენი ეპოქის მოწინავე ადამიანების წარმომადგენელია. პოეტი გამოხატავს საბჭოთა ხალხის გრძობებსა და იდეებს. მისი პოეზიის მხატვრული ბუნებაც ხალხური შემოქმედების უშრეტ წყაროსთანაა დაკავშირებული. გალ. ტაბიძე რთული და მაღალი მხატვრული კულტურის პოეტია. ქართულ პოეზიაში მან დაიმკვიდრა საკუთარი პოეტური გზა. მაგრამ ამით იგი არ დაცილებია ხალხს. პირიქით, ხალხურობა არ ნიშნავს საკუთარი სახის უქონლობას, პრიმიტივს, მესახანდრეობას, უკულტურობას. ხალხურობა ხელოვნების უმაღლესი კულტურაა. ქართული კლასიკური პოეზიის სიმდიდრის ათვისებას, მუსიკალობას, ქართული სიტყვის ვირტუოზულ ოსტატობას გალ. ტაბიძე სიმბოლისტობის პერიოდშიაც მძლავრად ამკლავებდა. რევოლუციის შემდეგ მისი პოეზია უფრო ნათელი და გასაგები გახდა ფართო მასებისათვის. სისადავე და აზრის სიღრმე, იდეურობა და ლირიკის უშუალო ცხოველყოფილობა გ. ტაბიძის პოეზიის თვისებებია. ხალხური შემოქმედების გენია, ხალხის ენის, სიტყვის, ჯადოსნური სიხალე, ფერები, ვირტუოზული მუსიკალობა, სმენის დამატყვევებელი რიტმიულობა, ორგანიულად და უაღრესად თავისებურად არის გადადუღებული გალ. ტაბიძის პოეზიაში. გალ. ტაბიძის პოეზია ხანგრძლივი ნაყოფიერი მუშაობის შედეგად ხალხური გახდა. ეს შეიძლება თამამად ითქვას. ეს, ცხადია, უკანასკნელი მწვერვალი არ არის როგორც საერთოდ, ისე არც გ. ტაბიძის პოეზიაში. სოციალისტური პოეზიის ხალხურობა ურთულესი რამ არის. ეს პოეზიის განვითარების ეპოქალური მწვერვალია. გალ. ტაბიძეს დიდი და, შეიძლება ითქვას, ყველაზე მეტი მიღწევა აქვს ამ დარგში, მაგრამ, მასაც განსაკუთრებული შრომა დასჭირდება კიდევ ამ ხალხით განვითარებისათვის.

სოციალისტური პოეზიის ესთეტიური, ფორმალური მშვენიერება უმაღლესი ღირსების მხატვრულ ფოლადისაგან უნდა იყოს ნაქედი. სოციალისტური პოეზიის რკინის ფონდში შევა მხოლოდ აზრითა და გრძობით მომწიფებული ნაწარმოები, მხოლოდ უნაკლოდ, მხატვრულად დახვეწილი, ოსტატურად დამუშავებული. რუსული კლასიკური პოეზიის გენია — ა. პუშკინი ლექსებს ადარებდა სამხედრო დაჯავშნულ არმიას, სადაც ყოველი ლექსი გმირი მებრძოლივით ფოლადისაგან ჩამოსხმული უნდა იყოს. გენიოსი პოეტი უთანაბრობის, დაუხვეწლობის სას-

ტიკი მტერი იყო. ის ითხოვდა ჰარმონიულ მხატვრულ მთლიანობას და შემომქმედის სრულყოფილ ბატონობას თავის ნაწარმოებთან „არმიაზე“.

პუშკინი სიტყვის გენიალური ოსტატი იყო. მის პოეტურ მეურნეობაში ყველაფერი გამოყენებული იყო. იგი ნახევრად ზუმრობის კილოთი ამბობდა:

Отныне в рифмы буду брать глаголы,
 подбирать союзы да наречья,
 Из мелкой сволочи вербую рать.
 Мне рифмы нужны, все готов сбересть я
 Хоть весь словарь; что слог, то и солдат“

ამას ამბობდა ის პოეტი, რომლის კალმის წვერზე თითქოს თავისთავად რითმები გამოულეველი მარგალიტებივით იყო აკინძული, რომელიც თითოეულ სიტყვას და რითმასაც კი, დიდი ხელოვნების რკალში აქცევდა.

„Ведь рифмы запросто со мной живут;
 Две придут сами, третью приведут“.

მთლიანად პუშკინის პოეზია — ეს ხელოვნების, პოეზიის მწვერვალია. ჰარმონია, მუსიკა, რიტმი, რითმა, გრძნობა და აზრი პუშკინის პოეზიაში შეუღარებელი ოსტატობით არის გაბატონებული. ტიტანური ნიჭის მქონე პუშკინი, განსაკუთრებული გულმოდგინებით ამუშავებდა, აშალა-შინებდა თავის ნაწარმოებთან სტროფებს, სტრიქონებს, სიტყვებს. ნათელი და სადაა მისი პოეზია. მას არა აქვს უღირსი „ჩაეარდნები“. ერთ სტროფიანო ეპიგრამაც კი უმაღლესი ხელოვნების მწვერვალამდე აკყავს. კლასიკური პოეზიის გიგანტები შრომის საუკეთესო მაგალითს წარმოადგენენ.

ჩვენი ეპოქის პოეზიამ მსოფლიო კლასიკური პოეზიის საუკეთესო ტრადიციები უნდა აითვისოს. აუცილებელია დიდი მუშაობა ნაწარმოებთან გამოკვეთაზე. სიმკაცრე ყოველივე სუსტისა და შემთხვევითისადმი. სოციალისტური პოეზია უკუაგდება ყველაფერს სხვათა შორის და ზერე-ლედ დაწერილს. მთავარი იქნება იდეურობისა და მხატვრულ-ესთეტიკური მხარის გაერთიანება. ვერავითარი იდეურობა ვერ გაამართლებს მდარე მხატვრულ ნაწარმოებს. სასტიკი შერჩევა და განსაკუთრებული სიმკაცრე საკუთარი თავისადმი ყოველი შემომქმედის მოვალეობაა. გალტაბიძის პოეზიაში ამ მოვალეობის განხორციელება თვალსაჩინოდ სჩანს მის ნაწარმოებთან მეორე ტომშიც. მაგრამ აქა-იქ მასაც ლალატობს ეს ალლო. ზოგჯერ აქა-იქ ამოტივტივდება მისი ოსტატობისათვის შეუფერებელი ეპიზოდური ნაწარმოები, ბუნდოვანი და მთლიან გამოკვეთი-

ლობას მოკლებულნი. ზოგჯერ პირდაპირ სწანს დიდი ოსტატის დაუშვებელი დაუდევრობა. შესანიშნავ ნაწარმოებთან ერთად, ხგონიკრატის უფლებას აძლევს კალმის შემთხვევით მოსმას, აი, მაგალითად, ეხლახან გამოქვეყნებული ლექსების ციკლში კულტურის დაცვის კონგრესის შესახებ უმრავლესობა დამუშავებულია, მაღალმხატვრული ლექსებია. ისინი ვალ. ტაბიძის მხატვრულ ღირსებას სავსებით შეეფერებიან. ორი მათგანი — „ქარიშხალი ბულონის ტყეში“ და „მწერალი გრიშში პარიზის კონგრესზე“ ბრწყინვალეა თავისი ლირიკული მღელვარებით, მხატვრული სიღრმით და პოეტური მოულოდნელობით. მაგრამ ამ შესანიშნავ ლექსებს პოეტმა დაუდევრობის ნაყოფი, „Безделушка“ მაინც გააყოლა. ეს არის „ანდრე ჟიდი და ანდრე მალრო“. ერთს ქუდი ასეთი ეხურა. მეორეს ისეთიო, მაგრამ მაინც ერთნაირ გრძნობით ანთებულნი იყვნენო. რა შუაშია ასეთი საბუთი? რა მხატვრული გამართლება აქვს ამას? არაფერია. იგი შემთხვევითია, ზედმეტია, ანტიმხატვრულია და კარგი ლექსების საერთო ფონის გაფუჭებას ლაშობს. ცხადია, ვალაქტიონ ტაბიძისათვისაც აუცილებელია მეტო სიმკაცრე და მისი დიდი მხატვრული ალღოს მუდმივი სიფხიზლე.

ვალ. ტაბიძის პოეტურ თავისებურებაში ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ იგი არ არის ეპიკოსი, ამ სიტყვის ტრადიციული გაგებით. შემთხვევითი არ არის ის გარემოება, რომ თავის ნაწარმოებთა ტომად გამოცემის დროს მან პოემები „ეპოქა“, „პაციფიზმი“, „რევოლუციონური საქართველო“ დამოუკიდებელ ლექსებად დაშალა. სწორადაც მოიქცა, რადგან ეს პოემები თავიდანვე არ იყვნენ მთლიანი, ეპიური პოემები. თითოეულ მათგანს საერთო იდეურ-ლირიკული ხაზი ახასიათებდა, მაგრამ ცალ-ცალკე ლექსების კრებულს უფრო წარმოადგენდნენ. მათი დანაწილების დროს მივიღეთ ცალკეული ბრწყინვალე ლექსები. ამით მათ არაფერი არ დაუკარგავთ. პირიქით, უფრო ნათელი გახდნენ. ვალ. ტაბიძის პოეზიის მთავარი ძალა ლირიკაშია. ამიტომ სცხოვრობენ მისი „ეპიური“ პოემების თავები დამოუკიდებლად. ეს არ ნიშნავს, რომ ვალ. ტაბიძის პოეზიას ეპიურობა სრულებით არ ახასიათებდეს. მის პატარა პოემა-ლექსებშიაც უაღრესად თავისებურად მელავნდება ეპიურობის ელემენტები. მეტწილად ეპიურობა გადანასკველია საერთო ლირიკულ გაშლასთან. აქ ხდება ურთიერთის გამდიდრება და შეიძლება ითქვას ყალიბდება პოეზიის ახალი ენარული თავისებურება. ვალ. ტაბიძის პოეზიის ეს თვისება, უშუალოდ საბჭოთა პოეზიის ახალი, დამახასიათებელი თვისებათაგანია.

6.

ჩვენი პოეზიის ნიმუშების კონკრეტული ანალიზის დროს უკვე დროა მწვავეთ დავსვათ საკითხი მთლიანად ჩვენი ლიტერატურის ინტელექ-

ტულური დონის შესახებ. საბჭოთა მწერლობა აზრით, ფიქრით, ფილოსოფიური სიღრმით უნდა იყოს გამსჭვალული. აზრის ზრზომაცე საბჭოთა მწერლობის მტერია. კიდევ და კიდევ უნდა გაეიშეოროთ, რომ კაცობრიობის კულტურის მთელი მარაგი უნდა შეისწავლოს და აითვისოს ახალმა მწერლობამ. ჩვენი სამოქმედო პროგრამა უნდა იყოს ლენინის გენიალური სიტყვები. პროლეტარული კულტურა არ არის უცნობ საიდუმედან გამომხტარი. იგი შედეგია კაცობრიობის კულტურის განვითარებისა. წარსულის კულტურის ცოდნის გარეშე არ შეიქმნება პროლეტარული კულტურა. არ შეიძლება კომუნისტად გახდამა, თუ არ შეისწავლი იმ კულტურულ განძს, რომელიც მივიღეთ მემკვიდრეობად. სოციალისტური ლიტერატურის ცოდნის მარაგი მრავალმხრივი და საფუძვლიანი უნდა იყოს. საქმე ეხება არა მარტო ლიტერატურის ისტორიის ცოდნას; ისტორია; ეკონომიკა, ფილოსოფია, საერთოდ ადამიანის შემოქმედების ყველა სფერო, საბჭოთა ლიტერატურის ცოდნის მარაგში და მისი გონებრივი ცნობის-მოყვარეობის ფარგალში უნდა შედიოდეს. სოციალისტური ლიტერატურა დიდი ინტელექტუალური ძალის უნდა იყვეს. ასეთი იყო ყოველი დიდი ეპოქის ლიტერატურა. ამოდ არა სთქვა გენიალურმა შოთა რუსთველმა — პოეზია სიბრძნისაა ერთი დარგიო. პოეტი რუსთველი ბრძენიც იყო. როდესაც ენგელსი ამბობდა, რომ ბალზაკის რომანებმა უფრო მეტი ცოდნა მომცეს საფრანგეთის ეკონომიკისა და ისტორიის სფეროში, ვიდრე იმ დროის ყველა ეკონომისტის, ისტორიკოსის და სტატისტიკოსის წიგნებმაო, ეს ნიშნავდა სახელოვანი, კლასიკოსი მწერლის უმაღლეს ინტელექტუალურ დონეს.

სოციალისტური მწერლობა მთელი მწერლობის განვითარების უმაღლესი საფეხური უნდა იყოს. მისი ინტელექტუალური დონეც უღრმესი და უფართოესი უნდა იყოს. სინამდვილეში კი ჩვენი მწერლობის ინტელექტუალური დონე ჯერ კიდევ არ არის მაღალი. პოეზიის ინტელექტუალური დონეც დაბალია. ისეთი ცოდნის მარაგი, როგორიც აქვთ ახალ ადამიანებს, ჯერ პოეტების საგრძნობ ნაწილს არა აქვს. ვლებულობთ პოეზიის ძირითად, საშუალო დონეს. ჩვენი პოეზიის მკითხველი ჰკვიანია და მკოდნე. სწორად ლაპარაკობდა რუსი პოეტი ა. სურკოკი მწერალთა პირველ საკავშირო ყრილობაზე: „Зачем оглуплять нашего хорошего и умного читателя“. მკირე კულტურის პოეზია ყოველთვის განსაზღვრულია, ვიწრო ჰორიზონტის მქონეა. ამიტომ ასეთი პოეზია მეტწილად ცალკეული ფაქტების აღწერის პათოსს ვერ სცილდება, ბრმა ემპირიზმის ფარგალში ტრიალებს. მას არა აქვს უნარი ამაღლდეს განზოგადებამდე, დაუკავშიროს თავისი სწრაფვა პროლეტარული რევოლუციის, შოფლიო-ისტორიული მნიშვნელობის მქონე მიზნებსა და ამოცანებს.

პოეზიის ინტელექტუალური დონის ამაღლების საკითხთანაა დაკავშირებული ჟანრების საკითხიც. სოციალისტური პოეზია მონუმენტალური ფორმების პოეზია იქნება; ფართო ეპიური ტილოები, პოემები, დიდ სოციალურ მოვლენათა შესახებ მომთხრობელი ეპოპეიითა ახალი სახეები მთავარი ფორმათაგანი იქნება ახალ პოეზიაში. რევოლუციის ჭარიშხლიანი წლები, უაღრესად რთული ცხოვრება, ეპოქალური მოვლენები, სოციალიზმის მონუმენტალური შენობა, — ყოველივე ეს მოითხოვს დიდსა და გაშლილ ფორმებს.

სოციალიზმის პოეზია მონახავს და განავეითარებს ასეთ ფორმებს. იგი გამოიყენებს წარსული პოეზიის მონუმენტალურ ფორმებს და ახალი ცხოვრების საფუძველზე ახალ სახე-ცვლილებას მისცემს მათ. ეს არ ნიშნავს, რომ ლირიკის ადგილი და მნიშვნელობა შეიზღუდება. სრულებითაც არა. სოციალისტური ლირიკა საკაცობრიო ლირიკის მწვერვალი იქნება. იგი ვალდებულ ბუნების მრავალი ფერით გაიფურჩქნება. ლირიკა არა თუ შეიზღუდება, არამედ მჭიდროდ ჩაეჭსოვება ფართო ეპიურ ფორმებს. საბჭოთა პოეზია უკვე ადასტურებს ამ მოვლენას.

სოციალისტური პოეზია, უღრმეს ლირიულობასთან ერთად, ფართო ეპიური გაშლისა იქნება. ეპიურ პოეტს დიდი ანალიტიკური უნარი ექნება მომარჯვებული, მოვლენათა, ადამიანთა შინაგანი ბუნების გამსხნელი.

ქართული საბჭოთა პოეზია უკვე მიმართავს ეპიური ფორმების დამკვიდრების მრავალ ცდას. ჩვენი კლასიკური პოეზიის მემკვიდრეობა ამ მხრივ ფრიად მდიდარია. ქართულ კლასიკურ პოეზიას არა ერთი და ორი სრულყოფილი პოემა აქვს. საბჭოთა პოეზიას ცარიელ ადგილზე არ უზღდება პოეზიის სინთეტიურ ფორმათა დამკვიდრება. ცხადია, სოციალისტური ეპიურობის შემცველი პოემის ფორმა არ შეიძლება გაიგივებულ იქნას ძველი პოეზიის ფორმებთან. ის მათი ასლი არ იქნება და არც უნდა იქნეს. უღრმეს რეალისტრობასა და არსებით ობიექტრობაზე დაფუძნებული, ახალი, უჩვეულო მასალის ამსახავი, სოციალისტური პოეზიის ფორმები მრავალი ახალი თვისებისაგან იქნება შედღეობული. ახალი მასალით და ახალი ფორმალური თვისებებით პოეზიის ეპიური ფორმების დამკვიდრება, ძნელი და რთული საქმეა. ქართულ საბჭოთა პოეზიაში ეპიური ფორმების დამკვიდრებას არა ერთი და ორი დამარცხება და დამახინჯება ეწირება. ჩვენს პოეზიაში მრავალი დაწყებული პოემაა. მრავალი პოემის შესავალია დაწერილი. მრავალი პოემის ცალკეული თავია გამოქვეყნებული... და შემდეგ მიტოვებული. ზოგს წყალ-წყალა ეპისტოლესათვის, სადაც ერთი კუდმოკვეცილი ოდა ერთ ლირიულ ამონაკვნესთანაა შეუღლებული, პოემა დაურქმევია. ზოგი ათი წელიწადია სწერს პოემას, დასაწყისსა და ბოლოს აქვეყნებს, მაგრამ მონუმენტალური ნაწარმოები კი არა სჩანს. რაშია საქმე?

პოეტებს „სუნთქვა“ არ ჰყოფნით. მონუმენტალური პოემის გასა-
მართავად სათქმელი შემოაკლდათ. ბევრი მათგანის ძალა საბუნების-
შოლოდ „ლირიკის“ მაგვარ ლექსებისათვის. მთელ რიგ პოეტთა ანუნი-
ციში არ მოიპოვება საკმარისი მხატვრული ფერები, სუფეტი, ცხოვრე-
ბის მასალა, იდეური და ემოციური სიღრმე, მაღალი პოეტური კულტუ-
რა. ამიტომ ბევრი მათგანი იწყებს პოემას და მაშინვე უწყდება ხმა;
„ოდის“ აშენებაზე უფრო დახელოვნდნენ. ჩვენს პოეზიაში ბევრია
ოდის მსგავსი ნაწარმოები. სასახლის კარის პოეზიის ტრადიციები სო-
ციალისტური პოეზიისათვის ზედმეტი ხორცია. ვინც ამ ტრადიციებით
სცხოვრობს, იგი გაცვეთილ ბილიკებს მიჰყვება და პოეზიის მაგიერ რპე-
რულ ბუტაფორიას ჰქმნის. პოეზიას არ შერჩნენ თამარ მეფის მეზობენი.
რუსთველი კი უკვდავია. იგიც ადიდებდა თავის დროში საუკეთესოსა
და გამორჩეულს. იგიც ამბობდა, თამარს ვაქებდით მეფესაო, მაგრამ მისი
ქება იყო არა სულმოუთქმელი ოდა, არამედ მონუმენტალური ნაწარ-
მოები, სადაც თამარის ქება, როგორც წვეთი ზღვაში, ისე იქარწყლება.
რჩება ეპოქა, რჩება გმირული, ხალხური სული. ზოგად კაცობრიული,
სამარადისო. რჩებიან ეპოქალური ადამიანები, ადამიანური გრძნობები,
უმაღლესი პოეზიის მაღლიანი ძალით ამეტყველებული. ასეთ ნაწარმო-
ებს ვერ შექმნის, როგორც პოეტი ნ. ტიხონოვი ამბობს, „Книжное
раздумье и копеечная лирика“. მხატვრული სიცოცხლე არა აქვს
შექანიკურ „პოეზიას“, სადაც „აშენებული“ სტრიქონი სტრიქონზეა მიდ-
გმული, ტაეპი ტაეპზე. უსულგულოდ, შინაგანი კავშირის გარეშე, სა-
დაც აზრისა და ემოციის სიღარიბეა.

ჩვენ საუკეთესო მემკვიდრეობა გვაქვს ქართული კლასიკური პოე-
ზიის სახით. ჯერ კიდევ ამ მემკვიდრეობის პოეტური საუნჯეც სათანადოდ
ათვისებული და გამოყენებული არ არის. ბევრი რამ, რაც ჩვენ პოეზიას
სათანადოდ განვითარებული არა აქვს, უნდა ვისწავლოთ კლასიკურ
პოეზიისაგან. მართალია, შოთა რუსთველის მემკვიდრეობა ძნე-
ლი საქმეა. თუ საშუალო საუკუნეებში გარეშე მტრისაგან განიავებულმა
და განადგურებულმა ქართველმა ერმა რუსთველის ღირსეული მემკვიდ-
რეები ვერ შექმნა, მე-18 საუკუნეში, რამდენადმე გაიმართა ქართული
პოეზიის ხმა, ხოლო მე-19 საუკუნეში რუსთველის ღირსეული მემკვიდ-
რეები უეჭველად ბრწყინდნენ პოეზიის სამფლობელოში. ნიკ. ბა-
რათაშვილი, აკაკი წერეთელი, ილ. ჭავჭავაძე
და ვაჟა-ფშაველა ქართული პოეზიის აღორძინებაა, გენიალუ-
რი წინაპრის შესაფერისი შთამამავლობაა. ამ ჯგუფმა გადაარჩინა ქა-
რთული პოეზია ირანული პოეზიის მსგავს დაკნინებას. ცნობილია, რომ
მსოფლიო პოეზიის უკვდავსა და გენიალურ ქურუმებს, ირანელ პოეტებს,
მემკვიდრეები დიდხანია უკვე აღარ ჰყოლიათ. ფირდოუსის,

ოშარ-ხაიამის, საადის და აფიზის ოდნავ მაინც მსგავსი პოეტები ირანს მრავალი საუკუნის განმავლობაში აღარ მოუტყვიან. პოეზიის ზღვა დაშრა და დელის გუბებდად იქცა. ქართული პოეზია ისევ გამოვიდა ისტორიის ფართო გზაზე, ყოფილი დიდება დაიბრუნა და ახალი ფერებით ამეტყველდა. მით უმეტეს გაღრმავდება და გაიშლება ეს მოვლენა სოციალისტურ ეპოქაში.

ქართველი მშრომელი ხალხი ხელმეორედ დაიბადა, უჩვეულო აღორძინების გზაზე დადგა. ცხადია, საერთო შემოქმედებითი აყვავება პოეზიაშიც ბრწყინვალედ გაიშლება. მეოცე საუკუნის ქართული პოეზია გრანდიოზული და მრავალფეროვანი იქნება. იგი უფრო მეტი პოეტური უფლებებით ჩაითვლება რუსთველის სამაყო შემკვიდრედ. ეს არ ნიშნავს, რომ ყველა ის, ვინც დღეს ან თუნდაც რამდენიმე ათეული წლის განმავლობაში ლექსებს სწერს, პოეტად დარჩება. არც თავისთავად მოვინ. ბარათაშვილის და აკაკი წერეთლის თანატოლი პოეტი. საბჭოთა თავდადებული მუშაობა, კარგის გარჩევა ცუდისაგან, კლასიკური პოეზიის მხატვრული საუნჯის შესისხლხორცება. საბჭოთა პოეზიას ღრმად უნდა ჰქონდეს შეთვისებული, თუ რა მხარეებს ენათესავება იგი, პირველ რიგში — რას ღებულობს კლასიკურ პოეზიიდან, რას ანვითარებს მასში. კლასიკოს პოეტებს დიდი თანმიმდევრობა ახასიათებთ.

ფრიად საგულისხმოა აკაკის პატრიოტული ლირიკის სისავესე. რამდენი ფერი, ზმა, ტონი, ნიუანსი მონახა პოეტმა თავისი საყვარელი საგნის გადასაშლელად. აკაკი სამაგალითოა თანმიმდევრული ხაზით, ერთი თემის მრავალფეროვანი ამღერებით. ჯერ კიდევ არ არის სათანადოდ დაფასებული აკაკის სატირის მნიშვნელობა, ძალა. ამ სატირის საუკეთესო ნიმუშიც კი, ძველი ცრუმორწმუნეობის ინერციით, მდარე ხარისხოვან პოეზიად მიაჩნიათ. სამწუხაროდ, ჩვენი მწერლების შეგნებაში და თვით ლიტერატურაშიც ჯერ კიდევ შეუზღუდავად სცხოვრობს ძველი ცრუმორწმუნეობის მრავალი მოარული ნაშთი, სხვადასხვა წარმოშობის არსებითად მცდარი შეფასება, მეშინურ-ველგალური და არც ისე იშვიათად ბატონურ-აზნაურული და ბურჟუაზიული შეხედულება. არის ფენიჭისვით აღმსდგარი ქორებიც. აკაკი წერეთელი ჩვენს პოეზიაში ჯერ კიდევ ყოველმხრივ და სათანადოდ დაფასებული არ არის. ჯერ კიდევ სიცოცხლის უფლება აქვთ და აქა-იქ დასეირნობენ სიზბოლისტების მკვდარი „აზრები“ აკაკის პოეზიის პუბლიცისტურობისა და, მაშასადამე, პოეტურად მდარე ღირსების შესახებ. აკაკი ქართული პოეზიის უდიდესი წარმომადგენელია. იგი ღრმა, ნამდვილი და შთაგონებული პოეტია. აკაკის პოეზია უცვდავია. მისი პუბლიცისტურობა პოეტურ სრულყოფილობაშია გაშლილი. აკაკის პოეზის შეფასებას ვერ შეცვლიან მთელი რიგი დაუმუშავებელი ლექსები. ქართველმა ხალხმა

უმალესი შეფასება მისცა აკაკის. იგი მისი საყვარელი პოეტია, აკაკის ფანტასტიური პოპულარობა მისი პოეზიის ხალხური ბუნებიდან გამომდინარეობს. ჩვენი საამაყო პოეტი აკაკი არსებითად უნდა იქნას შესწავლილი და მისი პოეზიის შესანიშნავი თვისებები ათვისებული და გათვალისწინებული, პირველ რიგში კი — აკაკის პოეზიის ხალხურობის „საიდუმლოება“.

ნიკ. ბარათაშვილის პოეზიის ფილოსოფიური სიღრმე და ილია ჭავჭავაძის სოციალური შინაარსიანობის ხაზი ბევრი რამით გაამდიდრებს საბჭოთა პოეზიას. ეს არ უნდა მიიზარებოდეს ეპიგონობისა და იდეური ტყვეობის გზით. ახალი პოეზიის წარმომადგენლები კლასიკოსებისაგან სწავლის დროს, დამახინჯებას არ არიან აცილებულნი. კიდევაც გვქონდა ნ. ბარათაშვილისადმი ბრმა მიმბაძველობის შემთხვევები. და არა მარტო ბარათაშვილისადმი.

ვაჟა-ფშაველას „ბედნიერება“ ხედა წილად. ამ უკანასკნელ ხანებში პოეტების ერთმა ნაწილმა იგი ყველაზე მეტად გამოარჩია და სათაყვანებელ საგნად გაიხადა; ზოგიერთი მის პირდაპირ შემკვიდრდაც გრძნობს თავს და ვერ ამჩნევს, რომ მხოლოდ ეპიგონური წამბაძველია. ასეთებმა ვაჟა-ფშაველას სიმღერას აზრი გამოაცალეს და მესტიერულად აქციეს იგი. საერთოდ ამ დიდი პოეტის სახელის ირგვლივ ჩვენმა ლიტერატორებმა ბევრი უთავბოლო შეხედულება აკინძეს. დიდი ხანი არ არის მას შემდეგ, რაც ზოგიერთმა შემთხვევითმა და უჭკობიი გამოთაყვანებულმა კალმოსანმა ვაჟა-ფშაველას კლასიკოსთა კრებულებიდან ამოწერა მონდომა. იგი ველურ და მიუღებელ პოეტად გამოაცხადა. ამ სირვევნესთან კამათი არ შეიძლება. სამარცხვინო ის არის, რომ ეს ფაქტია.

ვაჟა-ფშაველა დიდი, ორიგინალური, განსაკუთრებული მხატვრული ძალის პოეტია. იგი ხალხური შემოქმედების გენიის გამომხატველი, უმდიდრესი პოეტური წარმოსახვის მქონე, ფილოსოფიური აზრისა და ღრმა გრძნობის პოეტია. ვაჟა ქართული პოეზიის მძლავრი ფიგურაა. მისი პოეზიის სიმდიდრე ახალი პოეზიის მიერ ჯერ კიდევ არ არის არსებითად გადაშლილი და ათვისებული. სამაგიეროდ ბევრია ხოტბა და მისი პოეზიით ზოგადი, ბრმა აღტაცება. ზოგიერთს ვაჟა-ფშაველა თანამედროვეობასთან ყველა კლასიკოსზე უფრო ახლობლად მიაჩნია და ყველა მათგანზე უფრო რევოლუციონერად. ეს არ არის სწორი. სოციალურ საკითხებს ვაჟას პოეზიაში თვალსაჩინო ადგილი უჭირავთ. მის შემოქმედებაში საგრძნობია დემოკრატიული ელემენტები, პატრიარქალური გლეხობის ყოფაზე დაყრდნობილი. მაგრამ ყოველად მცდარია ვაჟას გამოცხადება ქართული პოეზიის ერთადერთ მოაზარ თავისებურებად ზოგიერთი ქართველი ლიტერატორის

ასეთი ატესტიცია ვაყვას პოეზიისა განსაკუთრებით მკვიდრდება რუსულ კრიტიკაში. ხდება ვაყვას არქაიული მხარეებისა და პირველყოფილი ფანტასტიკის გაიდიალურება. სწორედ ის, რითაც ვაყვა სცილდება ქართული პოეზიის მე-19 საუკუნის დიდი ევროპული ლიტერატურის ფარგალში შემავალ გზას, მიჩნეულია მთავარ ღირსებად და საერთოდ ქართული პოეზიის სპეციფიკად. ესეც ძირშივე მცდარი შეხედულებაა.

მე-19 საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში პირველყოფილი სურნალების ძებნა არაფრად საჭირო არაა. არც ვაყვა არის ასეთი ეკზოტიკური მოვლენა. ვაყვა რთული და დიდი თავისებური კულტურის პოეტია. მე-19 საუკუნეში ქართული ლიტერატურა თავის ორიგინალური ხმით დამკვიდრდა დიდ ლიტერატურათა ოჯახში. ის აღარ წარმოადგენდა აღმოსავლეთის ლიტერატურათა ანარეკლს. აღმოსავლეთის ლიტერატურაც აღარ იყო ის, რაც წინათ. მისი გული, ირანული ლიტერატურა, პროვინციალურ ქაობად იყო ქცეული. ძველი ირანული პოეზიის ცხოველყოფელი წყაროები ალექსანდრე ქავქაძის პოეზიაზე დიდ მასშტაბს ვეღარ ვასცილდებოდნენ. ნ. ბარათაშვილმა, ილია ქავქაძემ და აკაკი წერეთელმა ქართული პოეზია საბოლოოდ მოსწყვიტეს ეპიგონობას და იგი ფილოსოფიური აზრით და სოციალური შინაარსით დატვირთეს. მათში სჩანს ყველაზე მეტად რეალისტური სისაყეს და ხალხურობა. და მათი პოეზიის ხაზია ყველაზე უფრო ახლობელი და საგულისხმეო თანამედროვე სოციალისტური პოეზიისათვის. ჩვენ არ ვთიშავთ მათში ვაყვას და არც ვუპირისპირებთ მათ. მაგრამ ვაყვას ყალბი შენიღბვა, გაეკოტურება და ამ ხელოვნური სახით მისი ყველაზე მალა დაყენება და მთავარ გზად გამოცხადება, შემცდარია და მავნე. დიდი პოეტის ვაყვა-ფშაველას შემოქმედებას მრავალი უკვდავი თვისება აქვს. საბჭოთა პოეზიამ უნდა აითვისოს მათი მხატვრული ცხოველყოფელობა. მაგრამ ამან არ უნდა დაჩრდლოს ილიასა და აკაკის პოეზიის ახლობელი და ფართო გზა. ვაყვა არ იძლევა ამ დიდი პოეტებისადმი დასაპირისპირებელ მასალას. საბოლოო ანგარიშში ის მათი და ბარათაშვილის შემოქმედებითი საფუძვლის მძლავრი და თავისებური განშტოებაა. მოესთერო ვულგარიზატორები კი ყოველთვის ცდილობდნენ ასეთი დაპირისპირების გზით სვლას. ამ მოვლენის გამოხატულება იყო, როდესაც ქართველი დეკადენტებმა ვაყვას აცხადებდნენ სიმბოლიზმის მამამთავრად. რა უნდა ავადმყოფურ, ნევრასტენიულ სიმბოლიზმს ვაყვას ნათელსა და მზიან პოეზიაში? არ არის იქ მისი ნასახიცი კი. ასეთი „აზრების“ შემომქმედნი დღესაც ამგვარი ვარაუდით ებლაუჭებიან ვაყვას. ვაყვას სახელით უნდათ დაფარონ თავიანთი უაქუცევა კლასიკური პოეზიის საუკეთესო ტრადიციებისაგან.

„პრავედა“ უკრაინის ხალხის ლიტერატურის შესახებ დაწერილ მოწინავეში (1936 წლის 15 ივლისი, № 193) სწერდა:

„და მთელ ჩვენ ქვეყანას განსაკუთრებით ესაქიროებიან ამამად ნიჭიერი პოეტები, ახალი სახალხო სიმღერების ავტორები, თანამედროვე ჰაინეები და ბერანტესი“. თანამედროვე ჰაინესა და ბერანტეს შესაქმნელად კი საჭიროა მათი საუკეთესო ტრადიციების აღდგენა და დამკვიდრება. უნდა ამოიწვას სიმბოლისტების მიერ გავრცელებული ცრუმორწმუნეების ყოველგვარი ნაშთი. შარავანდდით უნდა შეიმოსოს კლასიკური პოეზიის წარმომადგენლების პოეზია. კლასიკოს პოეტთა შემკვიდრე მხოლოდ საბჭოთა პოეზიაა.

გერმანელმა ფაშისტებმა დასწვეს ჰაინეს წიგნები. ჰაინეს პოეზია მათი მოსისხლე მტერია. ფაშისტების წინაპართა დაუძინებელი მტერი ჰაინე ველურ შთამომავლობასაც ამათრახებს. სწორედ დღევანდელ ფაშისტებზედაც ზედგამოჭრილია ჰაინეს „ვირები-ამრჩევები“.

დღევანდელი ფაშისტების მონოლოგის ასლსა ჰგავს, ნილაბის ჩამოგლეჯით და საკუთარი, არსებით სახელების აღდგენით. გენიალური მარქსი ამოდ არ იჩენდა უდიდეს სიყვარულს და მზრუნველობას ჰაინესადმი.

ჩვენს დროს სჭირდება თანამედროვე ჰაინესა და ბერანტეს სიმღერები. ამასთან ერთად აუცილებელია პოლიტიკურ-რევოლუციური ტემპერამენტით გამსჭვალული, მაღალ იდეურ დონეზე მდგარი სატირა. კაპიტალიზმის ნაშთები, კერძო-მესაკუთრული გრძნობების ხავსი, კოშმარულ-ექსპლოატატორული წარსულის ყოველგვარი გამოვლინება, მომავლადეი კლასობრივი მტრების ბოროტი აგონია, — ყოველივე ეს მძაფრი სატირის ქარცეცხლში უნდა იქნას გატარებული. რამდენი პოეტური შედეგრი შექმნა საბჭოთა ეპოქის საუკეთესო პოეტმა ვლ. მაიკოვსკიმ, მძაფრი სატირული ხასიათის მქონე.

კლასიკური პოეზიის ეს ხაზი საბჭოთა პოეზიაში ახალ და უღრმეს იდეურ საფუძველზე უნდა განმტკიცდეს.

ქართულ პოეზიას ამ ხაზითაც საამაყო ტრადიციები აქვს. აკაკი წერეთლის სატირა შავბნელი წარსულის მახვილი სურათია. აკაკის სატირა არ მომკვდარა. იგი დღესაც ცხოველმეტყველია. თუ მას ჰაინეს სატირის რევოლუციური სიღრმე და სოციალური სიფართოვე არ ახასიათებს, იგი მაინც ბევრი მხარეებით ენათესავება მას და ჩვენთვისაც ფრიალ საგულისხმიეროა. თუ ჰაინეს „ვირები“ დღეს ფაშისტების სახით გამოცოცხლდნენ, აკაკის თავისი დროის აზნაურობისადმი მიძღვნილი „ყეენობა“ ზედგამოჭრილია საქართველოში, მენშევიკების ბატონობის პერიოდისათვის:

მენშევიკების რესპუბლიკის ქონდრის კაცების საქმიანობა და მათი ბუნება სარკესავითაა ასახული აკაკის „ყეენობის“ სტროფებში. აქედან

სიანს, რომ ქართველი მშრომელი ხალხის ეს მოღალატენი და ბაქა-ბუქია გარეწრები უშუალო შთამომავალნი იყვნენ აკაკის სატირის ობიექტების, თალაქსარა აზნაურობის და მიკიტური „დემოკრატიისა“. მათაც შეეძლოთ ეამაყნათ ჰაინეს ვირივით თავისი „ორტოდოქსალური“ ვირული შთამომავლობით, შეურეველი სისხლით. სწორედ ამ ისტორიის სისხლიან ტაკიმასხრებზეა გამოჭრილი აკაკის მიერ თავის დროზე გამასხარავებული ვირული ყოყოჩობა და ვირების ილიუზიები. გარეწრებმა თავიანთი თავი ხალხის მოამაგედ გამოაცხადეს, მყარალ სწინაგვეს ვირული გულმოდგინებით სიჩქინდნენ და სამოთხეს ვაშენებთო, გაიძახოდნენ. ბობოლათა იდეოლოგებმა და სამიკიტნოების „რევოლუციონერებმა“ ქვეყნის მსხნელებად წარმოიდგინეს თავი.

აკაკიმ მათ ჯიშზე სთქვა:

„ანწლისაგან არ ივარგებს, რომ გაკეთდეს
სტიერი;
ჩოჩრისაგან გაიზრდება მხოლოდ დიდი ვირი;“

გაიზარდნენ კიდევაც, მაგრამ სიბრიყვის გამო ბედაურებად წარმოიდგინეს თავი, ანგარიშში მოსტყუვდნენ:

„საბრალო ვირო! ჭკუა-ძვირო! ეინ გააკვირო?
ყურპანტერობა და ყოყინი შენი წესია!..
მაგით ნუ ჰფიქრობ ბედაური გააშავეპირო!
ყველა მას მომკის, რაც რომ თვითონ დაუთესია!

და თუ ვერ მიხვდი უბრალო აზრს მაგ დიდს თავით,
რატომ არ გესმის, აბა, რად გაჭეს დიდი ყურები?
„ვირები რა გინდ ტვირთ-ქვეშ მოკვდენ ისრისონ ზეავით,
მაინც არ ეთქმისთ უბედურებს ბედაურები.“

(ა. წერეთელი: „ჩვეული ნაწერები“, ტ. IV, გვ. 220).

აკაკის სატირა პოლიტიკური სიმახვილით იყო გაკლენთილი. იგი არსებითად ღრმა სოციალურ მოვლენებს ეხებოდა. იგი ამათრახებდა და უღმობლად დასცინოდა წინმსვლელობის შემადგურებელ, მახინჯ მოვლენებს. ამით ენათესავენა მისი სატირა ჰაინეს სატირას. აკაკის სატირის ობიექტური სიმაართლე და ძალა სცილდებოდა მისი კლასის თვითკრიტიკას. მისი სატირის ბასრი მახვილი დღესაც სწვდება გულში წარსულის მახინჯი მოვლენების მომაცვდავ ნაშთებს. დიდმა პატრიოტმა აკაკიმ დაუნდობლად გაამათრახა ცრუპატრიოტიზმი, ჩამოაგლიჯა ნილაბი მის ლორულ სახეს. მან გამოამყელა ამ გარეწრების „ქართული პატრიოტიზმის“ ნამდვილი სახე:

„ჩემისთანა პატრიოტი
განა არის სადმე კიდევ?
გაჩწმუნებთ, რომ ვერ შეხედვებით,
გინდ მოლახთო კიდით-კიდევ...“

ღეინოს ბევრს ესვამ, მიყვარს მწვადი,
არტალა და ჩახოხბილი.
ფლავსაც ხომ სულ ხელითა ვკვამ,
რომ არ მოხვდეს ჩანგალს კბილი!

ერთი სიტყვით ქართველობა
გამგდარი შაქვს სრულად ტანში...“
(„პატრიოტი“, გვ. 257).

ეს მრისხანე დალია, პოეტის მიერ წამგლეჯავ პარაზიტ „პატრიოტების“ შუბლზე აღბეჭდილი. მრავალი ათეული წლების განმავლობაში ბოგინობდნენ ასეთი „პატრიოტები“. მათი გადაშენებული შთამამავლობა ჩვენს დროშიაც სცდილობდა განეგრძო ვაჭრობა სამშობლოს სახელით, მშრომელი საქართველოთი. პატრიოტიზმის სპეკულიანტებს პროლეტარულმა რევოლუციამ საბოლოოდ მოუღო ბოლო. აკაკის „პატრიოტები“ ჩვენს დროშიაც სცდილობდნენ თავიანთი ღორული ბუნების „ტურფა საქართველოზე“ ყიეინით შელამაზებას. მათი პატრიოტული „ბრწყინვალეობა“ ალგვილი ნაგავივით ზღვის ტალღებს გაყვია, ხოლო ვინც სამშობლოში დარჩა, მათი მტრული და ეგოისტური ბუნებაც მზის სინათლეზე იქნა გამოტანილი.

როგორც ვხედავთ, აკაკის სატირის მახვილის მოქმედება მარტო წარსულს არ ეკუთვნის, ისე როგორც ჰაინესი, ისე როგორც სალტოკოვ-შჩედრინისა. წარსული იოლად და ერთბაშად არ მიდის ცხოვრებიდან და მისი ამოგდების საქმეში ნათელი შემომქმედნი, ძველი, ნაცადი დოსტაქრები კვლავ მომქმედნი და ძვირფასნი არიან.

აკაკი წერეთელი თავისი ეპოქის მოწინავე პოეტი იყო. მან გამოხატა ხალხის აზრები, გრძნობები, გულისწუხილი და სიხარული. მის პოეზიაში საზოგადოებრივი, აქტუალური და ღრმა პოლიტიკური საკითხები ყოველმხრივ და დროულ გამოხატულებას პოულობდნენ. ის არ იყო აპოლიტური, უტენდენციო და უდარდელი. ამიტომ იგი, როგორც პოეტის ტიპი და უმდიდრესი იდეურ-მხატვრული საგანძურის შემცველი შემოქმედნი, უაღრესად მახლობელი და საყვარელია ჩვენთვის. ამიტომაც აკაკის პოეზია ხალხური. მისი ლირიკა, სატირა, ეპოსი მარად უჭკნობსა და ცხოველმყოფელ მხარეებს შეიცავს. მისი შემოქმედების გამოცდილებიდან ბევრი რამ უნდა ისწავლოს საბჭოთა პოეზიამ. პოეტი, რომლის ლირიკულ ლექსებს ხალხი უმაღლეს თავის საკუთრებად ხდიდა, პოეტი, რომლის სატირა დღემდე ცოცხალია, პოეტი, რომლის პოემებში,

მიუხედავად წარსულის ქარბი რომანტიკისა, მრავალი ღირსშესანიშნავი მხარეა, ჩვენი თანამედროვეობისათვისაც ღირებული და მნიშვნელოვანი, პოეტი, რომლის

„ენი დასთვალოს ზღვაში ქვიშა
და ან ცაში ვარსკვლავები“.

მხატვრული და იდეური მონოლიტების შედეგია, — ასეთი პოეტი ახლა, ძვირფასი სოციალისტური ეპოქისათვის და მისი სიხარულით აღსაესე პოეზიისათვის.

ვაეა-ფშაველას პოლიტიკური მხარეების ეგზოტიკაში აყვანა და აკაკის და ილიას პოლიტიკურობის, სოციალური სიღრმის, ტენდენციურობის, ბარათაშვილის ფილოსოფიური აზროვნების უკანა პლანზე მოქცევა და მათი შემოქმედების ამ მხარეების გაბიაბრუების ცდაც კი უკუგდებულ და მსჯავრდადებულ უნდა იქნას. ამ ტენდენციის ყოველგვარი ნაშთიც კი დაუნდობლად უნდა გამომელაგნდეს. ქართული სიმბოლიზმის პირველი პერიოდი კი ამ ტენდენციის დეკლარაცია იყო.

დეკადენტების მიერ ქართული კლასიკური პოეზიის საუკეთესო ტრადიციების ჩაწყვეტის ღონისძიებათა გავლენა სხვადასხვა რთულ და შენიღბულ ფორმებში დღემდე იჩენდა თავს საბჭოთა პოეზიაში. ამ გავლენის ერთ-ერთი ფორმაა ვაეა-ფშაველას განმარტოებულ კვარცხლბეკზე გამოტანა, მისი გამოთიშვა მე-19 საუკუნის პოეზიის საამაყო წარმომადგენლებისაგან. ვაეა დიდი ბარათაშვილის, აკაკის და ილიას წრეში, მათი ზედგავლენით აღზრდილ პოეზიაში.

ჩვენი კლასიკური პოეზია მებრძოლი, პოლიტიკურ-სოციალური, მონაზროვნე-ფილოსოფიური და აქტიური საზოგადოებრივი პოეზიაა.

საბჭოთა პოეზიის პირველხარისხოვან ამოცანათა რიგში შედის: კლასიკოსებისადმი სწორი დამოკიდებულების გამომუშავება. გამორჩევა მათ შემოქმედებაში ყველაზე მეტად ღირებული, მონათესავე და არსებითი მხარეებისა. მათი საუკეთესო ტრადიციების დამოუკიდებელი და არა ეპიგონური შეთვისება. წინააღმდეგ შემთხვევაში საბჭოთა პოეზიის განვითარებაში მახინჯ მოვლენებს ვერ ავცდებით.

ვახტანგ კობახიშვილი

აკაკი ნეკთლის შემოქმედება და ჟოჯორი

პოეტურ გეგართა ევოლუციამ ხშირად იცის ორგანული სიცოცხლის პროცესთა მსგავსი მოვლენები: სასიცოცხლო ძალთა დაგროვება, შლილობა და შემდეგ დაქვეითება და სრულიად მოსპობაც. მაგრამ ზოგჯერ იცის დაღმამავეალი მრუდის ისეთი უეცარი შებრუნება და ამალღება, რომ მართლაც მოგვაგონებს ძირს დაფენილი, დამკვნარი ფოთლების გაცოცხლებას და აყვავებას. ასეთი უეცარი გარდაქმნის აეტორები მხოლოდ და მხოლოდ დიდი ოსტატები არიან, ატეხილი და თამამი შემოქმედების რაინდები. ისინი გაბედულად მიდიან წინ და ხშირად სიახლის ნათელს ჰყვნიენ იმას, რაც მანამდე მოძველებულად და დაწუნებულად ითვლებოდა. ო ვ ი დ ი უ ს ი ს, კ ა ტ უ ლ ი ს ა თ უ ტ ი ბ უ ლ ი ს ლირიკული მადრიგალები, პ ე ტ რ ა რ კ ა მ ა და ბ ო კ ა ჩ ი ო შ გამოაცოცხლეს. ალორძინების ზანიდან ეს ჟანრი საფრანგეთის XVII — XVIII საუკუნეებში გამოიტაცეს და ისე დააფასეს, რომ ვ ო ლ ტ ე რ ი ს დროს, ოთხ-სტრიქონიან ლექსისათვის აკადემიკოსის სახელს აძლევდნენ, თუ ეს ოთხი სტრიქონი მართლა დიდი ოსტატობით იყო შესრულებული.

რასაკვირველია, ამით იმისი თქმა კი არ მინდა, რომ პოეტური გეგარები ეპოქის გარეშე დგანან და მათი სიცოცხლე თუ სიკვდილი დიდი ოსტატების საკითხი იყვეს. არა. პირიქით, ეს დიდი ოსტატები სწორედ იმით არიან დიდები, რომ სხვებზე უკეთ ვარაუდობენ მომავალს, და ძველი მემკვიდრეობიდანაც სწორედ იმას არჩევენ, რის გაცოცხლებისა და გარდაქმნის პერსპექტივას ეპოქა აძლევთ. თანაც ეს „დაწუნებული“ თუ „დავიწყებული“, დიდი ოსტატებისთვის ბრძოლის იარაღია. ბრძოლა იქმნება კავშირის ფორმად, კავშირი კი — განხეთქილებისა.

ეს მცირე შენიშვნა იმიტომ დამკვირდა, რომ უნდა ვილაპარაკო ა კ ა კ ი წ ე რ ე თ ლ ი ს შემოქმედებისა და ხალხური შემოქმედების ურთიერ-

თობის შესახებ. ხალხური შემოქმედება იმ პერიოდში, როდესაც აკაკი წერეთელი სამწერლო ასპარეზზე გამოვიდა, მართლა ძირს დაფენილ, დამკვანარ ფოთოლს მოგვაგონებს. გაბატონებული ლიტერატურული გემოვნების თვალსაზრისით. აკაკი წერეთელმა აიტაცა ეს „გამხმარი“ ფურცლები და „მარად ოქროსებრ ანთო“ თავის სიმღერებში. არ ვიტყვი და ვერც ვიტყვით, რომ აქ აკაკი წერეთელი პირველი იყო და რომ მანამდე ქართული პოეტური ფოლკლორის ჩირაღდნებს არ გაენათებიოთ ჩვენი ძწივნობრული პოეზიის მაღალი დარბაზები. პირიქით. გვეონია, დიდი მტკიცება არა სჭირდება იმ ფაქტის აღიარებას, რომ ქართული ლიტერატურის მწვერვალები სწორედ იქა გვაქვს, სადაც ლიტერატურა და ფოლკლორი ერთმანეთს შეხვდნენ. ვინ უარპყოფს იმ ფაქტს, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორი მთელი თავისი გენიალური ამღერებით და ნათელილივით სწორედ ამ ხალხური შემოქმედების სტიქიონით იყო შთაგონებული. აკადემიკოსი ნიკო მარი სწერდა:

„შოთა რუსთაველი შთაგონებული იყო თავისი სამშობლო ქვეყნის იდეალებით და ხალხური პოეზიის მხატვრული ფორმებით. იგი, კარის პოეტი, მოხეტიალე-მომღერალი, ხალხის მოგზაურ-მომღერალთა წრიდან იყო წარმოშობილი. აქ, ხალხში, თქმულებათა და პოეტურ ფორმათა მდიდარი საბჭოვებია. ამ თითქოს საიდუმლო წყაროს, ხალხის გადმოცემის სახით ჩვენამდე რომ არ მოეღწია, XII საუკუნის ქართველი პოეტის შემოქმედება მოლიანად ჩვენთვის სრულ გამოცანად დარჩებოდა“ (იხ. ნ. მარი: „Кавказ и пам. духовн. культуры“, 1912 წ. ს. პ. ბ.).

ხოლო მეორე შრომაში („Расцвет др.-груз. светск. литературы“) სწერდა:

„თუ შეიძლება ვიმედოვნოთ, რომ ოდესმე მეცნიერულად იქნება გამორკვეული ხალხური შემოქმედების ვაელენა მწიგნობრულზე, — ეს მხოლოდ ლექსის ფორმის მხრივ. ქართული პროსოდის სიღაბურ-ტონური წყობა საცნებით უარპყოფს ქართველი პოეტების მხრივ სპარსული ლექსთწყობის მონურ მიზაძეას, რადგან ამ ლექსთაწყობის საფუძველი არის ხმოვანთა სიგრძე და სიმოკლე... პირველსავე საერო ნაწარმოებებში, პროზით რომ იყო დაწერილი, ხალხური ენისაყენ იყო ნაბიჯი გადადგმული. პოეტებმა ამ მხრივ უფრო მეტიც გააკეთეს, და ძალიან შესაძლებელია და ილხად ასეც იყო, რომ საერო ლიტერატურაში შეიტანეს ლექსთწყობის ფორმათა დასაბამი“.

მეორე პერიოდი ჩვენს ლიტერატურაში — XVII — XVIII საუკუნეები, საბა-ასულხან ორბელიანი სადა და დ. ვ. გურამი შვილის სახით და ნაწილობრივად არჩილის სახით, იმავე ტენდენციით აღინიშნება. ხალხური პოეზიის დასაბამთა ხმა აქაც საკმაო სიძლიერით შემოიჭრა ირანული მუხამაზებით და რუბაიებით გაქედნილ ქართული ლიტერატურის სალონში, ამან კი გამოიწვია ქართული პოეზიის ისეთი ამალღება, როგორც „დავითიანში“ და „სიბრძნე-სიცრუეში“ გვაქვს.

მესამე და მძლავრი პერიოდი XIX საუკუნეში გვაქვს, ჯერ თერგ-დალეულთა სახით, ი. ჭავჭავაძის მეთაურობით. და მათ შორის

ერთი პირველთაგანი იყო აკაკი წერეთელი, და შემდეგ რაფიელ ჯორჯიანი, ალექსანდრე ყაზბეგი და ბოლოს ვაჟაფშაველას ეს მართლა ხალხური სტიქიონის უდიდესი გამოცხადება.

ქართულ ლიტერატურაში აკაკი წერეთელი ისე არის მტკიცედ შესული და დამკვიდრებული, რომ უიმისოდ ქართული პოეზიის წარმოდგენა თითქოს შეუძლებელიც არის. მაგრამ ამის მიუხედავად, აკაკი წერეთლის შემოქმედება ჯერ კიდევ არ არის ცნობაში მოყვანილი, როგორც ისტორიულ-ლიტერატურული ფაქტი. ეს დებულება შეიძლება სადაოდ გამოჩნდეს, მაგრამ დავის მიზეზი, ალბათ ის უდიდესი მოპულარობა იქნება, რომელიც აკაკი წერეთლის სახელს თან სდევდა, და რაც ბევრისათვის ცნობიერების ეკვივალენტს წარმოადგენს. აკაკი წერეთელი იყო: სიტყვის მხატვარი, თხრობითი სტილის დიდი ოსტატი, უღრმესი ლირიკოსი, ფსიქოლოგიური დრამის ერთ-ერთი ფუძემდებელი, პოეტიკონიკოსი, პუბლიცისტი, ახალი ავტობიოგრაფიული ჟანრის შემქმნელი, ფოლკლორისტი, ეთნოგრაფი, ლიტერატურული კრიტიკოსი, და რაღა არ იყო ჩვენი პოეტი? ყველაფერი და ყველგან, უპირველესად ყოვლისა, პოეზიის დიდი მეტრი და შემომქმედი. მაგრამ ამ რთული და მრავალმხრივი პოეტის რომელი მხარე არის სერიოზულად შესწავლილი? — არც ერთი. ეს უნდა გარკვეულად ითქვას.

აკაკი წერეთელი იმდენად დიდი შემომქმედი, რომ მის შესახებ დისერტაციები უნდა იწერებოდეს, რომ იგი სპეციალური და გამუდმებული კვლევის საგანს უნდა შეადგენდეს. და მხოლოდ იმიტომ კი არა, რომ აკაკი წერეთლის პოეზია დიდია, არამედ იმიტომაც, რომ ეს პოეზია რაღაც უღელტეხილია მთელი ქართული პოეზიისა და შემოქმედებისათვის. მისი პოეზიის სიმძლიდან კარგად მოსჩანან ადრინდელი ლიტერატურის მყინვარები, და ბევრი რამ, მანამდე ნისლიანი და ბუნდოვანი, ნათლად ირკვევა. აქეთაც, ჩვენსკენ და ჩვენს შემდეგაც პერსპექტივა საკმაოდ შორს იწევს.

აკაკი წერეთელი სულაც არ იყო ტრადიციებს მოწყვეტილი პოეტი-პირიქით. ძველი ჰანდარივით, ფესვები ძალიან შორსა ჰქონდა გადგმული. მას სავსებით ჰქონდა შესისხლხორცებული ძველი პოეზიის ყველა დიდი ტრადიცია. ამიტომ იყო, რომ არავის ეპიგონად არ დარჩენილა. იმის ხმაში საკუთარი ხმა ისმის მხოლოდ, სავსებით დადგენილი და მტკიცე უფრო მეტიც: აკაკი წერეთელი მეტრად იქცა, ისეთ დიდ ოსტატად, რომ ქართულ მხატვრულ სიტყვას ახალი კანონი დაუდგინა. ძალიან ჰაეროვანი და ძალათანაბარია ეს კანონი, როგორც ეს საერთოდ კლასიკურ პოეზიას ახასიათებს.

თვით აკაკი წერეთელი ებრძოდა მანამდე დადგენილ პოეტურ კანონებს, ებრძოდა ძალიან სასტიკადაც. და მისი სილიადე სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ დასძლია, და ამ გამარჯვებისათვის პოეტმა გამოი-

ყენა ის დიდი გზა, რომელიც ხალხური პოეზიისაკენ მიდინდა. ამიტომ იყო, რომ აკაკის შემდეგ, მთელი XIX საუკუნის მანძილზე, დიდმა პოეტმა ველარ იხარა ილიასა და ვაჟას გარდა. ილია და ვაჟაკი მტკიცედ იდგნენ, რადგან მათაც საკუთარი გზები მოსძებნეს და ისე, თითქოს აკაკი წერეთელი არც არსებულებოდა. იქნებ ვაჟამ მთის დიალექტი იმიტომაც მოიშველა, რომ ბარის ხალხური კილო აკაკიმ და ილიამ მთლად დაიუფლეს. მაგრამ ამჟამად ეს სათუო საკითხები არა მაქვს ამ წერილისთვის ნაგარაუდები.

მე მაინტერესებს აკაკი წერეთლის ურთიერთობა ხალხურ პოეზიასთან და ამ უკანასკნელის გამოყენების ის ოსტატობა, რომლითაც აკაკი წერეთელმა საკუთარი პოეზიის მთელი სისტემა შექმნა.

როგორც ვთქვით, ეს გზა აკაკი წერეთელს არ აღმოუჩენია. მსოფლიო ლიტერატურაში, რაც კი არის დიადი და წარუშლელი, თითქმის ყველას სათავე ხალხის შემოქმედებიდან მომდინარეობს. უკვე აღვნიშნეთ, რომ ქართულ ლიტერატურაშიც მთავარი და საუღელტეხილო პუნქტები ხალხურ პოეზიასთან არის დაკავშირებული: შოთა რუსთაველი, დავ. გურამიშვილი, საბა-სულხან ორბელიანი, XIX საუკუნის 60-იანი წლები, გ. ერისთავი, დ. ქონქაძე, ი. ჭავჭავაძე, აკ. წერეთელი, რაფ. ერისთავი, ალ. ყაზბეგი და ბოლოს ვაჟა-ფშაველა. ეს ფაქტი ერთხელ კიდევ ადასტურებს იმ აზრს, რომ დიადი ხელოვნების სათავე, მასის, ამ დიდი კოლექტივის წიაღშია და ვინც ამ სტიქიონს ვერ ჩასწვდება, ის ვერც ამოიღებს იმ „ნატერის თვალს“, ხალხისავე სიტყვით რომ ესთქვათ, რომლის სახითაც ამჟამად დიდ პოეზიას და საერთოდ დიდ ინდივიდუალურ შემოქმედებას ვგულისხმობთ.

აკაკი წერეთელი სულ ახლო მივიდა ხალხური პოეზიის პირველ წყაროებთან. ის ხარბად დაეწაფა ამ წმინდა წყალს და შესვა ის „უკვდავების“ ძალა, რომელიც მას ჰქონდა. და ვისაც უნდა ღრმად ჩასწვდეს აკაკი წერეთლის შემოქმედების ბუნებას და გაიგოს მისი მხატვრული ხერხების სისტემა, მან კარგად უნდა იცოდეს ხალხური პოეზიის საფუძვლები. მხოლოდ ამ ფონზე არის შესაძლებელი აკაკი წერეთლის პოეზიის ცნობა და დაფასება.

საგულისხმოა, რომ აკაკი წერეთლის ლექსებს „მესტიურულს“ უწოდებდნენ და ქედმაღალი ლიტერატორები უწუნებდნენ კიდევ ამ „ვეულგარულ“ ფორმას. ის კი აღარ იცოდნენ, რომ ამ „ფორმის“ უკან საუკუნეები იდგა, რომელთა ტვერშიც ეს ფორმა იყო გამოვლილი და შეუვალაობა ჰქონდა განმტკიცებული. ეს იყო უდიდესი პოეტური სტიქიონისთვის ნაცადი, შერჩეული და გადარჩენილი ფორმა. და ეს „მეს-

ტირულის“ სახელი ზედმიწევნით გამოჰხატავს ჩვენი პოეტის ლექსის ფორმას.

რასაკვირველია, სხვა ზომებიცა აქვს პოეტს ნახმარი, მაგრამ უდიდესი ნაწილი ამ „მესტირულით“ არის დაწერილი და ეს „მესტირული“ იგივეა, რა ზომითაც „ვეფხისტყაოსანია“ დაწერილი, ე. ი. გრძელი და მოკლე შაირი. აკაკი წერეთელს უწუნებდნენ ამ ფორმას და იმას კი ველარ ზედებოდნენ, რომ ამით შოთა რუსთველის „ზომასაც“ წუნსა სდებდნენ.

მაგრამ არც ეს არის ამეამად საინტერესო. ყველას მოეხსენება ან უნდა მოეხსენებოდეს, რომ აკაკი წერეთელი ჩვენი ხალხური შემოქმედების უდიდესი მოტრფიალე იყო. ხშირად ისეთი აღტაცებით ჰხვდებოდა ამა თუ იმ ხალხურ პოეტურ ძეგლს, რომ შთამაგონებელ ძალად იქცეოდა მისი სიტყვა. და ამ სიყვარულს უკვალოდ არ ჩაუვლია.

აკაკი წერეთელი მთელი თავისი პოეტური ძალით ჩასწვდა ხალხურ სტიქიონს და იქიდან ჰკრეფდა იმ მასალას, რომელიც თავის შემოქმედებაში გაშალა. იმ შემოქმედებით ხერხებს, რომლებიც ისე ოსტატურად ზოიმარჯვე, იმ ნათლად ხილვის „საიდუმლოებას“, რომელიც მხოლოდ დიდი ოსტატების ნიჭს წარმოადგენს.

საგულისხმოა, რომ კარლ ბიუჰერის წიგნში — „შრომა და რიტმი“, სხვა მასალათა შორის, ქართული შრომის სიმღერების ნიმუშებიც არის შეტანილი და „ხალხურად“ არის წარმოდგენილი აკაკი წერეთლის „სიმინდსა თოხნა დაუწყით“ და სხვა ტექსტი. ვგონებ, ამ მასალის მიმწოდებელს დიდი შეცდომა არ ჩაუდენია, რადგან ამ ლექსებში აკაკი წერეთელი ისე არის „გახალხურებული“, რომ ავტორი რაღაც ანონიმურ ავტორად მოსჩანს.

შეიძლება ითქვას, რომ არც ერთი პოეტის ლექსებს იმ ოდენობით არა მღერის ჩვენი ხალხი, როგორც აკაკისას. ამისი მიზეზი სწორედ ის „ნათლად ხილვა“ არის, რომელსაც დიდი სიმარტივე ახასიათებს და რაც უყვარს ხალხს და დიდ ოსტატებს.

შინაარსის მხრივაც აკაკი წერეთელი მეტწილად ხალხურ ზღაპრებსა და გადმოცემებს ემყარება. „მელია“, „პატარა კახი“, „გამზრდელი“, „ბაში-აჩუკი“, „თამარ-ცბიერი“ და სხვა, სავსეა ხალხური რეპერტუარის მასალით. ამ ნაწარმოებთა საუკეთესო ადგილები ხალხური პოეზიით გამოწვეული შთაგონება არის.

ეს შთაგონება იშლებოდა არა მარტო სუვეტური ნათესაობის მხრივ (ხშირად სუვეტურად აკაკი წერეთელი სავსებით დამოუკიდებელია), არამედ ლექსის რიტმის, სინტაქსის და სტილის მხრივაც. უფრო მეტიც: აკაკი წერეთლის შემოქმედების ნათესაობა ხალხურ პოეზიასთან მარტო სიტყვიერი სფეროთი კი არ განისაზღვრება, არამედ ფსიქოლოგიურ სამ-

ყაროსაც ეჭრება და ესთეტიურ განცდებთან დაკავშირებით, ხალხური შემოქმედების სამყაროდან მოაქვს საგნობრივი და სწავლამხმედებითი სტრუქტურის მომენტებიც კი.

საგნობრივად და თემატიკურად აკაკი წერეთელი ძალიან ხშირად მიმართავს ხალხურ გადმოცემებს, ზღაპრებს, ანდაზებს, არაკებს და სხვ. მაგ., „მელია“, „ელია და წმ. გიორგი“ (ორ ვარიანტად), „კიკოლას ნაამბობი“, „ნაიარ-ქეჭია“, „თამარ-ცხიერი“ და სხვ... ლირიკული ლექსები: „ყანა“, „სოფლური“, „ხალხური“, „ღმერთო, წვიმა მოიყვანე“, „მუშური“, „სიმღერა მკის დროს“, „ამირანი“ და სხვა მრავალი.

რომ უფრო ხელშესახები იყოს, თუ რამდენად უხვად იყენებდა აკ. წერეთელი ხალხურ მასალას, მოვიყვანოთ მაგალითები:

ანდაზები, გამოყენებული აკ. წერეთლის მიერ სხვადასხვა ნაწარმოებში:

აკაკი:

„ნათქვამია:

სუყოველთვის ვერ მოიტანს კოკა წყალს“

(„სოფლური“).

„ქართული ანდაზაა: როგორც მოხვალ სენიო,

ნურას უკაცრავიათა, ისე წახვალ შინაო“

(„საახალწლო ნატვრა“).

„ცა ქუდად არ მიმანია,

დედამიწა ქალამნადა“

(„გამოცანა“).

ხალხური:

„კოკა წყალს სუყოველთვის ვერ მოიტანსო“.

„როგორც მოხვალ სენიო ისე წახვალ შინაო“.

ასევე.

აკაკი:

„კაცია და გუნებო,

თორემ სამოცი წლის ბებერს

რალა ეხრაგუნებო?“

(„სცენა საპატიმროში“).

„დამშანავე ხარ თუ არაო?

რასაკვირველია, იმას არავინ იტყვის,

რომ დედაქემი კუდიანიაო“

(იქვე).

„მართალი არი, მე და ჩემმა ღმერთმა,

რომ დედაკაცის გაჩენაში ღმერთი არ

ურევია, ეშმაკმა გააჩინაო“

(იქვე).

„კაცის სიციოცხლე ერთი წამისაო,

მოგეხსენებო“

ხალხური:

ასევე:

„ვინ იტყვის, დედა ჩემი ბოზი არისო“.

ასევე:

ასევე:

„მოხუცი აქ რომ ჩონგურს ისწავლის,
იქ სიიჭოს გამოადგება“

(„თამარ-ცბიერი“).

„ჩვენ ჩვენი პური მოგვიჭამია,
როგორც გვიწირავს, ისევე ვწიროთ“
(იქიდანვე).

„ეჰ, ცდა ხომ ბედის მონახვერეა,
ერთიცა ვცადოთ ჩვენ ბედისწერა“
(იქიდანვე).

„ძმა ძმისთვისაო, შეე დღისთვისაო,
აწ აღარ მაწეეს გულზე ლოდიო“
(„თიკოლას ნამშობი“).

„უნდა გაჰშორდე იმერეთს,
სოფელი ღონიერია,
კაცი უოველგან დარჩება,
თუ თვითონ გონიერია“
(იქვე)

„მაგრამ ზომ გაგიგონიათ:
ქვეყანას უმოახლოსა,
ვირს ვარდისაზარს ეძახდნენ,
რომ ხელი არ ეინ ახლოსა“
(„პანორამა“).

„მართალია, მათგან შეველს
და კურნებას მთლად ნუ ელი,
მაგრამ არაობას ზომ სჯობს,
რომ დაერჩებით ცალ-უღლელოთ“
(„უნების ვასამართლება“).

„ღმერთი საქმით იცნესო — ნაოქეაჟია“
(„კულურ-ხანუმ“).

„ოცდაათი წლის ტახტზე ჩონგურის
სწავლას დაიწყებს, სიიჭოს დაუტრავსო“.

„როგორც გვიწირნია, ისევე ვწიროთა“.

„ცდა ბედის მონახვერეაო“.

„ძმა ძმისთვისა, შეე დღისთვისა“.

„არ ვარგა პირში გატეხა,
თუ კაცი გონიერია,
წაეა და ყველგან დარჩება,
სოფელი ღონიერია“.

„უკაცო ქვეყანაში ვირს ვარდისაზარს
ეძახდნენო“.

„სულ არაობას, ცალი ხარი სჯობიაო“.

„ჭრისტე ღმერთი ჭკუით იცნესო“.

კიდევ მრავალი მაგალითის მოყვანა შეიძლება, მაგრამ ესეც კმარა.
ენახოთ ესლა სხვაგვარი ფორმულები, ზღაპრის მიერნი რომ არიან:
„მედიაში“ ძიძა ეუბნება იაზონს:

„მომსვლელი სხვებიც ბევრი მინახავს,
მაგრამ წამსვლელი კი აღარაფინ“.

ეს არის ტიპიური ზღაპრების ფორმულა: როდესაც გმირი გზა-ჯვარედინს მიადგება და რჩეობს, რომელი გზით წავიდეს, მრჩეველი ეუბნება:
„ამ გზით წასული ბევრი მინახავს, მაგრამ დაბრუნებული კი არაყინაო“.

„გზა დაულოცეს, წაეიდა,
მიდის და მიუხარია,
ნაეარდით გადაიარა
მინდვრები მთა და ბარია,
ქოჩორა გადაიბინა
თითქო გრივალი ქარია“

(„ჭიდაობა“)

ერკონხული
ხალხური
„მოვდივართ, მოგვიხაროინ“,
ასე იწყება მყურული.

პროზაშიაც აქ წერეთელი ხშირად მიმართავს ზღაპრის ფორმულებს:
„ნეტაი ნატერის თვალი მამცა... ვინატრებდი ახლა: „დოქო-თქვა, — ვეტყოდი ამ
დოქა: — ახტი, დახტი, აქ მომახტი, პირს გაგიღებ, ზედ დამახტი-თქვა, და ზედ მო-
მახტებოდა ის დოქი. მეც წყურვილს მოვიკლავდი. მაშინ ვეტყოდი ისევ დოქა: „ჩა-
ფარ, ჩაფარ დოქ!“ და გაჩერდებოდა დოქიც. მერე ვიტყოდი კიდომ: „ახტი, დახტი,
ისევ შენ ადვილას გადახტი-თქვა და მოშორდებოდა დოქიც“ („ძველი და ახლის
შუა“).

ლექსებშიც ხალხური ლექსების ფორმულებს ხშირად იყენებს:

„ვარ ბევრი რამის მნახველი,
და უფრო მეტის გამგონე“...

„კაცის თავგადასავალი
გულის ფიცარზე სწერია,
ლიბილი მატყუარია,
სიტყვა არ დასაჯერია“...

ხალხური:
„ბევრი რამ კარგი მნახავს,
აეიც ხომ გადამიხდია“.
„სიცოცხლეს ვერსად იშოვი,
ცამდე რო აყო ხელია,
ბედიც და უბედობაცა,
გულის ფიცარზე სწერია“.

პოეტი ხშირად იყენებს ხალხური ლექსების მთლიან იდეურ კონ-
სტრუქტიულ ფორმებსაც:

„მესმა უთხრა: ბედაური
ვაეკაცს ნეტა რად უნდაო,
თვითონ მტერს არ გაეცქევა,
არც გასდევს თუ ვაბრუნდაო.
ფეხ-ალავომ შესაბმელად
ჯორი აბა რას უშლისო,
საქმე მკლავით გადაწყდება,
თუ ხმალს მარჯვედ გაუშლისო.
მოქედილი იარაღი
მოატყუებს მხოლოდ თვალსა,
სააშიყოდ როცა წახვალ,
აიქარებ კეკლუც ქალსა.
თორემ ვერცხლით თავს ვერ იხსნის
ვისაც ადგა გასაქირა,
ხმლის ქარქაში არაფრად ღირს,
უნდა სკრიდეს მხოლოდ პირი.

მტერი რას მიზამს პირდაპირ,
მალვით თუ მიზამს ზიანსა,
მალვით ვინც მტერი მტერს მოჰკლავს,
ის ქალს ვითა სჯობს თმინსა.
მტერი ვერ დასწევს პირდაპირ
მეზარად მახვილიანსა,
პირდაპირ ომი შეჰფერის
ვაეკაცსა ლაზათიანსა.

ვაეკაცსა გული რკინისა,
ხანჯალი თუნდა ხისაო
მტრებსა უწყობდეს სინსილას,
მოყვრებს უწყედეს ლხინსაო.

ან: **კონსტანტინე**
უაჯაკო, გულოვანი,
ლენის ფერო, მცნარეო,
ხმლის სიმოკლე რას დაგიშლის,
ფეხი წადვი წინარეო.

როგორც ჰხედავთ, ეს ლექსები ერთი და იმავე იდეისა და შინაგანი კონსტრუქციისანი არიან. მაგრამ უფრო მკვეთრი მაგალითების მოყვანა შეიძლება:

აკაკი:

პატარა საყვარელო,
რისთვის მომიკალ გული,
გალიაში გაგზარდე
ვით მაისის ბულბული,
შაქრით მყავდი გაზრდილი,
შენთვის ველე კიდი-კიდე,
პატარა საყვარელო, |
ცეცხლი რად მომიკიდე...

ხალხური:

გალიაში რომ გაგზარდე
ვით მაისის ბულბულიო,
ისე გაქმევე ტებილ შაქარსა,
როგორც ყველი და პურიო...

კიდევ:

მუხრანიდან, ჯარი მოდის,
წყალივითა იწყუ დენა,
მუხრან-ბატონი სარდლად ჰყავს,
უნდა თავის გამოჩენა,
ქართლ-ბატონს შემოსწყრომია,
უფიცნია მალა ზენა...

დიდება და მაღლი ლმერთსა
რომ ბრძანება იყო ლეთისა,
ბელადები შეიყარნენ
ჯარისა და ბალაქნისა... და სხ.

ან: ქალაქიდან ჯარი მოდის,
უფინება როგორც ღვარი... და სხ.

ან ორპირული სიმღერა „მედიაში“:

„თინა-თინაო, თინა-თინაო,
შის გულში რომ გაქვს წმინდა ბინაო,
ბნელმა-უცუნმა შეგვაშინაო,
თინა-თინაო, ნათელ-მფინავო“...

ეს არის „ვაი- თინანოს“ კილოზე აწყობილი, რომელსაც ძველად ორპირულად ასრულებდა ქალთა გუნდი წყლის ზიდვის დროს, როგორც ა ლ. ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი ვადმოგვეცემს.

ხოლო აკაკის „ნანინები“ ხომ ისეა გამართული, რომ თითქმის იკარგება საზღვარი ინდივიდუალურ და კოლექტიურ, ხალხურ ლექსათა შორის.

აბა მოიგონეთ ცირას „ნანინა“ „თამარ-ცბიერიდან“, *ჩონგურზე რომ დასძახის:

„ნანინა, იავ-ნანინა,
ნანაო, ეარდო ნანაო,
იმ ქვეყნის ნორჩო ყვაეილო,
ამ ქვეყნის გამოცანაო,
ვარდი გთხოვს ფეროვნებასა,

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

და ია სინაზესაო,
მოთინაჲონე ნათობო,
სწავრავ მთვარეს და მზესაო...

..ნანინა, იავ-ნანინა,
ნანაო, ვარდო ნანაო,
შეშურდა ცისკრის ვარსკვლავსა
თვალეზის ეღვარებაო,
და განთიადი შემკროთლი
შენგან ბნელს ეფარებაო...

..ჩამოდი ძილო მკურნალად,
წამწამზე დაეკიდეო,
უკეთეს ბინას ვერ ნახავ,
გინდ მოვლო კიდით-კიდეო...

აქ ყველაფერი ხალხურია: მაგიური ფორმულები, შედარებები, მეტაფორები, ეპითეტები და რიტმიც. ეს ლექსი იმავე წრისაა მთელი თავისი ფაქტურით, როგორც მაგ., ხალხური ლექსი:

..ქალო, ეშხითა მორთულო,
დღისით მზეე, ღამით მთვარეო,
ბრწყინვალე მტეურ ვარსკვლავო,
შენ ხმელეთისა მდარეო,
ვარსკვლავო სურვილისაო,
სული შენ მიიბარეო.
ქალო, ამ თვალთა ნათელო,
ქალო სახე გაქვს მზისაო,
ქალო, შეენება ვინ მოგცა
სამოცი ვარსკვლავისაო.
მთვარე ხარ მათობელი
იაღბუზისა მთისაო,
შუჭა ანათებს ჭვეფანას
მაგ შენი თვალეზისაო.
ცაში ნაბანო ვარსკვლავო,
ხელთ-დასაჭერო მზისაო... და სხ.

მთლად ხალხური ლექსის ფაქტურა აქვს მასხარას დამღერებასაც „ოდილას“ ხმაზე:

- „მალღოთ ცეცხლის წვიმა მოდის,
დაბლა დგება სისხლის ღვარი,
ცა და მიწა გადაბრუნდა,
გაგვისწორდა მთა და ბარი.
მწყემს მიწინო შეუშინდა,
კურდღელს მწვეარ-მეძებარი,
შეეარდენი შეაშინა
მტრედმა, დასცა შიშის ზარი.

ზოგჯერ პოეტს ხალხური ლექსი უცვლელად შეატყვის თავის ნაწარ-
მოებში. მაგ., „გორგასლანში“. პოემა ასე იწყება:

ვახტანგ მეფე ღმერთს უყვარდა,
ციდან ჩამოესმა რეკა,
იალბუზზე ფეხი შესდგა,
დიდმა შთებმა იწყეს დრეკა...

ან „პატარა კახში“:

მუშლი მუხასაო,
გარს ეხვეოდაო,
გარს ეხვეოდაო,
ვერას აკლებდაო.

მუშლი წყდებოდაო,
მუშლი ქრებოდაო,
ხე არ ხმებოდაო,
ხედვე რჩებოდაო,

მუშლი მუხასაო,
გარს ეხვეოდაო.

ან ლექსში: „ხალხური“-ს სათაურით:

„მინდურად ეგდო თეთრი ქვა
დავკარ ხელო, თან აწყვა,
ქალო, შენი სიყვარული
სადაც წაველ თან წამყვა“.

ამ ხალხურ კუბლეტს უკვე მისდევს აკაკის საკუთარი იმპროვიზაცია:

ქვა უბეში ჩავიდევო,
დამამძიმა, დამძალა,
ქალო, შენი სიყვარულიც
გამწარდა ვით სამსალა...

შემდეგ: აკაკი წერეთელი ხშირად მიმართავს პარალელიზმებს, კერ-
ძოდ, თემატიურს, რაც ხალხური ლირიკის ერთი მთავარი და დამახასია-
ებელი ნიშანია.

„მიმინოსა მწვერი უყვარს,
შავარდენსა ნადირობა,
ბურთაობა დედოფალსა
და მეფეს კი სხვა გმირობა“

(„თამ. ცბ.“).

ქვა უბეში ჩავიდევო,
დამამძიმა, დამძალა,

- რაწინა მთა...

ქალო შენი სიყვარულიც
გამწარდა ვით სანსალა...
ქვა ავიღებ, გადავებგდებ,
მივუმატებ ძველ ყორეს,
ქალო, შენი სიყვარულიც
გადვუსოცე მეორეს...

საქართველო
განუყოფილია

იმ ქვას წვიმა დაასველებს,
ცრემლები — შენს სიყვარულს,
მაგრამ წვიმა ქვას ვერ ალბობს,
და ცრემლები კაცის გულს.

ეს სემანტიური ძეგრა, ორი ცნების შეტოლება, რომელთაც საერთო არაფერი არა აქვთ, მაგრამ მხატვრულად რომ მიიქცევიან ერთმანეთისაკენ და, ჩვეულებრივი ასოციაციის ნაცვლად, ახალ ასოციაციას გამოიწვევენ, ტიპურია ხალხური პოეზიისათვის საზოგადოდ, და აქაკი წერეთელიც ამ ხერხს ხშირად მიმართავს და დიდი ოსტატობითაც. ეს ოსტატობა იმაში გამოიხატება, რომ ორ სხვადასხვა და ან თანასწორ ნაწილს თუ ფიგურას იმგვარად უპირისპირებს ან უტოლებს ერთმანეთს, რომ პარალელის მეორე ნაწილი იხვევს პირველი პარალელის შესაფერ ნაწილს და დანაწილებულ შთაბეჭდილებათაგან იქნება ერთი მთლიანი შთაბეჭდილება. ყოველგვარი პარალელიზმის ეფექტიც უმთავრესად ამაში მდგომარეობს.

არა ნაკლებ საგულისხმოა ეპითეტებიც აქაკი წერეთლის პოეზიაში. ეს ეპითეტები უმთავრესად საინტერესოა ჯერ როგორც პოეტის მიერ ქვეყნის აღქმის ემოციური ტონუსის მანიშნებელი, ხოლო შემდეგ — როგორც გამომსახველი და გამომეტყველი ძალა. აქაც აქაკი წერეთელი სულ ახლო მიდის ხალხურ პოეტიკასთან და ხშირად იმდენად ემთხვევა და ენათესავება მას, რომ მსაზღვრავი მიჯნები იკარგება.

საერთოდ უნდა ითქვას, რომ აქაკი წერეთელი იშვიათად ხმარობს ისეთ ეპითეტებს, რომელთაც სამკაულის მნიშვნელობა ეძლევათ. ასეთ შომენტებს პოეტი თითქოს გაურბის კიდევ. და აქაც აკ. წერეთელი ხალხურ პოეზიის ძირითად ნიშნებს უახლოვდება. საზოგადოდ ფოლკლორში და კერძოდ ქართულ ფოლკლორში გაბატონებულია ე. წ. მულმივი ეპითეტები, ე. ი. ისეთი ეპითეტები, რომელნიც ერთხელ და საბოლოოდ შეჭორცებიან ანა თუ იმ ცნებას თუ სიტყვას. საკმარისია თუნდაც გაკვირვით გადავაველოთ თვალა ჩვენი პოეტის შემოქმედებას ამ მხრივ, რომ დაერწმუნდეთ თქმულის სინამდვილეში. ჩვეულებრივ ისეთი აზრია გაბატონებული, თითქოს აქაკი წერეთელი ძალიან „კაშმილი“ სიტყვის წარმომადგენელია და პოეტური ფერებით მეტად მდიდარი. ეს არ არის მართალი. აქაკი წერეთლის შემოქმედების მთელი ძალაც იმაშია, რომ იგი გამომსახველია არა გარეგანი ხერხებით, არამედ შინაგანი მღელ-

ვარებით და უშუალო განცდებით. ბევრი ლექსი და იქნებ უმრავლესობაც ყოველგვარ ორნამენტისა თუ ჩუქურთმის გარეშეა დარჩენილი. სხვათა შორის, ეს მომენტი ახასიათებს ჩვენს ხალხურ პოეზიასაც. ამ ეპითეტების მზრიავე აკაკი წერეთელი კირვეულად არ ეძებს ახალ და უჩვეულო სახეებს. ის მარტივად უდგება საკითხს და ხმარობს მხოლოდ ისეთ ეპითეტებს, რომლებიც ხალხს მიუღია და იმთავითვე დაუდგენია. მაგ.

ტყბილი ხმა,
 ბუღბუღის ენა,
 საღამურის ხმა — ტყბილი, საღმური,
 ვარდის კონა,
 მონა ერთგული,
 გაიძვერა მოყვარე,
 სიკვდილი სახელოვანი,
 ცა ფირუზი,
 ხმელეთი ზურმუხტი,
 სანთელი წმინდა,
 მსხვერპლი დიადი,
 ჭიკჭიკა მერცხალი,
 მარჯვენა, ოფლით ნაბანი,
 ბუნება ძლიერი,
 უკვდავების წყარო,
 უფსკრული გული,
 ვარსკვლავი მოქათათე,
 ვარსკვლავი მოციმციმე,
 წეთისოფელი ტიალი,
 გაზაფხულის მახარობელი (მერცხალი),
 ქაღები იტეხილი,
 ტყე ქოჩორა,
 ღმერთი მაღალი,
 მზეთუნახავი ჭალი,
 ტყბილი ზღაპარი,
 მწარე ცრემლები,
 ჯარი უთვალავი,

ყანა, ზურმუხტად ამწვანებული,
 ყანა ოქრო-ზურმუხტი,
 ხამვალი პარწმინდა,
 სამიწე თვალეზი,
 ძილი ტიალი,
 ძროხა შვინდა,
 თხა ბელა,
 რკინა ხეარასნისა,
 გული ფოლადი,
 გული რკინისა,
 რკინის ხელი,
 არწივის ფრთები,
 სიმი — ბუღბუღის ენა,
 მთვარიანი ღამე,
 ტყე უტეხი,
 კარგი ბიჭი,
 კოკისპირულა წვიმა,
 მოზუზუნე ჭარი,
 ალვის ხის ტანადობა,
 ტურფა ია,
 ფეროვანი ვარდი,
 შავი ფიჭრები,
 შავი ბედი.

ასევე ხალხური რეპერტუარიდან აქვს ამოღებული შედარებებიც:

აკაკი:

ანათებ შექურვარსკვლავად,
 ცისკრის ხარ განაცვილები...

ბუღბუღის ენით ჭიკჭიკობ...

ხალხური:

ემა განთიად აღსდგები,
 ცისკრო ნარგიზ-ნარევი...
 ბრწყინვალე შექურ-ვარსკვლავო...

მარლივით გადაემტვრა
ალი ფოლადს მისი ხმალი..

იეგაროზად გულს დავიდევ
წიგნი შენგან მონაწერი.

ეშვი შენი სხივად მომხვდა,
სივარული გკლის ნამად...

სიკაბუჯე და სიბერე
ორი სხვა და სხვა კიდევ,
ერთი რომ ჯაჭვით აბია
მეორე ბეწვზე ჰკადია!
ის — გაზაფხულის იაია,
გარს ეხვევიან ვარდები,
შენ — შემოდგომის ფოთოლი,
სიო გკრავს, ჩამოვარდები.

როითმების მხრივაც აკაკი წერეთელი იმავ ხალხურ სიმღერათა მორევში ბრუნავს. რითმების მთელ სისტემასაც კი ხშირად ხალხურის მსგავსად ჰქმნის და ზოგჯერ თითქმის პირდაპირ იმეორებს. მაგ.:

აკაკი:

პატარა კახო, გმირთ-გმირო,
ქვეყნად მეუფის სახუო,
სულით მაღალო, მაღალთა
მეფეთა მერინაზუო,
დიღზანს ვერაინ გავიძლო,
ვისაც კი ხელი აზუო.
ბოლოს გიწუხთლა სოფელმა,
ქვეშ-ქვეშ დაგიგო მახუო.
მთლად საქართველოს აღმდგენი
მცხეთაში დაიმარხუო,
თან ჩაიტანე საფლავში,
რაც გულში გაიძრაზუო,
და ახლაც შენი სურათევა
მაღლიდან გადმოგეძახუო..

სხვათა შორის. ქართული პოეტური ფოლკლორისათვის დამახასიათებელია ასეთი ხან-გარდა მიყოლებულ ბგერათა განმეორება ანუ რითმები. მაგ.:

„წუთისოფელი რა არი,
აგორებული ქვა არი,
საცა კი დავიბადებით,
იქვე საფლავი მზა არი,

მონაწერსა შენსა წიგნსა
ვაკოცებ და მოვკამ კირსა,
ლამე უბეში ჩავიდებ,
არ ვალირსებ წუთით ძილსა.

სიღარიბე და ობლობა
ორივე გადამხვდია,
სიღარიბე სჯობს ობლობას და სხე..

ხალხური:

ანთებულ სანთელს გაგზავსე,
ცისკრის ლოცვაზე განაზუო,
ხელში გეპირა ყმაწვილი,
ფარსაგ ვერ დაგინაზუო.
ზომალდში ჩაეჯექ, ზღვას გაველ,
ფრანგის ქვეყნები ვნაზუო,
სულ დავიარე ხმელეთი,
ვერ ვნახე შენი სახუო...

ყველა ადამის შვილი ვართ,
თათარიც ჩვენი ძმარი არი,
ისეთი გქონდეს გუნება,
ვით მოწმენდილი ცა არა!...

აკაკი წერეთელი ე. წ. ქუჩის ფოლკლორისაც არ გაურბოდა და როცა საამისო საჭიროებასა ჰხედავდა, საკმაო ეშხითაც ამღერდებოდა და იმ-ლეოდა მხატვრული გარდაქმნის ლამაზ ნიმუშებს:

„საყვარლისა ეშხზედა
ღვინო დამიღვეია,
მის ხევენა-საყვარულში
სულიც დამიღვეია.
ქადანდანი დანდანი
და რინანა — ნინანი...
ერთი კინტო მეცა ვარ,
საყვარელი მეცა მყავს,
ის სულ სხვა ვარდი არი,
სხვის საყვარელს არა ჰგავს“...

რასაკვირველია, ცალკე მომენტები პირდაპირ ქუჩის ტექსტებიდან არის აღებული, მაგრამ ოსტატურად აწყობილი და გამოყენებული. და გამოყენებულია ისე, რომ არ წაუშლია ის ფერადობა და სურნელება, რომელიც ამ წყების შემოქმედების სპეციფიურობას წარმოადგენს.

ზოგ შემთხვევაში აკაკი წერეთელი ლიტერატურულ წყაროებიდანაც იღებს ფორმულებს და იმავე წესით, როგორც ეს სახალხო მომღერლებმა იცოდნენ:

აკაკი:
შამა-პაპის წალმა ხნული
შვილის-შვილთა დაღმა ფარცხეს.

დ. გურამიშვილი:
ქართლელების აღმა ხნული
ჯახელებმა დაღმა ფარცხეს.

ორივე ფორმულა კი ხალხური რეპერტუარიდან არის.

აკაკი:
სხვებმა სვან ღვინო, მე უღვინოდაც
მავრალი ვარ პირად ბედნიერებით..

გ. ორბელიანი:
ნუ მამვეთ ღვინოს, უღვინოდაც
შთვრალი ვარ ეშხით...

აკაკის არაკები ხომ პირდაპირ ფოლკლორის ქვეყანაა. საგულისხმოა, რომ აქაც აკაკი სულ ახლო მივიდა ხალხური არაკების ბუნებასთან. ეს სიახლოვე კი იმაში გამოიხატა, რომ აკაკი წერეთელმა, ხალხის მსგავსად, თავისი არაკები სენტენციებითა და განმარტებებით არ დატვირთა („მამალი და ძალი“, „ვირი და მგელი“, „ბაყაყი და მორიელი“ „მთიული“, „კატა და ლომი“, „დათვი და მელა“, „არაკი“, „არაკი“ (პა-სუხი) და სხვა). ლეგენდარულ ეზოპედან მოყოლებული, ხალხური არაკი ბევრჯერ შეიქრა ლიტერატურაში, ბევრმა სცადა მისი თავისებური გა-

მოყენება, მაგრამ „გალიტერატურულ“ არაკს იშვიათად შერჩენილ ის თავისი შინაგანი ბუნება, რომელიც ხალხის წრეში ენახება, აკაკის არაკები კი, ვიმეორებთ, ამ მხრივ უზადოა და სახე-დაცული. საგულისხმოა აკაკი წერეთლის შემოქმედების კომპოზიციური მხარეც. აქაც პოეტი ხალხურ კანონებს იყენებს და ჰქმნის ფრიად საგულისხმო არქიტექტონიკას. საინტერესოა რეტარდაციისა და გრადაციის მომენტუბიც: პირველ შემთხვევაში — სუეტის განვითარების შენელება, რაც გამწვეულია ზედმიწევნითი აღწერის სურვილით, ხოლო მეორე შემთხვევაში — განმეორება, დამატებათა თანდათანობითი დაზრდით გამახვილებული.

კიდევ ბევრი ფრიად მნიშვნელოვანი მხარის აღნიშვნა შეიძლებოდა. მაგრამ დღეს-დღეობით ამით დაკმაყოფილდეთ.

აქ წარმოდგენილი მასალის მიხედვითაც, მგონია, საესებით ნათელია ის დიდი ნათესაობა, რომელიც არსებობს აკაკი წერეთლის შემოქმედებასა და ხალხურ პოეზიას შორის. რამ გამოიწვია ეს ნათესაობა და ქართული ლიტერატურის ისტორიაში როგორ უნდა აიხსნას ეს ფაქტი? ჩვეულებრივ ამბობენ ხოლმე, — და გაკვრით თვით პოეტი და მისი მახლობლებიც ადასტურებენ: — რომ ამისი მიზეზი ხალხთან სიახლოვე იყო. სოფლად დაბადებული, 7 — 8 წლამდე კარგად შეუსისხლხორცდა ხალხის ბუნებას და მისი პოეზიის სიყვარულიც იქიდან წამოჰყვაო. რასაკვირველია, ეს ფაქტი საგულისხმოა, მაგრამ ამხსნელ მომენტად ვერ ივარგებს. მიზეზი უნდა მოიძებნოს ჩვენი საზოგადოებრივი და ლიტერატურული ცხოვრების სფეროში. ეს მიზეზი ასე შეჩვენება: XIX ს-ის ნახევარში ჩვენი ლიტერატურა უკვე საგრძნობლად იძლევა პოეტური სტილის ძალუმი დაქვეითების ნიშნებს, რაც დაკავშირებული იყო იმ დროინდელი ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების დაქვეითებასთან. ამ დეკადანსმა უკვე ა. ჭავჭავაძის პოეზიაში იჩინა თავი, და თუ გნებავთ, უფრო ადრეც: ბესიკის პოეზიაში. ეს დეკადანსი შეიქრა ნ. ბარათაშვილის და გ. ორბელიანის პოეზიაშიც, თუმცა თავი ძლიერ არ უჩენია, რადგან მათი ლექსის ემოციები და იდეური სიმძიმე უკიდურეს ლირიზმს დაეყრდნო, „მე“-ობის საზღვრებში ჩაიკეტა. სამაგიეროდ, ლიტერატურა, როგორც საზოგადოებრივი ფაქტი, შეიკვეცა. პიროვნული კარჩაკეტილობისა და მელანქოლიით სავსე ლირიზმის ყველა გზა ამ პოეტებმა აავსეს და აღარ დარჩენილა ამ მიმართულებით სასიარულო-გზა.

60-იან წლებში ახალი კონიუნქტურა შეიქმნა. ეპოქამ ახალი იდეები და ახალი შინაარსი მოითხოვა. პოეზიას ეს იდეები უნდა ეთქვა. მაგრამ ამ იდეებისათვის აღარ ვარგოდა არც ბესიკის ვირთუოზული ტექნიკა, რომელიც არღვევდა იდეისა და გამოსახვის მთლიანობას (გამოსახვის ტექნიკა აჭარბებდა გამოსახატ იდეას), არც ბარათაშვილის დაქვეითებით დამძიმებული მელანქოლიური ლექსი. 60-იანმა წლებმა ბრძოლის

იდეები მოიტანეს. ეს იდეები უნდა თქმულიყო მარტივად (და მღიწროვად-
თავის-თავად ლექსი თითქოს შეუმჩნეველი უნდა ყოფილიყო, რომ არაფერ-
ფეი ამალეობოდა პოეტური მეტყველების იდეურ და ემოციურ მხარეებს.

ასე რომ აკაკი წერეთლის „გახალხურება“ სავსებით კანონ-შეზომილი
იყო. მას ხიადაგი ჰქონდა მომზადებული წინამორბედ პოეტთა შემოქმე-
დებანი. ხალხური კილოსი და ენის გაბატონების პერსპექტივა ჯერ კი-
დეც ნ. ბარათაშვილმა იგრძნო, გლეხურ კილოზე რომ დაიბა-
ხა „მაღლი შენს გამჩენს, ლამაზო, გოგოვ შევთვალეებიანო“-თ. გ. ერი-
სთავმაც სცადა ამ კილოზე წერა და უფრო მეტი დამაჯერებლობი-
სთვის უშუალოდ ხალხურ ლექსებსაც მიმართა, „არაველთ შეთვლა“
რომ დაბეჭდა. შემდეგ დ. ქონჭიძემ სცადა ფოლკლორული მასა-
ლის გამოყენება „სურამის ციხეში“ და ფრიად საგულისხმო შედეგებიც
მოგვცა პროზის გამართვისა და არქიტექტონიკის თვალსაზრისით. ბო-
ლოს, „თერვდალეულთა“ მთელი რაზმის გამოსვლით საბოლოოდ დაკა-
ნონებულ იქნა ცოცხალი და ხალხთან დაახლოვებული კილო და მეტ-
ყველები. ძალა ქავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის
შემოქმედებაში ამ ხალხურმა მხატვრულმა ფორმებმა საბოლოოდ მიიღეს
მტკიცე ხასიათი და ბატონობის სიგელი.

ეს გარემოება არ ამცირებს აკაკი წერეთლის მნიშვნელობას; აკაკი წერე-
თელი წარსულის ღირსეული შვილი იყო, რომელმაც იშვიათი ოსტატობით
და პოეტური გზებით შესძლო უდიდესი მხატვრული ქვეყნის გადაშლა. მი-
სი დიდი შემკვიდრება ჩვენი შემოქმედებისთვისაც დედად უნდა იქნეს
მჩინეული. ეს ცნობა მიგვაჩედებს იმ დიდი ქვეყნისაკენ, საიდანაც აკაკი
წერეთლის დიდმა პრეზიამ აიღვა ფეხი, და ეს ქვეყანა ხალხური პოეზიისა,
ეს მართლა „მარგალიტების სალარო და უკვდავი გული“.

საქართველოს რესპუბლიკის

საქართველოს რესპუბლიკის მინისტრთა კაბინეტი

საქართველოს რესპუბლიკის

საქართველოს რესპუბლიკის მინისტრთა კაბინეტი

საქართველოს რესპუბლიკის მინისტრთა კაბინეტი

შ ი ნ ა ა რ ს ი

ლავრენტი ბერია — გავაცამტვეროთ სოციალიზმის მტრები	83-3
ა. თათარიშვილი — რევოლუციური სიფხიზლე და შუერიგებლობა	19

მხატვრული ლიტერატურა

ლეო ქიაჩელი — გვაღი ბიგვა (რომანი. გაგრძელება)	23
გრ. აბაშიძე — ესპანელ მებრძოლებს (ლექსი)	36
ტიციან ტაბიძე — ორი არაგვი (ლექსი)	38
მიხეილ ჯავახიშვილი — ქალის ტვირთი (რომანი. გაგრძელება)	39
კოლაუ ნადირაძე — გამოიღვიძე (ლექსი)	56
ს. თავაძე — ფრთები (რომანი. დასასრული)	58
გრიგოლ ჩიქოვანი — დათვია არაბული (მოთხრობა)	109
ხოზე მარია დე შერედია — ლექსები	120
მ. გორკი — იტალიური ზღაპრები. თარგმანი ი. მაჭავარიანისა	122

კრიტიკა და კუბლიცისტკა

ბენ. ბუაჩიძე — ქართული საბჭოთა პოეზია	154
---	-----

ლიტერატურის ისტორია

ვახტანგ კოტიტიშვილი — აკაკი წერეთლის შემოქმედება და ფოლკლორი	199
--	-----

